

Srba, Ondřej; Schwarz, Michal

Starší dějiny Vietnamu a Čampy

Starší dějiny Vietnamu a Čampy Vydání první Brno: Filozofická fakulta,
Masarykova univerzita, 2016

ISBN 978-80-210-8491-9

ISSN 1211-3034 (print); ISSN 2787-9291 (online)

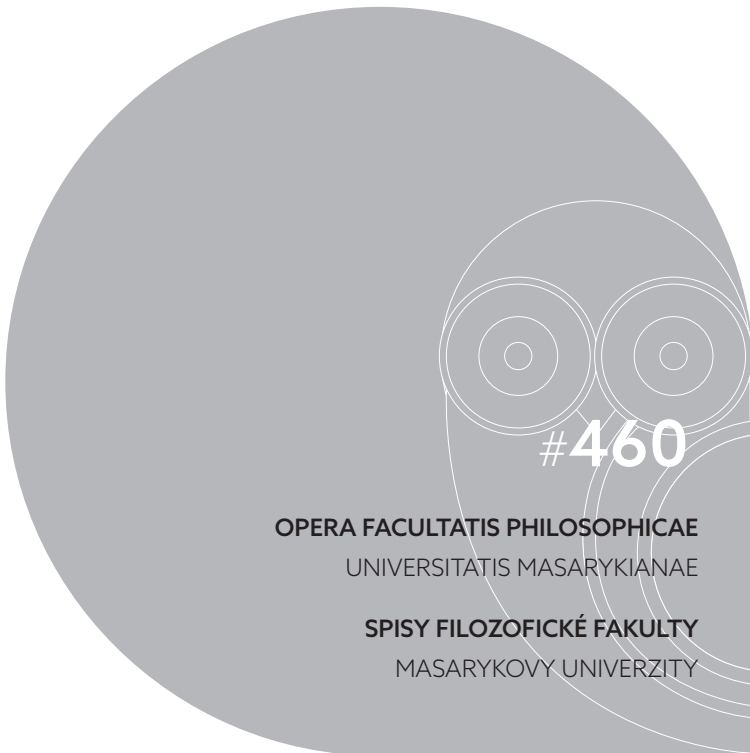
Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/CZ.MUNI.M210-8491-2016>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/136807>

Access Date: 25. 02. 2024

Version: 20220902

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

#460

OPERA FACULTATIS PHILOSOPHICAE
UNIVERSITATIS MASARYKIANAE

SPISY FILOZOFICKÉ FAKULTY
MASARYKOVY UNIVERZITY

muni
PRESS

傳倫
改
右
刑
院
郎
中
范
寺
中

被
拜
於
客
館
四
日
命

帝
卒

Starší dějiny
Vietnamu a Čampy

Ondřej Srba • Michal Schwarz

FILOZOFICKÁ FAKULTA
MASARYKOVA UNIVERZITA

#460

BRNO 2016

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Srba, Ondřej

Starší dějiny Vietnamu a Čampy / Ondřej Srba, Michal Schwarz. -- Vydání první.
-- Brno : Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2016. -- 204 stran. -- (Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, ISSN 1211-3034 ; 460)

Anglické resumé

ISBN 978-80-210-8491-9

94(597)

- Vietnam -- dějiny -- do 15. století

- kolektivní monografie

94(59) - Dějiny států jihovýchodní Asie [8]

Recenzovali: prof. RNDr. Jaroslav Malina, DrSc. (Masarykova univerzita)

PhDr. Ľubica Obuchová (Univerzita Karlova)

© 2016 Masarykova univerzita

ISBN 978-80-210-8491-9

ISSN 1211-3034

DOI: 10.5817/CZ.MUNI.M210-8491-2016

OBSAH

0 PŘEDMLUVA	11
1 STARŠÍ ETNOHISTORIE A JAZYKOVÉ SKUPINY VE VIETNAMU	15
1.1 Celkový pohled	15
1.2 Vývoj na kontinentu	16
1.3 Austroasijská jazyková skupina	18
1.4 Tai-kadajská jazyková skupina	19
1.5 Sinotibetská jazyková skupina	20
1.6 Jazyková skupina Hmong-mien	21
1.7 Austronéska jazyková skupina	22
2 ARCHEOLOGICKÉ KULTURY PREHISTORICKÉHO VIETNAMU	24
3 MYTOLOGIE	28
4 NEJSTARŠÍ HISTORICKÉ OBDOBÍ – DYNASTIE ZHAO	36
5 TISÍC LET ČÍNSKÉ NADVLÁDY NAD VIETNAMEM	45
5.1 Podmanění severního Vietnamu za dynastie Han	45
5.2 Administrativní rozdělení a hlavní centra	46
5.3 Vietnam pod nadvládou dynastie Han v 1. stol. př. n. l.	49
5.4 Povstání sester Trung	50
5.5 Správce provincie Jiaozhi Shi Xie, rozpad dynastie Han a vláda státu Wu ..	55
5.6 Období jižních a severních dynastií	58
5.7 Počátky buddhismu ve Vietnamu	62
5.8 Severní Vietnam v době sjednocené Číny (dynastie Sui a Tang)	65

6	STRUČNÁ HISTORIE ČAMPY A ČAMŮ	70
	6.1 Současná situace Čamů	70
	6.2 Prameny a čamská studia	71
	6.3 Původ Čamů	72
	6.4 Počátky indianizace Indočíny	73
	6.5 Vrcholné období civilizace Čampa	76
	6.6 Čamové v době vietnamské expanze na jih	79
	6.7 Náboženství Čamů	81
7	PŘEDKHMÉRSKÉ A RANĚ-KHMÉRSKÉ STÁTY (FUNAN, ANGKOR)	86
8	SEVERNÍ VIETNAM V 10. STOLETÍ – BOJ O NEZÁVISLOST	91
9	NÁSTUP DYNASTIE LÝ A ROZVOJ BUDDHISMU NA PŘELOMU 10. A 11. STOLETÍ	99
	9.1 Předpoklady stabilní nezávislé vlády	99
	9.2 Škola Vinitaručiho	101
	9.3 Škola Vô Ngôn Thông.....	102
10	PRVNÍ OBDOBÍ VLÁDY DYNASTIE LÝ	105
	10.1 Lý Công Uẩn a mnich Vạn Hạnh	105
	10.2 Hospodářská situace a rozvoj	110
	10.3 Systém státní správy	112
	10.4 Vztahy s okolními etniky	112
	10.5 Válka se Songy	116
11	VRCHOLNÉ OBDOBÍ A DRUHÁ POLOVINA VLÁDY DYNASTIE LÝ	121
12	POČÁTEK VLÁDY DYNASTIE TRẦN A OBDOBÍ MONGOLSKÝCH INVAZÍ	131
	12.1 První císařové dynastie Trần	131
	12.2 Útok na Čampu	135
	12.3 Kultura dynastie Trần	135
	12.4 Systém správy	136
	12.5 Mongolské výboje do jihovýchodní Asie	137
13	DRUHÁ POLOVINA VLÁDY DYNASTIE TRẦN A JEJÍ PÁD, KRÁTKÁ VLÁDA HỒ QUÝ LÝHO A MINGSKÁ OKUPACE	145
	13.1 Personální situace tranského dvora po skončení mongolských invazí – legitimita hrdinných členů rodu Trần	145
	13.2 Vztahy s Čampou po mongolské invazi	146
	13.3 Růst vlivu neokonfucianismu a rozpad soudržnosti rodu Trần	147
	13.4 Poslední boje s Čampou	150
	13.5 Růst moci Lê Quý Lyho	153
	13.6 Lê Quý Lyho převrat a založení dynastie Hồ	154

14 VIETNAM V 15. STOLETÍ	156
14.1 Mingský vpád do Vietnamu a počátek mingské nadvlády	156
14.2 Odpor proti mingské nadvládě po pádu dynastie Pozdní Trần a vzestup Lê Lợie	162
14.3 Vláda Lê Lợie na počátku dynastie Lê	166
14.4 Vrchol vlády dynastie Lê za císaře Lê Thánh Tônga	170
15 ZÁVĚR	176
 BIBLIOGRAFIE	179
Klasické vietnamské kroniky	179
Další literatura	181
Literatura v cyrilici	197
Internetové zdroje	198
 PŘÍLOHY	199
1 Vládcové dynastie Triệu/Zhao.....	199
2 Panovníci dynastie Přední Lý / státu Vạn Xuân (Wanchun 萬春).....	199
3 Proměny administrativních názvů severního Vietnamu pod čínskou nadvládou.....	200
4 Vládcové dynastie Lý.....	200
5 Vládcové dynastie Trần.....	200
6 Vládcové dynastie Hồ	201
7 Vládcové dynastie Lê.....	201
8 Dělení čamských jazyků.....	202
 SUMMARY	203

Poděkování

Základ předložené monografie tvoří text připravený v projektu MUNI/FR/1652/2014, který byl po několikanásobném rozšíření zařazen do edice Spisy FF MU. Filozofické fakultě Masarykovy univerzity tímto patří velký dík za záštitu a finanční podporu. Významně ke vzniku knihy přispěla podpora strategických jazyků realizovaná na Filozofické fakultě MU v letech 2015 a 2016. Studijní pobyty Michala Schwarze v knihovně Vietnamské státní univerzity v Ho Či Minově městě umožnil program podpory vědeckého růstu odborných asistentů v letech 2015 a 2016. Pobyt Ondřeje Srby v Pekingu na Minzu University of China v roce 2016 podpořil Ústav jazykovědy a baltistiky FF MU. Výsledná podoba monografie je součástí řešení projektu GAČR (GA15–12215S). Recenzentům knihy děkujeme za trpělivé pročtení a mnohé věcné a jazykové připomínky.

O PŘEDMLUVA

Kniha Starší dějiny Vietnamu a Čampy představuje starší dějiny státních útvarů na území dnešního Vietnamu (Âu Lạc, Nam Việt, Giao Chỉ, An Nam, Đại Việt, Čampa) ve vztazích s Čínou a dalšími sousedními státy (Funan, Nanzhao, Dali aj.) od prehistorie po vrcholné období dynastie Lê – vládu císaře Lê Thánh Tông (1460–1497). Středem pozornosti jsou dějiny Vietů, předků dnešních etnických Vietnamců a nositelů vietnamské státnosti. Samostatnými kapitolami se však také snažíme připomenout, že ve sledovaném období osidlovali Vietové jen část území i dnes mnohonárodnostního Vietnamu. Proto jsme zařadili přehled dějin nepříliš známé Čampy od počátku 1. tisíciletí do konce její státnosti (1835). Čampa představovala uskupení několika lokálních politických center s navzájem velmi blízkou kulturou vzniklou pod indickým hinduistickým vlivem. Podobně zmiňujeme vztahy mezi Čampou a Viety v době vlády samostatných vietských dynastií od 10. století. Podrobnější historii Čampy bude však nezbytné věnovat samostatnou publikaci, která umožní porovnat velmi detailní faktografický historický narativ starších francouzských historiků založený na vyčerpávající excerptci čínsky psaných pramenů z Číny a Vietnamu (Maspero 1928) a dobové znalosti čamské epigrafie (studie L. Finota, É. Hubera aj. in *Études épigraphiques sur les pays Cham* 1995) s novějšími studiemi, které zohledňují širší nadregionální vztahy (Tarling 1992), čamské archivní prameny z novějšího období (Po Dharma 1987), s nově nalezenými a reinterpretovanými epigrafickými památkami (*Văn khố Champa ...* 2012), s poznatky z etnografického a antropologického studia současných Čamů (Agnès De Féo 2015) a poznatky z diachronního výzkumu čamského jazyka (Thurgood 1999).

Dějiny Vietů ve sledovaném období lze rozdělit do dvou zásadních etap. Odhlédneme-li od prehistorie, kterou by bylo třeba sledovat v kontextu nových archeologických nálezů z celé jihovýchodní Asie a kterou tudíž vzhledem k rozsahu této publikace nemůžeme popsat komplexně, a vzhledem k chápání tradiční vietnamské historiografie nezbytné mytologie, představuje téměř celé první tisíciletí (111 př. n. l. do 939) období čínské nadvlády. Od 11. století do počátku 16. století (s výjimkou krátké mingské okupace) charakterizuje dějiny Vietů vláda relativně stabilních dynastií vládnoucích sice ve formálním podřízení Číně (tributární vztahy), ale v rámci svého regionu zcela suverénně.

V případě prvního jmenovaného období se setkáváme s tradičním hodnocením čínské nadvlády jako období nepřetržitého politického útlaku a násilné kulturní asimilace, v němž vynikají jen občasné úspěšné povstání, jejichž původní motivace se ale často výrazně liší od dnešní populární interpretace. Ve stručných dějinách Vietnamu bývá toto tisícileté období popisováno jen velmi zhuštěně. Praktickým důvodem je i minimální množství informací, které máme k dispozici téměř výhradně z čínských dynastických kronik, z nichž čerpají i pozdější vietnamské kroniky. Především díky pečlivé excerpci pramenů a kritickému interpretačnímu přístupu převratné monografie K. W. Taylora (1983) dnešní historiografie začíná nahlížet období čínské nadvlády v jiném světle. I přes stoleté období relativně autonomní vlády dynastie Zhao (přibližně 207–111 př. n. l.), která propojila čínské politické dědictví období regionální politické roztržičnosti období Válčících států s podporou místních elit, nelze ještě na přelomu letopočtu hovořit o tradici vietnské autochtonní státnosti. Proto není možno interpretovat povstání v průběhu prvního tisíciletí jako pokusy o obnovu někdejší nezávislosti na Číně, ale je třeba vždy hledat konkrétní příčiny v dobovém kontextu.

Čína po pádu dynastie Han byla až do vítězství dynastie Sui a zvláště dynastie Tang většinu doby nejednotná, což se odráželo i na reálné situaci v severním Vietnamu. Na jedné straně se čínská imperiální moc v podobě center států situovaných v jižní polovině Číny Vietnamu přiblížila. Na druhé straně, kdykoli došlo v Číně k politické nestabilitě, Vietnam (respektive provincie Jiaozhou) díky tomu získával větší a někdy i úplnou faktickou autonomii.

Velmi vždy záleželo na osobnostech guvernérů a dalších vysokých správců provincie, kteří byli čínskými dynastiemi ustanovováni. Řada guvernérů byla i přes svůj čínský původ (Shi Xie, Tao Huang) přijata pro své morální kvality a moudrou správu místním obyvatelstvem a místní elitou natolik, že se po své smrti stali součástí panteonu vietnamského náboženství. Naopak místní původ vojenských a politických postav nezaručoval jejich všeobecné přijetí a úspěch (lze zmínit např. odpadání příznivců sester Trưng nebo neúspěšné snahy Shi Huie o převzetí moci po smrti svého otce guvernéra Shi Xieho).

Obyvatelstvo Vietnamu, jeho jazyk a kulturu ovlivňovala nejen v průběhu tisícileté čínské nadvlády, ale i za následujících vietnských dynastií zcela zásadně čínská imigrace. Čínské kroniky nás informují o imigrantech, kteří přicházeli z vyšších vrstev, tudíž přinášeli s sebou čínskou literární vzdělanost a pochopitelně i čínské zvyky a společenské normy. Vedle většího počtu imigrantů v dobách politických zvratů v Číně, kdy ve Vietnamu hledali útočiště ve větším počtu příslušníci politicky nevyhovující části elity, přicházeli do Vietnamu Číňané jako oficiálně jmenovaní hodnostáři různých úrovní. Mezi těmito hodnostáři můžeme nalézt několik rozdílných kategorií: hodnostáře, kteří přicházeli do Jiaozhou s cílenou snahou tuto periferní oblast čínské říše civilizovat podle vzoru čínských kulturních center; hodnostáře, kteří pocházeli z rodů, žijících v severním Vietnamu nebo jižní části Číny po více generací, a dokázali tudíž nacházet porozumění pro potřeby místní elity; hodnostáře, kteří do okrajových částí říše přicházeli se záměrem osobně zbohatnout (zvláště v dobách, kdy centrální administrativa slábla) a konečně hodnostáře, kteří byli do Vietnamu posláni do vyhnanství. Lze sledovat, že hodnostáři pocházející z původně čínské, avšak zdomácnělé elity, se sice považovali za součást čínského civilizačního okruhu, ale ve správě Jiaozhou centrální imperiální moc ignorovali, pokud to bylo možné.

Kulturní spojitost mezi severním Vietnamem a Čínou v širším kontextu vztahů mezi Indií a Čínou nadále výrazně posiloval buddhismus svým kosmopolitním charakterem, který za civilizační centrum považoval spíše Indii než Čínu. Na počátku dynastie Sui mnich na dvoře císaře Wendiho prohlásil o Jiaozhou, že je v něm buddhismus rozšířen stejně dobře jako v Číně („a tak Jiaozhou není v ničem odlišné od Číny“), neboť leží na cestě mezi Indií a Čínou (Cuong Tu Nguyen 1997: 12).

Především je však stále mít na paměti, že informace o politickém vývoji severního Vietnamu po celé první tisíciletí jsou natolik neúplné, že nedovolují vyslovovat zcela bezpečné závěry. Texty vzniklé za čínské nadvlády přímo na vietnamském území jsou stručné a zachované většinou jen v podobě citací v pozdějších dílech. Ve zprávách čínských dynastických kronik jsou často značné časové mezery, a to dokonce i v dobách vrcholu čínské imperiální moci, jako za dynastie Tang v 7. a 8. století. Pozdější vietnamské kroniky, jejichž charakter je především hodnotící a didaktický, primárně čerpaly z čínských záznamů, ale částečně je přehodnocovaly. Postupně se tak vytvářel obraz vietnamských národních hrdinů. Zdroje jejich mytologizace musíme hledat v lokálních kultech, které se kolem nich vytvořily a které byly často podporovány i čínskou správou, ať již ze zbožné víry ve snaze využít jejich neobyčejné moci a síly, nebo z pragmatické snahy jejich zapojením do politického programu získat důvěru a náklonnost místního obyvatelstva a domorodých elit. V pojetí

vietnamských kronik se odporu proti zahraniční agresi neúčastnili jen živí, ale bojů se aktivně účastnili i mrtví – zbožštění hrdinové minulosti. Ve vietnamských historických textech se tak znovu a znovu objevují sestry Trung, paní Triêu, Lý Nam Đế nebo Phùng Hung. Mnohé zbožštěné postavy byly za své zásluhy v bojích proti nepřítelům odměňovány tituly.¹

Po celé sledované období Vietnam ovšem přijímal čínskou civilizaci, aniž by ztratil vlastní osobitost. Hlavním přínosem čínského kulturního vlivu na Vietnam bylo přijetí myšlenky na vytvoření vlastního suverénního císařství, které se podařilo uskutečnit v průběhu 10. a 11. století, na ideologické rovině považovaného vietnamskou stranou za rovnocenné císařství čínskému. To vedlo po vytvoření nezávislého státu za dynastie Lý k postupnému budování státního aparátu a administrativního systému podle čínského vzoru: nejprve to byl stát založený na buddhismu jako státním náboženství (buddhismus zde měl podobný společenský význam jako za dynastie Tang v Číně nebo v dalších zemích jihovýchodní Asie), posléze se uplatňoval ortodoxní (neo)konfucianský model. Živé a stále nové čínské vlivy vycházející především z migrace (politické nebo obchodní) při tom hrály stále podstatnou roli. Dočasné krize za mongolského vpádu a mingské okupace jen utužily přesvědčení o svébytnosti vietnamské civilizace a státnosti.

*Za autorský kolektiv
Ondřej Srba*

Pozn.: Jednoduché odkazy na literaturu uvádíme v knize přímo v textu. V poznámce pod čarou uvádíme v zájmu čitelnosti delší odkazy obvykle na dva nebo více zdrojů, případně na zdroj s dalším komentářem.

1 *Essays into Vietnamese Past* 1995: 25.

1 STARŠÍ ETNOHISTORIE A JAZYKOVÉ SKUPINY VE VIETNAMU

Tato kapitola poskytuje pouze rámcový pohled na migrace populací v prehistorii a dělení na hlavní jazykové rodiny. Přesnější a systematické výzkumy se teprve zahajují, protože dříve je neumožnila válka a mezinárodně-politické vztahy jihovýchodní Asie ve 20. století. Tato kapitola se také přímo nesoustřeďí na obchodní osídlování jihovýchodní Asie z Indie a Číny. Na okraj lze uvést, že podle vietnamských historiků nebyla obchodní kolonizace území Vietnamu jednostranná, ale rovnocenně se na ní svými zájmy a aktivní politikou podílelo i domácí obyvatelstvo a ve styčných oblastech vznikala synkretická kultura (Lam Thi My Dzung 2011: 11). Možnosti výzkumu jsou i zde omezené, protože texty a archeologické doklady neukazují komplexní historii, značná část dat zůstává skrytá a autoři bývají limitováni svým vlastním socio-kulturním prostředím (Selvakumar 2011: 213) nebo odborností. To se týká i studia příbuznosti jazyků, kdy se například čínští badatelé častěji vyslovují pro genetickou příbuznost čínštiny s jinými jazykovými rodinami (hlavně thajskou, hmongmienskou), zatímco u nečínských badatelů již zpravidla dominuje názor, že podobnosti vznikly sekundárně vlivem čínštiny a jazykovými kontakty (LaPolla 1999: 1–2).

1.1 Celkový pohled

V severním Vietnamu (provincie Lạng Sơn, Nghệ An, Yên Bái) jsou stopy osídlení antropoidy z doby 500 000 př. n. l. (Hà Văn Thu & Trần Hồng Đức 2014: 9). Homo erectus se do jihovýchodní Asie šířil už v pleistocénu, jak dokládají naleziště z jihovýchodní Číny (Maba na severu provincie Guangdong) a z Jávy.

Jeden z nejstarších nálezů pozůstatků člověka dnešního typu (*homo sapiens sapiens*) v jihovýchodní Asii pochází ze severního Sarawaku na ostrově Borneo a jedná se o část lebky starou asi 40 000 let. Lidské ostatky ostrovní jihovýchodní Asie z doby paleolitu tvoří prototyp, který kombinuje fyzické charakteristiky obyvatelstva Austrálie, melanéských Papuánců, Indonésanů a Polynésanů (Coedès 1969: 22). Nejstarší lidé ostrovní jihovýchodní Asie se označují jako australoidé nebo negritové, současně ale platí, že člověk jako druh pochází z Afriky, odkud se šířil nejprve přes kontinentální Eurasii postupně do ostrovní jihovýchodní Asie, Austrálie a přes Beringovu úžinu i do Ameriky.

Na východ do lokalit dnešní Číny se prehistorická populace šířila hlavně přes severní zóny eurasijského kontinentu v souvislosti s faunou mamutů a nosorožců (Hertler & Bruch & Märker 2013: 10, 15). Do ostrovní jihovýchodní Asie (z Malajského poloostrova na Sumatru, Jávu a dále) se lidé šířili díky periodám s nižší hladinou mořské vody (Sémah & Sémah 2013: 51). Například před 18 000 lety hladina klesla asi 120 metrů pod současnou úroveň, kdy kontinent sahal spojitě až do rozsahu dnešní Indonésie. Později asi před 4000 lety hladina moře sahala naopak 40 metrů nad současnou úroveň a z dnešního jižního Vietnamu byla zatopena celá delta řeky Mekong, takže archeologické doklady tehdejších příbřežních osad jsou daleko ve vnitrozemí (Higham 2014: 9–10, 68). Stav současné nebo vyšší hladiny moře odpovídal novějším migracím etnik s jazyky, které se podle dosavadních předpokladů rychleji vyvíjely až v souvislosti s neolitickou revolucí, hustším zalidněním, nárůstem sociálních kontaktů a užíváním nástrojů.

Vývoj jazyků před neolitickou revolucí nelze systematicky sledovat kvůli absenci dokladů. Nepřímo se na ně usuzuje aspoň v případě Negritů, kteří dnes tvoří hlavní část mluvčích austronéských jazyků. Jejich předkové se do jihovýchodní Asie dostali někdy před 40 000 lety, ale v tu dobu museli hovořit jinak. Dokládá to neaustronéský jazykový substrát například v okolí Luzonu na Filipínách (podle Reida Blust 2009: 8). Populace, která dle současných odhadů již hovořila austronéskými jazyky, dorazila na Filipíny teprve před 4000 lety (do Indonésie později) a Negritové postupně převzali její jazyk. Zdrojovou oblastí austronéské neolitické kultury je jednoznačně Taiwan s nálezy, které jsou o 1500 let starší než na Filipínách a jinde v jihovýchodní Asii (Blust 2009: 24–27).

1.2 Vývoj na kontinentu

V kontinentální jihovýchodní Asii měla pro rané osídlení člověkem velký význam hoabinhská kultura podle naleziště v provincii Hoa Binh v severním Vietnamu. Týká se období cca 11 000 až 3000 př. n. l. a zahrnuje několik

větších lokálních kultur doby kamenné, ač jsou nálezy kamenných nástrojů daleko méně časté než např. v severnější Eurasii, protože místo kamene šlo v jihovýchodní Asii snáze používat a opracovávat bambus a tvrdé druhy dřev, které byly srovnatelně odolné. V Kambodži patří k hoabinhské kultuře nález dobře prozkoumaného sídliště v jeskyni Laang Spean s nejstarším osídlením z 6800 př. n. l. a prvními nálezy keramiky z 4290 př. n. l. (Nožina 2007: 18–19).

K původnějším populacím i ostrovní jihovýchodní Asie se řadí australoidé, negritové, melanésoidé, Indonésané a Malajci. Teprve v druhé řadě (Graff & Hammond 1968: 19–31) přicházely z vnitřnějších poloh kontinentu austroasijské skupiny Mon-khmer včetně Vietů (Graff & Hammond je nesprávně řadí k Indonésanům; ke vztahům původní austroasijské kultury též Coedès 1964: 24–39), dále Pyuové a Barmánci a ještě později Šanové a Thajci. Vliv čínských etnik proniká masivně do severního Vietnamu sice až za dynastie Han, ale obchodní kontakty jsou jednak mnohem hlouběji do historie a dále Vietové, thajské a jihočínské národy sdílí společný kulturní substrát. Podobně dlouhodobé byly obchodní kontakty a osady Indů v moderním jižním Vietnamu. Za nejnovější příchozí skupinu lze považovat národy jazykové rodiny hmong-mien.

Většina historických i současných etnik osídlila Vietnam a kontinentální země jihovýchodní Asie postupně ze severu, z menší části sice i přes moře plavbou podél pobřeží, nejvíce ale po pevnině podél velkých řek, které tečou z jihozápadní Číny do dnešního Myanmaru (Barmy), Thajska, Laosu, Kambodže a Vietnamu. Migrace některých etnik z Číny ať už Číňanů nebo horských etnik jako Hmongové, Yao, Akha, pokračuje do doby velmi nedávné nebo kvůli mezinárodním politickým konfliktům ve Vietnamu až do současnosti (Winzeler 2011: 25–26).

Periodické migrace v sinitickém prostoru na sever od Vietnamu, odkud pochází i Vietové, souvisely s přírodními pohromami a politicky řízenými přesuny obyvatelstva, které se v Číně praktikovaly už od 2. tisíciletí př. n. l. (LaPolla 2013: 204) a možná i dříve – jen ke staršímu období nejsou k dispozici žádné prameny. Podle genetických výzkumů však měla pro místní etnika daleko větší formativní význam kulturní difuze než samotná genetická výměna (Matsumura & Oxenham 2013: 221) a také severovietnamské pohřebiště Man Bac staré 3600–4000 let ukazuje na postupné osídlení Vietnamu z jižní Číny (ibid.). Velký význam měla domestikace a pěstování rýže od doby 3500 př. n. l. Podle posledních výzkumů se rýže začala pěstovat ne v jihovýchodní Asii (Thajsku), ale v centrální nebo středojižní Číně okolo středního toku řeky Yangzi (Winzeler 2011: 33). Pěstování rýže sehrálo důležitou roli v rozvoji populací jihovýchodní Asie. V následujícím přehledu uvádíme hlavní jazykové skupiny se stručnými informacemi o jejich původu a výčetem národů ve Vietnamu

1.3 Austroasijská jazyková skupina

Nejvýznamnějším zástupcem austroasijských jazyků je vietnamština, kterou badatelé dlouho považovali za jazyk příbuzný s čínštinou. Teprve Haudricourt (1953) ji klasifikoval jako austroasijský jazyk nečínského původu.

Sidwell (2009: 3, 65–147) rozlišuje dvanáct podskupin austroasijských jazyků: aslianské na Malajském poloostrově, bahnarské a katu/katuické v centrální Indočíně (dále Sidwell 2005: 3–4), khasi/khasianské v indickém státě Maghalaya, khmerské v Kambodži a sousedních oblastech, khmu v severním Laosu, monské v jižním Myanmaru a centrálním Thajsku, mundské ve státech střední a východní Indie, nikobarské na Nikobarských ostrovech, palaungské v Myanmaru (zasahují i do Číny), pearské v Kambodži a Thajsku a nakonec vietnské ve Vietnamu a středním Laosu. Dle lokalit se dřív považovaly za nejvýznamnější podskupiny mundská ve východní Indii a mon-khmérská (zahrnuje ostatní podskupiny, které uvádí Sidwell) v jihovýchodní Asii, které jsou počtem mluvčích dominantní a zahrnují i dva oficiální státní jazyky: vietnamštinu ve Vietnamu a khmerštinu v Kambodži. Díky západní lokaci mundských jazyků někteří lingvisté uvažovali o pravlasti austroasijských jazyků na západě v Indii nebo v okolí Bengálského zálivu, protože Pinnow (1963) objevil značně archaické rysy mundských jazyků. Přes dílčí sympatie k tomuto zjištění dnes většina badatelů předpokládá pravlast austroasijských jazyků buď na severu ve střední anebo jižní Číně (odkud byla austroasijská etnika postupně vytlačena na jih), nebo přímo v pevninské jihovýchodní Asii, kde se nachází největší počet roztroušených jazyků této rodiny (Sidwell 2009: 63–64; Winzeler 2011: 36–37). Současný stav poznání je silně limitován nedostatkem dat, která nebylo možné sbírat kvůli válečným konfliktům a z politických důvodů. Sidwell se proto raději nevyslovuje ani pro jednu z navržených tří austroasijských pravlastí a odvolává se na budoucí spojené úsilí mnoha pracovních týmů a řady vědních disciplin. Ze stejných důvodů níže neuvádíme vnitřní členění etnik této jazykové rodiny ve Vietnamu, pouze výčet národností s počty obyvatel.

Zástupci austroasijských etnik Vietnamu jsou značně variabilní. Najdeme mezi nimi osoby malých etnik s velmi tmavou pletí, ale stejně tak etnické Vietnamce ve městech se světlou pokožkou vzniklou smíšením s Číňany a Evropany i pod vlivem čínské kultury, ve které je světlá pleť známkou vysokého sociálního postavení (přebývání v budovách ve stínu, nikoli práce na poli). Vietové žili původně jen v severních oblastech dnešního Vietnamu a v jižní Číně. Podobně jako Číňané se živilí převážně zemědělstvím a kvůli snazšímu zavlažování a početné populaci, která znamenala i vojenskou sílu, obsazovali níže položené oblasti na pobřeží nebo podél řek a nesnažili se stěhovat do hor. Ty se pro ně staly zajímavé až z obchodního hlediska. V druhém tisíciletí našeho

letopočtu postupně expandovali na jih, kde ovládli jak hornaté oblasti s cennými komoditami, tak příbřežní lokality, odkud získávali sůl potřebnou jako hlavní výměnný artikl s horskými etniky (Hall 2011: 96–97). Malé národy této skupiny se v takovém rozsahu zpravidla nestěhovaly. Austroasijská etnika se dnes nacházejí na celém území Vietnamu a čítají nejčastěji desítky nebo stovky tisíc osob, v extrémech i jen jednu nebo dvě vesnice s několika sty osobami a v případě Viêtů asi osmdesát milionů lidí. Ve Vietnamu mají nad milion osob Viětové (73 500 000 jen ve Vietnamu, dále několik milionů v zahraničí), Muôngové (1 268 963) a Khmerové (1 260 640 – počty obyvatel v celé této kapitole dle údajů k 1. dubnu 2009 podle Đặng Thị Hoa 2014: 44–49).

Bùi Khánh Thế (2002: 55–56) dělí etnika austroasijských jazyků Vietnamu na **việt-muôngská**: 1. Viêt/Kinh (73 594 341), 2. Muông (1 268 963), 3. Thổ (74 458), 4. Chứt (6022) a **môn-khmerská**: 5. Khmer/ Khơ Me (1 260 640), 6. Bana (227 716), 7. Xơ đăng (169 501), 8. Kơ ho/Cơ Ho (166 112), 9. Hrê (127 420), 10. Mnông (102 741), 11. Xtiêng (85 436), 12. Bru – Vân Kiều (74 506), 13. Kơ tu/Cơ Tu (61 588), 14. Giê - Triêng (50 962), 15. Mạ (41 405), 16. Khmú/Khơ Mú (72 929), 17. Cor/Co (33 817), 18. Tà ôi (43 886), 19. Chơ ro (26 855), 20. Kháng (13 840), 21. Xinh Mun (23 278), 22. Mảng (3700), 23. Brâu (397), 24. Ó đu (376), 25. Rơ măm (436).

1.4 Tai-kadajská jazyková skupina

Tai-kadajské jazyky jsou rozšířené v jižní Číně včetně Hainanu, v severním Vietnamu, v celém Laosu a Thajsku, kde jsou také laoština a thajština oficiální státní jazyky. Dále se tai-kadajskými jazyky hovoří v Myanmaru, v Kambodži a ve východní Indii. Nejednotným názorům na jejich vnitřní členění se zde nemůžeme věnovat (srov. např. Luo Yongxian 2008), ostatně nadále je složitá i otázka jejich původu a vnější příbuznosti.

Nejčastěji se původní lokalita tai-kadajských jazyků spatřuje v jižní Číně v provinciích Guangdong, Guangxi a Guizhou, tj. v oblasti, která byla čínským populacím původně cizí. Případně se za rodnou oblast thajských jazyků považuje i severozápadní pohraničí Vietnamu a čínské provincie Yunnan (Winzeler 2011: 39). Stáří jazykové rodiny se odhaduje na 2.500 let a bohužel nejsou přímé prameny, které by podrobně dokládaly jejich vnější historii. V čínských záznamech je možné hledat skupinu tai-kadai v nečínské oblasti Baiyue, která dominovala dnešnímu jihočínskému území v prostoru od Shandongského poloostrova na severovýchodě až po provincii Sichuan na západě. Většina badatelů se více či méně shoduje, že Baiyue zahrnovalo etnika jazyků austroasijských, tai-kadajských a hmong-mienských (Luo Yongxian 2008: 9–10). Z jižní Číny

migrovala etnika uvedených skupin do Thajska, Laosu a Vietnamu v souvislosti s čínskou expanzí. Číňané ale s Baiyue i tradičně obchodovali a vlivem dlouhodobých kontaktů se thajské jazyky v několika etapách výrazně sinizovaly a badatelům dlouho trvalo, než obě skupiny rozlišili.

Na základě lexikálních shod se pro společný původ a skupinu sino-tajských jazyků vyslovili např. De Lacouperie (1883), Wulff (1934), Li Fang-Kuei (1976), Xing Gongwan (1999) a Luo Yongxian (2008: 13, 9–28). Jiné příbuzenství s austronéskými jazyky v tzv. skupině austro-tajských jazyků prosazoval Paul Benedict (1975), který tvrdil, že jevy sdílené čínskými a thajskými jazyky vznikly druhotnými kontakty (Luo Yongxian 2008: 13–14). Ke komplexnímu spektru různých názorů přispěl i Laurent Sagart, který nejprve (1993) prosazoval lexikální příbuznost mezi čínštinou a austronéskými jazyky, kdy thajské jazyky považoval za příbuzného člena sinotibetských jazyků, takže vznikla makroskupina thajsko-sinotibetsko-austronéských jazyků. Později (2005) již Sagart zdůrazňoval separátní spojnice mezi thajskými + austronéskými a sinotibetskými + austronéskými jazyky. V literatuře reflektovaná potíž kladení jakýchkoli spojin mezi jazykovými rodinami jihovýchodní Asie vyplývá i z faktu, že dosud nebyla vypracována metodologická kritéria, která by jednoznačně rozlišovala výpůjčky a geneticky sdílený slovník (Luo Yongxian 2008: 23).

Ve Vietnamu je dle Bùì Khánh Thế (2002: 55–56) dvanáct oficiálně uznávaných národů tai-kadajské jazykové rodiny, které se dále člení mezi vlastní thajské a kadajské. K thajským (viet. Tày-Thái) patří 1. Tày (1 626 392), 2. Thái (1 550 423), 3. Nùng (968 800), 4. Sán Chay (169 410), 5. Giáy (58 617), 6. Lào (14 928), 7. Lự (5601), 8. Bó Y (2273). Ke kadajským jazykům patří čtyři další skupiny: 9. La Chí (13 158), 10. La Ha (8177), 11. Cỏ Lao (2636), 12. Pu Péo (687). Všechny národnosti skupiny tai-kadai žijí v severním Vietnamu.

1.5 Sinotibetská jazyková skupina

Jazyky označované jako sinotibetské jsou nejvíce rozšířené v Číně, na Taiwanu, ve Vietnamu, v Laosu, Thajsku, Myanmaru, ve východní Indii, v Nepálu, Bangladéši, Bhútánu a na severovýchodě Pákistánu. Do tohoto výčtu není zahrnuto nejnovější čínské obchodní osídlení ve všech zemích jihovýchodní Asie. Nad deset milionů mluvčích mají etničtí Číňané různých jazyků/dialektů (1,3 miliardy), mluvčí barmštiny (42 milionů) a čínsky mluvící Huiové (10 milionů). Etnika horských oblastí jsou naopak málopočetná a jazykově nesourodá.

Sinotibetské jazyky prochází stejně jako tai-kadajské jazyky intenzivním přezkumem a jejich vnitřní klasifikací a popisem stavu bádání se zde vzhledem k omezenému prostoru nemůžeme věnovat. V současné době se buď

podřazují tibetobarmské jazyky pod sinotibetskou jazykovou rodinu (Benedict 1972, Matisoff 2003, Starostin & Peiros 1996) nebo naopak sinotibetské jazyky jsou podřazeny tibetobarmským (van Driem 1997, 2001). V příštích letech a dekádách lze očekávat výraznější změny jejich třídění. Podle autonyma se někdy tibetské jazyky označují jako bodijské.

Původ sinotibetských jazyků bývá spojován s neolitickou kulturou Yangshao a planinami v povodí Žluté řeky v severní Číně, odkud se asi před 6500 lety část populací začala postupně přesouvat různými směry na jih, východ a západ (LaPolla 1999: 3). Názory na sinotibetskou pravlast nejsou jednotné a část badatelů, kteří podřazují sinitické jazyky pod vyšší tibetobarmskou skupinu, je ochotna vidět pravlast tibetobarmských jazyků i v jižní Číně, provinciích Sichuan a Yunnan (Sidwell 2013) nebo dokonce na Tibetské náhorní plošině (podle Belwooda Winzeler 2011: 37), což je ale vzhledem k chudšímu zemědělství nepravděpodobné. Na území dnešního Vietnamu se Číňané objevili nejprve jako obchodníci a od dynastie Han na více než tisíc let jako vládcí. Později se Číňané směli usadit v jižním Vietnamu, ale vzhledem k politickému vývoji se jejich počet často měnil a i nyní zůstává podíl čínského obyvatelstva Vietnamu jedním z nejmenších ze zemí jihovýchodní Asie.

Bùi Khánh Thế (2002: 55–56) uvádí vedle etnických Číňanů ve Vietnamu známých jako: 1. Hoa/Hán (823 071 osob) osm dalších oficiálně uznaných sinotibetských etnik, která žijí na severu země u hranic s Čínou: 2. Ngái (1035), 3. Sán Dìu (146 821), 4. Hà Nhì (21 725), 5. La Hù (9651), 6. Phù Lá (10 944), 7. Lô Lô (4541), 8. Cống (2029), 9. Sila (709). Mnoho z těchto národností žije ve větších počtech v Číně, Laosu, Myanmaru nebo Thajsku.

1.6 Jazyková skupina Hmong-mien

Národy skupiny Hmong-mien žijí v největším počtu kolem 10 milionů v Číně, kde se jmenují Miao-Yao (nejnověji je popisuje Chen Qiguang 2013) a poté v severním Vietnamu (necelé 2 miliony osob), a v řádově stovkách tisíc v severním Laosu a v nejsevernějších oblastech Thajska. Od ostatních etnik se národy jazyků hmong-mien liší tím, že méně pěstují rýži a někteří se stejně jako část Austronésanů a austroasijských skupin živí sezónním kočovným obděláváním půdy v horách po vykloučení lesního porostu. Tento typ půdy je na živiny a minerály extrémně chudý, proto se v rámci domovského teritoria stěhuje vždy buď celá vesnice, nebo se na vzdálené vykloučené pole vydává na několikadenní pracovní pobyt část mužské populace. Etnika skupiny hmong-mien pochází jednoznačně z jižní nebo centrální Číny (Sidwell 2013), odkud se v průběhu několika set let v souvislosti s čínskou, mongolskou a mandžuskou expanzí

nuceně přesouvala na jih do hor severního Vietnamu, Laosu a Thajska (Ratliff 2010; Winzeler 2011: 39). Díky lepšímu poznání jejich historie se upustilo od dřívějších názorů čínských lingvistů, kteří považovali hmong-mienské jazyky za příbuzné se sinotibetskými.

Ve Vietnamu se rozlišují tři etnika této jazykové skupiny a všechna žijí v horách na severu země: 1. Hmông/Mèo = čínsky Miao, laosky Mɛo (1 068 189); 2. Dao/Mien = čínsky Yao (751 067), 3. Pà Thên/Pà Hưng (6811) (Bùi Khánh Thế 2002: 55–56; Vạn et al. 2010: 175–196).

Nejvýznamnější hmongština / miaoština má řadu dialektů a etnické podskupiny se nejčastěji rozlišují podle barevných prvků oděvu: ve Vietnamu Bílí (Hmong Đơ/Hmông Đâu), Černí (Hmong Đu), Červení Hmongové (Hmong Si) apod. Nejvíce se liší tzv. Vodní Hmongové (Ná Mèo) a různí se i názory na jejich původ, protože žijí odděleně od ostatních Hmongů v blízkosti viêt-muôngských jazyků a skupin Tày-Thái. Buď jde o výrazně odlišnou podskupinu, nebo původem jinou národnostní menšinu. To ukáže teprve další výzkum (*Người Hmông ở Việt Nam* 2005: 8–18).

1.7 Austronéska jazyková skupina

Austronéské jazyky se podle novějších poznatků dělí na původem hlavní skupinu jazyků z Formosy (Taiwanu), kde jsou aktuálním počtem mluvčích v naprosté menšině, a na ostatní malajsko-polynéské jazyky. Z geografického hlediska se z malajsko-polynéských jazyků vyčleňuje i ekonomickým vlivem významná západní skupina na jihovýchodě Indočíny (Vietnam a Kambodža), na Filipínách (filipínština/tagalog), v Indonésii (indonéština), Malajsii (malajština), patří sem však i příbuzné jazyky malých ostrovů na jihu Myanmaru a nejzápadněji na Madagaskaru. Ostatní hlavní skupiny tvoří jazyky Taiwanu, centrální malajsko-polynéské jazyky Moluk, Timoru, a nakonec oceánské jazyky Melanésie, Mikronésie, Nového Zélandu a severovýchodních lokalit Papuy Nové Guiney (Pawley 2008: 48–50). Z odlišných názorů na jejich vnitřní klasifikaci lze zmínit podřazení austronéských jazyků Taiwanu pod indonéské jazyky (Chen Kang 1992 in Zajdler 2000: 16). Blust (2009: 29–32) rozlišuje devět skupin jazyků na Taiwanu (atayal, východoformoské, puyuma, paiwan, rukai, tsouické, bunun, skupina ze západních rovin a severozápadoformoské) a např. Peiros (2008) považuje jazyky Taiwanu za samostatnou jazykovou rodinu.

Austronéské jazyky (za jejich původní mluvčí nelze považovat nyní dominující Negrity, kteří tyto jazyky teprve převzali) se do jihovýchodní Asie musely obecně dostat nejprve přes pevninskou Asii, ale vlastním jádrem neolitického

šíření austronéske populace se podle většiny badatelů stal Taiwan. Austronéska populace Taiwanu vzešla ze styků genetických proudů z jižní Číny a předků obyvatel ostrovů jihovýchodní Asie (Filipíny); ty tvořily v dávné minulosti s Taiwanem spojitou pevninu. Nejstarší neolitické kultury na Taiwanu lze datovat do 3500 až 3000 př. n. l.; oproti tomu jsou nálezy v Mikronésii, Polynésii a Melanésii mladší (Bellwood & Dizon 2008: 24nn., 36) a to úměrně vzdálenosti od Taiwanu a čínského pobřeží. S tím souvisí i pozdější a lokální vývoj jednotlivých jazyků. Např. pravlast malajštiny se podle většiny lingvistů situuje na západ ostrova Borneo (Adelaar 2008: 11–12).

Z Taiwanu se populace šířila dál na Filipíny a do ostrovní Indonésie. Odtamtud zpětně osídlila i pevninskou jihovýchodní Asii včetně Malajského poloostrova a středojižní oblasti dnešního Vietnamu, Laosu a území Kambodže (Winzeler 2011: 38). Ve Vietnamu patří k této jazykové rodině a malajsko-polynéske nebo malajsko-čamské (Blust 2009: 31) podskupině 1. Čamové/Chăm (161 729 osob) a čtyři další národy v Centrální vrchovině: 2. Gia Rai/Jarai (411 275), 3. Ê đê/Rhade (331 194), 4. Raglai/Roglai (122 245), 5. Chu Ru/Haroi/Hroi (19 314) (Bùi Khánh Thế 2002: 55–56). Je zajímavé, že původně netónová čamština začala v poslední fázi vývoje přebírat tóny pod vlivem vietnamštiny (Blust 2009: 68–70).

2 ARCHEOLOGICKÉ KULTURY PREHISTORICKÉHO VIETNAMU

Z prehistorického období jsou z Vietnamu k dispozici poměrně bohaté archeologické nálezy. Vzhledem k předchozí kapitole zaměřené na prehistorii Vietnamu z hlediska etnogeneze současného obyvatelstva, kde již byly některé z archeologických kultur jmenovány, se nyní omezíme na stručný chronologický přehled hlavních archeologických kultur.

Nejstarší archeologickou kulturou je paleolitická a raně mezolitická kultura Sơn Vi (*Văn hóa Sơn Vi*, 20.–12. tis. př. n. l.¹) pojmenovaná podle vesnice v dnešní provincii Phú Thọ. Kultura Sơn Vi je považována za jednu z předchůdkyň kultury Hòa Bình společně s nalezišti Lang Rongrien v thajské provincii Krabi a Kota Tampan v malajském státě Perak. Mladší a velmi významná kultura Hòa Bình (*Văn hóa Hòa Bình*, 11.–4./2. tis. př. n. l.,² obdobné industrie se však na území Vietnamu objevují již v době před 18 tis. lety³) se řadí ke kulturám mezolitickým. Obecně se název hoabinhská kultura používá pro všechny lovecko-sběračské kultury Jihovýchodní Asie (od Barmy, jihočínských provincií až k Taiwanu a severovýchodní Sumatře). Příslušníci hoabinhské kultury na území dnešního Vietnamu žili v krasových jeskyních, používali kamenné nástroje (nože, sekáčky),⁴ věnovali se sběračství a lovu. Madeleine Colani učinila první nálezy ve 20. letech 20. století jihovýchodně od delty Rudé řeky (Colani 1927), následovaly četné nálezy ve všech zemích Zadní Indie. Nej-

1 Respektive před 23 – 11 tis. lety podle radiokarbonového datování. Bellwood 2007: 159.

2 Konec kultury Hòa Bình je regionálně rozrůzně.

3 Naleziště v jeskyni Xóm Trại, okres Lạc Sơn, provincie Hòa Bình. Bellwood 2007: 161.

4 Charakteristickým rysem hoanbinhských kultur je používání tzv. sumatralithů, oválných nebo obdélníkových artefaktů z velkých říčních oblázků odlamovaných pouze po jedné straně. Je pravděpodobné, že v hoabinhské kultuře se používaly také dřevěné, zvláště bambusové nástroje.

blíže k životnímu stylu hoabinhské kultury měly lovecko-sběračské skupiny současné Jihovýchodní Asie donedávna zachovávající původní způsob života, zvláště Maniq, etnická skupina v jižním Thajsku (provincie Trang). Život lidu etnika Maniq napovídá, že lidé hoabinhské kultury se přizpůsobili střídání monzunových období tak, že se stěhovali do vzdušných a chladných deštných lesů v době sucha a v době dešťů pod skalní převisy. Dále využívali přístřešky z bambusu, kůry a listů, které nezanechaly archeologické stopy (Ooi Keat Gin 2004: 604-605). V hoanbinhské společnosti se patrně výrazně odlišovaly komunity lovců v horských lesnatých oblastech kolem vodních toků a komunity sběračů žijící na tehdy širokém mořském pobřeží, protože hladiny moří byly po značnou část trvání hoabinhské kultury nízké, neboť voda byla vázána v ledovcích poslední ledové doby na konci pleistocénu. Po zvýšení hladin moří se reliktů sběračských komunit ztratily (Ooi Keat Gin 2004: 604). Návazná kultura Bắc Sơn (provincie Lạng Sơn, Thái Nguyên, Hòa Bình, Ninh Bình, Thanh Hóa, Nghệ An) již znala primitivní keramiku (10.–6. tis. př. n. l.) a bývá řazena mezi kultury neolitické. V současnosti se považuje spíše jen za specifickou odnož kultury Hòa Bình. Domestikace rostlin v hoabinhském technokomplexu není doložena.

Znalost zemědělství se do Vietnamu dostala asi kolem 3000 př. n. l. K domestikaci rýže druhu *Oryza sativa japonica* došlo podle dnes nejčastějšího názoru z druhu divoké rýže *Oryza rufipogon* na dolním toku řeky Yangzi v dlouhém období mezi 9.–5. tis. př. n. l.,⁵ z jehož konce jsou známy již i doklady zavlažovacích rýžových polí.⁶ Výskyt divoké rýže dosahoval pravděpodobně až do oblasti mezi Žlutou řekou a Yangzi.⁷ Do 6. tis. př. n. l. již bylo pěstování rýže rozšířeno po celém středním a dolním toku Yangzi a v následujících dvou tisíciletích se znalost šířila dále na jih Číny, odkud po roce 3000 př. n. l. pronikala do Jihovýchodní Asie.⁸

Na přechodu od lovectví a sběračství k zemědělství se nacházejí kultury Quỳnh Vãn (8000–6000 př. n. l.) a Đa Bút (5000–1000 př. n. l.), které se v kontextu prehistorického vývoje jihovýchodní Asie také jeví jako pozdní příklady hoabinhské kultury přijímající nové prvky jako keramika a primitivní zemědělství (Bellwood 2007: 162). První čistě neolitickou zemědělskou kulturou je kultura Phùng Nguyên (konec 3. tis.–polovina 2. tis. př. n. l.), na soutoku Rudé řeky a řeky Đà. Kulturu Phùng Nguyên charakterizují příbytky na kůlech a keramika točená na hrncířském kruhu.

5 K dalším zvažovaným oblastem domestikace rýže v Číně patří kultura Pengtoushan na středním toku Yangzi, řeka Huai v jihozápadní části provincie Henan a kultura Houli v Shandongu.

6 Za nejstarší doklad o sběru a konzumaci divoké rýže *Oryza rufipogon* se považují fytolity z lokality Diaotonghuan ze severu provincie Jiangxi datované do 13. - 12. tis. př. n. l. Zhao 1998.

7 Dnes je severní hranice výskytu divoké rýže v provincii Fujian. Bellwood 2007: 206.

8 Zhang Chi & Hsiao-chun Hung 2010. Itzstein-Davey 2007. Fuller [et al. ...] 2009.

2 Archeologické kultury prehistorického Vietnamu

V době bronzové (2. tis. do poloviny 1. tis. př. n. l.) můžeme ve Vietnamu sledovat tři kulturní centra:

- na severu kultura Đông Sơn (od provincie Lạng Sơn na severu po Quảng Bình na jihu),
- ve středním Vietnamu kultura Sa Huỳnh (dnešní provincie Quảng Ngãi, Bình Định a Phú Yên),⁹
- na jihu kultura Đông Nai (kolem řek Đông Nai, Sài Gòn, Vàm Cỏ, po celá dvě tisíciletí př. n. l.). Tato kultura se považuje za předchůdkyni pozdější říše Funan s centrem v Óc Eo.

K raným fázím bronzové doby na území Vietnamu, kde se znalost bronzu objevila bez dokladů o předchozím měděném období kolem poloviny druhého tisíciletí př. n. l. za dosud neobjasněných okolností, patří kultury Đông Đậu (1500–1000 př. n. l.) a Gò Mun (1100–800 př. n. l.) s výrobou drobných bronzových předmětů (sekery, nože, motyčky, srpy, hroty šípů, náramky).

Nejpozoruhodnější je kultura Đông Sơn, klasická kultura bronzové doby ve Vietnamu (500–300 př. n. l.), kterou vietnamští historikové spojují se státními útvary Văn Lang a Âu Lạc zmiňovanými ve vietnamských kronikách. Lidé kultury Đông Sơn pěstovali rýži, chovali vodní buvoly, prasata, dokázali se plavit v monoxylech.

Nejznámějšími bronzovými artefakty kultury Đông Sơn velké bronzové bubny. Jejich velké soustředění je sice v severním Vietnamu, ale nejvíce bronzových bubnů z různých dob se nachází v jižní Číně, kde se u několika národností, zvláště Zhuangů, používají dodnes (čín. *tonggu* 銅鼓). Podle nejpravděpodobnější teorie se bronzové bubny vyvinuly z velkých bronzových kotlů na vaření *fu* 釜 a nálezy nejstarších bubnů dnem dolů dokládají, že sloužily oběma účelům zároveň. Podle jiné teorie byly základem bubnů národy na vytloukání rýžového zrna. Největší počet bubnů pochází z doby dynastie Han.

Nálezy bubnů z delty Rudé řeky byly v Evropě známy dříve než bubny z jižní Číny, a proto byl rozšířen i názor, že v severním Vietnamu vznikly (Franz Heger 1902).¹⁰ Vyspělejší technika bubnů z delty Rudé řeky a scházející rané

9 Za nositele kultury Sa Huỳnh se obvykle považují předchůdci austronéského obyvatelstva Vietnamu (a čamských jazyků). Přišli z Bornea nebo snad i poloostrovní Malajsie nejdříve v polovině 1. tisíciletí př. n. l., přičemž počátky kultury Sa Huỳnh mohou souviset i s původnějším austroasijským obyvatelstvem, které do té doby tvořilo celistvé osídlení poloostrova. Austronéské obyvatelstvo přivyklé mořeplavbě pak hrálo stěžejní roli v šíření bronzových výrobků a techniky odlévání do malajsko-indonéžského souostroví. Bellwood 2007: 272, Glover & Nguyen Kim Dung 2011: 59. Jako první se archeologickým nálezům keramiky kultury Sa Huỳnh věnoval Parmentier 1924.

10 Po Franzi Hegerovi byli dalšími významnými sběrateli a systematickými badateli nálezů kultury Đông Sơn Louis Pajot a Olov Janse.

vývojové stupně však napovídají, že se sem znalost výroby bubnů rozšířila odjinud, pravděpodobně z Yunnanu.

Menší množství bubnů se nachází také v Barmě, Laosu, Kambodži, Thajsku a Malajsi. Jednotlivé nálezy bubnů z Indonésie (Bali) a až z Nové Guineje svědčí o raném námořním obchodování. Typová homogenita totiž napovídá, že centrum jejich výroby bylo právě v oblasti dnešní jižní Číny a severního Vietnamu (Bellwood 2007: 269).

Dalšími funkcemi bubnů bývalo skladování peněz (či jiných platidel). Nepochybně se používaly při obřadech (možná přivolávání či zahánění deště), jako doprovod k rituálnímu tanci, snad i k předávání výstražných zpráv nebo pro vojenské účely (signály k útoku). Nacházejí se i v pohřební výbavě vyšších vrstev společnosti – byly tedy nesporně výrazem moci místních vládců a symbolizovaly identitu určité skupiny (Ooi Keat Gin 2004: 429).

Zvláště horní strana bubnu určená především pro bubnování bývá bohatě zdobena realistickými výjevy jako domy na pilotech, tančící lidé, zvířecí a ptačí výjevy, orba pomocí vodních buvolů, vytloukání zrna apod. Ve středové části bývá vždy motiv slunce, kolem nějž se nacházejí soustředné kruhy s geometrickými ornamenty. Ornamentální výzdobu mohou mít také boční strany bubnů.¹¹

11 Obuchová 1998, Bellwood 2007: 270-271.

3 MYTOLOGIE

Hlavními prameny vietnamské mytologie, která je dnes běžnou součástí vietnamského kulturního povědomí, jsou nejstarší vietnamské kroniky, jejichž základ vznikl s dlouhým odstupem více než tisíce let. Jen útržkovité zmínky o místních představách o nejstarších dějinách najdeme i ve starších stručných pojednáních o severním Vietnamu z doby dlouhé čínské nadvlády nad severním Vietnamem. Nejvýznamnějšími jsou tři následující kroniky sepsané v klasické literární čínštině:

1. *Úplná kniha historických zápisků o Velkých Việtech* (Đại Việt sử ký toàn thư 大越史記外紀全書, dále pod zkratkou TT),¹ jejíž hlavní redakci vypracoval historik z dynastie Lê jménem Ngô Sĩ Liên a předložil trůnu v roce 1479. Podrobně se složitým otázkám vzniku a vývoji kroniky TT a jejímu postavení v celku staré vietnamské historiografie budeme věnovat v knize *Úvod do vietnamistiky*.²
2. *Stručné dějiny Việťů* (*Việť Sử Lược* 越史略, dále pod zkratkou VSL; také 大越史略 Đại Việt sử lược). Obsahuje tři oddíly (juan): 1. od nejstarších dob přes období čínské nadvlády až po dynastie Ngô, Đinh a Raná Lê, 2. od založení dynastie Lý až po vládu Lý Nhân Tônga 李仁宗 (1072–1127). 3. Zaznamenává události do konce dynasti Lý. Na konci je připojen výčet panovnických ér dynastie Trần až po éru Xương Phù (昌符, 1377–1388), z čehož lze odvodit dobu sepsání díla (uvádí se rok 1377). Autor je neznámý.

1 Český název podle Slovníku vietnamské literatury 2011: 86 Kompletní historie Đại Việťu.

2 Ze světové odborné literatury je třeba odkázat především na práce A. L. Fedorina (Федорин 2008, TT 2 2010, TT 3 2012).

Dílo se pravděpodobně dostalo do Číny v době mingské okupace Vietnamu a zachovalo se díky zařazení do Siku quanshu za Qianlonga.

3. *Úplné zrcadlo vietenské historie sestavené na císařský příkaz (Khâm định Việt sử thông giám cương mục 欽定越史通鑑綱目*, dále pod zkratkou CM) bylo sestaveno týmem učenců pod vedením Phan Thanh Giána mezi lety 1856 a 1881.

Kroniky TT a VSL společně s čínskými dynastickými kronikami jsou stěžejním zdrojem informací pro celou starší historii Vietnamu. Pokud to bylo možné, uvádíme u jednotlivých událostí odkazy přímo na originální texty a ruské (částečně i anglické) překlady těchto kronik.

Dalšími významnými prameny mýtů a legend jsou dvě sbírky navazující na čínskou tradici sborníků podivuhodných příběhů, které byly ovšem vnímány jako historická realita.

Sbírka *Příběhy o vybraných podivuhodných jevech ze země na jih od Průsmyků (Lĩnh Nam chích quái liệt truyện 嶺南摭怪列傳)* byla sepsána Vū Quỳnhem v roce 1492.³

Sbírka tajuplného a záhadného ze země Vietů (Việt Điện U Linh Tập 粵甸幽靈集, psáno také 越甸幽靈集) byla editována Lý Té Xuyênem 李濟川 v 1. polovině 14. století a nadále se šířila v mnoha různých verzích prostřednictvím rukopisných kopií. K edicím a překladům viz selektivní bibliografii na konci knihy.

Hlavní mytologické příběhy se v kronikách opakují, byť se verze v jednotlivých kronikách od sebe navzájem částečně odlišují. Proto budeme sledovat podání především podle nejstarší a nejdůležitější z kronik: *Úplné knihy historických zápisků o Velkých Viětech (TT)*, částečně pak podle kroniky *Úplné zrcadlo vietenské historie sestavené na císařský příkaz (CM)*. Jména vyskytující se v kronice uvádím pro nejstarší období podle kontextu buď jen ve vietnamské výslovnosti nebo ve dvojí výslovnosti čínské / vietnamské (za lomítkem); výjimkou jsou jména z čínské mytologie a historie uváděná jen v čínské výslovnosti.

Vietnamská mytologie začíná u čínského mytického císaře Shennonga 神農 (2838–2698 př. n. l.), „Božského zemědělece“, jehož pravnuke Di Ming / Đé Minh 帝明 měl pojmut za manželku nesmrtelnou Vū Tiên 婺僊 a usadit se v dnešní čínské provincii Hunan. Jedním z Đé Minhových synů byl moudrý a ctnostný Lọc Tục 祿續. Đé Minh si jej obzvláště oblíbil a chtěl mu předat trůn. Lọc Tục ale trval na tom, že přepustí trůn svému staršímu bratrovi jménem [Di] Yi 帝宜. Đé Minh tedy ustanovil Di Yiho vládcem na severu a Lọc Tục učinil

³ Český název podle *Slovníku vietnamské literatury* 2011: 149 *Podivuhodné příběhy z Jižní země*.

3 Mytologie

králem na jihu s titulem Kinh Dương Vương 涇陽王. Ten se stal králem země Xích Quỷ ležící na území pozdějšího Guangdongu, Guangxi a severního Vietnamu.⁴

Král Kinh Dương měl syna jménem Sùng Lãm, jenž se nazýval taktéž Pán Lạc Long (Lạc Long Quân 雒龍君/駱龍君/貉龍君). Lạc Long Quân putoval zemí a učil lidi různým praktickým dovednostem (pěstování rýže, chovu zvířat, řemeslům).

Když v té době lidé lidé vstupovali do vody, bývali často poraněni hady. Král je naučil malovat tuší na těla obrazce vodních příšer. Od té doby již nebyli lidé zraňováni. Asi v této době tedy začal zvyk tetování.⁵

V té době zemi ohrožoval jistý severní vládce. Lidé žádali Lạc Long Quân o pomoc a ten severnímu vládci unesl jeho manželku jménem Âu Cơ 嫫姬. Severní vládce nedokázal Âu Cơ získat zpět a ustoupil zpět na sever. Âu Cơ poté Lạc Long Quânovi porodila kožený vak. Ten manželé odhodili na cestě, protože jej považovali za neblahé znamení, ale vysypalo se z něj sto vajec, z nichž se narodilo sto synů. Ti se stali předky Sta Yue (Bai Yue / Bắc Việt 百越). Mezi manželi posléze došlo k hádce, po níž Lạc Long Quân odvedl padesát synů na mořské pobřeží a Âu Cơ padesát synů do hor. Lidový výklad této legendy soudí, že ti, co sestoupili do nížin, se stali předky Vietnamců, kdežto ti, kteří vystoupili do hor, se stali předky ostatních národností (Hlavatá [et col. ...] 2008: 20). Lạc Long Quânův nejstarší syn, Hùng Vương 雄王, měl podle podání kronik založit dynastii Hồng Bàng 鴻龐 (psáno také 龐) a království Wenlang / Văn Lang 文郎⁶ (2879–258). Tento úřad přecházel po 18 generací, všichni z nich byli nazýváni králové Hùng.⁷ Stát Văn Lang, který měl být státem severnějšího lidu Lạc Việt, však není dostatečně doložen.⁸

4 TT NK I 1b, TT 1 2002: 109-110.

5 是辰居民入水頗為蛟龍所傷王教人以墨畫水怪於身自是始免其害文身之俗蓋始此。Citace podle CM 1998: TB 1/1b.

6 Název Wenlang zaměňovali čínští i vietnamští historikové s názvem severnějšího státu Yelang 夜郎 zmiňovaného na území dnešní provincie Guizhou od 3. století př. n. l., od něhož odvozují svůj původ různé národnosti dnešní jižní Číny. Je možné, že samotný pojem Wenlang v pozdních vietnamských kronikách je jen výsledkem zkomolení názvu severnějšího státu Yelang. Ke zkomolení mohlo dojít již v dílech čínských historiků a geografů v průběhu 1. tisíciletí n. l.

7 TT NK I 2a-3b, TT 1 2002: 110-112, LNCQ 1492: 12b-16b.

8 Také autenticita samotného jména Hùng vzbuzuje výrazné pochybnosti. Znak *xiong* 雄 (Hùng) je snadno zaměnitelný za znak *luo* 雒 (Lạc) a pravděpodobné opisovačské chyby jsou i konkrétně doloženy v pramenech. Druhou nejstarší zmínku o tom, že na území Jiaozhi dříve vládli králové Xiong / Hùng nalézáme v *Pojednání o Nanyue Nanyue zhi* 南越志, které sepsal Shen Huaiyuan 沈懷遠 v době vlády dynastie Liu-Song (420-479). Stejně formulovanou větu ovšem obsahuje

Odlišné podání uvádí starší kronika *Việt sử lược*, podle níž byl prvním vládcem vietnamské historie nějaký výjimečný muž z kraje Mê Linh, jenž pomocí svých magických dovedností sjednotil všechny okolní kmeny pod svou autoritu a prohlásil se králem Hùng. Tento vládce měl být současníkem krále Zhuanga z Zhou, jenž vládl v letech 696–682 př. n. l. (VSL 1980: 109). Také kronika VSL zmiňuje celkem 18 generací vládců Hùng, aniž by uváděla jména jednotlivých vládců. Časový rozestup od 7. do 3. století př. n. l. v případě kroniky VSL odpovídá odhadované době vlády 18 generací lépe než více než dvě tisíciletí v případě kroniky TT. V současnosti se zmínka o 18 generacích v TT vykládá jako 18 různých dynastií, pro něž zná pozdější historiografie i přesná jména a data, která však nejsou historicky podložena. Je pravděpodobné, že představa o několikasetletém trvání dynastie Hùng zachycená ve VSL byla původnější, zatímco datace počátku vlády dynastie do 29. století př. n. l. byla až dílem konfuciánských historiků dynastie Lê, kteří se snažili dokázat, že Vietové mají stejně starou historii jako Číňané a že vycházejí ze stejných civilizačních základů (mytický císař Shennong). Kroniky TT, VSL a LNCQ dále uvádějí jména patnácti provincií *bu* 部, na které měl být stát Văn Lang rozdělen. Většina uvedených jmen však pochází až z doby dynastie Tang (618–910).⁹

Ačkoli ani povšechná historicita vládců Hùng není doložitelná, vláda prvního vládce Hùng podle VSL náhodou spadá do stejné doby, kam se kladou počátky kultury Đông Sơn. Kultura Đông Sơn bezesporu vykazovala rysy rozvinuté hierarchizované společnosti. Podle nejstaršího psaného pramene zmiňujícího dobu před příchodem čínských vládců, *Zápisky o vnějších oblastech Jiaozhou* 交州外域記 ze 4. století, kde se uvádí, že území pod vládou králů Hùng nebylo původně administrativně dále dělené, ale že jeho jádro tvořila tzv. pole *lac* 雜田, na nichž se voda zvedala a snižovala v závislosti na mořském odlivu a přílivu. Podle tohoto druhu polí byli i obyvatelé, kteří na nich pracovali, nazváni lidem *Lac*

Sňatek Lạc Long Quân s Âu Cơ je také možné vykládat jako propojení mořské a kontinentální kultury. Ornamenty na bronzových bubnech kultury Đông Sơn zase vykazují vlivy z mořské oblasti. V horských oblastech původně sídlili lidé hovořící mon-khmérskými (austroasijskými) jazyky, kdežto u pobřeží jazyky austronéskými. Lidé na pobřeží byli postupně asimilováni nositeli austroasijských jazyků z hor. Důvodem postupu austroasijského obyvatelstva mohla být také znalost závlahového zemědělství specializovaného výhradně na pěstování rýže na trvalých rýžových polích oproti zemědělství

i starší spis *Zápisky o vnějších oblastech Jiaozhou* 交州外域記 ze 4. století, kde se místo znaku 雄 vyskytuje znak *luo* 雜. Správnost čtení *luo* je potvrzena ještě třetím dílem *Guangzhou ji* 廣州記, které uvádí jiný znak stejného čtení *luo* 駱. Maspero 1918: 7.

9 Podrobný rozbor viz Maspero 1918: 4-6.

3 Mytologie

zahradnického typu pěstujícího různé druhy obilovin, které nalézáme později u austronéských Čamů (O'Connor 1995: 982). Rozdělení synů na dvě poloviny může také odrážet bilaterální rodinný systém, v němž mohly rovným dílem dědit i ženy. Centrum vládců Hùng se nacházelo v oblasti dnešního distriktu Mê Linh a bylo spjato s kultem hory Tân Viê, o níž hovoří legenda o soupeření Ducha hor a Ducha vod (Taylor 1983: 5-6).

Historický základ pravděpodobně mají názvy hodností, které uvádí kronika TT. Král Hùng údajně ustanovil ministry zvané markýzové *lạc* a generály zvané generálové *lạc* 貉將 (později zvaní generálové Hùng 雄將). Dalšími hodnostmi byla hodnost prince *quan lang* 官郎, princezny *my nuong* 媚孃; nižší úředníci byli zvaní *bồ chính* 蒲正. Všechny tyto tituly jsou austroasijské pojmy, jejichž příbuzné varianty lze dohledat i v jiných jazycích. Dědiční hodnostáři *lạc* zůstávali hlavní regionální autoritou až do potlačení povstání sester Trưng hanskými vojsky. Jejich funkce pravděpodobně původně souvisela s organizací irigačních a vodohospodářských prací, protože slovo *lạc* označovalo pole sezónně zavlažovaná přirozeným zvýšením hladiny řek; v některých mon-khmérských jazycích je doložen význam „kanál“ (*lach, rach*) (Taylor 1983: 10).

Další zmínka se v kronikách vztahuje až k počátku vlády dynastie Zhou, tedy o tisíc let později. Jedná se o zmínku o poselstvu na zhouský královský dvůr. Tato legenda byla pozdějšími vietnamskými historiky vykládána jako doklad toho, že Vietnam byl odjakživa na Číně nezávislý, když i takové nepochybnitelné vzory minulosti jako byl Vévoda z Zhou (mimořádně velice oblíbený ideál vietnamských konfucianů 11.–15. století) jej odmítly přijmout do přímého vazalského vztahu.

V době vlády krále Chenga z dynastie Zhou (1042–1021 nebo 1042/35–1006 př. n. l.), naši Viêtové poprvé poslali vyslance k Zhouům. (Není jasné, která generace králů Hùng to byla.) Sami se nazývali klanem Viêt Thường 裳氏 a předložili bílého bažanta. Vévoda z Zhou pravil: „Země, na něž nebyly uplatňovány zákony naší vlády, si ušlechtilý muž nedovolí považovat za své vazaly.“ Poté poručil, aby byl vyroben vůz, který by neustále ukazoval jižním směrem, aby mohli být [vyslanci] dopraveni zpět do svého království.¹⁰

K porážce státu Văn Lang se vztahuje legenda o soupeření nápadníků královské dcery zvané *My Nuong*, což byl podle téže kroniky opět jen titul všech hungských princezen a nikoli vlastní jméno.

10 TT NK I 4a, TT 1 2002: 112. 周成王時，我越始聘于周（未詳第幾世），稱越裳氏，獻白雉。周公曰：政令不施，君子不臣其人。命作指南車，送還本國。 Viz také CM 1998: TB 1/6a.

Král měl dceru zvanou My Nương 媚娘, která byla krásná a půvabná. Král ze státu Thục/Shu 屬 o ní slyšel a navštívil krále Hunga, aby ji požádal za manželku. Král k tomu chtěl svolit, ale markýzové lac jej zastavili se slovy: „Má záľusk na naši zemi a sňatek mĩní pouze jako zámĩnku.“ Král ze Shu tedy prohlásil: „Tato dívka je původem z rodu nesmrtelných, pouze ten, kdo má dokonalý talent a ctnost, ji může dostat.“ V té chvíli se objevili dva pĩrĩchozí, poklonili se pĩred palácem a žáďali o její ruku. Král se tomu podivil a ptal se, kdo jsou. Odpověďeli, že jeden z nich je duch vod, druhý je duch hor. Král vyhlásil, že dceru dá tomu, kdo do druhého dne shromáďdí vřechny svatebnĩ dary.

Dalřího dne duch hor (山精) shromáďdil drahé kamenĩ, zlato, stĩbĩbro, horské ptáky a divokou zvěř, a král tudĩž pĩřĩslĩbil dceru jemu. Duch hor si ji odvedl na horu Tãn Viẽn 傘圓.

Duch vod (水精) také pĩřĩnesl zásnubnĩ dary, ale opozdil se. Ze žalu a vzteku vyvolal povodeň, která zaplavila horská údolí, a pĩřes rozvodněné řeky se vojsko ducha vod valilo do boje proti duchu hor. Duch hor vytvořil železnou sĩť, která uzavřela hornĩ pĩřítoky řeky Tũ Liẽn 慈廉, aby je zastavil. Duch vod se vřak jinými řekami dostal do řeky Đà, odkud chtěl zaútočit na horu Tãn Viẽn. Duch hor povolal místnĩ obyvatele hor, aby napletli bambusové pĩřehrady a stĩřĩleli na duchy vod šĩpy, čímž se je podařilo zastrařit.¹¹

Protože se My Nương vdala za ducha hor, král státu Thục/Shu 蜀 se rozhněval a zapřĩsáhl své potomky, že musí stát Vãn Lang zničit. To se podařilo jeho vnukovi jménem Thục Phán 屬泮, který byl odvážnĩ a dobrý stratég. Thục Phán napadl a obsadil stát Vãn Lang. Hora Tãn Viẽn se nacházela blĩzko centra králũ Hùng.

Thục Phán byl později nazván králem An Dũngem 安陽王 a strávil na trůnu 50 let. Když anektoval kráľovstvĩ Vãn Lang, změnil jméno kráľovstvĩ na Âu Lạc 甌貉國. Pĩředtĩm několkřrát vysĩlal vojska, aby napadala krále Hùnga. Ale vojáci krále Hùnga byli silnĩ a jeho generálové odvážnĩ, takže král (Thục) byl opakovaně porážen.

Král Hùng vzkázal kráľi Thũcovi: „Mám božskou sílu. Cožpak se, Thũcu, nebojĩř?“ Poté král Hùng pĩřestal dbát na obranu země a pouze se oddal zábavám, jídlu a pĩtĩ. Když se vojáci krále Thũca pĩřĩblĩžili, král Hùng byl stále jeřtě v opojenĩ. Ten poté začal plivat krev, skočil do studně a zemřel. Jeho následovnĩci odhodili meče a poddali se kráľi z Thũc.¹²

11 TT NK I 4a-5a, TT 1 2002: 112-114.

12 Král An Dũng je oblĩbenou postavou lidového uměĩ (Durand 1960: 185).

3 Mytologie

Král Thục Phán vystavěl pevnost ve Việt Thường 越裳. Byla 1000 trượng široká a její hradby byly zatočené ve tvaru hlemýžďe. Proto byla nazvána Pevnost Loa 螺城 (Cố Loa). (Lidé za dynastie Tang ji nazvali Kunlun / Côn Lôn 崑崙 s odkazem na velkou výšku této pevnosti.) Když již byla pevnost dostavěna, zřítila se. Král z toho byl nešťastný, a proto se postil a modlil k duchům nebe, země, hor a vod a opět se pustil do práce její stavbě.

[V roce 255 př. n. l.] se náhle objevil božský člověk před branami pevnosti. Ukázal na pevnost, zasmál se a zeptal se: „Kdy bude stavba dokončena?“ Král jej přijal v paláci a zeptal se jej na to. Muž mu odpověděl: „Počkej, až přijde vyslanec řeky.“ A poté odešel.

Brzy ráno král vyšel z brány pevnosti a skutečně uviděl zlatou želvu, jak přichází z východu, plavice se po řece. Prohlásila o sobě, že je vyslancem řeky, mluvila přitom lidskou řečí a dokázala předpovídat budoucnost. Král byl velice potěšen. Nechal želvu posadit na zlatý podnos a umístit ji v paláci. Zeptal se želvy, proč se pevnost zhroutila.

Zlatá želva pravila: „Důvodem je síla qi hor a řek této oblasti. Syn předchozího krále ji využívá, aby se pomstil za království. Skrývá se na hoře Thát Diệu. Na této hoře jsou duchové. Jsou to baviči z minulých generací, kteří zemřeli a byli na tom místě pohřbeni a poté se proměnili v duchy. Vedle hory se nachází hostinec. Majitel hostince, Ngô Không, má dceru a bílou slepici, v níž sídlí tato vitální energie qi. Kdokoli v tomto hostinci stráví noc, vždy zemře v důsledku útoku duchů. Díky tomu se mohou spolčit a zbořit pevnost. Pokud zabiješ bílou slepici a odstraníš tuto vitální energii qi, pevnost zůstane přirozeně v celku a bude stabilní.“

Král vzal zlatou želvu do hostince a předstíral, že je hostem. Majitel hostince řekl: „Pane, jste urozený člověk. Měl byste rychle odejít, abyste nepřivolal neštěstí.“ Král se zeptal a řekl: „Zrození a smrt jsou předurčeny osudem. Co by mohli udělat duchové a démoni?“ A zůstal tam.

V noci přišli zvenku duchové a volali, aby jim byly otevřeny dveře. Zlatá želva je proklela, takže nemohli vstoupit. Když kohout zakokrhal, duchové zmizeli. Zlatá želva řekla králi, aby je pronásledoval. Když král dorazil k hoře Thát Diệu 七耀, nadpřirozená síla qi byla téměř zcela zničena. Král se tedy vrátil do hostince.

Po rozbřesku majitel hostince v domnění, že král bezpochyby zemřel, zavolal lidi do hostince, aby sebrali a pohřbili jeho tělo. Když však uviděl, jak se král vesele směje a mluví, povstal, pozdravil jej a řekl: „Jak jste to, pane, dokázal? Musíte být surchovaně moudrým člověkem.“ Král požádal hostinského, aby zabil bílou slepici a předložil ji jako oběť. Jakmile byla slepice zabita, dcera zemřela také.

Poté poručil, aby lidé kopali na hoře. Objeví staré hudební nástroje a kostry [bavičů]. Král poručil, aby byly spáleny na prach a prach rozprášili do řeky. Zlověstné qi tak bylo vykořeněno.

Poté byla stavba pevnosti dokončena za méně než půl měsíce. Zlatá želva se rozloučila. Král ji poděkoval: „Díky tvé dobrotivosti je nyní pevnost stabilní. Kdyby byla napadena cizinci, jak ji pak ale budeme bránit?“ Zlatá želva si vytrhla dráp, věnovala

jej králi a pravila: „Bezpečí země je předurčeno nebesy, ale také může být obráněno lidmi. Pokud uvidíš, jak přicházejí vetřelci, použij tento zázračný dráp jako spoušť kuše. Budeš bez starostí.“ Král přikázal svému úředníku Cao Lǎovi, aby udělal božskou kuši a použil dráp jako spoušť a nazval jej Božská kuše ze zlatého drápu, vydávající podivuhodné světlo.¹³

Vietnamské kroniky se snažily místní národní mytologii co nejvíce připodobnit modelu čínské mytologie, aby dokázaly svébytnost Vietů a stáří jejich nezávislosti na Číně, která byla určena v době ideálních vládců dávnověku. Tím měla být dodána legitimita vietské státnosti i v očích Číny. Tím došlo k časovému protažení dynastie Hùng až do poloviny 3. tisíciletí př. n. l. Podobně kronika *Đại Việt sử ký toàn thư* zmiňuje, že region *Giao Chi* / *Jiaozhi* existoval již v době mytického Žlutého císaře, ačkoli v čínských textech se tento název vyskytuje až za dynastie Han.¹⁴

Giao Chi / *Jiaozhi* bylo ustanoveno v době Žlutého císaře 2698–2598 př. n. l. daleko za oblastí osídlenou *Sty Viêtů* / *Yue*. Císař Yao (2356–2255 př. n. l.) poručil Xi [Shuovi] usadit se v *Nam Giao* / *Nanjiao* a spravovat *Giao Chi* / *Jiaozhi*. Yu ustanovil hranice 9 regionů. *Sto Viêt* / *Yue* se nacházelo v oblasti *Yang* (na jih od *Changjiangu*).

13 TT NK I 6a-7b, TT 1 2002: 115-117.

14 TT NK I 1a, TT 1 2002: 109.

4 NEJSTARŠÍ HISTORICKÉ OBDOBÍ – DYNASTIE ZHAO

Etnonymum Vietů *Việt* 越, v současném čínském čtení Yue, zaznamenávají velmi rané čínské prameny. Yue byl původně jedním ze států období Letopisů (Chunqiu) a Válčících států na dolním toku Dlouhé řeky a na území dnešní provincie Zhejiang. Zmínky o něm se objevují až v 6. století př. n. l., kdy začal soupeřit se sousedním státem Wu 吳. V roce 473 př. n. l. yueský vládce Goujian 勾踐 (496–465) stát Wu porazil a anektoval za pomoci státu Chu 楚. Stát Yue měl mezi státy Centrální planiny pověst polobarbarského státu, jehož obyvatelé používali tetování a pravděpodobně mluvili i neznámým austronéským jazykem. V roce 334 př. n. l. bylo Yue poraženo státem Chu. Je pravděpodobné, že část yueské elity se rozptýlila po jihovýchodní Číně, kde založila různá politická uskupení, která severnější království Centrální planiny označovala souhrnně jako Sto Yue *Bai Yue* 百越. Etnickou příbuznost lidí označovaných v čínských pramenech jménem Yue však nelze přeceňovat, protože název Yue se stal v dané době obecným pojmenováním všech jižních skupin, které nebyly kulturně sinizované. Podle čínských pramenů všechny kmeny Baiyue nosily krátké vlasy a tetovaly se a lakovaly si zuby na černo. Konkrétně se v pramenech zmiňují následující názvy:

於越 Yūyuè / U Việt, 揚越 Yángyuè / Dương Việt, 干越 Gānyuè / Cán Việt, 閩越 Mīnyuè / Mân Việt, 夜郎 Yèláng / Dạ Lang, 南越 Nányuè / Nam Việt, 山越 Shānyuè / Sơn Việt, 雒越 Luòyuè / Lạc Việt, 甌越 Ōuyuè / Âu Việt, 滇越, 盜越 Diānyuè, Kuīyuè / Điền Việt, Khôi Việt.

Předpokládá se, že jazyky Yue mohly být původně austrosijské (Jerry Norman and Mei Tsu-Lin 1976). Jediným zaznamenaným souvislým textem v jazyce Yue je Píseň yueského rybáře 越人歌 *Yuèrén Gē*, která měla být údajně

zapsána kolem roku 528 př. n. l. Je zachována v mnohem pozdější sbírce *Zahrada příběhů* 說苑 od Liu Xianga (77–8 př. n. l.), kde je uveden text v původním jazyce zapsaný čínskými znaky a čínský překlad ve stylu chuské poezie. Píseň zpíval převozník na lodi princů z È (鄂).

Původní text v jazyce Yue:

濫兮拊草濫予昌桓澤予昌州州[食+甚]州焉乎秦胥胥縵予乎昭澶秦踰滲悒隨河湖。

Čínský překlad ve stylu Písní ze Chu.

今夕何夕兮，	Jakou nocí je dnešní noc, ach,
拊舟中流。	Plujeme lodí po proudu.
今日何日兮，	Jakým dnem je dnešní den, ach,
得與王子同舟。	Sdílím s vámi pane jednu loď.
蒙羞被好兮，	Jsem uveden do rozpaků vaší laskavostí, princů, ach,
不訾詭恥。	Nedbám na výsměch lidí.
心幾頑而不絕兮，	Jsem poněkud natvrdlý, ale nikoli neschopný, ach,
得知王子。	Mohu se seznámit s princem.
山有木兮木有枝，	Na horách rostou stromy, ach, stromy mají větve.
心說君兮君不知。	Raduji se z vás pane, ach, pán to [však] neví.

Zhengzhang Shangfang (1991) předložil fonetickou rekonstrukci textu v jazyce Yue a její identifikaci pomocí staré literární thajštiny, přičemž dospěl k následujícímu překladu rekonstruovaného textu:

Ach noc, noc radostného setkání! / Jsem tak nesmělý, ach, jsem však schopný v pádlování. / Pomalu se plavíme přes řeku, ach, jsem tak šťastný. / Jsem špinavý, ach, ale seznamují se s vzácným princem. / Navěky skryt v mém srdci, ach, je můj obdiv a touha.

Je možné, že obyvatelstvo pozdějšího severního Vietnamu přijalo jméno Yue teprve v době vlády rodu Zhao a následné přímé hanské nadvlády nad touto oblastí. Přírozeným cílem hanské nadvlády byla postupná sinizace místního obyvatelstva na kulturní a společenské úrovni. V průběhu této proměny se místní obyvatelstvo ztotožnilo s názvem Yue, kterým jej označovala vládnoucí hanská elita.

Dalším opakujícím se označením jižních kmenů je Ou. Jméno Ou pravděpodobně pochází od řeky Oujiang 甌江 v jižní části provincie Zhejiang (do moře vtéká ve městě Wenzhou), kde pravděpodobně leželo centrum Západního Ou (Xi Ou 西甌,¹ vietnamsky Tâp Ấu). V roce 219 př. n. l. qinské vojsko napadlo

1 Oproti Východnímu Ou, Dong'ou 東甌.

Západní Ou v oblasti dnešní AO Guangxi poté, co Qinové prokopali kanál Xing'an (Lapicque 1911), jímž spojili povodí řeky Yangzi a řeky Xijiang. Při qinském útoku byl zabit místní vládce Yi Xusong (Aurousseau 1923: 206).

Vietnamské kroniky spojují Thục Phána² čili An Dươnga s jedním z yueských uskupení jménem Âu Việt (čínsky Ouyue 甌越). Âu Việt bylo seskupení horských kmenů v horských regionech severního Vietnamu, západního Guangdongu a severní části AO Guangxi. Centrum bylo pravděpodobně v hornaté provincii Cao Bằng. K. W. Taylor (1983: 20) se domnívá, že Thục Phán pocházel z místního vládnoucího rodu na okraji státu Văn Lang, snad byl centrem malého království Nam Cương, jehož obyvatelé se považují za předky menšin hovořících jazyky skupiny Tai (ve Vietnamu Nùng a Tay, blízké národnosti Zhuang v Guangxi). Thục Phán měl pravděpodobně kontakty se Západním Ou, odkud snad po dobytí Guangxi Qiny přišla vlna společensky výše postavených migrantů, s jejichž pomocí porazil krále Hunga. Pod vládou Thục Phána se stát údajně jmenoval Âu Việt, patrně v důsledku politického vlivu migrantů ze Xi Ou. Příchod vládnoucí vrstvy ze Západního Ou, případně rodu Thục a jeho následovníků však nepřinesl velkou demografickou změnu. Centrum společnosti Lạc zůstalo nadále v Me Linh, kdežto Thục Phán vybudoval v Tây Vu pevnost Cổ Loa (Thành Cổ Loa 古螺城), v dnešní hanojské čtvrti Đông Anh). Na lokalitě Cổ Loa se našlo velké množství archeologických nálezů kultury Đông Sơn (velký buben, keramika aj.). Výsledkem politické dominance Thục Phána bylo míšení lidí z oblastí severnějších (Âu) Việt a lidí jižnější společnosti Lạc (Việt) (původní stát Văn Lang). Výsledný stát se proto nazývá Âu Lạc (甌雒/甌駱) – vietnamské kroniky jej datují mezi léta 257–179 př. n. l. Je možné, že lidé Âu Việt byli nositelé austrosijského jazyka, kdežto původní lidé Lạc jazyka austronéskeho. Pravděpodobně se tato skutečnost odrazila na mytickém příběhu o spojení Âu Cơ z hor a Lạc Long Quân z pobřeží, tedy mýtu, který měl opravňovat potřebu jednoty pod novou vládou rodu Thục. Zázračná želva, která An Dươngovi pomohla při stavbě pevnosti byla patrně považována za přetělení Lạc Long Quân. Želva však zároveň byla symbolem vojenské převahy, který si rod Thục přinesl s sebou ze severu. Původním symbolem společnosti Lạc však byla slepice.³

Qinská armáda sice zprvu vyhnala z Guangxi výše postavenou část společnosti Xi Ou, avšak bezpečné podmanění tohoto území se jí nedařilo. To se povedlo až v roce 214 př. n. l. generálovi jménem Zhao Tuo, jenž velel armádě

2 Klanové jméno Thục (čín. Shu 蜀) odkazuje na stát Shu v Sichuanu, který však byl anektován státem Qin v roce 316 př. n. l., ačkoli Shu jako geografický název přetrvál i nadále. Spojení je tudíž nejasné.

3 Snad je tu souvislost i s čínským zápisem místního slova *lac* pomocí znaku 雒 *luò*, který podle hanského slovníku *Shuowen jiezi* označoval jeden druh sovy (*Glaucidium brodiei*, 雒鷓鴣也。今称鸺鹠。viet. *Cú vọ mạt trắng*).

složené z odsouzených zlodějů a různých podřadných živlů. Je zaznamenáno, že pro své vojáky požádal o třicet tisíc vdov a mladých manželek, aby se mohli v nově dobyté oblasti usadit.

Později Zhao Tuo (趙佗, Triêu Đà) využil nastalého chaosu před koncem dynastie Qin a převzal částečně díky alianci s kmeny Yue kontrolu nad regionem dnešního Guangzhou a Guangxi. Po pádu dynastie Qin vyhlásil své nezávislé království Nanyue (204, viet. Nam Việt). Hlavní město Nanyue se nacházelo v Panyu 番禺 (viet. Phiên Ngung), na místě dnešního Kantonu.

Podle pozdějších vietnamských kronik Zhao Tuo v roce 208/207 př. n. l. ovládl Âu Lạc a pevnost Cổ Loa. K této události se váže legenda zaznamenaná většinou hlavních kronik. Zázračná zbraň – kuše s drápem zázračné želvy – pomáhala králi An Dươngovi dlouho odolávat útokům státu Nanyue, až jednou vládce Nanyue poslal králi Au Lacu svého syna jako ženicha pro jeho dceru a ten zbraň poškodil. O konci krále An Dươnga jsou různé legendy, obvykle se soudí, že na hřbetě želvy zmizel v moři. Před tím však nevědomě zavraždil dceru – zrádkyni My Châu. Její manžel Triêu Trọng Thủy se po spatření mrtvé nevěsty taktéž zabil.

Později král Zhao Tuo pozvedl vojsko a napadl jih. Pustil se do bitvy s králem. Král na něj zamířil kuší se zázračnou spouští a Tuovo vojsko bylo zcela poraženo. Ustoupili na horu Trâu 鄒, kde vybudovali proti králi opevnění. Protože se [král Zhao Tuo] nemohl pustit do bitvy, vyslal posla, aby požádal o mír. Král [An Dương] tím byl potěšen a dovolil Tuovi, aby vládl nad územím na sever od řeky Tiểu, zatímco on bude vládnout území na jih.

Krátce poté Tuo sháněl nevěstu [pro svého syna]. Král [An Dương] neprozřetelně dal svou dceru My Châu 媚珠 Tuovu synovi jménem Trọng Thủy/Zhongshi 仲始. Zhongshi přemluvil My Châu, aby jej nechala nahlédnout na kuší se zázračnou spouští. Poté tajně vyrobil jinou spoušť a nahradil s ní dráp zlaté želvy. Poté nalhal [My Châu], že se musí vrátit na sever navštívit své rodiče.

Při odchodu mu My Châu slíbila, že kdyby se dostala do nesnází, bude za sebou trousit husí peří ze svého brokátového polštáře.

... Tuo ... vyslal vojska, aby napadla krále. Spoléhaje na zázračnou kuší, král bezstarostně seděl a hrál šachy a říkal si: „Tak Tuo se nebojí mé zázračné kuše?“ Když se Tuovy armády přiblížily, král vzal kuší, ale zázračná spoušť byla pryč. [Král] se proto dal na útěk. Posadil My Châu na koně a utekl na jih. Zhongzhi poznal husí pírkou a pronásledoval [krále s jeho dcerou]. Když král dorazil k mořskému břehu, nebyly tam žádné lodě, aby se mohl přeplavit.

4 Nejstarší historické období – dynastie Zhao

Král hlasitě zvolal: „Nebesa mě nechají zemřít! Kde jsi, vyslanče Průzračné řeky? Pospěš a zachraň mě.“ Zlatá želva se vynořila na hladinu a napomenula krále: „Ta, která jede za tebou, je zlodějka.“ Král vytáhl meč a sekl jím My Châu. My Châu se zapřísáhla: „Jsem vaše dcera, pokud jsem chovala zákeřné myšlenky, abych uškodila otci, tak se po smrti proměním na prach. Pokud jsem ale měla mysl věrnou a dceřině oddanou a byla jsem oklamána někým jiným, pak se proměním v nefrit bílý jako perla a očistím tuto vinu.“ My Châu zemřela na pobřeží. Její krev stekla do vody, kde se v perlorodkách proměnila na jasné perly.⁴

Král poté se Zlatou želvou zmizel ve vlnách. Když vojska Zhao Tuoa dorazila, Zhongshi vzal tělo My Châu a pohřbil je v pevnosti Loa, kde se změnilo v bílý nefrit. Trápen výčitkami se poté sám vrhl do studně.

Nanyue válčilo se státem Changsha, nejjižnějším dílčím královstvím hanské Číny, státem Minyue na východě a s Jihozápadními Yii (西南夷). Uvnitř docházelo též ke vzpourám potomků Západních Ou Tây Âu (西甌) a Lạc Việt (駱越). V roce 196 př. n. l. získal Zhao Tuo výměnou za formální uznání dynastie Han pečeť krále Nanyue. I přes toto formální přiznání hanského poddanství se Zhao Tuo začal oblékat podle yueských zvyklostí a nadále vystupoval jako autonomní vládce.⁵

Podle kroniky *Đại Việt sử ký toàn thư* v roce 196 př. n. l. poslal hanský císař vyslance Lu Jia za Zhao Tuoa, aby mu udělil titul král Jižních Vietů/Yue společně s oficiální pečetí a dojednal mír, aby Yue přestali ohrožovat hanské pohraničí.

Když Hanové zpacifikovali Podnebesí, [císař] zjistil, že i císař [Zhao Tuo] vládne Vietům jako král (wang). Tehdy vyslal Lu Jia, aby císaři udělil [titul] Nanyue wanga, předal mu pečeť s provázkem (xishou 璽綬) a polovinu „řezané cedule“ (poufu 剖符), aby jej přiměl zmírnit a shromáždit Bai Yue, aby již nemohli ohrožovat [hranice] svými nájezdy. Když posel přijel, císař (tj. Zhao Tuo) přijal Lu Jia 陸賈 vsedě.⁶ Lu Jia pravil: „Králi, jste původem člověk z Han. Vaši příbuzní a hroby [vašich předků] jsou všechny v zemi Han. A nyní se protivíte stanoveným zvyklostem, přejete si okupovat toto území a stavíte se proti Hanům jako nepřátelům. Cožpak to není nehorázná pomýlenost? ... Císař [Zhao Tuo] vyskočil zděšením a pravil: „Žil jsem zde po dlouhou dobu a zcela jsem zapomněl správné rituály a zásady chování.“ ...⁷

4 LNCQ 1492: 2/11a-12b, 金龜傳 (The Tale of the Golden Turtle). Synoptické texty v TT (TT NK I 9a-10b, TT 1 2002: 119-121), CM 1998: TB 1/15-19.

5 TT NK I 1b-2b, TT 1 2002: 124-125.

6 V původnějších čínských pramenech (Shiji, Han shu), z nichž provietnamsky psaná kronika TT čerpala informace, se dokonce uvádí, že „Zhao Tuo přijal Lu Shenga s drdolem vlasů na hlavě a s roztaženými nohama“ 尉佗魁結、箕踞見陸生。TT 1 2002: 208.

7 TT, citováno podle Ngô Sĩ Liên 1479/1697: NK 2/1b - N2/2b 乙巳 十二 (年漢高帝十一年) 漢既定天下，聞帝亦己王越，因遣陸賈，往拜帝為南越王，授璽綬，剖符通使，使和集百粵，毋為寇災。

Před hanským vyslancem však požadované rituální projevy úcty vůči zástupci čínského císaře nevykonal ani poté. Lu Jia dostal jen pytel zlatých plátů a po dlouhém čekání byl odeslán zpět.

V roce 183 př. n. l. císařovna vdova Lü vyhlásila obchodní embargo na sousední státy. Pro Nanyue to představovalo především zastavení přísunu koní a železných nástrojů. Zhao Tuo obviňoval z blokády výrazně samostatné království Changsha prince Wu Ruie (長沙王吳芮). Wu Rui ve spojení s císařovnou Lü na Zhao Tuovy stížnosti odpověděl vyvražděním jeho příbuzenstva v Centrální planině a poničením hrobek jeho předků. Zhao Tuo následně prohlásil sám sebe císařem Nanyue (南越武帝; *Nam Việt Vũ Đế*) v roce 183. Tradičně se považuje za prvního vietnamského císaře.

Hanové následně vyslali markýze z Longlü, jménem Zhou Zao, aby provedl odvetný útok na Jižní Viěty/Nan Yue. Avšak vojáci povětšinou onemocněli v důsledku horkého a vlhkého podnebí a mise byla odvolána.

Zhao Tuo se rozhodl pojistit svou suverenitu nad státy Minyue a Západní Âu Lạc/Oulue. (Z toho je zřejmé, že centrum Zhao Tuovy vlády stále zůstávalo v okolí Kantonu (Panyue) a severní Vietnam coby někdejší Âu Lạc bylo k Nanyue připojeno zpočátku spíše volně a k reálné anexi došlo až v roce 179 př. n. l. Stát Zhao je tedy skutečně obtížné považovat za čistě vietnamský, avšak pro vietnamskou identitu je důležitější pojetí starých historiografů, kteří Zhao Tuoa přesvědčeně řadí na počátek samostatné vietnamské státnosti.)

V roce 180 př. n. k. zemřela hanská císařovna Gao (Lü), která volala k odvetě proti útokům z Nanyue. Na trůn nastoupil nový císař Wendi, který následujícího roku *ustanovil úředníky, kteří by dohlíželi na hrobky císařových [Zhao Tuových] příbuzných v Zhendingu a prováděli každoroční oběti. Také [Zhao Tuovým] bratřím přiřkl čestné funkce a udělil jim hodně darů. Zeptal se hlavního rádce Chen Pinga, kdo by mohl posloužit jako posel k Viětům / Yue. Ping řekl, že Lu Jia sloužil jako vyslanec k Viětům / Yue za předchozího císaře. Hanský císař proto ... vyslal Lu Jia, aby doručil císařský list, v němž se distancoval od tvrdé politiky císařovny Gao a sdělil informace o svém nástupu, při němž se vypořádal s pokusem císařovny rodu Lü uchopit vládu. Dále projevilo ochotu k mírovým vztahům, kterou dokazoval obnovou hrobů rodu Zhao a změnami v království Changsha (odvolání markýze z Boyangu), které Zhao Tuo požadoval. Dále však kritizoval Zhao Tuovu útok na Changsha a jeho sebeprohlášení císařem. S evidentním pohrdáním uvádí: *Kdybych já měl obsadit tvou zemi, nepovažoval bych ji za dostatečně rozlehlou. Kdybych měl uchvátit tvé bohatství, nebylo by jej tolik, abych jej považoval za početné. Proto můžeš postupovat [směrem na jih] a ovládat země na jihu.**

使者至，帝踞見賈。賈曰，王本漢人，親戚，墳墓皆在于漢。今反本俗，欲據於此，與漢抗衡為敵，豈不謬哉。帝蹶然興起曰，居此日久，殊失禮義。

Když Lu Jia přijel, Zhao tuo jej vstřícně přijal se slovy: „S úctou přijímám císařské nařízení sloužit jako pohraniční vazal a věčně dostojím závazku přinášet tribut.“ Poté vydal edikt, v němž pravil: „Slyšel jsem, že dva hrdinové nemohou stát vedle sebe a dva moudří mužové nemohou žít ve stejné době. Vznešený císař Hanů je moudrým Synem Nebes. Od této chvíle přestanu vládnout jako císař a nebudu již nikdy používat vůz se zlatou střechou a vlajkami na levé straně.“

Zhao Tuo poté napsal ponížený dopis a předal jej Lu Jiaovi, který je doručil hanskému císaři, jenž tím byl velice potěšen. Ve skutečnosti však Nanyue zůstalo de facto autonomní a Zhao Tuo si uvnitř Nanyue podržel císařskou pozici.

Zhao Tuo zemřel patrně ve velice vysokém věku téměř sta let a byl následován svým vnukem Hò/Hu, s posmrtným titulem Vãn/Wen. V době jeho vlády (135 př. n. l.) bylo Nanyue údajně napadeno státem Minyue. Hanský dvůr vyslal armádu proti Minyue, ačkoli proti oprávněnosti pomoci království s tak nejistou loajalitou se na hanském dvoře zvedla vlna kritiky.

Liu An, princ z Huainanu, předložil kritiku, v níž stálo: „Viêt/Yue je země za hranicemi. Lidé, kteří si stříhají vlasy na krátko a tetují se, nemohou být ovládnáni zákony země lidí nosících čepice a opásávajících se pásy. Od skvělé doby tří dynastií barbaři Hu a Yue nepřijali náš kalendář. Není to proto, že by byli silní a nemohli by být podmaněni nebo proto, že by nemohli být kontrolováni respektem z morálních kvalit, ale proto, že žijí v zemi, kde se nedá žít. Lidé, jímž nemůže být vládnuto, nejsou hodni, aby se o ně naše centrální království starala. Nyní začali bojovat mezi sebou. Když jim Vaše veličenstvo posílá armádu, aby je zachránila, využívá centrální království ku pomoci barbarům. ...“

Dále Liu An kritizoval nehumánní charakter vojenských akcí do tropických oblastí, které jistě skončí úmrtím mnoha vojáků na epidemie.

Král Vãn/Wen zemřel v roce 125 př. n. l. a byl následován svým synem s posmrtným titulem Minh/Ming, jenž vládl dvanáct let, ale v jeho vládě *nebylo ničeho, co by bylo hodno chvály.*

Král Minh/Ming před svým nástupem na trůn sloužil jako rukojmí na hanském dvoře v Chang'anu. Tam se oženil s dívkou z rodu Jiu z Handanu, která mu porodila syna jménem Húng/Xing. Po smrti svého otce nechal Minh/Ming prohlásit paní z rodu Jiu za královnu a jejího syna za následníka trůnu. Hanové opakovaně požadovali, aby se Minh/Ming dostavil do Chang'anu na audienci, ale on tomu odpíral, protože by to znamenalo užší vazalský vztah. V roce 113 Minh/Ming zemřel a Húng/Xing nastoupil na trůn jako král Ai, ačkoli byl druhým synem krále Minga. Královna matka paní Jiu získala na

dvoře značnou moc. Hanové poslali na dvůr v Nanyue vyslance jménem Anguo Shaoji, jehož hlavním úkolem bylo přesvědčit krále, aby se vydal do Chang'anu na vazalskou návštěvu. Shodou okolností Anguo Shaoji byl dříve milencem paní Jiu a krátce po svém příjezdu do Nanyue se opět sblížili. Když se o tom lidé dověděli, stala se královna předmětem všeobecné kritiky. Královna se obávala povstání, a tak využila přítomnosti hanského vyslance a odeslala jeho prostřednictvím dopis na hanský dvůr, v němž jménem krále žádala o přijetí země do užšího vazalství vůči Hanům. Hanský císař žádost přijal a zrušil pohraniční hlídky. V roce 112 se královna a její syn chystali na audienci u císařského dvora. V té době byl hlavním rádcem Lü Jia, který sloužil rodu Zhao po několik generací již za časů Zhao Tua a jeho potomci byli několika sňatky spřízněni s rodem Zhao. Lü Jia několikrát mladého krále napomínal. Lü Jia přitáhl pozornost hanských vyslanců na nanyueském dvoře a král s královnou se rozhodli společně s nimi, že jej zavraždí. Uspořádali banket a pozvali na něj vyslance. Všichni vysocí úředníci se banketu zúčastnili a pili s hanským vyslancem. Mladší bratr Lü Jiaův byl generálem a přivedl své jednotky před palác. Na banketu se královna matka snažila vybudit hněv čínského vyslance nad Lü Jiaovým postojem, když se pochvalně vyslovila o úzkém vazalství. Lü Jia dostal podezření a z banketu odešel. Poté se zdržoval doma s výmluvou na nemoc a po několik měsíců se ani jedna strana neodvažovala jednat, až to vzbudilo nespokojenost hanského císaře, který nakonec proti Lü Jiaovi vyslal vojsko. Když se to Lü Jia dozvěděl, vydal prohlášení:

Král je mladý a královna vdova je původem Hanka (žena z lidu Han), takže se dopustila nemravného styku s hanským komisařem. Přeje si stát se vnitřním vazalem Hanů a vzala všechny poklady minulých králů, aby je odevzdala jako tribut Hanům, aby se jim zalíbila. Mnoho jejích služebníků ji následovalo do Chang'anu, kde byli zabaveni a prodáni do otroctví, za což královna získala dočasný zisk. Nemá žádný zájem o zemi Zhao, ani nemá žádný plán pro budoucí generace.

Společně se svým mladším bratrem poté Lü Jia vytáhl do boje a zabil krále, královnu vdovu i hanského vyslance. Poslal o tom zprávu hanskému pohraničnímu králi Qinwangovi v Cangwu a dalším komanderiím a dosadil na trůn nejstaršího syna Mingwanga, markýze z Thuât Dương/Shuyang, jménem Kiěň Đúc/Jian De, který posléze získal posmrtný titul Thuât Dương/Shuyang. Jeho vláda však trvala jen jeden rok.

V zimě však vojska hanského generála Qianqiaua překročila hranice a napadla pohraniční osady. Lü Jiaovi se však podařilo armádu odrazit. Když se o tom doslechl hanský císař, nechal vyslat několik armád z více stran, aby napadly Nanyue. V roce 111 př. n. l. již první armády generálů Lu Bode a Yang

4 Nejstarší historické období – dynastie Zhao

Poa dobyly hlavní město Panyu a Lü Jia se svými následovníky utekli na moře. V témže roce přišla poselstva z komanderií Giao Chi/Jiaozhi a Cữ Châm/Jiuzhen (tedy ze severního Vietnamu), přinesla tribut, registry obyvatelstva a poddala se Hanům.

Zajímavou postavou je Lý Ông Trọng, voják původem ze severního Vietnamu (podle čínských kronik z hanské doby označeného jako komanderie Giao Chi/Jiaozhi), který se dostal do služeb Qinů a bojoval se Xiongnu. Ke konci svého života se vrátil do své rodné vesnice. Po jeho smrti císař nechal vytvořit jeho sochu, kterou jakmile Xiongnuové uviděli, zalekli se jej jako živého a neodvážili se zaútočit.⁸

8 TT NK I 8a, TT 1 2002: 117-118. TT uvádí jeho výšku v přepočtu na 8 m.

5 TISÍC LET ČÍNSKÉ NADVLÁDY NAD VIETNAMEM

5.1 Podmanění severního Vietnamu za dynastie Han

Bývalý qinský generál Zhao Tuo (vietnamsky Triệu Đà) dobyl království Âu Lạc, které připojil ke svému vlastnímu království Nanyue (Nam Việt) rozkládajícímu se v jižní Číně. Dokázal odolat vojskům vyslaným hanskou císařovnou vdovou v roce 183 př. n. l., ale přijal formální vazalství v roce 179. Na svém území byl však plně autonomním vládcem. Ačkoli pocházel z prostředí Centrální planiny, tedy z tehdejšího centra rodící se čínské civilizace, byl otevřený pro kulturní a zvyková specifika místních obyvatel. Po jeho dlouhé a stabilní vládě jej na trůnu v roce 137 následoval vnuk Hu 胡 s posmrtným jménem Wen 文. Svému dědovi udělit titul Wudi 武帝. Ve vietnamské historiografii je považován za prvního císaře. Krátce po jeho nástupu napadla jeho říši armáda severovýchodního království Min Yue (Man Việt) 閩越. Wenwang požádal hanský dvůr o pomoc a císař Wudi skutečně poslal vojsko, kterému se podařilo Minyue porazit. Hanskému vyslanci prokázal Wenwang veškerou vděčnost, ale na osobní audienci k hanskému císaři nejel. V roce 125 nastoupil jeho syn (s posmrtným jménem) Ming 明 (Minh). Před svým nástupem na trůn byl rukojmím na hanském dvoře v Chang'anu, kde se oženil s hanskou paní z rodu Jiu 繆 (viet. Cù). Po svém dosazení na trůn se rovněž odmítal podrobit cestě na audienci k hanskému císaři. Mingův syn Xing (Hùng) učinil svou matku královnou. Před svým sňatkem s králem Mingem měla královna intimní styky s jistým Anguo Shaoji 安國少季. Toho hanský císař poslal na dvůr v Nanyue, aby požádal nového krále, ať vykoná audienci na hanském dvoře. Královna se bála místního obyvatelstva, že proti ní povstane, chtěla se opřít o hanskou moc a tak naléhala na mladého krále, svého syna, aby přistoupil na přímé vazalské

5 Tisíc let čínské nadvlády nad Vietnamem

vztahy s Hany. Královna se synem se již chystali na cestu, ale velký ministr Lü Jia 呂嘉 se rozhodl královniným snahám zabránit. Rod Lü byl starý yueský rod původem ze severu a byl spjat s královským rodem Zhao od jeho uchopení moci a spojen s ním rodinnými svazky v každé generaci. Lidé údajně milovali ministra Lü Jia více než samotného krále. Královna mu proto usilovala o život. Lü Jia vydal následující provolání:

Král je mladý a královna matka je hanského původu. Navíc měla intimní vztahy s hanským vyslancem. Chtěla by svou vlastní vahou prosadit přímé vazalství vůči Hanům. Opovázila se vztáhnout ruce na poklady rodiny Zhao, aby je nabídla Hanům, a tak pro sebe získala pomíjivý prospěch. Nestará se o božstva země a o sklizně domu Zhao. Nestará se o budoucnost dynastie.

Nato Lü Jia se svými následovníky napadl a zabil krále i královnu matku, ohlásil svůj čin představitelům všech podřízených komanderií a dosadil na trůn králova syna, jehož matka byla Vietnamka. Hanský císař na podzim téhož roku 112 př. n. l. poslal proti Nan Yue armády s generály Lu Bode 路博德 a Yang Pu 楊僕 a království Nan Yue v roce 111 anektoval.

5.2 Administrativní rozdělení a hlavní centra

Ačkoli se rokem 111 př. n. l. dostala oblast severního Vietnamu bezprostředně do okruhu čínského politického vlivu, zůstávají čínské i pozdější vietnamské prameny k dějinám 1. století př. n. l. a 1. století n. l. velice skromné. Pozdní vietnamské kroniky navíc uvádějí řadu jmen a údajů, které není možné ověřit ze starších pramenů čínských. Jisté je, že celá oblast státu Nanyue dobytá dynastií Han, byla administrativně rozdělena na 9 komanderií (nebo vojenských správních oblastí) *jun* 郡, které možná částečně vycházely již z dělení za vlády dynastie Zhao/Triêu. Na území dnešního Vietnamu se nacházely tři komanderie:

1. Jiaozhi/Giao Chỉ 交趾 (severní Vietnam a jižní část provincie Guangxi)
2. Jiuzhen/Cử Chân 九真 (dnešní provincie Thanh Hóa, Nghệ An, a Hà Tĩnh)
3. Rinan/Nhật Nam 日南¹

Ostatními komanderiemi byly Nanhai/Nam Hải 南海 (oblast Lingnan a centrální Guangdong), Hepu/Hợp Phố 合浦 (Lingnan a jižní pobřeží Guangxi),

1 Han shu 漢書／本紀 凡十二卷／卷六 武帝 劉徹 紀第六／元鼎六年.

Cangwu/Thương Ngô 蒼梧 (Lingnan + východní Guangxi), Yulin/Uât Lâm 郁林/鬱林 (Lingnan a pravděpodobně Guilin, severovýchodní Guangxi) a dvě komanderie na ostrově Hainan, které však byly zrušeny v průběhu 1. století př. n. l. (Zhuya/Châu Nhai 珠崖 zrušená v r. 46 př. n. l. a Dan'er/Đạm Nhĩ 儋耳 zrušená v r. 82 př. n. l.).²

Nejdůležitější centrální komanderie Jiaozhi se skládala z 10 okresů: (uvádím jen čínské čtení jmen) Leilou 羸婁, Anding 安定, Goulou 苟廂, Miling 麓泠, Quyang 曲易, Beidai 北帶, Jixu 稽徐, Xiyu 西于, Longbian 龍編, Zhugou 朱覲.

Komanderie Jiaozhi zahrnovala většinu severního Vietnamu (*Bắc Kỳ* 北圻), kromě horního toku Černé řeky (*sông Đà*, v Číně nazývaná Lixian jiang 李仙江) a řeky Sông Mã (Majiang 馬江). Zasahovalo i do jihozápadní části dnešní provincie Guangxi. Od současné provincie Ninh Bình 寧平 na jih se rozkládala komanderie Jiuzhen. Později ještě přibyla komanderie Rinan 日南 (Nhật Nam), první místo, kde Číňané překročili obratník (mezi provinciemi Nghệ An a Quảng Trị) a upozorovali, že v určitou část roku zde padá stín na jih (odtud název Rinan – „na jih od slunce“).³ Jiaozhi, v malajštině vyslovované Kuči, se později proměnilo v portugalské a následně francouzské Cochinchine (Kočinčina).

Komanderie Jiaozhi a Jiuzhen byly spravovány administrátory (*taishou* 太守),⁴ později inspektory (*cishi* 刺史), ačkoli původní vietnamské hodnosti byly na nižší úrovni zachovány. V roce 106 bylo hlavní město celé oblasti přesunuto z Jiaozhi do Guangxin (Quảng Tín) v Cangwu. Ve 3. století bylo přeneseno do Long Bienu. Centrem Jiaozhi byl Miling (dnešní čtvrť Me Linh v Hanoji) a později Leilou (Luy Lâu, dnes v okrese Thuận Thành, provincie Bắc Ninh 北寧).

Leilou (Luy Lâu 羸婁) bylo centrem celé provincie Jiaozhou⁵ a centrem námořního obchodu v rámci Tonkinského zálivu a Jihočínského moře. Zbytky

2 Zrušení Dan'er v Hanshu 漢書/本紀 凡十二卷/卷七 昭帝 劉弗 紀第七/始元五年, 223. Zrušení Zhuya *Han shu* 漢書/本紀 凡十二卷/卷九 元帝 劉奭 紀第九/初元三年, 283.

3 Konkrétní odkazy na čínské prameny, v nichž se uvádí doklady měření stínu padajícího na jih, viz TT III 9b, TT 2 2012: 145. – Někdy se Jiaozhi (交趾, 交阯; vietnamsky: Giao Chi) užívá také jako souhrnný název několika provincií, komanderií, prefektur a okresů v jižní Číně a severním Vietnamu od doby vládců Hùng až do poloviny tzv. Třetího období čínské nadvlády nad Vietnamem (7.–10. století). Opět bylo používáno v době tzv. Čtvrté čínské nadvlády (1407–1427).

4 Podle TT byl prvním administrátorem *taishou* Shi Dai 石戴, který však není doložen ve starších čínských pramenech. TT NK III 1a, TT 2 2010: 212. Teprve v pozdějších čínských pramenech se sporadicky objevují jména jednotlivých hodnostářů, např. inspektor *cishou* Jiaozhi jménem Luo Hong 羅宏 (přibližně 92-89 př. n. l.), administrátor *taishou* komanderie Rinan jménem Deng Mi 鄧宓 a inspektor (*bu cishi* 部刺史) Jiaozhi jménem He Chang 何敞. Tamtéž. Administrátor *taishou* měl na starosti obecné záležitosti správy podřízené oblasti (vždy jen jedné komanderie), odměňování zásluh a řešení závažnějších soudních záležitostí. Úkolem inspektora *cishi* byla především kontrola činnosti administrátora *taishou*.

5 Za dynastie Západní Han název Jiaozhou 郊州 ještě neexistoval, ale vietnamské i čínské prameny tento pozdější geografický název směřují s názvem komanderie Jiaozhi i pro starší období.

pevnosti Luy Lôu se nacházejí v Xã Thanh Khương v okrese Thuận Thành v provincii Bắc Ninh. Luy Lôu se také považuje za první místo, skrze něž pronikl buddhismus do severního Vietnamu a snad také dále do Číny. Dnes na jeho místě stojí nejstarší datovaná pagoda ve Vietnamu Chùa Dâu (oficiální název kláštera Diên Ứng tự 延應寺 a Pháp Vân tự 法雲寺). Longbian (Long Biên 龍編), bylo pozdější hlavní město provincie Jiaozhou a komanderie Jiaozhi. Nacházelo se na Rudé řece v aglomeraci dnešní Hanoje. Později, v době krátké vietnamské nezávislosti na Číně po roce 544 bylo opět hlavním městem (stát Vạn Xuân). Po znovudobytí území Čínou v roce 603 bylo přesunuto hlavní město do Song Pingu (Tông Bình). Moderní Hanoj vznikla z města Thăng Long založeného za dynastie Lê v roce 1010 na místě dřívější čínské pevnosti. Long Biên byl významným centrem čínského zahraničního obchodu. Oficiální spojení Vietnamu s Čínou bylo po zemi a úředníci přicházející do Vietnamu trávili na cestách i několik měsíců. Do Číny se dodávaly perly, mušle kaurí, přírodní sklo, nosorožčí rohy, želvy, arekové ořechy, žraločí kůže, peří z ledňáček, mořské želvy karety, slonovina, banány, pomeranče a longany. Správce Sĩ Nhiếp si na konci 2. století mohl dokonce dovolit poslat do Číny i stovky koní.

V Kronice dynastie Liang se uvádí, že mnoho obchodníků z římské říše navštěvuje Funan, Rinan a Jiaozhi, ale pouze málo z lidí z těchto oblastí navštívilo římskou říši (Da Qin).⁶ Například v roce 226 přijel do Jiaozhi obchodník říše Da Qin jménem Qin Lun 秦論 a byl odeslán za císařem Sun Quanem z dynastie Wu, aby podal zprávu o své zemi.⁷ Předpokládá se, že jméno Jiaozhi je identifikovatelné se jménem Cattigara u Ptolemaia, ale zdá se, že Ptolemaios měl spíše zprávy o městě Óc Eo v deltě Mekongu, centru státu Funan.

Vietnamští historikové hovoří o násilné kulturní a náboženské sinizaci obyvatelstva, ale je pravděpodobné, že se především jednalo o silný a organizovaný příliv čínského rolnického obyvatelstva, na nějž brali čínští správcové nejvíce ohled a s nímž bylo pod čínskou správou zahrnuto i místní obyvatelstvo. Čínské záznamy, především *Kronika dynastie Pozdní Han (Hou Han shu)*, hovoří o místních obyvatelích nevybíravě jako o necivilizovaných lidech neznalých pokročilých způsobů obhospodařování země, společenských rituálů apod. (Tao Weiying 1959: 247–250).

6 Poprvé je zaznamenán vyslanec z římské říše (čín. Da Qin) na hanském dvoře v roce 166 (jednalo se o vyslance vládce v čínské transkripci jmenovaného Andun (pravděpodobně císař Marcus Aurelius Antoninus).

7 Zmíněn v kronice Liang shu. Podle Hirth 1885: anglický překlad čínského pramene s. 46-47, citace čínského originálu s. 108.

5.3 Vietnam pod nadvládou dynastie Han v 1. stol. př. n. l.

V 1. století př. n. l. ovlivňovala hanská nadvláda život v severním Vietnamu poměrně málo. Čínská správa se musela spoléhat na prostřednictví místních tradičních předáků *lac*, kteří se zapojili do systému hanské správy, aniž by přišli o svou místní autoritu. Když se v Číně zmocnil vlády uzurpátor Wang Mang 王莽 (8–23 n. l.), gubernátor *mu* 牧 komanderie Jiaozhi jménem Deng Rang 鄧讓 uzavřel oblast a izoloval ji od zbytku tehdejší Číny. Jiaozhi se stalo útočištěm mnoha uprchlíků z vnitřní Číny, především Wang Mangových politických odpůrců, kteří si chtěli v Jiaozhi a dalších komanderiích vytvořit svou novou politickou základnu. Zvýšili daně, správní funkce přidělili namísto místních hodnostářů hanským přistěhovalcům a začali prosazovat čínské kulturní zvyklosti – muži měli nosit dlouhé vlasy a ženy kalhoty.⁸ Není však potřeba předpokládat, že by se tento kulturní vliv, který bezpochyby nebyl celoplošný, setkával s přímým odporem obyvatelstva.

Někteří hodnostáři byli za svou osvětovou činnost pozdějšími vietnamskými kronikami chváleni. Za éry prvního východohanského císaře, Jianwu (25–56), byl správcem komanderie Jiuzhen dosazen Ren Yan 任延.⁹ Podle kronik v Jiuzhen v té době převládal jako způsob obživy lov a rybolov a obyvatelé neznali orbu pomocí hovězího dobytka. Proto kdykoli nastal v komanderii nedostatek potravy, museli žádat o pomoc ze severní komanderie Jiaozhi. Ren Yan proto nařídil výrobu čínských zemědělských nástrojů a učil lidi, jak připravovat novou zemědělskou půdu. Podle záznamů se s každým rokem rozloha polí rozšiřovala a lidé již nebyli ohrožováni nedostatkem.¹⁰ Z archeologických dokladů je však zřejmé, že ve Vietnamu byly již v polovině 1. tisíciletí př. n. l. známy všechny druhy kovového zemědělského nářadí a zavlažovací zemědělství bylo základem kultury Đông Sơn, která znala i orbu pluhem taženým buvolou. Má-li záznam v kronice Dynastie Pozdní Han historický základ, snad měl Ren Yan kontakty s obyvateli horských oblastí, kde přežíval starší typ zemědělství založeném na kácení a žďáření lesů.¹¹

Podobně lidé z Lạc Viêt neznali svatební obřady a nežili v rituálně stvrzených sňatcích. Ren Yan vydal nařízení, aby se všichni muži od 20 do 50 a ženy od 15 do 40 let sezdali. Těm, kdo neměli na svatební dary, poručil pomoci z vládních prostředků. Údajně se tehdy sezdalo na dva tisíce lidí. Mnozí z novomanželů pak svým synům dali jméno Yan. Podobné zavádění

8 Taylor 1983: 34 podle kroniky Annan zhilüe 安南志略. Viz také TT

9 Životopis Ren Yana se nachází v kronice Hou Han shu (史/後漢書/列傳 凡八十卷/卷七十六 循吏列傳第六十六/任延).

10 TT NK III 1b, TT 2 2010: 134-135 podle kroniky Hou Han shu.

11 TT 2 2012: 217, Taylor 1983: 34-35.

čínských ritů a společenských zvyků prováděl také administrátor *taishou* komanderie Jiuzhen Xi Guang/Tích Quang 錫光, který byl později zbožštěn a stal se předmětem vietnamského lidového kultu (Dumoutier 1907: 92). Xi Guang nastoupil do funkce administrátora Jiuzhen patrně na samém počátku letopočtu (1–5 n. l.) ještě před Wang Mangovou uzurpací a je ve funkci doložen ještě v roce 29 n. l. (TT 2 2012: 216).

Kronika *Khâm định Việt sử thông giám cương mục* (CM) ve srovnání tradičně vyzdvihované vlády Zhao Tuoa a administrátorů Xi Guanga a Yan Rena uvádí pozoruhodné císařské hodnocení z 19. století, které relativizuje záznamy kronik a varuje před zobecňováním jejich výpovědní hodnoty:

Také Zhao Tuo pocházel původně z Číny. ... Při čtení dopisu, který poslal v odpověď císaři Wenovi, poznáváme, že byl vzdělaný. Jak by tehdy mohlo dojít k tomu, že takový člověk nevěděl, jak lidi naučit orbě a sňatkům, tak že tento úkol zůstal až na dva administrátory? Je z toho jasné, že historické zápisky jsou nepřesné a nedostatečně věrohodné.¹²

5.4 Povstání sester Trưng

V době Wang Mangovy vlády se guvernéri severovietnamských komanderií odmítli podřídit uzurpátorovi trůnu dynastie Han a komanderie se uzavřely do sebe. V důsledku toho přišlo do Jiaozhou velké množství uprchlíků – odpůrců Wang Mangova režimu. Jejich vlivem započala skutečná sinizace regionu, prováděná podle kronik v intencích civilizování v očích Hanů zaostalých a barbarských zvyků, jak jsme zmínili výše. Ještě stále pod vládou guvernéra komanderie Jiaozhi jménem Deng Rang 鄧讓 se v roce 29 správa komanderie přihlásila k obnovené dynastii Pozdních Han a vyslala poselstvo na hanský dvůr.¹³ Sinizace regionální správy vzbudila odpor tradiční nobility *lạc*, z jejíhož okruhu vzešlo slavné povstání sester Trưng. Povstání sester Trưng zasáhlo oblasti Jiaozhi, Jiuzhen (Cửu Chân) a Rinan (Nhật Nam) – tedy všechny tři hanské komanderie na území dnešního Vietnamu. Podle jiné interpretace po obnovení dynastie Han v roce 25 n. l. odešla většina hanských loajalistů zpět na sever do blízkosti hlavního města, aby se mohli podílet na státní správě, a na území Vietnamu zůstali jen méně schopní úředníci. Právě Su Ding 蘇定 byl údajně příkladem neschopného úředníka, kterého čínské prameny obviňují z neschopnosti předejít povstání (Taylor 1983: 37–38).

12 御批趙佗本中國人治國傳世已幾百年觀其答文帝書是素有學識安有未知教民耕作嫁娶而待自二守始況云同辰娶者二千餘人可見記載失真不足徵信。Phan Thanh Giản et al. 1881: TB 2/9a-2/9b.

13 TT NK III 1a, TT 2 2010: 134.

Z primárních pramenů máme o sestřích Trungových dvojí podání. Prvním je zápis v Kronice dynastie Pozdní Han, která zachycuje období od roku 6 do 189 n. l. Druhým pramenem je kronika *Kompletní historické zápisky o Velkých Vietech Đại Việt sử ký toàn thư*, která zachycuje pozdní podobu domácí tradice.

Zápis v Kronice Pozdních Hanů pocházející z 5. století je relativně stručný.

V 16. roce éry Jianwu (40 n. l.), ženy z Jiaozhi jménem Zhēng Cè / Trưng Trắc 徵側 a její sestra Zhēng Ēr / Trưng Nhị 徵貳 povstaly a napadly centrum komanderie. Zheng Ce byla dcerou náčelníka (lạc tướng 雒將) okresu Miling / Mê Linh 靡冷. Provdána byla za muže jménem Shi Suo / Thi Sách 詩索¹⁴ z okresu Chu Diên 朱鳶.¹⁵ Byla velice odvážná a statečná. Su Ding 蘇定, hlavní administrátor komanderie Jiaozhi, ji omezil předpisy. Ce se rozčilila a povstala. Všichni barbaři komanderií Jiuzhen / Cửu Chân, Rinan / Nhật Nam a Hepu / Hợp Phố se k ní přidali, celkem napadli 65 opevněných měst. Sama se pak prohlásila královnou. Guvernéři provincie Jiaozhi a všichni administrátoři komanderií se zmožili jen na svou vlastní obranu. Císař Guangwu proto poručil komanderiím Changsha, Hepu a Jiaozhi připravit vozy a lodě, opravit cesty a mosty, zprůchodnit horské průchody a shromáždit zásoby jídla. V 18. roce éry (42) vyslal Ma Yuana 馬援, generála z Fubo 伏波, a Duan Zhi 段志, generála z Louchuanu 樓船, deset dvoutisícových vojsk mužů z komandérií Changsha, Guiyangu, Linlingu a Cangwu proti nim. Ve čtvrtém měsíci následujícího roku (43), [Ma] Yuan znovudobyl Jiaozhi a zabil Zheng Ce, Zheng Er a další a zbytek vojska se poddal a rozutekl. Taktéž napadl Du Yanga 都陽, rebela z komanderie Jiuzhen, a porazil jej. Přesídlil jejich náčelníky a přes tři sta jejich následovníků do komanderie Lingling 零陵. Poté byly pohraniční regiony pacifikovány.¹⁶

Oproti tomu tradiční vietnamské podání zdůrazňuje krutost generála Ma Yuana a čínských úředníků po něm následujících.

14 Již v 18. století byl vysloven názor, že jméno tohoto muže bylo pouze Thi 詩, kdežto druhý znak Sách 索 byl v původním textu použit ve významu „oženit se s“ (sotou). Tuto chybu učinil již autor Historie Pozdních Han, Fan E. V jednom z nejstarších textů o Vietnamu, *Jiaozhou wai yu ji* 郊州外域记 „Zápisky o vnějších oblastech Jiaozhou“, se vyskytuje formulace: Později syn lạc tướnga z Chu Dienu/Zhuyuanu 朱鳶 jménem Thi si vzal za ženu dceru lạc tướnga z Mê Linh/Milingu jménem Trưng Trắc. 後朱鳶雒將子名詩, 索靡冷雒將女名徵側為妻. TT 2 2010: 220-221.

15 Podrobný rozbor lokalizace okresu Chu Diên, který byl jedním z prvních administrativních jednotek ustanovených Hany v oblasti Rudé řeky viz u Taylora 1983: 324-326.

16 Hou Han shu 後漢書/列傳 凡八十卷/卷八十六 南蠻西南夷列傳第七十六/南蠻: 至十六年, 交趾女子徵側及其妹徵貳反, 攻郡. 徵側者, 靡冷縣雒將之女也. 嫁為朱鳶人詩索妻, 甚雄勇. 交趾太守蘇定以法繩之, 側忿, 故反. 於是九真、日南、合浦蠻里皆應之, 凡略六十五城, 自立為王. 交趾刺史及諸太守僅得自守. 光武乃詔長沙、合浦、交趾具車船, 修道橋, 通障谿, 儲糧穀. 十八年, 遣伏波將軍馬援、樓船將軍段志, 發長沙、桂陽、零陵、蒼梧兵萬餘人討之. 明年夏四月, 援破交趾, 斬徵側、徵貳等, 餘皆降散. 進擊九真賊都陽等, 破降之. 徙其渠帥三百餘口於零陵. 於是領表悉平. Citováno podle <http://hanchi.ihp.sinica.edu.tw>.

5 Tisíc let čínské nadvlády nad Vietnamem

Královna Trưng 徵王 vládla tři roky. Královna byla rozhodná a odvážná. Vyhnala Su Dinga / Tô Đĩnhha 蘇定 a ustanovila království a sebe za jeho královnu. Avšak jako ženě vladařce se jí nepodařilo provést obnovu státu. Její jméno bylo Trắc 側 a její rodové jméno Trưng, ale původně pocházela z rodu Lạc (本姓雒). Byla dcerou generála Lạc (雒將) z Mê Linh a byla ženou Thi Sách / Shi Suo 詩索, který byl synem lékaře generála Lạc.¹⁷ ... Jejím hlavním městem byl Mê Linh. [...]

[Rok 40 n. l.] Na jaře ve druhém měsíci. Panovnice se trápila, protože administrátor taishou ji omezil nařízením (tj. potrestal ji pro nějaké provinění). Později pojala k Su Dingovi nenávist pro vraždu jejího muže a společně se svou mladší sestrou Nhi povstala a obsadila hlavní město komanderie. Đĩnh byl donucen utéci do komanderie Nam Hải. Komanderie Cửu Chân, Nhật Nam a Hợp Phố všechny povstaly společně s ní. Obsadila 65 měst v Lingnan / Lĩnh Nam a prohlásila se královnou. Poté začala užívat klanového jména Trưng.

... [V roce 41] ... Jakmile se paní Trưng prohlásila panovnicí, zvedla vojska, rozvracela města a vesnice, až tím pohraniční oblasti velice trpěly. [Hanský císař] poručil oblastem Changsha, Hepu a našemu Jiaozhou připravit vozy a lodě, opravit mosty a cesty, zprůchodnit horské průchody a shromáždit zásoby zrna a dalších potravin. Ustanovil Ma Yuana / Mǎ Việna generálem „přemáhajícím vlny“ fubo jiangjun 伏波將軍 (nebo generálem z Fubo) a Liu Longa 劉隆, vévodu z Fulo, jeho místoveličem, a poslal je napadnout [Jiaozhou].

... [V roce 42]. Jaro. První měsíc. Ma Yuan postupoval podél mořského břehu a pokračoval horami více než tisíc li. Když dosáhl kopců Lãng Bạcu 浪泊, ... dostal se do bitvy s panovnicí. Když panovnice viděla, jak mocná je síla nepřítele, pochopila, že její vojsko je jako ptáci shluknuvší se do hejna, a v obavě, že neobstojí, stáhla se, aby bránila Cấm Khê 禁溪. Její vojáci také pochybovali, že nebudou moci porazit nepřítele, protože je vede žena, a proto se rozutekli. Její království takto skončilo.¹⁸

Historik Lê Văn Hưu, autor nejstarších částí kroniky *Đại Việt sử ký toàn thư* připsal své osobní hodnocení:

Trưng Trắc, Trưng Nhi byly ženy, na jejichž jedinou výzvu se přidaly komanderie Cửu Chân, Nhật Nam, Hợp Phố a 65 měst za Pěti hřbetů. Jednoduše, jako mávnutím

17 Na tomto místě se nachází pozdější komentář uvádějící, že Lạc není název rodu.

18 TT NK III 2a-2b, TT 2 2010: 135-136. [NK 3/2a-2b] 諱, 側, 姓徵, 本姓雒, 峯州蒼冷縣雒將之女, 朱雋縣詩索之妻也。... 都漚冷。... 庚子元年 (漢建武十六年) 春, 二月, 王苦太守蘇定繩以法, 及讞定之殺其夫, 乃與其妹貳舉兵, 攻陷州治, 定奔還, 南海, 九真, 日南, 合浦皆應之。畧定嶺南六十五城, 自立為王, 始稱徵姓焉。辛丑二年 (漢建武十七年) 春, 二月, ... 漢以徵氏稱王, 舉兵攻陷城邑, 邊郡苦之。乃命長沙, 合浦及我交州具車船, 修橋道, 通障溪, 儲糧穀。拜馬援為伏波將軍, 以扶樂侯劉隆為副, 來侵。壬寅三年 (漢建武十八年) 春, 正月, 馬援沿海而進, 隨山刊道千餘里, 至浪泊上, ... 與王戰。王見虜勢大張, 自度烏合之衆, 恐不能支, 退保禁溪。... 衆亦以王女子, 慮不能勝敵, 遂走散, 國統復絕。Čínský text citován podle *Đại Việt sử ký toàn thư* ([NK 3/2a] 徵女王紀 Annals of Queen Trưng <https://sites.google.com/a/hawaii.edu/viet-texts/dhvsoktt-nk/dhvsoktt-nk-3>).

*ruky, založily vládu a jmenovaly se vládkyněmi. Z toho je jasné, jak příhodné byly tehdy v našem Vietu podmínky pro vzestup vládců. Naneštěstí, od pádu dynastie Triêu až do vzestupu dynastie Ngô (111 př. n. l.–939 n. l.) muži této země stále jen skláněli hlavy a přijímali úděl otroků lidí Severní země a ani jednou se nezastyděli, že dvě Trung byly ženy. ...*¹⁹

Starší čínské prameny nenasvědčují tomu, že by bezprostředním důvodem povstání byla poprava manžela paní Trưng Trác, Thi Sácha. Naopak lze předpokládat, že Thi Sách se aktivně povstání účastnil po boku své ženy. Pozdější konfucianští historikové však nemohli připustit, že by povstání vedla žena i v případě, pokud by byl její manžel na živu, a tak do textu vnesli poznámku o jeho popravě (Taylor 1983: 39). O způsobu vlády sester Trưng prameny neposkytují podrobnější informace, kromě toho, že na dva roky odпустиły daně. K. W. Taylor soudí, že se jednalo o zrušení daňových odvodů zavedených hanskou administrativou a návrat k původní jednodušší společenské organizaci, kdy lokální představitelé vládcí (královně Trưng) odváděli spíše dobrovolný materiální tribut (Taylor 1983: 38). Vojsko, které následovalo sestry Trưng, postrádalo disciplinovanost a sestávalo z následovníků jednotlivých lokálních pánů *lac*, kteří byli ochotni následovat tu stranu, která pro ně byla v danou chvíli výhodnější a snadno tudíž přecházeli na stranu Hanů. Pravděpodobně se zde projeví i rostoucí vlivy patriarchálního systému podporovaného Hany během stalet jejich nadvlády. V životopise generála Ma Yuana²⁰ nalézáme další spolehlivé informace. Ma Yuan si po porážce sester Trưng dokázal získat oblibu místního obyvatelstva tím, že vytvořil síť zavražďovacích kanálů, napomohl zjednodušit hanské zákony uplatňované v místních podmínkách a vysvětlit je lidem tak, aby byli schopni se jim přizpůsobit. Část nespokojených pánů *lac* pod vedením Đô Dương 都陽 se uchýlila na území komanderie Cũu Chãn (okres Cũu Phong/Jufeng 居封), kde je generál Ma Yuan pronásledoval. Několik tisíc osob bylo pobito a několik set odbojných rodin přesídleno do jižní Číny. Část se přesunula do horských oblastí. Na jaře roku 44 generál Ma Yuan opustil severní Vietnam a vypravil se zpět do hlavního města.

Třetí, nejpestřejší podání o povstání sester Trưng poskytuje vietnamská lidová tradice. Podle ní se sestry narodily do venkovské rodiny prefekta v Mê Linh a od dětství se cvičily v bojových dovednostech. Když viděly kruté zacházení čínských pánů s Viety, ještě s větším úsilím se pustily do studia válečného umění. Muž paní Trưng Trác jménem Thi Sách nesnesl násilnou kulturní

19 TT NK III 3a, TT 2 2010: 136-137. [NK 3/3a] 黎文休曰，徵側，徵貳以女子，一呼而九真，日南，合浦及嶺外六十五城皆應之。其立國稱王，易如反掌，可見我越形勢足致霸王之業也。惜乎繼趙之後，以至吳氏之前，千餘年之間，男子徒自低頭束手，為北人臣僕，曾不愧徵之女子，吁可謂自棄矣。Tamtéž.

20 Hou Han shu 後漢書／列傳 凡八十卷／卷二十四 馬援列傳第十四.

asimilaci a povstal proti Číňanům. Byl však chycen a popraven. Jeho žena na povstání započaté svým mužem navázala a dokázala jej rozšířit po celé zemi. Podle některých kronik byly sestry Trưng zabity generálem Ma Yuanem, podle jiných padly v boji, podle legendárního podání skočily společně do rozbouřených vln řeky nebo dokonce zmizely v nebesích. Podle legendy, v níž sestry Trưng ukončily život skokem do řeky, skočila společně s nimi také vojevůdkyně Phùng Thị Chinh, která na bojišti porodila dítě a bojovala společně s ním v náruči až do svého dobrovolného skonu.

Sestrám Trungovým je věnováno velké množství chrámů, z nichž hlavní se měl nacházet na horním toku řeky Hát, v níž měly ukončit svůj život. Lidé jim obětovali v době přírodních kalamit. Podle kroniky *Lingnan zhiguai liezhuan* nastalo za vlády krále Lý Anh Tonga (1138–1175) veliké sucho. Král poručil jednomu zenovému mnichovi provést přímluvné modlitby za déšť a ten opravdu přišel. Královi se pak ve snu zjevily dvě ženy s lotosovými pokrývkami hlav, v zeleném šatě a rudými šerpami. Když se jich král otázel, kdo jsou, odpověděly, že jsou sestry Trưng a že dostaly příkaz od nejvyššího vládce nebes přinést déšť. Král se poté probudil a sestrám Trưng udělil posmrtné tituly a pocty.²¹

Sestry Trưng jsou ve Vietnamu připomínány při každoročním svátku (3.–6. dne 2. měsíce lunárního kalendáře) a jsou považovány za jeden z nejdůležitějších symbolů historického boje Vietnamců za národní nezávislost, bývají znázorňovány jedoucí společně na slonu.²² Jejich příběh je často vykládán jako doklad toho, že ve starém Vietnamu měly ženy rozhodující roli ve společnosti nebo že společnost byla před příchodem sinizace matriarchální. Nepochybně je, že ženy si ve Vietnamu udržely lepší postavení než v Číně po celou historii.

Období po porážce sester Trưng je označováno za období Druhé čínské nadvlády nad Vietnamem. Podle tradičního podání generál Ma Yuan po svém vítězství nechal vztyčit velký bronzový sloup který údajně odlil z roztavených bronzových bubnů (tento krok je vykládán jako útok na legitimizační prostředky místních vládců). Sloup byl opatřen nápisem *Tong zhu zhe, Jiao zhi mie* 銅柱折 交趾滅: „Pokud tento sloup spadne, Jiaozhi zanikne.“ Podle legendy každý kolemjdoucí na sloup hodil kámen, až se sloup ztratil pod hromadou kamení. Podle kroniky TT se tak dělo údajně z obavy, že pokud sloup spadne, proroctví se vyplní. V době dynastie Tang jistý Mã Tổng/Ma Zong 馬總 (nebo Ma De 馬德), který se považoval za potomka generála Ma Yuana, nechal sloup obnovit. Místo, kde měl sloup stát, však upadlo v zapomnění snad již ve 13. století.²³

21 Lĩnh Nam chíc quái liệt truyện ([2/13a] 貞靈二徵夫人傳, The Tale of the Loyal and Numinous Two Ladies, <https://sites.google.com/a/hawaii.edu/viet-texts/lncqlt/lncqlt-2>). Мифы и предания 2000: 120–122.

22 O zobrazování sester Trưng v tradičním lidovém umění Durand 1960: 225–229.

23 TT NK III 3b, TT 2 2010: 137. Přehled historických názorů ohledně lokalizace sloupu viz v kronice CM, Phan Thanh Giản et al. 1998: TB 2/12b-14a.

5.5 Správce provincie Jiaozhi Shi Xie, rozpad dynastie Han a vláda státu Wu

Ve druhém století se začaly poměry pozvolna uvolňovat. Za vlády hanského císaře Linga (168–189) se stal inspektorem Jiaozhi první člověk místního původu, Lý Tién/Li Jin 李進, a žádal císaře, aby umožnil hodnostářům z Jiaozhi postupovat do funkcí na hanském dvoře, ale císař umožnil pouze uplatnění na nižších regionálních postech. Podobně hodnostář jménem Lý Cầm/Li Qin 李琴 dosáhl toho, že lidé z Jiaozhi mohli působit na vyšších pozicích v regionální správě po celé hanské říši.²⁴ Jako první sloužili ve vysokých úřadech hanské dynastie právě Lý Tién a Lý Cầm. Nešlo ovšem samozřejmě o národnostní rozdíly, nýbrž geografický původ.

V roce 137 povstaly pravděpodobně austronéské kmeny v oblasti zvané Tượng Lâm/Xianglin 象林 v komandarii Nhật Nam/Rinan pod vedením místního člověka jménem Khu Liên/Qu Lian 區憐. Inspektor komanderie Jiaozhi jménem Phàn Diễn/Fan Yan 樊演 se proti nim neúspěšně pokusil zasáhnout s jednotkami z komanderií Jiaozhi a Jiuzhen. Následujícího roku pak generál Giã Xương/Jia Chang 賈昌 opět s místními jednotkami napadl Khu Liêna, ale byl poražen. Na hanském dvoře se debatovalo o vyslání vojska z centra říše, avšak převážil názor, že vyslání vojska do tak vzdálené periferní oblasti by bylo příliš nákladné a nerentabilní.²⁵ Kroniky uvádějí, že dočasného příměří s místním obyvatelstvem se podařilo dosáhnout nově jmenovaným správcům jednotlivých komanderií. Povstání Khu Liêna se obvykle považuje za první písemně doložený projev vznikání předčamských státních útvarů, z nichž první byl po necelém století doložený stát Linyi (viz dále).²⁶

5.5 Správce provincie Jiaozhi Shi Xie, rozpad dynastie Han a vláda státu Wu

Shi Xie / Sī Nhiếp 士燮 (137–226) pocházel z dnešní provincie Guangxi, ale jeho předkové přišli původně ze severu ze Shandongu v době, kdy v severní Číně uzurpoval moc Wang Mang. Shi Xie nejprve studoval a poté sloužil jako státní sekretář na hanském dvoře, ale po smrti svého otce příkladně rezignoval a odešel do svého rodiště. Po uplynutí smutku zastával úřad v Sichuanu, odkud byl po roce 180 přemístěn a ustanoven správcem Jiaozhi.²⁷ Po rozpadu dynastie Han se přihlásil ke království Wu založenému generálem Sun Quanem a poslal svého syna jako rukojmího na jeho dvůr. Díky aktivnímu zahraničnímu obchodu byl Shi Xie schopen poskytovat dvoru dynastie Wu

24 TT NK III 7a, TT 2 2010: 142.

25 TT NK III 4b-5a, TT 2 2010: 138-139.

26 V současnosti se však austronéský charakter Linyi zpochybňuje. Viz níže.

27 TT NK III 7b-8a, TT 2 2010: 143.

velké množství tributu.²⁸ Prosadil své tři bratry za správce komanderií Hepu, Jiuzhen a Nanhai.²⁹ Hlavní město přestěhoval do Longbianu. Je znám svou podporou buddhismu a na jeho dvoře se patrně pohybovalo mnoho mnichů z Indie a Centrální Asie. V osobním životě měl navíc blízko k dobovému taoismu.³⁰ Patrně byl ve své době oblíbeným vládcem, rozhodně jej chválí všechny vietnamské kroniky, vietnamská tradice jej učinila národním hrdinou a významné místo zaujal i ve vietnamském lidovém náboženství, kde je označován a uctíván jako král Si (Sĩ Vương).³¹ Snad pro jeho podporu buddhismu a pragmatický přístup ke vztahům s čínským dvorem se k němu pozdější konfuciánští historikové postavili kriticky:

(Císařské hodnocení z 19. století v kronice Khâm định Việt sử thông giám cương mục:) Shi Xie byl pouze hanským guvernérem. Přizpůsobil se své době a hleděl si jen toho, co bylo v jeho vlastním zájmu. Rozhodně neměl velké nadání a dalekosáhlé politické plány. Není na něm nic, co by bylo hodno chvály. Přitom staré historie praví, že dokonce ani generál Zhao Tuo se mu nevyrovnal. Cožpak to není přehnané?³²

Rodina Shi Xieho se nepochybně držela hanské kultury, mnozí členové rodu studovali v severní Číně, ačkoli manželky si brali povětšinou z místního obyvatelstva. K. W. Taylor soudí, že význam Shi Xieho tkví spíše než v jeho činech v tom, že místnímu obyvatelstvu nenutil cizí koncepty a nechával jej žít jemu vlastním způsobem (Taylor 1983: 80).

Po smrti Shi Xieho v roce 226 generál a zakladatel dynastie Wu, Sun Quan 孫權, dosud jednotnou oblast devíti komanderií rozdělil a severní komanderie přidělil nově zřízenému guvernérovi v Guangzhou (Lü Dai 呂岱). Oslyšel tak nároky Shi Xieova syna Shi Huie 士徽, jenž se vzbouřil a snažil se zabránit příjezdu císařem dosazeného správce zbylých komanderií (tedy provincie Jiao) – jménem Dai Liang 戴良 – a administrátora či prefekta Jiaozhi jménem Chen Shi 陳時, jenž měl nahradit ve funkci zemřelého Shi Xie. Kvůli nepokojům nemohli noví hodnostáři na území Jiaozhi ani vstoupit a museli čekat v Hepu.

28 TT NK III 11a, TT 2 2010: 147-148.

29 TT NK III 8ab, TT 2 2010: 143-144. Patrně někdy kolem roku 200.

30 Mou Bo (Mouzi 牟子), jemuž je připisováno autorství patrně nejstarší čínské obrany buddhismu (Mouzi li huo 牟子理惑 „Mistr Mou o rozhánění pochybností“, se narodil mezi lety 165–170 v komanderii Cangwu (dnešní Guangxi) a později (do roku 195) žil v Jiaozhi. V předmluvě k dílu se Jiaozhi popisuje jako kosmopolitní prostředí a poklidné útočiště čínských učenců v době chaosu a nepokojů na konci dynastie Východní Han. Mouzi se původně zabýval taoistickými naukami, ale později konvertoval k buddhismu. Pelliot 1920, Arousseau 1922.

31 Đại Việt sử ký toàn thư (土王紀 Annals of King Sĩ/Shi, <https://sites.google.com/a/hawaii.edu/viet-texts/dhvsktk-nk-han/dhvsktk-nk-h3>)

32 TB 3/1b-3/2a. 御批土燮特一漢守耳隨辰柔媚只求自便全無雄才遠略以致再傳已敗無足稱也舊史謂雖尉佗不能逾毋乃過乎。

Shi Hui byl ustanoven prefektem vzdálenější komanderie Jiuzhen/Cửu Châm. V době, kdy se území státu Han rozdělilo na tři soupeřící státy, byla snaha rodu Shi o vytvoření vlastního nezávislého režimu pochopitelná. Proti Shi Huiovi se však postavil bývalý hodnostář jeho otce, Hoàn Lân 恒鄰. Shi Hui jej zabil, ale odvetné družině vedené synovci zavražděného Hoàn Lâna již odolat nedokázal. Krátce nato byl Shi Hui lstí³³ přiveden na dvůr nových čínských představitelů, kde byl zajat a popraven. Zbytek klanu Shi byl vybit a severní Vietnam se podřídil dynastii Wu.³⁴ Tento nelítostný postup wuského dvora elitou v Jiaozhi mocně otrásl a zaval podnět k nepokojům, které se dynastii Wu nepodařilo nikdy zcela potlačit.

Lü Dai opět sjednotil provincie Guang a Jiao a stal se administrátorem celé oblasti. Usiloval o upevnění jižní hranice, kde vzrůstal vliv státu Linyi. Ale trvalé stabilizace nedosáhl a komanderie Jiuzhen i Rinan patřily k Jiaozhi po dobu vlády dynastie Wu spíše jen formálně.

Nepokoje nadále pokračovaly. Jejich příčinou byly trvalé rozpory mezi původní a zdomácnělou hansko-vietskou elitou a nově příchozími vládními představiteli dynastie Wu. V roce 248 za vlády správce Jiaozhi guvernéra jménem Lục Dận (Lu Yin 陸胤) vyvrcholily v další slavné rebelii vedené ženou a to paní Triệu (Triệu Ấu 趙嫗, 225–248, také Triệu Thị Trinh 趙氏貞). Centrum povstání se nacházelo v jižní části severního Vietnamu, v komandarii Jiuzhen/Cửu Châm na hranicích s pozdější Čampou. Povstání se záhy rozšířilo i na sever do komanderie Jiaozhi. Paní Triệu je v kronikách popisována jako svobodná mladá žena s ohromným poprsím, které si přehazovala za ramena a vyrážela do boje na slonu.³⁵ Po porážce povstání údajně spáchala sebevraždu. Čínské prameny o paní Triệu mlčí a uvádějí jen, že povstání bylo poraženo poté, co představitelé dynastie Wu získali úplatky na svou stranu některé z povstaleckých vůdců. Pro autory čínských dynastických kronik byla patrně postava paní Triệu zcela marginální a nehodnou pozornosti, kdežto místní ústní tradice ji zobrazila jako postavu konvenující představám a myšlením tehdejšího běžného místního obyvatelstva.³⁶ Jako ženská hrdinka patrně odráží ohlasy mizejících

33 Lü Dai pověřil svého přítele, Shi Huiova bratrance Shi Kuanga, aby Shi Huiovi tlumočil Lü Daiovu nabídku milosti, pokud se přijde dobrovolně poddat na Lü Daiův dvůr v centru provincie Guang.

34 Kronika Sanguozhi 三國志, juan 49, 吳書 凡二十卷/卷四十九 吳書四 劉繇太史慈士燮傳第四/士燮 子徽 弟壹 <http://hanchi.ihp.sinica.edu.tw/ihpc/hanjiquery?@661930729>; TT NK IV 1ab, TT 2 2010: 150-151. Taylor 1983: 87.

35 TT NK IV 4a, TT 2 2010: 154.

36 Taylor 1983: 90. Komentátoři ruského překladu kroniky TT (TT 2 2010: 260-262) ovšem dokazují, že i v čínsky psaných textech již nejméně od konce 4. století. Za nejstarší pramen zmiňující Triệu Ấu označují „Zápisky o Jiaozhou“ Jiaozhou ji 交州記 sestavené Liu Xinqim 劉欣期 a „Popis Nanyue“ Nanyue zhi 南越志 od Shen Huaiyuana 沈懷遠 z 5. století. Obě díla se nedochovala v úplnosti a jsou rekonstruována jen z pozdějších citací. Do kroniky TT přešla zmínka o Triệu Ấu snad z díla „Všeobecná geografie éry Taiping“ Taiping huanyu ji 太平寰宇記 sepsaného Yue Shim 樂史 (930–1007).

hodnot původní společnosti Lạc. I proto se stala po své smrti předmětem lidového kultu, jak dokládá již kronika *Đại Việt sử ký toàn thư*.³⁷

5.6 Období jižních a severních dynastií

Po dobu rozdělení Číny po pádu dynastie Han, které se v čínských dějinách označuje jako období *Wei Jin Nanbei chao* 魏晉南北朝 (220–589), se často měnila formální příslušnost severovietnamského území, jehož administrátoři sledovali politický vývoj v Číně a vyhlašovali loajalitu té dynastii, jejíž vládu považovali za stabilní. V dobách nestability v Číně sílila v severním Vietnamu místní elita a provincie Jiao prosperovala, naopak v době relativní stability v Číně docházelo ke zhoršení poměrů ve Vietnamu a zvýšenému tlaku jeho jižních sousedů (stát Linyi a předchůdci Čampy). Vždy však záleželo především na morálních kvalitách nejvyšších správců nehladě na jejich původ. V dobách relativního klidu a jen formální závislosti na dynastiích v Číně dokázali humaně smýšlející regionální správce jako Tao Huang či Đổ Tuệ Đổ realizovat v provincii Jiao ideály konfuciánsko-buddhistické společnosti. Jindy z Číny přicházeli hodnostáři jen s vidinou osobního obohacení. Na konci dynastie Wu prefekt Jiaozhi jménem Sun Xu 孫譔 zajišťoval svůj prospěch tím, že do hlavního města státu Wu, Nanjingu (Jianye 建業), posílal velké množství místních řemeslníků a exotického zboží z místní produkce. Podobně bezohledně se zachoval i Deng Xun 鄧荀, jenž byl v roce 263 poslán do Jiaozhi, aby důvody nespokojenosti obyvatelstva se Sun Xuem prošetřil.³⁸

V roce 263 hodnostář v Jiaozhi jménem Lü Xing 呂興 provedl povstání, při němž zavraždil administrátora a správce Jiaozhi ustanovené dvorem Wu, a obrátil se na stát Wei. Kvůli tomuto povstání přistoupil dvůr státu Wu k opětovnému rozdělení někdejšího Jiaozhi a vytvoření provincie Guangzhou. Avšak místní obyvatelstvo komanderií Jiuzhen a Rinan se přidalo k povstalcům z Jiaozhi a společně se přihlásili ke státu Wei, na jehož dvoře v roce 265 převzal moc jiný významný rod, který založil dynastii Jin 晉. Asi roku 264 byl Lü Xing zabit,³⁹ ale ze státu Jin přišlo do Jiaozhi vojsko, kterému se dařilo držet vojenskou převahu v Jiaozhi až do roku 271, kdy bylo poraženo wuskou armádou vedenou generálem Tao Huangem.⁴⁰ Tao Huang 陶璜 byl synem

37 TT NK IV 4a, TT 2 2010: 154. – Triệu Ẩu je oblíbenou postavou lidové slovesnosti i lidového umění. Bývá zobrazována jedoucí na bitevním slonu, máchající dvěma krátkými šavlemi.

38 Kronika Sanguozhi, juan 49, 三國志／吳書 凡二十卷／卷四十八 吳書三 三嗣主傳第三／孫休／永安六年(P.1161), <http://hanchi.ihp.sinica.edu.tw>: 譔先是科郡上手工千餘人送建業. TT NK IV: 4a, TT 2 2010: 154-155. Taylor 1983: 91.

39 TT NK IV: 4a-4b, TT 2 2010: 154-155.

40 TT NK IV: 5a-5b, TT 2 2010: 156-157.

někdejšího administrátora Jiaozhi a sám zastával místo prefekta komanderie Cangwu. Znal tudíž dobře místní poměry. Je zajímavé, že po porážce jinského vojska zůstala v komandarii Jiuzhen skupina pod vedením Lý Tộ 李祚 poražená nakonec Tao Huangem. K. W. Taylor (1983: 94-95) soudí, že Lý Tộ reprezentoval spíše než skutečně loajální postoj k dynastii Jin zájmy části místní elity, která se snažila o odboj vůči státu Wu, možná i jen jako revoltu mladší generace proti starší generaci preferující relativní klid pod nadvládou Wu.

Stabilnější politickou kariéru si dokázal udržet Tao Huang. Nad vojenské ambice totiž kladl morální zásady a harmonický chod společnosti. Díky tomu dokázal překonat i střídání dynastií v Číně a ač dosud rozhodný podporovatel dynastie Wu s velkým sebezapřením přenést loajalitu na novou dynastii (Jin).⁴¹ V jeho prospěch zároveň hrála skutečnost, že ani upadající stát Wu, ani nastupující dynastie Jin nebyly dostatečně silné, aby na dalekém jihu dokázaly pevně zajistit své zájmy. Tao Huang tedy vládl značně autonomně a byl vstřícný zájmům místní elity, což mu získalo všeobecnou oblibu podobně, jako o století dříve Shi Xiemu. V době Tao Huangovy vlády, kdy vliv dynastie Wu pominul a vliv dynastie Jin se dosud neprojevil, zažil severní Vietnam krátké období prosperity a stability.

Tao Huang se snažil bránit hranice provincie především před výboji z jihu a jihozápadu. Přesunul hlavní město Longbian⁴² západně od jeho původní lokalizace a vytvořil nové prefektury: Tân Xương (Xinchang 新昌) nahradil dosavadní okres Mê Linh / Miling 麓泠, z jižní části prefektury Jiuzhen vyčlenil prefekturu Cữ Đức / Jiude 九德.⁴³ V letech 270–280 utrpělo také Jiaozhi vpády ze sousedního království Linyi, které napadlo severní Vietnam v alianci s královstvím Funan.⁴⁴ Tao Huang zavedl embargo na obchod se solí a železem, čímž získal na svou stranu místní drobná centra na hranicích, avšak moc Linyi a Funanu zlomit nedokázal.⁴⁵

41 TT NK IV: 6b, TT 2 2010: 158. „Když se vládce státu Wu poddal Jinům, vlastnoručně napsal dopis a poslal Ma Xironga [Tao Huangova syna] s rozkazem, aby se Tao Huang poddal [Jinům]. Tao Huang po mnoho dní proléval slzy, ale poté vyslal posla, aby odvezl pečeť [přidělenou dynastií Wu] do Luoyangu. Císař [dynastie Jin] svým příkazem vrátil Tao Huangovi jeho hodnost a udělil mu titul Yuanlin hou a taktéž hodnost nejvyššího generála vojsk *guanjun jiangjun* 冠軍將軍. Tao Huang prožil v provincii třicet let, v průběhu kterých byla jeho velkorysost a dobrota natolik zjevné, že je obdivovali dokonce i lidé s cizími zvyky. Když zemřel, tak jej všichni v provincii oplakávali, jako by pohřbívali vlastního rodiče.“

42 Taylor 1983: 96. Maspero 1910: 569.

43 Tao Weiyong (Đào Duy Anh) 1964/1973: 93-103.

44 V roce 280 císař dynastie Jin navrhoval stáhnout vojska z Jiaozhi, avšak Tao Huang oponoval zajímavým memorandem, v němž upozornil na to, že původní sedmitisícová posádka se po bojích a vlivem nemoci snížila na 2420 mužů. Zároveň vysvětlil, že ohrožení z Linyi a Funanu nadále trvá. Pelliot 1903: 255.

45 Kronika Jin shu, juan 70, 晉書／列傳 凡七十卷／卷五十七 列傳第二十七／陶璜(P.1558), <http://hanchi.ihp.sinica.edu.tw>: 璜有謀策，周窮好，施，能得人心。滕脩數討南賊，不能制，璜曰：「南岸仰吾鹽鐵，斷勿與市，皆壞為田器。如此二年，可一戰而滅也。」脩從之，果破賊。

Po smrti Tao Huangy přišel jako správce provincie Jiao další úředník s kořeny mezi elitou dynastie Wu, Wu Yan 吳彥. Wu Yan snadno potlačil povstání vedené Triệu Chím 趙祉 v Jiuzhen, které bylo patrně dozvukem tradiční nespokojenosti jižní části provincie s vládou státu Wu.⁴⁶ Zbytek Wu Yanova správcovství byl klidný. Wu Yan sám požádal, aby byl nahrazen svým chráněncem jménem Gu Bi 顧秘, rovněž z významné wuské rodiny. Důvodem byla patrně obava původních wuských rodů z nově přicházejících elitních uprchlíků ze severu Číny, odkud se počátkem 4. století musela dynastie Jin (rod Sima) stáhnout jižně do nového hlavního města Jiankangu (Nanjing) (Taylor 1983: 100). Gu Biho syn Gu Shou 顧壽 se však dostal do ozbrojeného konfliktu s místními mocnými rody. Nakonec byl otráven a vládu převzal místní představitel Lương Thạc 梁碩, jenž byl formálně prefektem v Tân Xươngu, tedy dávném politickém centru země (Mê Linh). Ačkoli byl Lương Thạc silnou osobností, nemohl si dovolit vystupovat přímo jako vládce provincie. Tím ustanovil Tao Huangova syna Tao Weie 陶威, který vzbuzoval vůči dynastii Jin dojem dostatečné legitimacy a loajality.⁴⁷ Lương Thạc uchránil provincii Jiao i před povstaleckým vůdcem wuské elity v provincii Guang, Wang Jim 王幾, jenž dosáhl jmenování od jinského dvora za guvernéra provincie Jiao, do níž se mu však nepodařilo vůbec vstoupit. Po smrti Tao Weie byl Lương Thạc, jenž se zatím prohlásil prefektem Jiaozhi, donucen najít nového loutkového představitele provincie, aby si dokázal uhájit svou pozici. Situace pro Lương Thạc se vyhrotila, když byl do Jiao poslán jinský generál Wang Liang jako nový guvernér provincie. Wang Liang posléze popravil Lương Thacova chráněnce – loutkového guvernéra, aby dal najevo jinskou nadřazenost nad regionální elitou. Zavraždit Lương Thạc se Wang Liangovi nepodařilo, Lương Thạc obsadil jeho sídlo a zranil jej tak, že za deset dní zemřel.⁴⁸ Představitel jinské dynastie generál Tao Kan však poslal svého podřízeného generála do provincie Jiao, který Lương Thạc zabil a popravil. V dalších letech se o vedení provincie Jiao střídavě ucházeli různé osoby blízké jinskému dvoru, které chtěly zůstat stranou dvorských intrik. V době častého střídání režimů a dynastií v Číně bylo Jiao také častým útočištěm rodin, které v centrální Číně upadly u vládnoucí dynastie do nemilosti. Tato imigrace s sebou přinášela intenzivní čínský kulturní a společenský vliv i na vietnamském venkově.

Ve druhé polovině 4. století provincie Jiao prožívala období relativní svobody, kterou výrazně nenarušovali ani z centra jmenovaní guvernéři. Někdy před

46 Jin shu 晉書/列傳 凡七十卷/卷五十七 列傳第二十七/吾彥, p. 1563. <http://hanchi.ihp.sinica.edu.tw>.

47 TT NK IV: 7b, TT 2 2010: 159.

48 TT NK IV: 8a, TT 2 2010: 160.

rokem 380 se do čela provincie dostal samozvaný místní hodnostář, prefekt z Jiuzhenu jménem Lý Tón 李遜. Byl však poražen a zabit prefektem z Jiaozhi jménem Đố Việ 杜瑗 (327–410),⁴⁹ jenž v Jiao uvítal guvernéra Teng Dunzhi / Đàng Đôn Chi 騰遜之 a následně s ním po dvě desetiletí ve shodě vládl. Rod Đố přišel do oblasti provincie Jiao na začátku 4. století z Chang'anu (tedy společně s vlnou elitních migrantů po pádu hlavních měst Luoyangu (311) a Chang'anu (316)). V roce 399 se Đố Việovi podařilo porazit zprvu úspěšný vpád vládce Linyi jménem Fan Huda, načež byl jmenován guvernérem provincie Jiao. V roce 410 jej pak ve funkci vystřídal syn Đố Tuệ Độ (ve variantním čtení prostředního znaku Đố Huệ Độ 杜慧度, 374–423). Na začátku kariéry se Đố Tuệ Độ musel vypořádat s povstáním Lu Xuna 盧循 z provincie Guang, k němuž se připojili i synové Lý Tóna. V roce 403 dokázal definitivně porazit vládce z Linyi Fan Huda.⁵⁰ Đố Tuệ Độ byl schopný vojevůdce, který patrně původně bojoval na severočínských hranicích i na jihu proti útokům státu Linyi. Zároveň jej prameny chválí pro morální integritu a humánní přístup k poddaným.⁵¹ Lidé jako Đố Tuệ Độ byli ukázkovým příkladem pozitivního čínského vlivu na vietnamské prostředí. Zároveň je třeba mít na paměti, že ačkoli Đố Tuệ Độ vyrostl v Jiao a spravoval jej de facto autonomně, vnímal jej jako součást státu Jin, k němuž cítil loajalitu. Rod Đố nepovažoval Jiao za svůj trvalý domov. Po smrti Đố Tuệ Độ jeho syn Đố Hoàng Văn 杜弘文, jenž jej vystřídal v úřadě guvernéra, odejel v roce 427 na císařské povolání sloužit do hlavního města. Toto jmenování vnímal jako odměnu za několikagenerační věrné služby rodu Đố čínskému císaři, jakkoli právě došlo k dynastické změně z dynastie Jin na dynastii Song. Na cestě za vysněným životním cílem však Đố Hoàng Văn onemocněl a zemřel (Taylor 1983: 115).

Po smrti Đố Hoàng Vána byl do Jiaozhou poslán Wang Hui 王徽. Tomu se nepodařilo realizovat obrané tažení proti Linyi, které se rozmáhalo a na hranicích vybudovalo pevnost Khu Túc (na území někdejší prefektury Rinan). Linyi pod vládou Fan Yangmaie v následujících desetiletích opakovaně napadalo jižní část Jiaozhou. Až v roce 443 dynastie Liu-Song zaútočila na Linyi pod vedením generála Tan Hezhia 檀和之. Po snadném postupu na jih překvapila u hlavního města Linyi songské vojáky, (mezi kterými byli samozřejmě ve velkém počtu místní vojáci z Jiaozhou), armáda slonů. Generál Tan Hezhi však nechal vyrobit papírové lvy, jichž se sloni polekali a rozutekli se. Král Linyi byl donucen utéci do hor a po návratu do vyloupeného hlavního města zemřel žalem. Hlavní město Linyi se poté přesunulo z blízkosti dnešního Hué do Trà

49 TT NK IV: 8b-9a, TT 2 2010: 161-162.

50 TT NK IV: 9a, TT 2 2010: 162.

51 Životopis Đố Tuệ Độ i s dalšími informacemi o rodu Đố se nachází v kronice dynastie Liu-Song Songshu 宋書/列傳 凡六十卷/卷九十二 列傳第五十二/良吏/杜慧度 父瑗 子弘文 (P.2263- 2265), <http://hanchi.ihp.sinica.edu.tw>.

Kiêu. Území někdejší prefektury Rinan přesto i nadále zůstalo pod vlivem Linyi a na další staletí se hranicí mezi vietským územím a budoucí Čampou stalo pohoří Hoành Sơn.⁵²

Ve druhé polovině 5. století s úpadkem dynastie Liu-Song a po dobu vlády dynastie Qi až po nástup dynastie Liang, které byly zaměstnány bojem s dynastií Toba Wei, byla administrativa jižních provincií a zvláště Jiaozhou z centra přezírána a úřady guvernérů se kupovaly s vidinou osobního obohacení.

Na začátku dynastie Liang 梁 (502–587) se centrální císařská moc projevila posílením regionální administrativy a vytvářením nových provincií. Do čela provincií byli jmenováni členové císařského rodu a také menší lokální rody proto, aby se místní elita coby potenciální zdroj nepokojů a odstředivých tendencí zařadila do správního systému (Taylor 1983: 133). O tom, že místní elita skutečně na výzvu angažovat se ve službě vládnoucí dynastii aktivně reagovala, dokazují i životopisy zakladatelů krátkodobého vietnamského samostatného státu v 6. století, Triêu Túc 趙肅 a Lý Bí 李贲. Oba se ucházeli o funkce v hlavním městě, byli však odmítnuti s odůvodněním, že z jejich rodů dosud nevyšli žádní hodnostáři. Po návratu do Jiaozhou Triêu Túc a Lý Bí povstali.⁵³ Guvernér Jiaozhi, císařův synovec Xiao Zi 蕭諮 byl donucen utéci za svým bratrancem v provincii Guang. Z provincie Guang neprodleně vyslali generály Sun Jionga 孫同 a Lu Zixionga 盧子雄. Jejich vojska však putovala do Vietnamu právě v době dešťů a většina vojáků pomřela buď na epidemie nebo se k celkovému vyčerpání přidal i útok povstalců. Oba generálové byli po návratu popraveni (respektive byli donuceni spáchat sebevraždu), neprávem obviněni ze styků s nepřitelem.⁵⁴ V roce 544 se tak Lý Bí mohl prohlásit vládcem státu Nanyue/Nam Việt 南越 s odkazem na dávný stát dynastie Zhao/Triêu 趙 a vyhlásit vlastní panovnickou éru (*Tiande* 天德). Lý Bí pocházející z prostředí pohraničních vojenských stráží byl schopným generálem, Triêu Túc, jenž se stal jeho hlavním rádčem, pocházel z venkovského zemědělského buddhistického prostředí.

5.7 Počátky buddhismu ve Vietnamu

Buddhismus, jehož počátky jsou spjaty se jménem osvětleného správce Shi Xieho / Sĩ Nhiếp, se do severního Vietnamu dostal nejpozději před koncem 3. století n. l. Pozdější tradice však předpokládala, že buddhistická nauka byla ve Vietnamu přítomná odjakživa. V kronice *Lingnan zhiguai liezhuan* 嶺南摭怪 je zaznamenána apokryfní legenda datovaná do doby vlády třetího krále z dy-

52 TT NK IV: 11a-12a, TT 2 2010: 164-165. Taylor 1983: 117.

53 TT NK IV: 14b-15a. TT 2 2010: 169.

54 TT NK IV: 15b, TT 2 2010: 170.

nastie Hùng.⁵⁵ Král měl dceru jménem Tiên Dung 仙容,⁵⁶ která byla velice krásná, ale nechtěla se vdávat a na lodi s bohatým doprovodem neustále cestovala po celém Podnebesí. Jednou se při své cestě zapomněla vrátit a vyjela daleko na moře. V téže době v chudé venkovské vesnici žil otec se synem jménem Chử Đồng Tử 褚童子. Shořel jim dům a oba dožili jako žebráci o jediných botách a kalhotách, v nichž nakonec Đồng Tử svého otce pohřbil. Đồng Tử přišel nahý na břeh řeky, když tu najednou přijížděla loď princezny Tiên Dung. Đồng Tử se zahrabal do písku na břehu. Tiên Dung se vylodila, utábořila se vším doprovodem na břehu a nechala kolem sebe roztáhnout zástěny, aby se mohla vykoupat. Když kolem sebe rozlila vodu, spláchla z Đồng TỬa písek a odkryla jej. Pravila mu: „Nechtěla jsem se původně vdávat. Ale Nebesa si přála jinak.“ Tiên Dung mu poskytla oděv a také ostatní lidé usoudili, že se k ní Đồng Tử dobře hodí. Poté co se to dozvěděl král Hùng, rozhněval se na ni a odmítl ji přijmout. Tiên Dung s Đồng TỬem tedy založili námořní tržiště, kam přicházelo mnoho zahraničních obchodníků. Mezi nimi přišel také bohatý muž, který jim navrhl, aby si vzali 20 liangů zlata a odjeli s ním na moře obchodovat. Manželé s ním vyjeli na moře, až přijeli k hoře Quỳnh Viên 瓊園山, na níž stál malý klášter. Nacházel se tam mladý mnich jménem Nguõng Quang 仰光, který Đồng TỬovi předal buddhistickou Nauku. Đồng TỬ nechal bohatého muže obchodovat s jeho kapitálem a sám zůstal v klášteře studovat. Poté jej odvezl zpět, ale Đồng TỬ se již nemínil věnovat obchodu. Buddhovo učení předal také své manželce, s níž se pak vydali na cesty hledající nového učitele.

Jednoho večera se uložili ke spánku na cestě. V noci se před nimi najednou zjevilo velké bohaté město se spoustou služebnictva a vojenských gard. Ráno Đồng TỬ a Tiên Dung obětovali kadidlo a květiny a stali se vládci samovzniklého království. Když o tom král Hùng uslyšel, domníval se, že dcera proti němu povstala a vyjel proti ní s vojskem. Đồng TỬovi úředníci se chtěli proti králi Hungovi bránit. Ale Đồng TỬ se jen zasmál, že to není jeho věc, ale řízení Nebes, tak jako život a smrt jsou dány Nebesy. Všichni jeho poddaní se rozutekli. Nakonec se ocitl Đồng TỬ se svými nejbližšími následovníky sám proti armádě krále Hunga, od níž byli odděleni velikou řekou. Než ji armáda přebrodiva, zvedl se veliký víchř a Đồng TỬ, Tiên Dung a jejich družina se vznesla do nebes. Na místě vznikla veliká bažina.

Později, v době jihočínské dynastie Liang 梁 (502–587), byl vyslán generál Chen Baxian 陳霸先 (503–559), pozdější císař Wudi nové dynastie Chen, aby vedl tažení na jih. Bylo to v době, kdy po povstání Lý Bông (Lý Bí / Lý Bôn 李賁, Lý Nam Đế 李南帝, 503–548), zdomácnělého potomka čínských uprchlíků ze

55 *Lingnan zhiguai liezhuan*, juan zhi yi 卷之一, *Yi ye ze zhuan* 一夜澤傳. LNCQ 1492: 1/22a-25a, LNZZ 1991: 18-20.

56 LNZZ uvádí 仙客 Tiên Khách.

severu,⁵⁷ vznikl zcela nezávislý vietnamský stát a Lý Bí se stal jeho císařem. Dynastie Raná Lý zůstala u moci v letech 544–602. Stát se nazýval Vạn Xuân „Deset tisíc jar“ (Wanchun 萬春). Lý Bího dvůr prokazoval aktivní podporu buddhismu, jenž ovlivňoval jinak konfuciánský administrativní systém (Langlet 2012: 90–91). Ze svého krátkého působení na liangském císařském dvoře přinesl patrně i tamní buddhistický umělecký styl, jehož nejznámějším projevem jsou chrámy Longmen u Luoyangu. Nedílnou součástí buddhistických aktivit dvora byla i podpora místních kultů, Lý Bí například nechal vybudovat svatyni zasvěcenou paní Triệu (Triệu Ẩu). Podobně jako Lý Bí byl později zbožštěn i jeho generál Lý Phục Man 李服蠻. Hlavním městem Lý Bího byl Gia Ninh – přirozené politické centrum země, kam bylo situováno již sídlo králů Hùng.

V roce 545 po třech letech vlády Lý Bóna přišla armáda generála Chen Baxiana 陳霸先. Lý Bí byl nucen ustupovat po porážce v Chu Diên 朱鳶 až k Gia Ninh, kde byl rovněž poražen.⁵⁸ Lý Bôn 548, předal císařské postavení svému staršímu bratrovi Lý Thiên Bão 李天寶 a jako spoluvládce pověřil generála Triệu Quang Phục 趙光復 (znám také jako Triệu Việt Vương 趙越王; ?–571), jenž se se svým vojskem schoval na loďkách v bažině, kde po tři roky úspěšně odolával čínskému vojsku, které se nebylo schopné přes bažinu dostat. Generál Chen Baxian byl posléze odvolán a nahrazen generálem Yang Canem. Podle kroniky *Lĩnh Nam chích quái* Triệu Quang Phục postavil z vděčnosti uprostřed bažiny oltář, vykonal oběti a z oltáře se vynořil nesmrtelný na drakovi. Nesmrtelný promluvil a prohlásil, že ochránil svou přítomností armádu před nepřáteli. Dal generálovi dračí dráp a poručil, aby si jej připevnil na vojenskou čepici. Kamkoli se podívá, budou nepřátelé zničeni. Triệu Quang Phục poté uskutečnil rychlý a úspěšný útok proti liangské armádě a úplně ji zničil (LNZG 1991: 19-20). Generál Triệu Quang Phục se vyhlásil císařem a výpadovým způsobem vedení války se mu dařilo z bažinatého zázemí ovládat velkou část delty Rudé řeky až do porážky v roce 570.⁵⁹ Císař Lý Bôn se mezitím stáhl do hor a vládl víceméně stejným

57 Rod Lý měl v severním Vietnamu již dlouhou historii, neboť se patrně jednalo o potomky elitních imigrantů ze severu v době Wang Mangovy uzurpace za dynastie Han.

58 Podle TT NK IV: 16b, TT 2 2010: 171 se císař v roce 546 po porážce Gia Ninhu uchýlil na území kmenů Lao, odkud se v osmém měsíci toho roku s dvaceti tisíci vojáky opět vydal do boje a položil se táborem na jezeře Đießen Triệt. Nalodil se se svými vojáky na tolik lodí, že zcela zaplnily jezero. Liangská armáda se nejprve množství lodí na jezeře polekala a zastavila se u ústí jezera. Generál Chen Baxian povzbudil svá unavená vojska k vypětí všech sil. Když se té noci najednou voda v řece zvedla a začala zvyšovat i hladinu jezera, využilo liangské vojsko situace a za hrozivého zvuku bubnů a děsivého křiku se vrhlo na nepřipravené Lý Bího muže. Lý Bí byl nucen ustoupit a předat řízení vojska Lý Thiên Bãovi a Triệu Quang Phụcovi.

59 Kronika TT NK IV: 20b-21b, TT 2 2010: 177-178 hodnotí uchopení moci císařem Lý Phậ Tú jako věrolomnost a jeho boj proti Triệu Quang Phụcovi jako odsouzeníhodný nemorální akt.

5.8 Severní Vietnam v době sjednocené Číny (dynastie Sui a Tang)

způsobem jako předchozí čínští administrátoři. V roce 547 zemřel na ústupu před nepřáteli, ale jeho synovci Lý Thiên Bãovi se podařilo znovu získat moc. Po mezivládě generála Triêu Quang Phục se k moci dostal poslední vládce z rodu Lý, Lý Nam Đế (Lý Phật Tử 李佛子). Jeho dlouhá vláda však nebyla klidná. Císař čelil místnímu odporu a po sjednocení Číny dynastií Sui v roce 589 podlehl při tažení generála Liu Fanga 劉方 v roce 602 a zemřel v čínském zajetí v hlavním městě Chang'anu.⁶⁰ V době vlády Lý Bôna napadli Vạn Xuân také Čamové, které vietnamská vojska porazila. Avšak i Čamové těžili ze samostatnosti severu, protože nemuseli platit Číně tribut.⁶¹

Vraťme se však k tématu počátků buddhismu v severním Vietnamu. V době Shi Xieho vlády na území Jiaozhi údajně vznikly čtyři nejstarší buddhistické chrámy: Pháp Vân,⁶² Pháp Vũ (tự) 法雨寺, Pháp Lôi 法雷寺,⁶³ Pháp Điện 法電.⁶⁴ Podle jmen těchto chrámů je zřejmé, že ve své době společensky velmi ceněným rysem buddhismu byly praktické metody ovlivňování přírodních jevů – přivolávání či zahánění deště apod. I z dalších náznaků je pravděpodobné, že na přelomu 2. a 3. století byla buddhistická nauka v severním Vietnamu aktivně přítomná. V Jiaozhi se údajně narodil významný mnich a překladatel buddhistických textů do čínštiny Kang Senghui 康僧會 (Senghui ze Sogdiany *Kangju* 康居). Jeho předci původně pocházeli ze Sogdiany, ale po několik generací žili v Indii. Senghuiův otec se však odebral do Jiaozhi, aby se tam věnoval obchodu. Senghui ztratil rodiče již v mládí a vstoupil do kláštera, kde nabyl neobyčejně hlubokého vzdělání. Za vlády wuského císaře Sun Quana 孫權 se odebral na sever do dnešního Nanjingu a šířil Nauku na území státu Wu, kde údajně dosud nebyla dobře známa, a k podpoře buddhismu přesvědčil i císaře.⁶⁵

5.8 Severní Vietnam v době sjednocené Číny (dynastie Sui a Tang)

Na přechodu od dynastie Sui k vládě dynastie Tang Vietnam prosperoval za správcovství Qiu Hea 丘和. Qiu He pocházel z Luoyangu z rodiny generála. Do Jiaozhi byl poslán v 60 letech již jako zkušený hodnostář proslulý svou

60 TT NK IV: 22a, TT 2 2010: 178. Taylor 2013, 36-37.

61 Podle Maspéra 1928: 81 v roce 541, podle TT NK IV: 15b, TT 2 2010: 170.

62 Také zvaný Chùa Dầu, v obci Thanh Khương, okrese Thuận Thành, provincii Bắc Ninh.

63 V obci Thanh Khương, okrese Thuận Thành, provincii Bắc Ninh.

64 V obci Trĩ Quả, okrese Thuận Thành, provincii Bắc Ninh.

65 Chavannes 1909. Langlet 2012: 56-58.

morální bezúhonností a neúplatností, aby uklidnil zjitřenou situaci po předchozích vesměs zkorumpovaných administrátorech po zániku státu Vạn Xuân. Suiové v roce 605 obnovili dřívější administrativní rozdělení severního Vietnamu na oblasti Jiaozhi, Jiuzhen (od dynastie Liang samostatná provincie Ai) a Rinan (od dynastie Liang samostatná provincie Duc). Hlavní město (centrum provinční guvernérské správy) přesunuli z Longbianu do Songpingu (宋平 Tông Binh). Suiové přinesli celkově účinnější administrativní kontrolu. Bezprostředně po pádu dynastie Sui se na různých místech Číny objevili lokální vládcové snažící se uchopit moc. Mezi nimi byl i potomek vládnoucího rodu dynastie Liang, Xiao Xian, jenž nechal napadnout Vietnam. Guvernér Qiu He jej snadno porazil, ale na základě zpráv o smrti posledního císaře dynastie Sui, Yangdiho, se k Xiao Xianovi díky jeho návaznosti na dřívější dynastii Liang dobrovolně přihlásil. V roce 622 byl však Xiao Xian poražen Tangy a Qiu He přenesl svou loajalitu na novou dynastii (Taylor 1983: 166–169).

Tangové svou vládu nad Vietnamem zahájili rozdělením země na řadu malých provincií, jejichž počet se postupně snižoval. Motivací tohoto kroku byla patrně snaha o intenzivní administrativní dohled nad oblastí, kterou Tangové dosud dobře neznali. Každé přirozené regionální centrum osídlení bylo povýšeno na úroveň provincie (*zhou* 州, v české sinologii se obvykle překládá jako kraje). Nejvýznamější administrativní centrum pro oblasti nížin kolem Rudé řeky a řeky Ma se nacházelo v blízkosti dnešní Hanoje. V roce 622 zde byla zřízena Generální správa Jiaozhou *Jiaozhou zongguanfu* 交州總管府), v roce 624 přejmenovaná na Správu vojenské oblasti Jiaozhou *Jiaozhou dudufu* 交州都督府 a konečně v roce v roce 679 na Annan (Annam) – Generální protektorát pro pacifikaci jihu *An Nam đô hộ phủ* (čín. *Annan duhufu* 安南都護府) s 12 provinciemi/prefekturami *zhou* 州, z nichž hlavní byla prefektura Jiaozhou 交州 (viet. Giao Châu), ležící v deltě Rudé řeky (Tao Weiyang (Đào Duy Anh) 1964/1973: 118-137).

Vietnamští historikové tangské období považují za dobu zvýšeného útlaku Vietnamců a intenzivní asimilace (Hlavatá [et col. ...] 2008: 37). Existuje však i jiný přístup, který tangské období vietnamských dějin hodnotí jako dobu, kdy se Vietové intenzivně seznamovali s čínským politickým myšlením, na jehož základě pak vytvořili ideu samostatného státu, kterou realizovali v 10. století (Taylor 1983). Počátky tangské správy nad Vietnamem plynule navazovaly na harmonickou dobu správcovství oblíbeného čínského guvernéra Qiu Hea a odpovídaly pacifistickému přístupu raných Tangů k pohraničním oblastem, díky němuž dokázali proniknout hluboko do Centrální Asie. Až do 80. let 7. století není na území Vietnamu zaznamenáno žádné povstání a zdá se, že Vietnamu ležícímu na obchodních cestách do Jihovýchodní Asie přinášela jeho příslušnost k významnému a dosud pružně fungujícímu impériu prosperitu. Elitní

vrstva společnosti včetně místních velkostatkářů se patrně dobře sžila s představiteli administrativy přicházejícími povětšinou z vlastní Číny.

Teprve v roce 687 je zaznamenáno povstání, jehož vůdci Lý Tụ Tiên 李嗣先 a Đinh Kiến 丁建 pocházeli z nízkých společenských vrstev. Toto povstání patrně reagovalo na neopatrné zdvojnásobení daní, kterého se dopustil guvernér Liu Yanyu (Lư Diên Hựu), jenž byl jmenován guvernérem v Annamu, kam byl poslán do exilu jako následovník Li Qingyeho, jenž provedl povstání proti císařovně Wu Zetian, která v 80. letech získávala kontrolu nad tangským dvorem a v letech 690–705 vyhlásila vlastní dynastii Zhou.⁶⁶

Za Tangů se ve Vietnamu odehrála dvě významná povstání, u nichž je ovšem těžké stanovit jejich skutečnou motivaci. Od období vlády císařovny Wu Zetian (690) se dá na základě náznakových informací v pramenech usuzovat, že vztah čínské administrativy a místního obyvatelstva se zhoršoval, protože úřady přistoupily k represivním opatřením k udržení stabilní situace. Počínaje generálním protektorem Liu You 劉祐, jenž údajně při každém jídle spořádal celou slepici,⁶⁷ až po zavraždění krutého generálního protektora Zhong Zonga v roce 709 (Taylor 1983: 190 podle VSL) můžeme pozorovat rostoucí nespokojenost. Napětí na chvíli uvolnil generální protektor Du Mingju 杜明舉 (Li Ze 黎崱 (Lê Tắc/Lê Trác) 2000: 214-215).

V roce 722 povstal Mai Thúc Loan (Mai Huyèn Thành 梅玄成, označovaný jako Mai Hắc Đế 梅黑帝). Pocházel z pobřežní oblasti jihovýchodně od dnešního města Hà Tĩnh, která se specializovala na produkci soli. V dětství osiřel a živil se sběrem dřeva na topení k prodeji a jako nádeník u bohatých zemědělců. Ve svém okolí proslul jako silák a zápasník. K rebelii došlo při výkonu nucených prací, když měl Mai Thúc Loan spolu s dalšími dopravit do Číny náklad ovoce *lizhi* pro tangskou císařovnu. Připojilo se k nim mnoho lidí z dnešních provincií Thanh Hóa, Nghệ An a Hà Tĩnh. Mai Thúc Loan se prohlásil za krále a v provincii Nghệ An vytvořil své sídlo. Podařilo se mu dobýt Thăng Long (dnešní Hanoj). Proti povstalcům však tangská říše tehdy na vrcholu své moci a slávy poslala stotisícové vojsko pod vedením zkušených generálů, především generála z Guandongu jménem Yang Sixu 楊思勳. Po několika divokých bitvách v deltě Rudé řeky byl zaskočený Mai Thúc Loan poražen, podle jednoho podání byl zabit v boji, podle jiného utekl do horských lesnatých oblastí, kde nemocen zemřel (Taylor 1983: 190-194).

Po An Lushanově povstání (756–763, viet. Loạn An Sứ) byla tangská říše na několik desetiletí otřesena. Po celé Číně rostla moc vojenských guvernérů. Také schopnost tangské císařské správy ovlivňovat dění na dalekém jihu slábla a to umožnilo krátký vzestup místní elity. Phùng Hưng 馮興 (?–791) byl

66 TT NK V: 4ab, TT 2 2010: 184. Taylor 1983: 187-190.

67 劉佑唐安南都護家巨富每養豬雞死則勒奴仆培填自奉儉未嘗兼味。

původně hodnostářem v okolí pozdější Hanoje. Je zajímavé, že jeho rod dědičně nosil titul *quan lang* 官郎, který pozdější vietnamské kroniky přisuzují králům dávné legendární dynastie Hùng. Pocházel z vzdělané rodiny, která se také účastnila povstání Mai Thúc Loana. Jeho příběh obsahuje řadu legendárních prvků, protože není zaznamenán ani v jedné z kronik dynastie Tang. Byl mužem neobyčejné síly. Phùng Hưng například zabil tygra, který velice škodil místnímu obyvatelstvu. Povstání vedli společně se svými dvěma bratry po 20 let (766–789). V roce 791 napadli Tống Bình (dnešní Hanoj) a po týdenním obléhání jej dobyli. Phùng Hưng se posléze prohlásil za vládce (Taylor 1983: 200–208). Jeho syn Phùng An mu posmrtně udělil titul Bô Cúi Đạ Vương 布蓋大王. V dobové vietnamštině Bô Cúi 布蓋 znamenalo „otec a matka“, jedná se o jeden z prvních doložených pokusů zapsat vietnamštinu čínskými znaky. I po porážce Tangy byl Phùng Hưng jako Bô Cúi Đạ Vương uctíván a v pozdějším období vietnamské nezávislosti mu byly obětováno v době přírodních katastrof, vojenských invazí, povstání apod. (Dumoutier 1907: 73).

Vedle krátkodobých povstání, která se zásadně nelišila od podobných nepokojů na jiných místech tangského impéria, zaujmou v čínských pramenech zmínky o vzorných hodnostářích, generálních protektorech, kteří spravovali severní Vietnam podle svého nejlepšího přesvědčení a kteří přispěli k tomu, že tangské období patřilo spíše k těm poklidnějším ve vietnamských dějinách, kdy se rozvíjela kultura, hospodářství a mezinárodní obchod. V první polovině vlády císaře Xuanzonga (éra Kaiyuan 713–741), spravoval Annan jistý Lu Yü 盧魚, jenž si natolik zamiloval krajinu kolem vesnice An Viê 安遠, že do ní přesunul protektorský úřad. Nechal zde založit svatyni k uctívání současného císaře a jeho éry Kaiyuan, která si získala mezi obyvatelstvem neobyčejnou úctu.⁶⁸

Dalším čínským protektorem, jenž zanechal pozitivní vzpomínky ve vietnamské tradici, byl Zhao Chang 趙昌. Spravoval Annan 15 let do roku 802, kdy si ve věku vyšším sedmdesáti let vyžádal odchod na odpočinek. Sbírkou *Việt điện u linh tập* Zhao Chang chválí, že s oblibou cestoval po celé zemi, seznamoval se s místními tradicemi, zvyky a kulty. Ve zvláštní oblibě měl vesnici Tù Liêm, která byla údajným rodištěm obra – vojáka Lý Ông Trọng 李翁仲, jenž se údajně proslavil za Qin Shi Huangdiho v bojích se Xiongnu. Během jedné návštěvy vesnice Tù Liêm se Zhao Changovi zjevil sám Lý Ông Trọng a ve snu s ním probíral kanonické Anály *Chunqiu*. Zhao Chang následně postavil pro Lý Ông Trọnga chrám.⁶⁹ Zhao Chang založil také školu, která byla po několik

68 Taylor 1983: 194 podle Việt điện u linh tập, oddíl Kaiyuan weixian da wang 開元威顯大王 „Velkolepý vládce éry Kaiyuan“, in: Yuenan hanwen xiaoshuo congkan 越南漢文小說叢刊 1987–1992: di er ji, di er ce 第二輯, 第二冊, 35.

69 Việt điện u linh tập, oddíl Xiaowei yinglie weimeng fu xin dawang 校尉英烈威猛輔信大王, in: Yuenan hanwen xiaoshuo congkan 越南漢文小說叢刊 1987–1992: di er ji, di er ce 第二輯, 第二冊, 26-27.

5.8 Severní Vietnam v době sjednocené Číny (dynastie Sui a Tang)

staletí centrem klasické vzdělanosti a z níž vzešlo mnoho učenců v době nezávislosti.

Krátce po svém návratu na sever byl Zhao Chang povolán dvorem nazpět do Annanu, aby pomohl uklidnit situaci, když jižní stát Huanwang napadl pohraniční prefektury Hoan a Ai. I přes trvajících oblibu u místního obyvatelstva předal Zhao Chang v roce 806 pravomoci protektora do rukou svého podřízeného Zhang Zhoua 張舟, jemuž se podařilo ohrožené prefektury ochránit a stabilizovat tangský vliv v severním Vietnamu (Taylor 1983: 222–226).

6 STRUČNÁ HISTORIE ČAMPY A ČAMŮ

6.1 Současná situace Čamů

V současnosti žije ve Vietnamu 162 tisíc Čamů (2009), kteří představují jednu z 54 menšinových národností. V 10. století však byla Čampa a Khmerská říše nejvýznamnějšími mocenskými činiteli v celé Indočíně, zatímco stát Đại Việť se teprve osamostatňoval a hrál mnohem méně významnou roli v mezinárodní politice.

V současnosti je čamské osídlení ve Vietnamu soustředěno do provincií Bình Thuận¹ a Ninh Thuận. Tradičním centrem je město Phan Rang–Tháp Chàm, původně centrum oblasti nazývané v sanskrtu Panduranga (čamsky Pradara), dnes je to hlavní město provincie Ninh Thuận. Nedaleko se nacházejí dodnes živé a uctívané čamské památky, především chrám Po Klong Garai zasvěcený legendárnímu čamskému králi téhož jména, rekonstruovaný za vlády krále Džaja Sinhavarmana III. (1285–1307).

Druhou enklávou Čamů ve Vietnamu je provincie An Giang s centrem v Châu Đốc, kde žijí Čamové vyznávající ortodoxní islám. Jedná se o historické migranty z Kambodže, kde je rozsáhlá komunita muslimských (Západních) Čamů (asi 150 tisíc). Centrálně-vietnamští (nebo Východní) Čamové na rozdíl od Západních Čamů uchovávají tradičnější náboženství, které se však také dělí na hinduisty – „bráhmanisty“ (podle vietnamštiny nazývaní Čam Balamon, v čamštině většinou Čam Čuh/Cuh, Čam Kaphier/Akhaphier) a „muslimy“ (Čam Bani). V případě obou skupin se však jedná o speciální náboženské formy značně vzdálené ortodoxnímu hinduismu či islámu, jak bude popsáno níže.

1 Hlavní město Phan Thiếť (původní čamský název Hamu Lithit, vesnice u moře, Lithit > Thiếť).

Do historické Čampy byla zapojena i nečamská etnika: austro-asijské skupiny Mnong, Naa, Stieng, austronéské (malajsko-polynézske) skupiny Jarai, Rhadé, Churu a Ra-glai.

6.2 Prameny a čamská studia

O Čampě a jejích předchůdcích do 8. století máme minimálně zpráv. Lépe je známo vrcholné období hinduistické Čampy do roku 1471 (ztráta území Vidžaja) a následující období, které je tradičně charakterizováno jako pomalý úpadek Čampy až do naprostého konce poslední vládnoucí dynastie v roce 1832. V období největšího územního rozmachu dosahovala Čampa od tzv. Anamské brány až po průsmyk Đèo Ngang v pohoří Hoành Sơn (horský hřeben mezi provinciemi Hà Tĩnh a Quảng Bình) až po dnešní Saigon, v čamštině Baigaur.

Nejdůležitější pramen k historii Čampy představuje 230 rozluštěných nápisů nejčastěji na stélách v sanskrtu a staré čamštině, které se datují od 4. do 15. století. Obsahují údaje o rozsahu hranic, o náboženských událostech, ale jen málo informací relevantních k dataci chrámů, u nichž byly nalezeny. Nejstarší sanskrtský nápis v širší oblasti jihovýchodní Asie nalezený ve Vồ Cạnh poblíž Nha Trangu zmiňující panovníka jménem Śrí Mára je datován mezi 2. až 4. století. Původně byl připisovaný rané Čampě (v domnění, že se jedná o stát identický s Linyi čínských pramenů), podle posledních analýz (Filliozat 1969) však není jisté, zda přináleží k okruhu politického vlivu Funanu nebo rané Čampy, rozhodně však nemá nic společného s Linyi. William Southworth však připouští, že nápis obsahuje odkazy na austronéskou matrilineární společnost (Vickery 2011: 366). Další nápis ze 4. století z Đông Yên Châu u Trà Kiệu je prvním nápisem ve staré čamštině a nejstarším písemným dokladem austronéského jazyka vůbec. Jedná se o velmi krátký text spojený s místním kultem, použitá slovní zásoba však vykazuje jasný indický vliv. Většina nápisů z dalších staletí (5.–8. století) pochází z údolí řeky Thu Bồn. Všechny tyto nápisy jsou v sanskrtu, avšak dají se považovat za svědectví o čamské civilizaci. Rozhodně však scházejí jakékoli epigrafické památky ze severnějších oblastí, kam čínské prameny kladou stát Linyi.

Starší francouzští badatelé koloniálního období sestavili o dějinách Čampy na základě informací čínských kronik a čamských nápisů souvislý narativ skládající se ze sledu vládců, bojů a budování chrámů. Vrcholným dílem francouzské čamologie je kniha *Le Royaume de Champa* Georges Maspera (Maspero 1928). Masperovo pojetí dějin Čampy jako souvislého lineárního narativu přejal a do své slavné syntézy dějin jihovýchodní Asie zakompono-

val G. Coedès (ve svém vrcholném díle *Les états hindouisés d'Indochine et d'Indonésie* (původně vydáno 1948, reedice např. 1964). Současní historikové jihovýchodní Asie, lingvisté a archeologové přehodnocují mnoho zažitých představ a konceptů ve vztahu k Čampě a Čamům. S rostoucím počtem informací se ukazuje, že o historii Čampy není mnoho jistého.

Zcela zásadní je přehodnocení konceptu historické Čampy jako jedolitého království, které zaniklo v 15. století. Po Dharma (poprvé 1987) jako první prokázal, že v Čampě nikdy neexistovala jediná vládnoucí dynastie, ale paralelně vždy větší množství lokálních panovníků spravovalo omezenou geografickou oblast.² Čampa byla spíše kulturně-politickým okruhem sestávajícím z enkláv kolem ústí řek s nížinami otevřenými na východ do prostoru indonéského souostroví, odkud také Čamové jako nositelé malajsko-polynéžského jazyka přišli, které jsou na západní straně i jedno od druhého odděleny horskými pásy. Významné bylo pro Čamy také rozsáhlé hornaté zázemí jednotlivých enkláv osídlené příbuzným obyvatelstvem. Je proto přirozené, že i příslušníci dalších příbuzných etnik sami sebe nazývají variantami slova *čam* (Radé *čam*, Ra-glai *cap*, Jarai, Churu *cam*) (Vickery 2011: 372). Čamští králové se neoznačovali jako příslušníci čamského národa, ale země Čampa. Označení „Čampa“ v nápisech však obvykle neoznačovalo celý čamský kulturní okruh, ale malý geografický okruh, na nějž se omezovala moc místního vládce.

6.3 Původ Čamů

Čamské osídlení jižního Vietnamu vzniklo jako důsledek mořského nomadismu a Čamové se přistěhovali mezi 5. stoletím př. n. l. až počátkem našeho letopočtu pravděpodobně z dnešního Bornea (Vickery 2011: 371). Tento názor dnes nahrazuje starší představu o původu austronéských jazyků z jižní Číny. Dnes se má za to, že domovem austronéských jazyků byl Taiwan a na území Vietnamu se austronéská migrace dostala relativně pozdě (v několika vlnách). To vyvolává pochybnosti i o zažité představě o návaznosti Čamů na kultury Sa Huỳnh ve středním Vietnamu a Đông Nai na jihu.

O nejstarších králich Čampy a jejich původu čínské kroniky mlčí, stejně tak nám chybějí přesné doklady o tom, jak probíhala hinduizace. Podle čamské tradice byla Čampa založena ženou jménem Po Nagar, která je významným božstvem v čamském hinduistickém kultu (Cabaton 1901: 16–17; Hackin 1994: 225–226 podle Leuba 1915³). Podle nápisu z 9. století pocházeli čamští králové od Bhargava,

2 Pro oblast Pandurangy podrobně Po Dharma 1987, tome I: 55–74.

3 Leuba, Jeanne. 1915. Les Chams d'autrefois et d'aujourd'hui. Hanoj. Tato legenda je v poněkud povietnamštěné verzi zaznamenána v kronice z 19. století *Da Nan yi tong zhi* 大南一通志

bráhmanské komunity s centrem v Gudžarátu, která svůj původ odvozuje od mytického mudrce Maharši Bhrigu (osobnost vystupující v Mahábháratě).⁴

6.4 Počátky indianizace Indočíny

Kultura i společenská organizace starých Čamů⁵ byla z velké části přežata z Indie (hinduismus, prvky buddhismu). Ptolemaios kolem roku 150 n. l. zaznamenal sanskrtská místní jména v oblasti Indočíny. Styky mezi Indií a jihovýchodní Asií byly pravděpodobně již prehistorické, jak ukazuje plynulá návaznost raných Čamů a předkhrmérského království Funan na archeologické kultury Sa Huỳnh. Nejednalo se o vojenské dobývání, ale postupný import kultury a společenské organizace, jejímiž nositeli byli z velké části obchodníci (Coedès 1964: kapitola II.).

V době, kdy se uzavřely cesty, jimiž Indové získávali zlato z Předního východu a ze Sibiře (po vpádu Kušanů a proniknutí Xiongnuů do Tarimské pánve), začali hledat zdroje jinde (Coedès 1964: 45). Rozvinuli mořeplavbu a začali intenzivněji obchodovat s Indočínou. Jednalo se i o zajímavý posun, protože v tehdejší Indii byl kontakt s jinými národy – heretiky *mlečcha* – považován za znečišťující. Kulturní indoktrinaci si lze představit zhruba následovně. Obchodník, který mimo Indii sám sebe prohlašuje za příslušníka nejvyšších tříd – bráhmánů nebo kšátrijů, si nejprve získá přízeň místního vládce dary,

a zároveň je předávána mezi Čamy v ústní podobě. Stručný obsah legendy je následující: Bezdětný stařec a stařena zjistili, že se jim z pole ztrácejí melouny. Jednou v noci stařec na poli uhlídal mladou dívku, která melouny kradla a kutálela je pryč. Stařec však seznal, že se jedná o nadpřirozenou bytost a dívka zůstala v jeho rodině jako vlastní dcera. Jednou při povodni dívka spatřila plovoucí aloe, vtělila se do něj (podle orální verze legendy utonula při neopatrném koupání) a doplula až na pobřeží Číny. V kraji panovalo dlouhé sucho a věštcí zjistili, že déšť přivolá pouze aloe plovoucí na mořském břehu. Nikdo z lidí však aloe nedokázal pro jeho tíhu vylovit. Když se to dozvěděl císařský princ, odebral se ke břehu, sám aloe vylovil a odnesl do paláce. V zemi začalo pršet, ale princ churavěl až do té chvíle, kdy se z přineseného aloe objevila půvabná dívka. Princ se do ní zamiloval, ihned se s ní chtěl oženit, ale dívka se zdráhala s odkazem na to, že pochází z daleké země. Také císař nechtěl sňatku přivolit, ale nakonec na radu věštky souhlasil. Páru se narodil syn a dcera. Žena nesouhlasila, když její muž vedl tažení proti sousední zemi, proměnila se opět v aloe a odplula do své domovské země. Tam vybudovala chrám svým zesnulým rodičům a stala se vládkyní, která naučila zaostalý místní lid mnoha zemědělským dovednostem, zavlažovací systémům a metodám ochrany před povodněmi. Princ se o návratu své ženy dozvěděl a připlul, aby ji násilím přivedl zpět. Po Nagar však vyvolala bouři a muže (podle jedné verze i s dětmi) proměnila v kamenný sloup. Ngô Văn Doanh 2012: 198-205.

4 Maspero 1928: 43-44, Finot 1915b.

5 Užívám strídavě pojem Čampa i Čamové, avšak je třeba mít na paměti, že historická Čampa zahrnovala nejen přímé předky dnešních etnických Čamů, ale i dalších více či méně příbuzných etnických skupin. (Existuje ovšem i názor, že jazyky dnešních etnik Ra-glai, Churu, Rhadé a Jarai se ze staré čamštiny vydělily až v době po 15. století.) Zároveň pojem Čampa nebyl patrně vnímán jako pojem zahrnující veškeré lokální komunity sdílející obdobnou čamskou kulturu.

léky a magickými prostředky. Později se pomocí sňatku dostane do vládnoucích rodin a manželka nebo manželky působí jako hlavní domácí propagátorky nového náboženství.

Spíše než rekonstrukci lineární narativní historie čamské říše se podle nejnovějších tendencí v čamských studiích pokusme představit historii čamské kulturní sféry podle jednotlivých oblastí, v nichž se rozvíjela (CHSEA 153–157). Z nejsevernější oblasti máme nejstarší údaje čínských pramenů. Je zajímavé, že zdejší čamské politické uskupení mělo vzniknout v důsledku destabilizace jižních hranic Hany ovládaného severního Vietnamu.

Čínské prameny se poprvé zmiňují o oblasti na jih od pohoří Hoành Sơn v roce 192 n. l., kdy se vytvořil stát Linyi kolem dnešního Hué, na jih od komanderie Rinan (Coedès 1964: 85). Okres Xianglin 象林縣 (Tuợng Lâm), okres založený za dynastie Západní Han, patřil ke komandarii Rinan 日南郡, která se nacházela na území dnešních provincií Quảng Nam, Quảng Ngãi a Bình Định. Také nedávné archeologické nálezy z oblasti historického Linyi nasvědčují, že zde bylo mnohem více čínských kulturních vlivů, než se dosud předpokládalo na základě teorií spojujících Linyi s pozdější indianizovanou Čampou.⁶ Na konci Hanů došlo kolem roku 192 k povstání, které vedlo k vytvoření samostatného království Lâm Ấp / Linyi (林邑) na území dnešního Quảng Namu, jak dokazují archeologické nálezy z nížiny řeky Thu Bồn. Vládce Linyi se stal Šrí Mára 釋利摩羅 (v čínských pramenech Qukui 區逵, také označovaný Quda 區達 nebo Qulian 區連), syn okresního správce Xianglin jménem Gong Cao (Maspero 1928: 49). „Barbaři“ označovaní taktéž jako Qulian měli podniknout nájezd na komandarii Rinan již v roce 137 n. l. Na jméno Linyi poprvé narážíme ve zmínce o poselstvu jistého Lu Daie v Kronice Tří říší (*Sanguo zhi*), který měl v roce 220 vyslat poselstvo do Jiaozi společně s poselstvem státu Funan. Jižnější oblasti patřily původně ke království Funan. Po celou dobu byla vzájemná hranice Číny a Linyi předmětem nájezdů. V letech 248 a 270 armády státu Linyi vedeného potomky Quliana výrazně poničily severní Vietnam. Padesátiletá vláda krále v čínských pramenech jmenovaného Fan Yi přinesla státu Linyi hospodářský rozvoj, mimo jiné díky schopnému rádci jménem Wen, který byl buď původem z Jiangsu, nebo možná jen sinizovaný domorodec. Fan Yi sám vyslal roku 280 první poselstvo přímo do Číny a rádce Wen se v letech 313 a 316 osobně dostal do Číny, odkud přinesl nejnovější výrobní a hospodářské techniky. Fan Yiův nástupce Fan Wen, jehož hlavní město se nacházelo snad u dnešního vietnamského města Hué, provedl několik tažení proti dosud nepodrobeným kmenům a v roce 340 vyslal do Číny poselstvo

6 Ian Glover & Nguyễn Kim Dung 2011. Archeologický výzkum v Trà Kiệu dokumentující dobu 2. a 3. století taktéž dokazuje převažující vliv ze severu nad indickým vlivem od jihu. Yamagata Mariko 2011.

žádající, aby vzájemná hranice byla stanovena na pohoří Hoành Sơn. Po jeho smrti roku 349, rovněž při tažení na severní hranice, nastoupil jeho syn Fan Fo, který také pokračoval v tažení na sever, ale o území někdejší komanderie Rinan opět přišel.

Fan Foův syn Fan Huda je prvním vládcem, kterého snad můžeme identifikovat s vládcí jmenovanými v nápisech.⁷ Podle starší teorie se jedná o Bhadravarmana, kterého známe ze sanskrtského nápisu v Quảng Namu. Tato identifikace je založena na přibližné dataci nápisů kolem roku 400. Možná se jedná dokonce o starší nápis, pak by byl Bhadravarmanem Fan Fo. Podle jiných (R. Stein) Bhadravarman neodpovídá žádným linyiským králům, protože oblast Quảng Nam ještě nebyla v té době státem Linyi dobytá (Coedès 1964: 95). Bhadravarman založil první ze svatyní v údolí Mý Sơn věnovanou Šivovi (Šiva Bhadréšvara). Ze stejné doby se zde dochoval i první nápis v čamštině, je to zaklínací formule pro krále nágů, ochranné božstvo vod. Mimo jiné se jedná o nejstarší text v austronésckém jazyce.⁸

Fan Huda (vládl od roku 380) povzbuzený anarchií, která zavládla v Číně před pádem dynastie Jin (420), v letech 405, 407 a 413 několikrát napadl komanderii Rinan, ale z posledního tažení se již nevrátil. Jeho syn je pravděpodobně Gangarádža čamských nápisů, který údajně na trůn abdikoval a z Čam-py odešel do Indie.

Další vývoj není dobře znám, ale nájezdy na sever pokračovaly. V roce 446 zničila čínská (sino-vietnamská vojenská expedice) centrum státu Linyi snad v blízkosti dnešního města Hué, odvezla odsud obrovské množství zlata. Další král, Fan Shencheng (nepřesvědčivě identifikovaný jako Deváníka), poslal v letech 456–472 tři poselstva. Od poloviny 5. století začínají čínští kronikáři používat jméno Linyi pro jižnější oblast v okolí dnešního Đà Nẵngu (provincie Quảng Nam). Dříve se soudilo, že se čamská politická elita přestěhovala i s hlavním městem na jih, ale spíše se Číňané při svém postupu na jih dozvěděli o obdobně rozvinuté lokální enklávě jako bylo dosavadní Linyi a přenesli na ni i toto geografické označení. Se starším obdobím státu Linyi nemůžeme spojit žádné architektonické památky ani žádné nápisy. A ačkoli starší orientalisté (zvláště Maspero 1928) stát Linyi považovali za přímého předchůdce Čam-py, v současnosti se považuje etnická a jazyková příslušnost státu Linyi za nejasnou, přičemž jako pravděpodobnější se jeví k mon-khmérské etnolingvistické skupině (katuiské jazyky nebo dokonce viet-muongské). Je však přípustné, že ke konci 6. století nebo v 7. století bylo obyvatelstvo Linyi alespoň částečně asimilováno Čamy. Když v roce 605 Suiové zničili hlavní město státu Linyi, našli knihy psané v jazyce a písmu *kunlun*, což může znamenat stejně dobře

7 Coedès 1964: 95; Finot 1902. Současná čamologie identifikaci zpochybňuje (Vickery 2011).

8 Podrobná diskuse k nápisu Захаров 2015: 46–61. Thurgood 1999: 3.

austronéský protočamský jazyk, tak i jazyk mon-khmérský (Vickery 2011: 375). V roce 529 v Linyi začal vládnout významný vládce, potomek krále, který odešel do Indie, Lütuoluobamo 律陀羅跋摩, jenž se jako jediný z vládců Linyi zdá odpovídat jménu z čamských nápísů, totiž vládci jménem Rudravarman. Lütuoluobamo se v roce 530 nechal potvrdit Čínou a roku 534 tam opět poslal poselstvo. Přesto se v roce 543 pokusil o útok na sever, ale byl odražen generálem Phạm Tu, který sloužil povstalcí a novému vládci a osvoboditeli severního Vietnamu Lý Bônovi (Maspero 1928: 80–81). Jeho následníci s titulem Fan se opět rozcházejí s dochovanými čamskými nápisy, stejně tak, jako je nejasné angažování generála Phạm Tu. Byl snad z části odbojné linyiské elity, která se dříve než ostatní přidala na stranu Vietů? Nevíme.

Vládcové Linyi měli aktivní zájem o rozpínání na sever a zintenzivňovali své nájezdy v době, kdy v Číně vládla politická nestabilita. Po dobytí Linyi dynastií Sui byla oblast opět změněna na okres Xiangpu 象浦縣. Vickery (2011: 375) soudí, že snad již v první polovině 6. století se elita státu Linyi přidala k Vietům provincie Jiao, s nimiž postupně splynuli (panovnický titul králů Linyi *fan* se od poloviny 7. století (vládce Linyi Fan Zhenlong) přestává na jihu objevoval, ale rodové jméno Phạm je nadále významné mezi vietskou elitou) (Vickery 2011: 375).

6.5 Vrcholné období civilizace Čampa

Název Linyi používají čínské prameny až do roku 758, kdy se objevuje název Huanwang (viet. Hoàn Vương 環王國). Podle staršího názoru se v tomto období centrum čamské politické organizace přesunuje na jih do oblasti Quảng Nam a posléze až do oblastí Kauthara (Nha Trang) a Panduranga. Avšak Vickery (2011: 380–381) dokazuje, že název Huanwang patrně označoval jen nejsevernější oblasti podobně jako Linyi.⁹ Jižnější bezpečně čamská území tehdy ještě nevešla do přímého kontaktu s představiteli čínské císařské moci a byla na vládci státu (?) Huanwang nezávislá. Navíc veškeré epigrafické doklady z této doby pocházejí z jižnějších oblastí, než kam čínské prameny situují Huanwang.¹⁰ Snad nejvýznamnějším z dobových panovníků byl Satyavarman Íšvaraloka, jenž musel odolávat nájezdu z Jávy (souvisí patrně s nárůstem moci dynastie Šailendra na Jávě). Když roku 774 Javánci zničili starý chrám Po Nagar v Nha Trangu, Satjavarman vystavěl nové chrámy z cihel (Schweyer 2011: 102). Podobné události – boje s Javánci, obnovy poničených chrámů a vysílání

9 K diskusi o rozsahu státního útvaru Huanwang viz Momoki Shiro 2011: 124–126.

10 Z období let 774 až 854 je zachováno 8 nápísů převážně z Phan Rangu, několik nápísů je z Nha Trangu. Vickery 2011: 367.

poselstev do Číny se spojují i s jeho bratrem a následníkem Indravarmanem (konec 8. století). Centrum králů zůstalo ve střední oblasti ještě po dalších padesát let, když se v roce 875 najednou objevuje nová dynastie na severu.

V roce 875 se Čampa v čínských pramenech poprvé nazývá Zhancheng (viet. Chiêm Thành 占城 = Champapura, Město Čamů).¹¹ Název Čampa se poprvé objevuje na stéle z roku 658 nalezené v centrálním Vietnamu v provincii Quảng Nam a na stéle z roku 667/8 nalezené v Kambodži, přičemž se zdá, že tento název byl omezen jen na lokální čamské knížectví a nebyl sdílen ostatními Čamy žijícími dále na jih. Z oblasti provincie Quảng Nam již máme velké množství archeologických, architektonických památek, soch a nápisů v sanskrtu a čamštině. V 8. století je jisté, že všechny jihovietnamské oblasti byly osídlené Čamy. Nejznámějšími památkami jsou Mý Sơn, Đồng Dương a Trà Kiệu. Každá z těchto lokalit se spojuje se zvláštním uměleckým stylem, jejichž dosavadní datace jsou v poslední době opětovně zpochybňovány.¹² Památky v údolí Mý Sơn byly v průběhu 20. století několikrát vážně poničeny, a tak jejich původní stav dnes dokazuje jen francouzská dokumentace z první poloviny 20. století.¹³

Současní historikové sdílejí názor, že Čampa nevykazovala nikdy jednotnou státní organizaci, ale skládala se z jednotlivých oddělených, byť navzájem komunikujících regionů odpovídajících geografickým podmínkám dnešního středního Vietnamu. Podle hinduistických představ byla symbolickým základem každého lokálního státu posvátná hora jako symbol boha Šivy a řeka jako symbol bohyně Gangy. Náležitostmi každého státu bylo sakrální centrum, mocenské centrum – královské sídlo a přístav v ústí dané řeky jako centrum obchodu. V počátečním období se centra soustředila spíše u ústí řek. Migrace Čamů z indonéského souostroví napomáhala vzniku pobřežních států, od 3. století se však politická moc přesunuje z pobřeží do opevněných sídel výše proti toku řek, kde využívala bohatého zázemí závlahového zemědělství založeného na pěstování rýže. Páteří politické moci však vždy zůstávaly jednotlivé řeky. Teprve v 8. a 9. století došlo k rozvoji zemědělství v oblastech mimo toky velkých řek a následně pozemních komunikací (Southworth 2011), které umožnily vznik větších státních celků, byť se nikdy nejednalo o jednotnou vládu nad celou jižní částí dnešního Vietnamu.

Tato oblast se taktéž souhrnně označuje historickým názvem Indrapura, hlavní město Indrapury se nacházelo v dnešním Đồng Dương (nedaleko Đà Nẵngu). Mimo jiné se v Đồng Dương nalezla hlava Buddha snad již ze 4. století a také

11 Coedès 1964: 228, Maspero 1928: 96.

12 K čamské architektuře a plastickému umění viz především Hubert 2005.

13 K prvnímu poničení došlo při francouzské kanonádě od řeky Thu Bồn v roce 1954. Po roce 1954 se v Mý Sơnu nacházela jihovietnamsko-americká vojenská základna. V roce 1969 Mý Sơn utrpěl americkým leteckým bombardováním. Ngô Văn Doanh 2012: 2–3.

některé nejstarší nápisy odkazují k buddhistickým představám.¹⁴ V 7. a 8. století byly centry Indrapury 1.) hora Mahaparvata (dnes Răng Mèo), 2.) řeka Thu Bồn srovnávaná s řekou Gangou, 3.) přístavní město v ústí řeky v blízkosti dnešního Hôi Anu, 4.) královské sídlo označované Simhapura, dnešní Trà Kiệu a 5.) posvátný chrámový komplex Srisana-Bhadrešvara v dnešním údolí Mỹ Sơn (Trần Kỳ Phương 2012: 3).

Zakladatelem této Indrapurské dynastie byl Indravarman (II.) (vlastním jménem Lakšmíndra Bhúmíšvara Gramasvámin). V nápisech tvrdí, že království mu nebylo dáno ani jeho dědem, ani jeho otcem, ale že se dostal k moci nad Čampou pouze dobrým osudem a díky svým dobrým skutkům shromážděným v minulých životech. Měl být vybrán za krále předchozím vládcem, který zemřel bezdětný a na doporučení předáků země. Teprve posmrtně on sám uděluje svému otci Bhadravarmanovi a svému dědovi Rudravarmanovi královský titul (Maspero 1928: 110). Vládl pravděpodobně v poklidu, v roce 877 poslal mírové poselstvo do Číny. V Đồng Dương založil buddhistický klášter podle svého vlastního jména nazvaný Lakšmíndralokešvara (sám v nápisech vystupuje jako projev Avalókitéšvary – Lokešvary). Je to první jasný doklad o přítomnosti buddhismu, a to směru mahájána, v Čampě.¹⁵ Po své smrti dostal i buddhistické jméno Paramabuddhaloka. O jeho následnících neznáme opět téměř nic víc než jejich jména. V 10. století po čtyři desetiletí vládl Indravarman III., jenž v Panduranze nechal postavit zlatou sochu božstva Bhagavatí, kterou v roce 950 ukradli Khmérové. Indravarman III. se ještě před sjednocením Číny dynastie Song pokusil obnovit kontakty s Čínou a posílal poselstva na dvůr dynastie Pozdních Zhou. Na tuto tradici navázal i jeho následník Džaja Indravarman I., který posílal vyslance na dvůr dynastie Song a nechal obnovit chrámy v Po Nagaru poničené Khméry.¹⁶ Po sjednocení Vietnamu a vzniku dynastie Lê Vietnamci napadli Čamy, kteří zadrželi jejich vyslance, zabili krále (Paramešvaravarman, rovněž s dobrými čínskými kontakty) a vyplenili hlavní město (982). V roce 983 jistý Viet jménem Luu Ké Tông (Wade 2011: 150) se po smrti čamského krále prohlásil králem Čampy, nechal svůj nástup potvrdit čínským dvorem, čímž však vyvolal nesouhlas a odchod mnoha Čamů mimo jiné na Hainan a do Guangzhou. Čamové v roce 988 zvolili svého vlastního vládce v oblasti Vidžaja (dnešní Bình Định), jménem Harivarman II., a vietnamský uzurpátor následujícího roku zemřel. Když v roce 990 uznal Harivarman II. nadvládu dynastie Lê,

14 Hlavní stéla hovořící o příklonu čamského vládce (Indravarmana II.) k buddhismu se však datuje do roku 875. Ngô Văn Doanh 2012: 73. K buddhismu v Čampě viz také Guy 2011.

15 O zřízení dalšího kláštera zasvěceného Avalókitéšvarovi králem Indravarmanem II. hovoří stéla z roku 889 nalezená poblíž průsmyku Đèo Ngang. Ngô Văn Doanh 2012: 74.

16 Schweyer 2011: 102. Khmérové ukradli i zlatou sochu věnovanou chrámu králem Indravarmanem. Džaja Indravarman ji nahradil sochou kamennou, jejíž část (kromě hlavy nahrazené v 19. století vietnamskou plastikou) se patrně dochovala dodnes.

mohl se do Indrapury vrátit. Avšak kvůli trvajícímú ohrožení ze strany Vietů dal přednost bezpečnější Vidžaji (Maspero 1928: 127). Tlak Vietnamu již nikdy nezeslábl a od konce 11. století již byla Čampa na stálém ústupu.

6.6 Čamové v době vietnamské expanze na jih

Od 11. do 15. století se měli vládcové, které čínští kronikáři označují jako čamské, vyskytovat v blízkosti současného města Quy Nhơn. Čamské hlavní město tohoto období se identifikuje s indickým pojmenováním Vidžaja. V 11. století bylo dvakrát obsazeno vietnamským námořním vojskem. Ve 12. a na počátku 13. století opakovaně čamské území okupovali Khmérové a dokázali si podřídit také čamské vládcy.¹⁷ Přesto čamský král v roce 1177 vyplenil khméřský Angkor. Na konci 13. století se Vietové dočasně spojili s Čamy před hrozbou mongolských nájezdů. Na počátku 14. století vietnamský vládce navštívil Čampu a vietnamská princezna se vydala za čamského krále. V průběhu 14. století však opět spory o území dnešních provincií Quảng Bình, Quảng Trị a Thừa Thiên vedly k nepřátelství, které vyvrcholilo čamskými útoky krále vietnamským jménem Ché Bông Nga na vietnamské území až k hlavnímu městu (Ché Bông Nga napadl Đại Việt v letech 1361, 1362, 1364, 1365, 1368, 1371, 1377, 1380, 1382 a 1383, přičemž celkem třikrát v letech 1371, 1377 a 1383 obsadil hlavní město).¹⁸ Na konci osmdesátých let byli Čamové natolik úspěšní, že hrozilo trvalé obsazení Đại Việtu Čamy. Situace se obrátila, když Vietové na základě rady zběhlého čamského vojáka našli Ché Bông Ngovu loď a zabili jej střelnou zbraní. Jednalo se pravděpodobně o první použití střelných zbraní ve Vietnamu (Sun Laichen 2006: 76–77). Náhrou smrti krále Ché Bông Ngy byli Čamové otřeseni a za vlády Hồ Quý Ly a dynastie Lê již Čamové jen ustupovali. V roce 1471 Vietové obsadili čamské hlavní město v oblasti Vidžaja a ovládli území až po jižní hranici dnešní provincie Bình Định.

Také při tažení Đại Việtu proti Čampě v roce 1471 sehrály klíčovou roli střelné zbraně. Znalosti jejich výroby Vietové přejali z Číny během mingské nadvlády nad severním Vietnamem. Stát Đại Việt za dynastie Lê přijal čínský konfuciánský model, jehož součástí byl i náhled na okolní státy a jejich obyvatelstvo (mimo Čínu) jako na „necivilizované barbary“, což byl zřetelný posun vůči dřívějším dynastiím, kdy vzhledem k převládajícímu buddhismu ve společnosti Đại Việt probíhala s indianizovanou jihovýchodní Asií poměrně bohatá kulturní výměna. Zatímco se stát Đại Việt centralizoval, území Čampy zůstávalo nadále mocensky rozdrobené a případné pokusy překlenout

17 V této době poznamenal čamskou architekturu i znatelný khméřský vliv, viditelný například na věži Phú Lộc (Thốc Lộc) ve vesnici Phú Thành u Nhơn Thành v provincii Bình Định. Ngô Văn Doanh 2012: 107–117.

18 Aktuální výzkum Ché Bông Ngovy osobnosti Whitmore 2011.

tuto regionální rozdrobenost se omezovaly na jednotlivé úspěšné vládcy, jejichž politický postup pramenil z úspěchu loupežných výprav, jak tomu bylo v případě Ché Bông Ngy. Richard A. O'Connor (1995: 986) vysvětluje úpadek čamské společnosti a vzestup Vietnamců (podobně jako úpadek Pju či Monů před Barmánci a Thajci) nahrazením nížinného „zahradnického“ zemědělství u Čamů závlahovým rýžovým zemědělstvím Vietů, které umožnilo dostatečně zásobovat populační růst v poklidném 15. století, který vyvrcholil postupem Vietů na jih (proces označovaný vietnamsky *nam tién* 南遷).

Není dosud zcela jasné, jaké postavení měly oblasti dnešních provincií Quảng Bình, Quảng Trị a Thừa Thiên od 5. století do 15. století. Jednalo se o pohraniční zónu, kde vedle sebe pravděpodobně žili Vietnamci i Čamové. Podle vietnamských kronik byla severní část tohoto území získána v bojích během 11. století a jižní část při sňatkové alianci na počátku 14. století.

Při šíření vietnamského vlivu směrem na jih nemuselo docházet ke stěhování Čamů na jih, ale i pod formálně vietnamským vlivem si mohli místní vládcové udržovat lokálně omezenou autoritu. Vietnamské kroniky, navíc značně pozdního data, jsou psány z vnějšího pohledu z pozice Čamům nepřátelské. Je třeba si uvědomit, že vietnamští kronikáři nemohli pochopit vnitřní organizaci čamské společnosti.

Po roce 1471 zůstala nedotčena další jižnější oblast čamského království Kauthara, které mělo své vlastní krále od počátku čamských dějin, i vlastní bohatou čamskou kulturu. Zde vládli čamští králové téměř do konce 17. století, kdy bylo celé území v roce 1693 podřízeno Vietnamu. Vzhledem k silnějšímu vietnamskému tlaku byl roku 1499 vydán zákaz sňatků mezi Čamy a Vietnamci, protože Čamové byli dosud matriarchální a dědictví přecházelo po matce. Ovšem větší asimilační nebezpečí než Vietové nakonec představovali pro Čamy Číňané. Po pádu dynastie Ming a nástupu mandžuské dynastie Qing v roce 1644, která některé oblasti jižní Číny dobývala až do 60.–80. let 17. století, uprchlo mnoho Číňanů na jih a usadilo se na vietnamském pobřeží. Tito Číňané si brali čamské manželky a jejich děti se počínšťovaly.

Taktéž v nejj jižnější oblasti, označované Panduranga (v sanskrtu Pāṇḍuraṅga, v čamštině zjednodušeně Prădară), vládli čamští králové odedávna. Do historie ovšem vešli jako poslední vládnoucí dynastie, která spravovala oblast dnešního regionu Thuận Hải (provincie Ninh Thuận, Bình Thuận) do roku 1832 již pod oficiální vietnamskou nadvládou. K migracím Čamů a zmenšování jejich území docházelo po celé 18. století. V roce 1720 v důsledku vietnamské expanze čamský král Po Chien se svými poddanými uprchl z vnitrozemí do Kambodži, zatímco část Čamů žijících podél pobřeží utekla do Malajsie do sultanátu Terengganu. Část také uprchla na jih ostrova Hainan, kde si zachovali islám a vlastní identitu i jazyk, ale jsou oficiálně považováni za součást národnosti Hui (jazyk Huihui 回輝话), vlastním pojmenováním Tsat.

Poslední ránu čamské autonomii zasadila dynastie Nguyễn, která v roce 1802 sice obnovila relativní čamskou samosprávu království Prádará (viet. Thuận Thành trấn 順城鎮), ale postupnými kroky směřovala k naprosté vietnamizaci a administrativní asimilaci. Po dobu éry Gia Long (1802–1820) byla situace v Prádará ještě klidná, Čamům vládl vlastní panovník Pồ sấu ñuần cãñ a na vyšší úrovni spadali pod pravomoc vicekrále Gia Định Thành jménem Lê Văn Duyệt, hlavního spolubojovníka zakladatele dynastie Nguyễn Ánhe a velmi pokrokového politika, jenž se výrazně zasloužil o rozvoj jižní části říše. Nový císař Minh Mạng (1820–1841), zastánce konfuciánské ortodoxie, proslul svým odporem k odlišným menšinám. Minh Mạng podřídil Čamy přímo hlavnímu městu, dosadil nového vládce jménem Pồ klãn thũ, jenž byl císaři zcela poslušný. To vyvolalo postupně dvě čamská povstání, v letech 1822 a 1826. Při povstání v roce 1826 se stala terčem kritiky i místní čamská autonomní vláda, obviněná z přílišné poplatnosti vietskému dvoru. V roce 1828 se Lê Văn Duyệtovi, jenž byl sám kritikem císaře Minh Mạnga, podařilo jmenovat do čela Prádará svého chráněnce jménem Pồ phauk thã. Rozpory mezi vietskými imigranty a Čamy narůstaly a vietnamská administrativa nadále prosazovala asimilační opatření nařízené dvorem. Když navíc v roce 1832 Lê Văn Duyệt zemřel, císař Minh Mạng obnovil přímé represe proti všem, kteří se mu v uplynulých letech snažili odporovat. Čamové se dostali vůči vietským přistěhovalcům téměř do otrockého a zcela bezprávného postavení, což vedlo k opětovným povstáním. Na konci roku 1833 vyvolal povstání ortodoxní muslimský Čam z Kambodži, který žil po dlouhou dobu v Mekce a který povstání vedl jako „svatou válku“, což nenacházelo u domorodých Čamů přílišné pochopení. Větších rozměrů nabylo povstání vedené v letech 1834–1835 vůdcem jménem Jã thak vã (Džáthakvá), které se vyznačovalo velmi propracovanou organizací. Jã thak vã vytvářel své vlastní vládní orgány a jeho úsilí se tak podobalo moderním separatistickým hnutím. Tím tvrdší byla odezva císařské strany. Po porážce povstání v roce 1835 se dvůr vynasnažil realizovat kroky, které Čamům propříště zabránily v otevřených projevech nespokojenosti (Po Dharma 1987: I 20–26).

6.7 Náboženství Čamů

Již od konce 2. století byli Čamové pravděpodobně pod hinduistickým vlivem. Nejdůležitější byla trojice božstev (*trimurti*) Brahmã, Višnu a Šiva, se svými partnerkami *šakti*. Především Šiva byl centrem kultu a je reprezentován pomocí lingamů, falického znázornění Šivovy energie a jeho božské tvůrčí síly. V nápisech je označován jako kořen státu Čampa, jeho ochránce, je mu připisováno seslání prvních vládců. Šivova *šakti* (Bhagavatí) splynula se starším domácím božstvem označovaným Yang Pu Nagara (Po Nagar), je jí věnován chrám Po Nagar u Nha

Trangu (prov. Khánh Hoà). Višnu zaostával za Šivou, ale také je mu věnována řada chrámů. Nejčastěji se vyskytuje ve dvojici se Šivou – Šankarou, pod jménem Nárájana (Šankara-Nárájana). Višnuova šakti Lakšmí také nebyla příliš oblíbená. Brahma nikdy v Čampě nebyl předmětem jasně formulovaného kultu, jeho zobrazení se objevuje doprovodně v chrámech věnovaných Šivovi nebo Višnuovi. Objevují se chrámy zasvěcené Ganéšovi či bohu války Skanda, jedoucímu na pávu. Oblíbení byli Nandin (býk) a Garuda. Symbolickým výrazem moci vládce bylo vybudování lingamu a jeho ochrana před nepřáteli, ukradení sakrálních lingamů naopak doprovázelo vítězství okolních mocností nad Čampou (např. při vítězném vpádu angkorského krále Džajavarmana VII. a prince Vidjananandy do Vidžaje v roce 1190) (Ngô Văn Doanh 2012: 109).

Po zdrcující porážce Čampy státem Đại Việt v roce 1471 se Čamové „odvrátili od bohů hinduistického pantheonu, které obviňovali z neschopnosti je ochránit, ke starým místním božstvům, *yang*“ (De Féo 2015: 41). Využili přitom jak starých chrámů, tak i dosud uctívaných soch, jejichž význam přeznačili. Předmětem obětí a uctívání přestala být původem indická božstva, ale stali se jimi zbožštění králové Čampy, kteří vytvořili nový náboženský pantheon.¹⁹ Hlavními božstvy se stala bohyně Po Nagar, která nahradila Šivovu družku Bhagavatí.²⁰ Králové Po Klong Garai²¹ a Po Romé²² nahradili Šivu. Původní

19 Podobně jako se stali středem čamského bráhmanského kultu mytizovaní čamští vládcové, hovoří kroniky čamských muslimů o legendárním vládcovi jménem Ovlah (Alláh), který měl vládnout v Čampě v letech 1000–1036. Aymonier 1890: 153. Mus 1931: 144.

20 Hlavní svatyně bohyně Po Nagar dodnes aktivně uctívána 2 km od centra Nha Trangu (vesnice Cù Lao, dnes městská čtvrť phường Vinh Phước), je zmiňována již v 8. století a patrně vždy vycházela z lokálního kultu. V 8. století byla tato „bohyně Kautháry“ ztotožněna s Bhágvatí, ale od 11. století byla nazývána *yan pu Nagara* „zemská bohyně“. Když byla oblast Kautháry osídlena převážně Viety, stala se svatyně Po Nagar předmětem uctívání místních Vietnamců. Ačkoli i stávající chrám je nadále Čamy uctíván, Čamové po opuštění Kautháry zasvětili bohyni Po Nagar i novou svatyni v obci Phước Hữu, okresu Ninh Phước, provincii Ninh Thuận. Ngô Văn Doanh 2012: 188.

21 Podle populární čamské kroniky vládl v letech 1151–1205 a žil nejprve ve městě Šri Banœuy a posléze ve městě Bal Hangov, jejichž lokalizace je nejasná. Podle legendy se Po Klong Garai zázračně narodil ženě, kterou nalezl chudý stařec a stařena na mořském pobřeží. V dětství byl postižen malomocenstvím, ale již v sedmi letech se projevil blahověstné úkazy, které předpověděly jeho neobyčejné schopnosti a osud stát se vládcem. Když dospěl, sprátečil se se svým budoucím rádcem jménem Po Klong Can = Po Klong Kashet. Ten jednou spatřil, jak drak olizuje nemocného Po Klong Garaie, který se následně proměnil v půvabného mladíka, jenž byl prohlášen králem Po Klong Garai. Aymonier 1890: 157–162. Centrum vlády Po Klong Garaie bylo na jihu na území pozdější Pandurangy, kde patrně Čamové zůstali uchráněni okupace Khméry, která tehdy zasáhla severnější Vidžaji. Chrám vystavěný na starších základech ve 13. století uctíváný dnes jako chrám Po Klong Garai se nachází uprostřed roviny Phan Rang. Schweyer 2011: 87.

22 Král Po Romé vládl v letech 1627–1651. Aymonier 1890: 172–177. Taktéž Po Roméovi je připisován nadpřirozený původ (počet bez otce), nuzné dětství a projevy neobyčejných schopností. Když Po Romé dospíval, král Mœh Taha se chystal abdikovat. Jednoho dne dvorní astrolog uslyšel, jak Po Romé vyhání psy z kuchyně. Nechal si jej zavolat a když jej uviděl, pravil králi, aby jej přijal jako budoucího krále. Král Mœh Taha za něj provdal svou dceru a Po Romé přijal trůn po svém tchánovi.

indická božstva i se svými jmény byla zapomenuta. Dokonce i jméno boha Šivy je současným čamským kněžím neznámo, ačkoli se vyskytuje zakonzervované v pečlivě předávaných rituálních textech psaných nyní již pokaženým sanskrtem (Mus 1931: 148). Nandin byl přejmenován na býka Kapila (*limaow kapil*).²³ Uctívání bohyně Po Nagar proniklo také do vietnamského náboženství, kde se stala bohyní-matkou Bà Châm, ačkoli se původně jednalo o cílené využití čamské bohyně státním konfuciánským kultem k ideologické legitimizaci moci na dobytých čamských územích.²⁴ Jinou transformací bohyně Po Nagar ve vietnamském náboženství je bohyně Thien Y A Na, která se údajně zjevila již císaři Lý Nhật Tônovi z dynastie Lý v roce 1069 jako „duch země jižního království“, nabídla svou božskou ochranu a žádala jej o vystavení chrámu (Schweyer 2011: 102). Je příznačné, že se tak stalo v době úspěšného vietnského tažení proti Čampě. Za vlády rodu Nguyẽn v 17. století byl bohyni Thiên Y A Na zasvěcen chrám poblíž města Hué, který v roce 1832 výrazně rozšířil císař Minh Mạng, jinak nechvalně známý persekucí Čamů (Schweyer 2011: 103).

Současné čamské „bráhmanské“ náboženství se vyznačuje velmi propracovaným systémem tradic, zvyků a předpisů. Náboženský provoz zajišťuje vrstva kněží a dalších rituálních odborníků, obecně označovaných *paséh*, *basaih*. Mezi nimi se nalézají *po adhia*, hlava chrámu, *camanei*, mající za úkol praktickou údržbu chrámu, *pajuw*, kněžky tančící během rituálů, *kadhar*, zpěvák přednášející hymny za doprovodu dvoustrunného nástroje *kanyi* (viet. k'ni/k'ny), tanečník *maduen* apod. (De Féo 2015: 52).

Islám do této oblasti pronikl pravděpodobně na přelomu 10. a 11. století patrně o něco později než do jižní Číny, jak dokládají nápisy z let 1025/1035 a 1039, ačkoli v čamských přístavech se muslimští obchodníci a misionáři nepochybně

Když mu však první žena neporodila dítě, přivedl si od etnika Rade (Ê Đê) novou manželku Bia Thancan, která mu porodila dceru, kterou dal později za manželku princí Phik Coekovi, jenž poté (1654– 1657) nastoupil jako vládce jménem Phiktirai da Paghuh na místo svého tchána. Phik Coek se dobře znal s jihovietnamskými vládci. Ti na jeho radu poslali Po Romému krásnou ženu, do níž se ihned zamiloval. Žena po třech měsících začala předstírat nemoc a tvrdila, že její chorobu způsobil strom krek, jenž byl ovšem považován za ochránce království. Král nechal i přes varování věštců strom pokácet. Rány po sekeře se v kmeni stromu vždy zacelily. Král, pomýlený láskou k vietnamské konkubíně, se v hněvu nechat dovézt ke stromu a osobně jej pokácel. Ze stromu se vyřinula lidská krev. Vietové záhy po moři napadli zemi krále Po Romé. Po Romé vyhlásil, že jen on sám osobně Viety zničí. Jeho hlavní generálové, Ša Bin a Palak Bin však neposlechli a sami se pustili do úspěšného boje. Když se však na ně Po Romé obořil pro neuposlechnutí rozkazu, odešli do ústraní do hor. Král Po Romé bojoval s Viety i nadále. Po dočasném úspěchu jej věštcí varovali, aby zapudil vietskou princeznu, ale Po Romé je opakovaně odmítal poslechnout. Vietové nakonec v boji uspěli a krále Po Romé odvezli v železné kleci do Hué. Věž (kalan) zasvěcená králi Po Romé se nachází 15 km jižně od Phan Rangu a jedná se o nejmladší z čamských věží. Schweyer 2011: 93.

²³ K tématu náboženství u současných Východních Čamů viz dále Cabaton 1901, Maspero 1919, Mus 1933, De Féo 2015.

²⁴ De Féo 2015: 49. K ideologickému využívání původních čamských božstev při akulturaci nově dobytých území vietnamskou státní správou viz Taylor 2004.

zastavovali mnohem dříve (Maspero 1928: 13). Po dobytí severních čampských knížectví v roce 1471 se vliv islámu posílil díky kontaktům s Malackým sultánem (1402–1511), kde byla také čamská kolonie. Ale teprve po pádu Kauthary v 17. století získal vliv islámu mezi Čamy rozhodující úlohu. V průběhu 17. století několik čampských vládnoucích představitelů konvertovalo k islámu. Phanrang (centrum státu Panduranga) byl hlavním obchodním střediskem na čamském pobřeží a byla zde rozsáhlá muslimská komunita. Také v 17. století byl hlavním zdrojem islámu v Čampě malajský svět, zvláště pak stát Kelantan. Malajci přicházeli do Čampy stejně jako Čamové do malajských oblastí, což mělo za následek kromě náboženské výměny i lexikální výpůjčky v obou jazycích (Po Dharma 1999). Malajsie představovala pro muslimské Čamy svatou zemi a Kelantan „balkón Mekky“ (De Féo 2015: 65). Podporu islámu patrně prokazovali i králové, již se stali předmětem bráhmanského kultu jako Po Romé (1627–1651) a jeho vnuk Po Saut (1660–1692).

Po pádu Kauthary mnoho Čamů, kteří přijali islám, putovalo dále proti proudu Mekongu do vnitrozemí směrem do Kambodži, aby se vyhnuli tlaku Vietnamců. V roce 1642 byli podpořeni kambodžským králem jménem Cau Bana Cand (Ramathipadi I.), který usedl na trůn s pomocí muslimů a sám k islámu konvertoval pod jménem Sultan Ibrahim. Islám na vietnamském území dále posílila migrace Čamů z Kambodže do delty Mekongu v 19. století.

Kolem roku 1900 se islám mezi vietnamskými Čamy podle hodnocení francouzských badatelů nacházel v „žalostném“ stavu. Vietnamští muslimští Čamové, označovaní *bani*, z arabského *bani* „synové“ (plurál objektivu od *ibn*), praktikovali značně synkretické náboženství. Ani imámové často neuměli arabsky, neuměli ani arabsky číst, ale s malajskou výslovností arabštiny četli nazpaměť oddělené síry. Ramadán dodržovali pouze po 3 dny, zcela symbolicky vykonávali očišťovací rituály, málokdy prováděli pateré denní modlitby, téměř neprováděli obřizku apod. (U čamů Bani v Binh Thuậnu se u dospívajících chlapců v 15 letech prováděla symbolická obřizka prováděná hlavním imámem Po gru (guru) za pomoci dřevěných nůžek. V Binh Thuậnu ani nebyl v té době rozšířen korán, a nahrazovaly jej různé jiné knihy: *Tapuk asalam* (Kniha islámu), *Tapuk nöbi Mahamat* (Kniha proroka Mohameda), *Kitab elhamdu* (Kniha chval), kniha magických formulí a věštění *Šakarai* aj. Spolu s přijetím islámu přijali Čamové také arabské písmo v jeho jihovýchodněasijské úpravě pro malajštinu (Džawi) (Cabaton 1901: 4–6).

Také čamská narativní literatura byla ze značné části přejata z malajského písemnictví, ačkoli měla často předmuslimské indické náměty. „Příběh o Um Marupovi“ *Akayet Um Marup* vypravuje o dobrodružstvích Um Marupa, jenž po setkání s prorokem Mohamedem (Po Nabi) konvertoval k islámu, nehledě na to, že tím ztratil nárok na královský trůn svého otce. Um Marup

je otcem pronásledován a nakonec umírá jako mučedník a dosahuje blaženosti v ráji.²⁵ Malajský kulturní a náboženský vliv dokládá veršovaný příběh „Princezna z Kelantanu“ *Nai Mai Mang Makah*, vyprávějící o malajské princezně, která přišla do Čampy šířit muslimskou víru.²⁶

Čamové v Kambodži vyznávali ortodoxnější podobu islámu. Jednak mezi nimi nebyli žádní hinduisté, jednak měli mnohem četnější komunitu. Neužívali jména Bani a islám si udrželi díky aktivním kontaktům s malajskými muslimy. Dokonce prováděli pouť do Mekky.

Ve Vietnamu vzrostlo islámské uvědomění mezi Čamy krátce poté, co se na počátku 20. století díky vlivu malajského islámu přivážely a používaly malajské muslimské publikace, přijížděli malajští imámové, kteří také přiváděli mladé Čamy ke studiu v malajských medresách.

Celkem by mělo být ve Vietnamu asi 60 tisíc hinduistických Čamů z celkových 98 tis. Čamů. Například v provincii Ninh Thuận s největším čamským osídlením je z 34 čamských obcí 23 hinduistických a 11 muslimských. Muslimští Čamové se označují jako Čam Bani, hinduističtí jako Čam Balamon. V provincii Binh Thuận je kolem 10 tisíc Bani a 25 tisíc Balamon.

V Kambodži se nacházela jedna čamská provincie (Kampong Cham, v khmérštině Čamský přístav, v čamštině Čamská vesnice), rozdělená v roce 2013 na dvě (hranicí je řeka Mekong). Na západním břehu řeky Mekong vznikla provincie Tbong Khmum. V průběhu vlády Rudých khmérů utrpěli Čamové v Kambodži velké ztráty, kdy zemřelo na 100 tisíc z celkové 250 tisícové čamské populace.²⁷

25 Po Dharma – Moussay, Gérard – Karim Abdul 1997.

26 Po Dharma – Moussay, Gérard – Karim Abdul 2000.

27 K současnému čamskému islámu viz De Féo 2004, Taylor 2007.

7 PŘEDKHMÉRSKÉ A RANĚ-KHMÉRSKÉ STÁTY (FUNAN, ANGKOR)

Obyvatelé v nížině dolního toku Mekongu měli zásadně jinou historickou zkušenost než předkové Vietů i Čamové. Zatímco Vietové byli neustále konfrontováni s politickou mocí Číny na severu, k níž po téměř celé první tisíciletí přímo patřili, a s hranicí čamských knížectví na jihu, s nimiž téměř neustále bojovali, a zatímco Čamové byli omezeni přírodními podmínkami svých pobřežních enkláv, které neumožňovaly ani vytvoření centralizované říše, předkové Khmerů až do vrcholného čamského období s nikým příliš bojovat a uvědomovat si své hranice nemuseli. Informace o okolním světě k nim přicházely společně s prvními vlivy hinduismu a sanskrtojazyčnou indickou kulturou. Protože tyto vlivy přicházely v zásadě námořní cestou, nepotřebovaly se předkhmérské říše před těmito vlivy uzavírat, naopak směrem do námořního prostoru byly jejich hranice otevřené. Prekhmérské území vymezené rovinou dolního Mekongu včetně jezera Tonle Sap bylo v prvních staletích území spravované jednotlivými lokálními vládci, kteří si autoritu získávali bojovými akcemi a náboženskými prostředky, ale nedokázali si ji udržet obvykle déle než jednu generaci.

Podobně jako Čampa nebyla po většinu historie nebo dokonce nikdy jednotným státem, jakým se jevila čínským a vietnamským historikům a později francouzským archeologům při pohledu zvenčí, ani na území dnešní Kambodže takový státní útvar do 9. století neexistoval (Vickery 2003). Čínské prameny ovšem hovoří o státě Funan do 6. století a od 6. století o státě Chenla. Pravděpodobně se pod povědomím o státu Funan nacházejí víceméně samostatné a pomíjivé útvary vyrůstající na individuálních úspěších jednotlivých místních vládců. V době Funanu byla patrně jejich hlavní charakteristikou poloha na obchodní trase mezi Indií a Čínou na pobřeží nebo u říčních břehů, zatímco v době státu Chenla se těžiště přesunulo hlouběji do vnitrozemí, kde více než

účasti na obchodních stycích záviseli vládcové na organizaci intenzivního pěstování rýže (CHSEA 157–158).

Starší obchodní cesta vedla průplavy ze Siamského zálivu ke kanálům v deltě Mekongu a poté dále kolem pobřeží na sever, v deltě Mekongu se nacházelo obchodní středisko Óc Eo, v khmérštině „skleněný kanál“, v dnešní provincii An Giang, kolem nějž se nacházejí archeologické doklady obchodních styků. Později v 6. století se obchodní spojnice odklonila po moři přes Malacký průliv. (Mabbet – Chandler 2000: 65–67).

Okolí Óc Eo se stalo pro mezinárodní obchod tak důležitým proto, že lodě z Indie nebo z Číny mohly do jihovýchodní Asie připlout v době, kdy větry vanuly z kontinentu směrem k moři, ale zpět do Indie i do Číny se mohly dostat pouze tehdy, když větry začaly vát opačným směrem, tedy z oceánu na pevninu. Lodě se tak přibližně ve stejnou dobu seskupovaly právě v oblasti jihovýchodního Vietnamu a posádky zde byly nuceny čekat někdy i 5 měsíců. Pro uživení takového počtu lidí bylo potřeba oblasti produkující nadbytek zemědělských plodin a to bylo v této oblasti na západ od řeky Mekong právě Óc Eo, které při pěstování rýže těžilo z přirozených záplav i před rozšířením zavlažovacích technik pomocí kanálů. Vzhledem k takto dlouhým obdobím, kdy především indiští obchodníci v Óc Eo přebývali, je pochopitelné, že docházelo k intenzivnímu kulturnímu dialogu a výměně. Tuto historickou realitu reflektuje také zakladatelská legenda státu Funan, jak ji zaznamenává řada čínských kronik:

Jejích vládce [vládce Funanu] byla žena jménem Yeliu 葉柳. Vyskytl se tam cizinec jménem Hunhui 混潰, který se původně věnoval kultu božstev (bráhmanismu). Měl sen, že mu božstvo darovalo luk a poručilo mu nalodit se na obchodní loď a vyplout na moře. Hunhui se ráno vydal do chrámu božstva a našel tam luk. Připojil se tedy ke skupině obchodníků a vyplul na moře. Dostal se k městu Funan. Yeliu vyjela s vojskem, aby se před ním bránila. Hunhui pozvedl luk. Yeliu dostala strach a podřídila se mu. Nato si ji Hunhui vzal za ženu a ujal se vlády nad královstvím. Jeho potomci však byli slabí a ztratili vládu. Generál Fan Xun založil nový dědičný rod králů Funanu.¹

Je zajímavé, že legenda má námětově hodně společného s vietnamskou legendou o dceři krále Hunga jménem Chử Đồng Tử a Tiên Dungovi a měly by existovat také jiné malajsko-polynézké prototypy této legendy. Důležitě ovšem je, že odráží historický jev, kdy vládcí Funanu zahájili kulturní dialog s Indií a politická integrace širších území začala probíhat paralelně

1 其王本是女子，字葉柳。時有外國人混潰者，先事神，夢神賜之弓，又教載舶入海。混潰且詣神祠，得弓，遂隨賈人汎海至扶南外邑。葉柳率眾禦之，混潰舉弓，葉柳懼，遂降之。於是混潰納以為妻，而據其國。後胤衰微，子孫不紹，其將范尋復世王扶南矣。（晉書／列傳 凡七十卷／卷九十七 列傳第六十七／四夷／南蠻／扶南國；edice <http://hanchi.ihp.sinica.edu.tw>); Pelliot 1903: 254.

s těmito kulturními vlivy. To, že si dcera místního vládnoucího rodu vzala za muže cizince z indické oblasti, který se stal věrným služebníkem vládce a pomáhal organizovat jeho stát, je ostatně předpokládaný model hinduisace jihovýchodní Asie. Legenda taktéž nese morální poselství možná aktuální ve své době, totiž že více užitku než obchodní lodě přepadat přináší snaha se s obchodníky spřátelit. Ve 3. století Funan ovládal oblast západně od delty Mekongu až po úžinu Kra. Vládnoucí rody se snažily legalizovat svou moc a své postavení odkazem na svůj údajný indický původ (Pelliot 1903: 269). Mezi obchodníky se objevovali nejen Indové, ale také lidé ze sasánovské Perse, čas od času někdo z oblasti Římské říše (Óc Eo = Cattigara). V Číně se objevovali buddhističtí mniši z Funanu, kteří sloužili i jako spolehliví vyslanci funanských vládců k čínským císařům (např. Nágaséna v roce 484, Pelliot 1903: 257).

Původ jména Funan není zcela jistý. Čínsky znamená porobený jih, nemuselo by proto jít o fonetický zápis místního jména, ovšem objevuje se i v jiném znakovém zápisu, Banan 跋南 u mnicha Yijinga (7. stol., Pelliot 1903: 284), takže se uvažuje i o starokhmérském slově (*vanam*), z něhož se v současné khmérštině mělo vyvinout *phnom* „hora“ (Vickery 2003: 102).

Ve čtvrtém století byl Funan na vrcholu své slávy, ale pravděpodobně od poloviny 4. století se začala více užívat vodní cesta přes Malacký průliv. Jako první o této cestě hovoří buddhistický mnich Faxian v 5. století (v českém překladu J. Kolmaše 1972: 95–97).

Původně obchodníci procházející Óc Eo touto oblastí jen projížděli a neměli zájem na obchodování s místními specialitami. Do Číny dováželi zboží ze Středomoří, Předního východu, Afriky a Indie – (myrhu, kadidlo, rostlinné gumy a další přísady na výrobu voňavek a kadidel), které v Číně vyměňovali za hedvábí. Ale postupně obchodníci původem ze Sundského průlivu vymysleli své vlastní tržní náhražky: kaučuk ze sumaterských borovic namísto pravého kadidla a benzoe namísto myrhovníku, kafr, santálové dřevo a různé koření. Dokud tito noví obchodníci dováželi své zboží jen do Funanu, tak to Funanu na prosperitě nic neubíralo. Ovšem když začal jejich zboží čínský trh oceňovat, nezdráhali vydávat se na cestu přímo do Číny a po cestě se zastavovali nikoli ve Funanu, ale na některém z východovietnamských přístavů.

V souvislosti s přesunem čínské populace ze severu na jih v době od rozpadu dynastie Han do Sui došlo i k přesídlení urozené aristokracie na jih Číny. V roce 439 byl Gansuský koridor dosud ovládaný drobnou lokální dynastií Severní Liang (397–439) obsazen státem Severní Wei a jihočíňští obchodníci tak museli hledat jiné obchodní cesty namísto zneprístupněné pozemní Hedvábné cesty. Tím se čínská poptávka po exotickém zboží z indonéskeho souostroví

ještě zvedla. V 6. století se obchodní spojnice trvale odklonila po moři přes Malacký průliv.²

Na území Kambodže tento posun obchodní cesty souvisel s příchodem dobyvatelů z oblasti středního toku Mekongu, bratří Bhavavarmana a Mahendrarmana (konec 6. stol.–počátek 7. stol.). Pod svou moc zahrnuli dosud největší území kambodžského vnitrozemí, na něž se orientovali víc než na pobřeží s obchodními cestami. Území ve své celistvosti po nich nikdo nepřevzal, ale v průběhu 7. století jej Džajavarman I. dokázal opět lehce získat. Avšak teprve na přelomu 7. a 8. století se Džajavarman II. natrvalo usadil v blízkosti budoucího Angkoru. V roce 802 skupina kněží vykonala obřady, které měly zrušit veškeré dřívější sliby poddanství jiným státům a prohlásit Džajavarmana za nezávislého vládce. Džajavarman vládl až do roku 850, následovali Indravarman (877–889) a jeho syn Jašovarman I. (889–900).

V 9. století se khmerský politický život soustředil do Angkoru. Angkor se nachází poblíž severozápadního břehu jezera Tonle Sap, má tedy dobrý přístup k vodní přepravě jak v okolí jezera, tak i v nížině kolem dolního toku řeky Mekong i vhodnou návaznost na další oblasti intenzivního pěstování rýže (Čao Phraja). Angkorská organizace závisela primárně na pěstování rýže, zatímco před-angkorské i po-angkorské státy výrazně těžily i z dalších zdrojů, především obchodu.

Nevíme, jaké byly příbuzenské či jiné vztahy mezi Džajavarmany a Indravarmanem, nepochybně to byly organizační schopnosti, schopnosti vedení armády a ne jen pouhé rodové následnictví. Jašovarman I. jako první sídlil na místě dnešního Angkoru a byl velkým stavitelem klášterů a chrámů v Angkoru samotném i po celé říši, kde kláštery fungovaly jako centra královské moci. Angkorské kláštery uctívaly pod královou patronací Šivu, Višnu a Buddhu. Kláštery pravděpodobně dohlížely i na obyvatelstvo, na využívání zemědělské půdy a zapojování pracovní síly obyvatelstva do nákladných sakrálních staveb. Do jaké míry byla kontrola obyvatelstva opravdu systematická nevíme, ale bezpochyby stačila na rozsáhlou stavební činnost a periodicky opakovanou vzdálenou vojenskou tažení. Ve 40. letech 10. století se vlády s centrem v Angkoru ujal král Rádžendrarvarman, který kromě nové výstavby v Angkoru podnikl úspěšné tažení do Čampy, hlavního města oblasti Vidžaja poblíž dnešního Nha Trangu. Rádžendrarvarmanovi se již podařilo dosáhnout následnictví pro syna Džajavarmana ještě za jeho nedospělosti. Po smrti Džajavarmana V. (1001) svedlo několik místních vládců boj o nástupnictví, zvítězil Súrjavarman I., který rozšířil moc Angkoru do oblasti Lopburi na planině Čao Phraja v současném Thajsku a podnikal i další expanze na západ a na sever za své dlouhé vlády

² Poslední poselstvo z Funanu na čínský císařský dvůr (dynastie Liang) je zaznamenáno v roce 539. Pelliot 1903a. Viz také Coedès 1943.

(1006–1050). Jeho syn Udajáditjavarman II. musel bojovat s Čamy, ale stihl také vystavět velký šivaistický chrám Baphuon a velký rybník s chrámem Višnu v Angkoru. Ke konci 11. století získaly moc jednotlivé místní rody vysokých královských hodnostářů. Po roce 1113 Súrjavarman II. na několik let opanoval severní část Čampy a spolu s Čamy se vícekrát pokusil zaútočit na Đai Viêt. Súrjavarman II. také vystavěl nejznámější angkorskou stavbu, Angkor Wat, jako svůj pohřební chrám. Dokazuje zbožné uctívání Višnu, ve stejné době byl populární i v Indii a na Jávě – Angkor udržoval styky s hinduistickým světem. Po smrti Súrjavarmana Angkor utrpěl desetiletými čamských nájezdů a vnitřními rozpory.

V roce 1180 Džajavarman VII. vyhnal Čamy a prosadil v Angkoru svou autoritu, o deset let později již sám vysílal vojenské expedice do Čampy. Čampu podmanil a vládl nad ní po tři desetiletí až do roku 1220. Bojoval také na severu a dosáhl až oblasti kolem dnešního laoského Vientiane. Džajavarman VII. je také známým stavitelem, který v Angkoru vybudoval chrámy věnované svým rodičům a chrám Bayon, buddhistický mahájánový chrám. Údajně také budoval veřejnou infrastrukturu, cesty, nemocnice, hostince.

Celá historie Angkoru 11.–13. stol. je střídáním silných vládců, po jejichž smrti docházelo k opakovanému nepořádku. Nikdo z těchto dlouho vládnoucích králů nedokázal zajistit předání moci, nedokázal zavést dlouhotrvající vládní politickou instituci, která by jej byla schopna přežít. Navíc ve 13. století se objevil vedle Čampy nový soupeř a to vznikající thajský stát v Čao Phraja.

V náboženském ohledu po patronovi mahájány Džajavarmanovi VII. krátce oživil královský višnaismus, ale ke konci 13. století se mezi Khméry natrvalo rozšířil thérávádový buddhismus. Buddhismus výrazně změnil podobu khmérské společnosti, doba budování obrovských chrámových staveb ustoupila spolu s hinduistickým kněžstvem ideji buddhistického mnišství. Na mezinárodní úrovni byl Angkor ohrožován thajskou Ajuthajou a v hospodářství začal převažovat obchod nad organizovaným intenzivním rýžovým zemědělstvím. V první polovině 15. století khmérští králové opustili Angkor a přesunuli se jihovýchodně do oblasti dnešního Phnom Penhu, kde byly podmínky pro rozvoj mezinárodního obchodu iniciovaného z Číny. Konec Angkoru nebyl náhlý, ale pozvolný přechod, změna orientace od samozásobitelského pěstování rýže k námořnímu obchodu. Angkor pak zůstal Khmérům téměř neznámý až do zcela nedávné doby, kdy se stal opět národním symbolem.

8 SEVERNÍ VIETNAM V 10. STOLETÍ – BOJ O NEZÁVISLOST

Vláda dynastie Tang se v tradiční vietnamské historiografii hodnotí jako doba útlaku, který vedl k řadě protičínských povstání. Řada čínských i pozdějších vietnamských pramenů však hovoří o mnoha schopných čínských hodnostářích, kteří prosazovali tangskou císařskou administrativu a čínské kulturní hodnoty prostřednictvím své přirozené autority a částečným přizpůsobením se místním zvyklostem. Zvláště poté, co v druhé polovině 8. století decentralizovaná vláda lokálních vojenských guvernérů umožnila místní elitě ve Vietnamu projevit svou snahu o nezávislost, snažil se tangský dvůr do Vietnamu posílat úředníky, kteří by získávali důvěru obyvatelstva svým zodpovědným přístupem. Ke konci 9. století však byla moc Tangů v periferních oblastech obecně oslabena a v letech 863–866 bylo Jiaozhou obsazeno vojsky státu Nanzhao/Dali.

V roce 863 severní Vietnam zažil velký útok z Nanzhao/Dali včetně hlavního města v okolí dnešní Hanoje. Několik tangských vojenských zásahů nepochodilo, až místní guvernér doporučil dvoru generála Gao Piana 高駢, tehdy generála císařských gard, aby se ujal velení. Ten dostal titul protektora Annamu. Na podzim roku 865 Gao pečlivě své vojsko připravoval a cvičil, než se odhodlal zaútočit na obsazené hlavní město. Jeden z eunuchů, kteří měli dohlížet na jeho velení, Li Weizhou (李維周) se snažil Gaoa zdiskreditovat. Li Weizhou Gao Piana nutil, aby se co nejrychleji pustil do boje. Gao vyrazil s pěti tisícovým vojskem na západ v přesvědčení, že jej Li Weizhou bude následovat, ale Li Weizhou záměrně zůstal pozadu. Gao Pian i přes velký nanzhaoský odpor postupoval a ve spojení s jiným eunuchem se mu podařilo porazit síly státu Nanzhao / Dali. Když jeho posel se zprávami o vítězství dorazil k Li Weizhouovi, ten jim zabránil odejít předat zprávy dále do hlavního města. Císař byl překvapen, proč Gao Pian neposílá žádné zprávy, a Li Weizhou navíc poslal

lživé hlášení, že Gao Pian odmítá postupovat v boji. Císař jej na základě těchto zpráv odvolal a místo něj poslal do velení vojsk Wang Yanquana (王晏權) a Gao Piana povolal zpět do hlavního města, aby jej potrestal.

Gao Pian zanechal svá vojska, která právě obléhala hlavní město Jiaozhi, a vypravil se vstříc generálu Wang Yanquanovi. Zároveň však vyslal i své vlastní posly císaři, kteří poučení dřívějším nezdarem obešli eunucha Li Weizhoua. Když se císař dozvěděl, jak se věci mají, zaradoval se a ponechal velení v rukou Gao Pianových. Gao Pian se vrátil do centra Jiaozhi, kde Li Weizhou a Wang Yanquan mezitím upustili od obsazování. Gao Pian obležení obnovil a v zimě 866 jej získal a zabil přívržence Dali. Po Gao Pianově úspěchu jej císař pověřil správou území coby protektora a území severního Vietnamu přejmenoval na vojenský okruh Jinghai jun. Gao Pian dále území opevňoval, aby zabránil jeho znovuobsazení státem Nanzhao (Taylor 1983: 239–249).

Gao Pian byl však již posledním schopným čínským guvernérem. Místní hodnostář Khúc Thừa Dụ 曲承裕 pocházející z bohaté a vážené rodiny v Hài Dương po roce 880 získal de facto postavení autonomního vládce nad Severním Vietnamem rovného čínské hodnosti *jiedushi* a patrně dokázal udržet v oblasti klid i přes zmatek, který provázal konec dynastie ve vlastní Číně. V roce 905 zemřel poslední guvernér – protektor *jiedushi* 節度使 vyslaný dynastií Tang (jménem Dugu Sun 獨孤損).

V roce 906 tangský dvůr Khúc Thừa Dụa oficiálně uznal a přiznal mu titul *jiedushi*, který byl dosud udělován výhradně čínským hodnostářům vysílaným z vlastní Číny. Pod tímto titulem vládli i jeho následníci až do roku 939. Na jeho dílo navázal jeho rovněž schopný syn Khúc Hạo (Qu Hao 曲顥), který zemřel v roce 917. Rod Khúc se patrně nesnažil vytvořit zcela autonomní státní útvar, avšak po pádu centrální vlády dynastie Tang se snažil rozpoznat, ke kterému z menších čínských států, jež se v Číně na troskách tangské říše vytvořily, bude nejvýhodnější považovat za svého suzeréna (TT 3 2012: 12). Geograficky nejbližším sousedem byl právě stát Jižní Han rozkládající se na území dnešních provincií Guangdong a Guangxi, jehož politický, ekonomický a vojenský potenciál o mnoho nepřevyšoval vietkské oblasti, které se tudíž mohly rozvíjet značně samostatně.

Po Khúc Hạovi nastoupil jeho syn Khúc Thừa Mỹ 曲承美, který však byl poražen v roce 930 dynastií Jižní Han (905/917–971), jíž se odmítl podřídít, protože se snažil navázat vztahy s dynastií Pozdní Liang (907–923), která ovládala území vzdálené Centrální planiny. Khúc Thừa Mỹ logicky počítal s tím, že stát Pozdní Liang nebude mít nejmenší zájem ani reálné možnosti do situace na vietkském území jakkoli zasahovat.

Rostoucím nárokům dynastie Jižní Han¹ se postavil až generál Dương Đình Nghệ 楊廷藝, jenž původně sloužil Khúc Hạovi. Dương Đình Nghệ se prohlásil

1 Jen dva roky vládl guvernér dosazený Jižními Hany jménem Li Jin.

jiedushi, ale nedokázal svou moc prosadit na celém území a v roce 937 byl zabit jedním z generálů. Moc se podařilo uchopit jeho synovci Ngô Quyènovi 吳權, který si získal všeobecnou podporu svým vítězstvím nad Jižními Hany.

Ngô Quyèn byl synem místního hodnostáře a ve své době podporovatele povstání Phùng Hưnga. Sám Ngô Quyèn rychle postupoval poté, co moc po porážce Jižních Hanů uchopil Dương Đình Nghệ. Po jeho zavraždění snadno porazil rebelujícího generála (Kiêu Công Tiễn) a to díky své oblíbenosti v armádě.

V roce 938 Ngô Quyèn porazil vojska dynastie Jižní Han v bitvě u řeky Bạch Đằng severně od současného Hải Phòngu. Čínskou armádu zničil doslova do posledního muže, většina se utopila v lodích, které pomocí léčky zapálil a potopil. Po obnovení státní samostatnosti si Ngô Quyèn zvolil za hlavní město starobylé Cổ Loa, čímž se symbolicky přihlásil k tradici starověkých vládců Âu Lạc. Ngô Quyèn přestal užívat titul *jiedushi* a prohlásil se králem *wang* / *vuong*. Tato událost se tradičně považuje za konec období čínské nadvlády. Ngô Quyèn sice zůstal formálně podřízen čínskému císaři, ale ve skutečnosti vládl zcela nezávisle. Po smrti Ngô Quyèna (944) ovšem došlo ke sporům mezi velmoži, kteří prakticky autonomně ovládali svá venkovská panství. Králem ustanovený následník Ngô Xương Ngập byl donucen utéci na venkov kvůli neshodě se svým regentem, strýcem Dương Tam Kha (944–950), který se vzápětí prohlásil za krále s titulem Bình Vương 平王. Místo Ngô Xương Ngâpa jmenoval svým následníkem jeho mladšího bratra Ngô Xương Văna. Lidé však nebyli s vládou Dương Tam Kha spokojeni a vzplanula řada povstání.

Ngô Xương Văn (吳昌文, vládl 950–965) v roce 950 svého strýce a adoptivního otce Dương Tam Kha sesadil, sám sebe prohlásil za krále a svého strýce poslal do exilu. Ngô Xương Văn poté vyhledal svého bratra Ngô Xương Ngậpa žijícího v ústraní na venkově a v souladu s přáním svého otce jej pověřil spoluvládou. Ngô Xương Ngập však coby starší z bratrů vládl jako diktátor a za jeho vlády došlo k takovému rozpadu země, že jeho přímá vláda nesahala daleko za hranice hlavního města. Vláda všech následníků Ngô Quyèna je v tradičních vietnamských kronikách zdůrazňována jen proto, aby se prokázala nepřerušovaná návaznost samostatné vlády ve Vietnamu od roku 939, avšak ve skutečnosti byla moc v zemi zcela rozdrobená.

Ngô Xương Ngập zemřel v roce 965 a trůn přenechal svému synovi jménem Ngô Xương Xí (吳昌熾), ale jeho postavení bylo zcela nominální, protože ostatní místní vládcové jej neuznávali. V roce 965 se stát po smrti posledního vládcy z dynastie Ngô rozložil na 12 separátních knížectví. Nejednota byla nebezpečná, tím spíše, že v roce 960 se sjednotila dosud nejednotná Čína, kde začala vládnout dynastie Song.

Urovnat vztahy mezi vládci zmíněných 12 separátních knížectví se podařilo jednomu z nich jménem Đinh Bộ Lĩnh (丁部領, také zvaný Đinh Tiên Hoàng (丁先皇, 924–979), z okolí Ninh Bìnhu v Hoa Lư. Jeho sídlo bylo skryté v přírodních pevnostech v horách v Hoa Lư 華閭.

K legitimizaci své moci se Đinh Bộ Lĩnh oženil s princeznou z rodu Ngô. Z počátku hleděl s dynastií Jižní Song vycházet po dobrém. V roce 968 však přijal císařský titul (Hoàng Đế), čímž vyhlásil de facto samostatnost. Stát nazval Đại Cồ Việt (大瞿越; cồ 瞿 = *da* 大 „velký“). Đinh Bộ Lĩnh tradiční vietnamští historikové chválí pro jeho inteligenci, moudrost a mužnou odvahu, přičemž želí jeho brzkého konce, který přičítají jeho nedostatečné obezřetnosti (TT 3 2012: 70). Kroniky líčí Đinh Bộ Lĩnh jako zázračné dítě, k němuž se při pastvě dobytka a při dětských hrách ostatní děti chovaly jako k císaři a pomáhaly také jeho rodině jako poddaní svému panovníkovi. Při jeho dospívání se zjevovaly blahověstné úkazy, například zjevení dvou draků jej zachránilo před zabitím rukou vlastního strýce (TT 3 2012: 71). Na druhé straně jej kronikáři neváhají kritizovat za oficiální ustavení pěti císařoven s poukazem na to, že dle tradice má být císařovna vždy jen jedna (TT 3 2012: 73). Ve skutečnosti byly tyto sňatky metodou, jak získat na svou stranu mocné lokální pány (TT 3 2012: 14). Nehledě na veškerou snahu rozhodně Đinh Bộ Lĩnh žádné centralizace nedosáhl a každý rok prováděl trestné výpravy do různých oblastí země.

Dynastie Jižní Han podlehla Songům v roce 971. Đinh Bộ Lĩnh v roce 970 vyhlásil vlastní panovnickou éru a začal – jako první ve Vietnamu – razit vlastní mince. V roce 972 se ale Đinh Bộ Lĩnh prohlásil za songského vazala, když na songský dvůr poslal tributární výpravu, kterou opakoval každé tři roky. Byla to ovšem taktika, kterou předtím opakovali mnozí vietnamští panovníci. Đinh Bộ Lĩnh si byl vědom vojenské moci dynastie Song, ale tím, že vytvořil zdání loyality se mu podařilo udržovat faktickou nezávislost severního Vietnamu. Jinak hrozilo, že úspěšná dynastie Song bude pokračovat v pacifikaci jihu a po dobytí státu Jižní Han napadne i Viety. Čínský císař Đinh Bộ Lĩnh je jmenoval „Králem Jiaozhi“ Giao Chỉ Quận Vương. Uvnitř státu však prováděl reformy, které měly charakter de facto samostatného státu jen posílit. Zavedl odstrašující tresty za zradu. Podařilo se mu tak omezit pravomoci šlechty a místních vládců. Přihlášení se k formálnímu čínskému vazalství bylo nejen pragmatickým krokem, ale souviselo i s hluboce zakotvenou představou o císaři a jeho dvoře jako středu světa, jak se rozvinula zvláště za Tangů.

Đinh Bộ Lĩnh se také jako první panovník systematicky opřel o podporu buddhistické mnišské obce. V roce 971 ustanovil za hlavního dvorského mnicha významného dobového učence Khuông Việta 匡越 (933–1011; vlastním

jménem Ngô Chân Lưu 吳真流), jenž pocházel z rodu dynastie Ngô.² Řízením záležitostí buddhistických klášterů byl pověřen Trương Ma Ni 張麻尼 a dohledem nad taoistickou obcí taoistický mistr Đặng Huyền Quang 鄧玄光.

Vojska dynastie Song, která nově opanovala celou Čínu a v roce 971 zabrala i území Jižních Hanů, došla až k hranicím vietnského území. Đinh Bộ Lĩnh se musel rozhodnout, zda se bude Songům vojensky bránit, nebo přijme opět čínskou nadvládu. Đinh Bộ Lĩnh se rozhodl přijmout podmínky Songů a na konci roku 972 vyslal na songský dvůr svého syna Đinh Liễna jako vládce země Nanyue / Nam Việt.³ Songové Đinh Liễna vřele přijali a protože si Songové nemohli dovolit území Vietů kontrolovat vojensky kvůli bojům s Kitany na severu, mohl si Đinh Bộ Lĩnh vládnout i nadále značně autonomně. To se projevilo, když za svého nástupce ustanovil svého syna Đinh Hạng Langa namísto dříve deklarovaného Đinh Liễna, který byl zkompromitován svou nedobrovolnou cestou do Číny. Đinh Liễn z nespokojenosti nad vývojem situace Đinh Hạng Langa zabil,⁴ ale sám se v roce 979 stal i se svým otcem obětí palácové vzpoury, kterou bezprostředně poté potlačil generál Nguyễn Bặc,⁵ jenž dosadil posledního z dědiců, šestiletého Đinh Phế Đế (丁廢帝, 974–1001). Navíc krátce předtím Vietnam napadly čampské armády, vedené ovšem Đinh Bộ Lĩnhovým odpůrcem, generálem Ngô Nhật Khánhem 吳日慶.⁶ Vietům se však podařilo čampskou armádu odrazit, Ngô Nhật Khánh zahynul v tajfunu a čampský místní vládce Parméšvaravarman se po návratu uvolil platit Vietům značný tribut (Maspero 1928: 121–122).

Císař dynastie Song, se snažil této situaci využít a vyslal do Đại Cồ Việt vojska, jednu část po souši, druhou po moři. Armády odrazil další výrazný generál Lê Hoàn,⁷ původně hlavní velitel Đinh Bộ Lĩnhovy armády a regent za malého krále Đinh Phế Đế. Lê Hoàn navíc pojistil své postavení sňatkem s vdovou po Đinh Bộ Lĩnhovi, císařovnou vdovou Dương Vân Nga 楊雲娥.⁸ Dvorští hodnostáři nakonec uznali, že Lê Hoàn bude nejschopnějším mužem, který ubrání nezávislost země před dynastií Song a souhlasili, aby

2 Khuông Việt proslul svou básní „Vracejícímu se vyslanci“ Vương Lang Quy 王郎歸, kterou údajně věnoval songskému vyslanci přinášejícímu dopis od songského císaře (Lý Giác), jehož Lê Hoàn urazil, když se před ním odmítl poklonit. Báseň je psána ve stylu básní ci a je nejstarší dochovanou čínsky psanou básní vytvořenou vietským autorem. Langlet 2012: 299–300.

3 TT I 4b, TT 3 2012: 74.

4 TT I 5a, TT 3 2012: 75.

5 TT I 5b-6a, TT 3 2012: 76. Podle pozdější historiografické tradice byl pád dynastie Đinh předznamenán dvěma proroctvími. TT I 6a, TT 3 2012: 76–77.

6 TT I 8b, TT 3 2012: 79–80.

7 TT I 9a, TT 3 2012: 80.

8 Tento sňatek se stal předmětem moralizující kritiky pozdějších konfuciánských historiků. TT I 15b, TT 3 2012: 89.

se stal panovníkem a založil tak svou vlastní dynastii, Přední Lê (Nhà Tiền Lê 家前黎).

Lê Hoàn se chystal na nový boj s dynastií Song, která zamýšlela napadnout Vietnam, protože se právě stabilizovaly vztahy s Kitany na severních hranicích. Songský dvůr požadoval, aby se Lê Hoàn nebo mladý císař se svou matkou dostavili na audienci do hlavního města, avšak při jejich návratu by je již mohlo doprovázet songské vojsko, což nechtěl Lê Hoàn připustit. Lê Hoàn byl nejprve poražen v bitvě na řece Bạch Đằng (981), ačkoli songské vojsko tam osvědčenou lstí Vietnamců ztratilo velkou část svého loďstva. Později však Lê Hoànův generál zadržel songský postup po souši. Ihned po stažení songských vojsk Lê Hoàn vyslal poselstvo na songský dvůr, které domluvilo uzavření míru výměnou za formální tributární vztah, na který Songové přistoupili, protože byli dlouhodobě zaměstnáni problémy s Kitany na severu. Ke stabilizaci vztahů s Čínou došlo na základě pravidelné výměny poselstev v roce 994 (TT 3 2012: 18).

V roce 990 napadl Lê Hoàn Čampu.⁹ Stalo se tak poté, co čamský vládce zadržel vietnské posly.¹⁰ Po dlouhých jednáních se Lê Hoànovi podařilo dosáhnout čamského vazalství (v roce 994 poslal čamský Harivarman na vietnský dvůr svého vnuka jako rukojmího, Maspero 1928: 129). Lê Hoànova silná vláda je charakterizována zvládnutím vnitřních i vnějších nepřátel – pevnou rukou odstraňoval protivníky, kteří chtěli otrást jeho pozici v době bojů s Čínou, a pacifikoval i pohraniční horské kmeny. Pozdější kronikáři mu vytýkají jeho nezdvořilé, ale sebevědomé chování vůči čínským vyslancům – zástupcům císaře. Proti čínským pořádkům se však nikterak nevymezoval. Zavedl například čínský dvorský rituál, kdy císař na jaře zoral zlatým pluhem jednu brázdou císařského pole.¹¹

Lê Hoàn, taktéž zvaný Lê Đại Hành 黎大行, zemřel v roce 1005 a vládu předal svému synovi Lê Long Việtovi. Ten byl však zavražděn svými

9 Konfliktů s Čampou bylo ve skutečnosti mnohem více, než uvádějí vietnamské kroniky. V kronice dynastie Song Songshi se uvádí, že v roce 981 chtěl Lê Hoàn poslat songskému císaři 95 zajatých Čamů, které však songský císař poručil bezprostředně po jejich převzetí v Guangzhou zaopatřit jídlem a oblečením a dopravit je zpět do Čampy. TT 3 2012: 281, pozn. 138.

10 Tuto událost TT I 16a, TT 3 2012: 89) datuje do roku 982.

11 Záznam v TT I 18a (TT 3 2012: 92) k roku 987 uvádí, že při rituálním orání brázdý našel Lê Hoàn nejprve nádobu plnou zlata a posléze nádobu plnou stříbra. Tento rituál se praktikoval až do dynastie Nguyễn. Dumoutier 1907: 8. Za následující dynastie Lý obnovil tento rituál král Lý Thái Tông v roce 1038. O tom, že tento rituál se patrně nekonal pravidelně, svědčí zmínka, že někteří z hodnostářů chtěli císaři v orání, které považovali za ponižující činnost, zabránit. Podle konfuciánských kronikářů však císař rituální orbu vysvětlil jejím symbolickým významem (Vládce orá rituální pole, aby dal příklad zemědělcům celé říše a aby bylo čím naplnit misky na obětní rýži k uctívání Nebes). Podle TT byla rituální orba spojena se státními oběťmi určenými Božskému zemědělici, mytickému císaři Shennongovi, který byl podle TT také předkem nejstarších vietnamských králů. TT II 25b, TT 3 2012: 146. Znovu je rituální orba zmíněna v roce 1042. TT II 30a, TT 3 2012: 152.

žárlivými bratry. Jakmile jej zavraždili, začali nevražít na sebe navzájem. V boji nakonec vyhrál Lê Long Đĩnh 黎龍鋌, který se prohlásil císařem. Tradiční historikové jej jednoznačně odsuzují za krutovládu spojenou s pomluvami, rozmařilostí, mučením, tresty a dalšími nehumánními praktikami, na jejichž vykonávání se s oblibou podílel, a popisují jej jako chorobně krutého a šíleného vládce.¹² Lê Đĩnh strávil velkou část své vlády boji v jižních provinciích, odkud si přivezl množství zajatců, na jejichž popravách se vyžíval: věšel je na stromy, které poté nechal skácet, některé topil v klecích při přílivu. Jiné přivázal k lodi a uprostřed jezera je nechával uštknout jedovatými hady nebo rozrhat krokodýly. Některé nechával postupně ořezávat krátkým nožem nebo pomalu upálit obalené rákosem. Krmil své hodnostáře vařenými kočkami a bavil se z jejich nevolnosti. Na audience bral různé šašky a baviče, kteří vyrušovali při přednesu podání trůnu. Svým hýřením si však ke konci života přivodil těžké hemoroidy, takže ke konci vlády musel udělovat audience vleže.¹³ Konfucianští historikové jej také kritizují, že nebral ohledy na správné rituální náležitosti. Například když Lê Long Đĩnh napadl „barbary“ v Andongu, nechal je zbít holemi. Zajatci křičeli bolestí *hoan*, což znělo stejně jako jméno zemřelého krále Lê Hoàna. Přestože narušit tabu zakazující vyslovovat homofonní slova se jmény vládců mělo vyvolat královu nelibost, podle kronikářů se Lê Long Đĩnh tomuto výjevu naopak radoval.¹⁴ Vláda posledního krále dynastie Lê vedla údajně k obecnému úpadku mravů. Jako jediný jeho řádění unikl Lý Công Uẩn (973–1028), významný dvorský rádce, který se stal následně císařem¹⁵ dynastie Pozdní Lý (1009).

Současní historikové naopak Lê Long Đínhe hodnotí jako cílevědomého politika, který se s ukázkovou rozhodností vypořádal s následnickými spory mezi bratry. Lê Long Đĩnh vedl příkladné diplomatické styky se songským dvorem. Ihned po svém nástupu k moci poslal na songský dvůr jako rukojmího – „následníka“ svého bratra¹⁶ a za svůj vstřícný přístup k Číně dostal od songského císaře větší odměny než kterýkoli předchozí panovník, včetně zvláštního

12 V současnosti se usuzuje, že Lê Long Đĩnh byl pozdějšími kronikáři jako sadista líčen úmyslně, aby bylo možné ospravedlnit uzurpaci trůnu Lý Công Uãnem. TT 3 2012: 18. Přesto má toto zobrazení pravděpodobně nějaký reálný základ.

13 TT I 30b, TT 3 2012: 109. Barvitě líčení krutostí provozovaných Lê Long Đínhem je téměř beze změn obsaženo v obou základních kronikách – mladší TT I 30ab, TT 3 2012: 108 i ve starší VSL (viz také TT 3 2012: 562–563).

14 TT I 29a, TT 3 2012: 107.

15 Počínaje Lý Công Uãnem používáme pro vietké vládce označení císař (Hoàng Đế 皇帝), které se vyskytuje v jejich rozsáhlých posmrtných jménech (Thụy hiệu 諡號). Například kronika VSL ovšem pro vládce dynastie Lý používá domácí termín *vua*.

16 Podle kroniky TT bylo vyslání rukojmího na songský dvůr reakcí na neuskutečněné plány některých songských hodnostářů napadnout Jiaozhi, které však císař odmítl. TT I 27b-28b, TT 3 2012: 105–106.

osobního jména Chí trung 至忠 (Usilující o loajalitu). Také jako první viet-
ský panovník obdržel z Číny pečeť¹⁷ a také čínskou nevěstu, což bylo pozdější-
mi historiky kriticky srovnáváno se sňatkem Minh Vưōng z dynastie Triệu
s hanskou paní z rodu Jiu 繆.¹⁸ V roce 1006 se Lê Long Đĩnh pokusil zavést
komplexní systém hodnostních titulů, který byl tou dobou užíván v Číně. Svou
politikou se evidentně snažil omezit vliv buddhistické sanghy a položit zákla-
dy pro budování císařské autority čínského typu. Jako první žádal songský
dvůr o darování nejen buddhistických textů, ale i konfuciánských klasiků.¹⁹
I za následující dynastie Lý vietští císařové prosili vždy jen o buddhistické tex-
ty. Dílčí excesy Lê Long Đĩnhe proti buddhistickým mnichům na dvoře pak
zavdaly příčinu k historikům dokumentujícím jeho krutost.²⁰ Právě Lê Long
Đĩnhovy cílevědomé kroky proti buddhismu vedly buddhistickou obec k pří-
pravě převratu a dosazení Lý Công Uầna.

17 Song shi 宋史／本紀 凡四十七卷／卷七 本紀第七／真宗 秋七月乙亥，交州來貢，賜黎龍廷九經及佛氏書。辛巳，以龍廷為靜海軍節度、交趾郡王，賜名至忠。 <http://hanchi.ihp.sinica.edu.tw>.

18 TT I 29a, TT 3 2012: 107. Jednalo se o paní z rodu Xiao, o jejímž původu kronikáři nepodávají zpráv. Byla přivedena v roce 1009 Lê Long Đĩnhovým mladším bratrem Minh Xuōngem, jenž byl vyslán na songský dvůr.

19 九經 jiu jing „Devatero klasických knih“. Za dynastie Song se to této kategorie řadila Kniha proměn, Kniha dokumentů, Kniha písní, Zuozhuan, Kniha obřadů (Liji), Zhouské obřady (Zhouli), Kniha synovské oddanosti, Hovory Konfuciovy a Mencius.

20 Jednou údajně Lê Long Đĩnh ořezával cukrovou třtinu na hlavě mnicha Quách Nganga 郭昂, až jej poranil do krve. TT 3 2012: 20.

9 NÁSTUP DYNASTIE LÝ A ROZVOJ BUDDHISMU NA PŘELOMU 10. A 11. STOLETÍ

9.1 Předpoklady stabilní nezávislé vlády

Ačkoli vlády následujících dynastií (Lý, Trần) již byly trvalejší než přechodné dynastie 10. století, každá z následujících čínských dynastií se pokusila Vietnam obsadit a ohrozit jeho samostatnost. Dělo se tak v dobách, kdy silné panovníky ve Vietnamu vystřídali jejich slabí nástupci, kteří si hleděli spíše než státního prospěchu rozmařilého života a zavdali tak příčinu ke sporům mezi dvorskou šlechtou. Moudří panovníci několikrát dokonce přistoupili na formální podřízení se Číně, kam posílali tribut, aby uchránili reálnou nezávislost a faktickou autonomii své země.

Za nadvlády čínských dynastií v průběhu prvního tisíciletí se i přes několik povstání výrazně zvýšil počet obyvatelstva, který souvisel se zintenzivněním zemědělské produkce a celkovým hospodářským pokrokem. V povodí Rudé řeky byly vybudovány irigační sítě, zavlažovací kanály. Novou zemědělskou technikou bylo také vláčení polí pomocí vodních buvolů. Hospodářskému růstu napomáhala nejen poloha vietnamského pobřeží na trase obchodních cest z Indie a jihovýchodní Asie do Číny, ale také příchod řemeslníků nejprve na dvory místních vládců nebo jako uprchlíků v době nepokojů ve Vnitřní Číně. Byla to především výroba papíru, porcelánu. Přímoú návaznost lze vysledovat v architektonických stylech. Ale kulturní výměna probíhala i opačným směrem. Do jižní Číny se například rozšířila technologie získávání dvou úrod rýže ročně nebo výroba třtinového cukru.

Jako přirozené centrum vykrytalizovalo okolí dnešní Hanoje. V 60. letech 9. století zde guvernér *jiedushi* jménem Gao Pian 高駢 (Cao Bièn), jehož vyslal tangský dvůr, aby Vietnam ochránil od útoků státu Nanzhao, vystavěl pevnost

Đại La 大羅城. Později byl přesunut jako guvernér v provincii Jiangsu, historické oblasti Huainan 淮南, kde úspěšně bojoval proti povstání Huang Chaoa.

Za Tangů probíhala také trvalá kulturní výměna. Do Vietnamu se dostaly jednotlivé směry dobového čínského buddhismu. Mnišská obec – sangha – byla poměrně dobře organizovanou a soudržnou organizací, která již za dynastie Tang několikrát prokázala své sepětí s místním obyvatelstvem a své „vlastenecké“ smýšlení účastí na různých povstáních. Od doby dynastie Đinh byli nejvyšší představitelé buddhistické obce oficiálně jmenováni do hodnosti „nejvyšší mistr“ říše Vietů (Khuông Việt Đại Sư), byli vysíláni jako poslové do zahraničí, jak tomu bylo i u dalších jihovýchodně asijských zemí (Funan). Zatímco vrcholní úředníci v Jiaozhou (resp. protektorátu Annan) pocházeli zpravidla z Číny, rozsáhlá mnišská obec byla místní. Po vzniku nezávislých dynastií v 10. století byli tudíž vzdělaní buddhističtí mniši přirozenými odborníky přibíranými do služeb vládců.

Buddhismus došel svého vrcholu ve Vietnamu později než v Číně, ale jeho společenský a politický vliv byl mnohem výraznější. První písemné doklady o přítomnosti buddhismu na dvoře vietnamských vládců, respektive zástupců čínské císařské moci ve Vietnamu máme z doby guvernéra Sĩ Nhiếp (137–226). Prvními ohnisky buddhismu byla nepochybně obchodní centra jako Luy Lâu a Long Biên / Longbian 龍編. Ke konci 1. tisíciletí měly největší vliv ve Vietnamu dvě, respektive tři buddhistické školy, všechny náležející k *chanovému* buddhismu (viet. *Thiền* 禪): škola Vinítaručiho, škola mnicha Wuyantonga (Vô Ngôn Thông) a škola Thảo Đường.

Teprve později za dynastie Trần vznikla první domácí buddhistická škola Trúc Lâm 竹林 založená císařem Trần Nhân Tôngem (1258–1308). Zapojovala i prvky konfucianismu a taoismu, ale její prestiž nepřezhla narůstající vliv konfuciánské ortodoxie.

Základním a v mnoha případech jediným pramenem k rané historii těchto škol je dílo známé pod několika názvy, sestavené na základě starší materiálů v r. 1337, *Thiền uyển tập anh* 禪苑集英 (Sebrané květy z chanové zahrady).¹ Dílo však představuje jen jednu možnou interpretaci raných dějin vietnamského buddhismu a bylo po šest staletí zcela zapomenuto. Počátkem 20. století jej znovuobjevil a ve svých publikacích představil vietnamský historik Trần Văn Giáp (Giáp Trần-van 1932). I přes současnou kritiku historicity díla jeho struktura dosud zásadně formuje obvyklý pohled na starší vietnamský buddhismus (dělení do tří zenových / chanových škol), kterého se přidržíme i v této kapitole.

1 Také *Thiền uyển tập anh ngữ lục* 禪苑集英語錄 (Zaznamenaná vyprávění „Sebrané květy z chanové zahrady“); *Đại Nam thiền uyển truyền đăng tập lục* 大南禪苑傳燈集錄 (Sebrané zápisky o předávání lampy z chanové zahrady Velkého Jihu).

9.2 Škola Vinitaručiho

Vinitaruči byl mnich indického původu, bráhmaň, kolem roku 562 přišel do hlavního města Chang'anu, kde za císaře Wudiho z dynastie Severní Zhou probíhaly represe proti buddhismu. V té době Vinitaruči odešel do provincie Henan, kde se setkal s chanovým mistrem Sengcanem (Sēngcàn 僧璨, třetí chanový patriarcha po Bodhidharmovi), u nějž došel náhlého probuzení a osvícení. Sengcan mu také přikázal odejít na jih. Nejprve se usadil v Guangzhou, kde se pustil do překládání. V roce 580 přišel do severního Vietnamu a usadil se u pagody Pháp Vân, kde roku 594 zemřel následován svým žákem Faxianem (Pháp Hiễn).²

Nguyễn Tữ Cường (1995) důsledně zpochybňuje celé toto tradiční podání. Jednak patriarcha Sengcan není historicky doložitelný, termíny použité v promluvách mnichů nebyly ve své době známy a používány, není příliš pravděpodobné, že by se Ind stal v Číně žákem chanového mistra, když *chan* byl pro indické buddhisty obtížně přijatelný, některé obraty v životopise Vinitaručiho jsou typicky konvenční – například zmínka o tom, že v Kantonu strávil 6 let cvičením a meditací.

Kláster Pháp Vân byl však místem, kde byl buddhismus nepochybně přítomen již dříve, pravděpodobně nejprve v podobě spojeného kultu buddhisticko-bráhmanského, možná pocházejícího i z Čampy. Mohl zde být nějaký Ind nebo Čam jménem Vinitaruči, kterého pozdější vietnamští autoři identifikovali se známým mistrem Vinitaručem v Číně, který ovšem do Vietnamu nikdy přijít nemusel a byl znám především jako překladatel v klášteře Da Xingshan v Chang'anu. Buddhismus přišel do Vietnamu dříve, ale *chan* pravděpodobně až později, a to jen jako jeden z mnoha směrů.

Informace k jednotlivým mnichům, nositelům linie mnicha Vinitaručiho, začínají být konzistentní počínaje mnichem Định Không (?–808), v osmé generaci. Buddhismus, který se v kronice popisuje, má hodně daleko od chanu dobových čínských chanových škol. Výraznými charakteristikami tohoto buddhismu byl ritualismus, asketismus, ale přesto i intenzivní angažování ve společenském životě, kterému byly blízké magické praktiky a divotvorství. Zmíněná historická kronika také nepřiznává Vinitaručiho škole příslušnost ke směru *chan* (zen).

Tím se samozřejmě nedá přímo popřít, že mniši před Định Khôngem, zvláště údajný Vinitaručiho žák Pháp Hiễn nikdy nežili. Zvláště Pháp Hiễn se zdá být doložitelný i z čínských pramenů, když první císař dynastie Sui věnoval do Vietnamu jisté Buddhovy ostatky a právě Pháp Hiễn byl pověřen

² Životopis Vinitaručiho a Pháp Hiễna z *Thiền uyển tập anh* v anglickém překladu Cuong Tu Nguyen 1997: 164–166.

jejich uložením do stúpy. O této události se zmiňuje jak jeho životopis, tak i čínské prameny.

Do Vietnamu se dostala také chanová tradice mnicha Bódhidharmy, jehož učení do čínského prostředí přizpůsobil Huineng.

9.3 Škola Vô Ngôn Thông

Podle kroniky *Thiền uyển tập anh* 禪苑集英 měl být výslovně chanovou školou směr, který do Vietnamu přinesl mnich Wuyan Tong (nebo Wuyantong) 無言通 (Vô Ngôn Thông) (759?–826).³ Také v jeho případě jeho reálnou aktivitu ve Vietnamu historik Nguyễn Tự Cường popírá.

Podle tradičního podání Wuyan Tong pocházel z Guangzhou. Od útlého mládí byl oddaným a zbožným buddhistou, který se nestaral o rodinný majetek. Do mnišského stavu vstoupil v klášteře Shuanglin ve Wuzhou, poblíž dnešního města Yiwu v provincii Zhejiang, nedaleho Hangzhou. Byl rozvážný a málomluvný, proto byl nazván Wuyan Tong (pronikající smysl beze slov). Každého dne se klaněl Buddhovi. Jeho mistr se jej jednou otázel, komu se klaní. Wuyan Tong odpověděl, že Buddhovi. Mistr ukázal na Buddhovu sochu a otázel se: „Ale co je pak tohle?“ Wuyan Tong byl zmaten a v noci přišel za svým mistrem a zeptal se ho na smysl jeho slov. Mistr se otázel: „Jak je to dlouho, co jsi opustil domov?“ Odpověděl: „Deset let“. „Jestli nejsi schopen pochopit smysl ani této věci, nebude ti stačit ani sto let“. Později vzal mistr Wuyan Tonga za opatem jménem Mazu Daoyi 馬祖道一 (709–788) v provincii Jiangxi, ale ten právě zemřel. Přesto jeho učení posléze Wuyan Tonga výrazně ovlivnilo. Mistr jej tedy ponechal u Mazuova hlavního žáka Baizhang Huahaie 百丈懷海. Baizhang se jednou kdosi otázel: „Co je to učení Velkého vozu o dosažení osvícení?“ Baizhang odpověděl: „Když je mysl prázdná, slunce moudrosti spontánně svítí.“ Při těchto slovech Wuyan Tong prohlédl.⁴

Vrátil se do Guangzhou a stal se opatem kláštera Hua'an (和安寺). V roce 820 se Vô Ngôn Thông dostal do kláštera Kiến Sơ (建初寺) ve vesnici Phù Đổng, v provincii Bắc Ninh, dnes čtvrť Gia Lâm v Hanoji. V tomto klášteře se ovšem věnoval pouze sezení a meditaci proti zdi, vůbec nemluvil a málo jedl. Prožil tak mnoho let a nakonec zůstal jen jediný mnich, Cầm Thành, který s ním udržoval kontakt a byl schopen přejmout jeho učení. Technika *biguan* 壁觀 nemusí vždy znamenat fyzicky „sedět proti zdi“ *mian bi* 面壁. Především se myslí meditace, která pomáhá překonat rozlišování mezi „já“ a tím druhým. Bezpochyby je tato zmínka v kronice variací na legendu o Bódhidharmovi. Přesto

3 Životopis z *Thiền uyển tập anh* v anglickém překladu Cuong Tu Nguyen 1997: 105–107.

4 Xylograf *Thiền uyển tập anh* 4a-4b, Cuong Tu Nguyen 1997: 105-106.

se Vô Ngôn Thông považuje ve Vietnamu za zakladatele školy „Meditování naproti stěně“ *Quán Bích*. Ve 13. století se škola Wuyantonga transformovala ve školu Trúc Lâm.

Nguyễn Tụ Cường (1995) soudí, že žádný Wuyantong nikdy neexistoval a že legenda o něm vznikla tak, že si vietnamští historikové vybrali jednoho z 13 žáků mistra Huahaie, a to Bu Yu Tonga z Guangzhou, o němž nebylo z čínských pramenů nic známo, dokonce ani rok úmrtí. Vietnamští autoři potřebovali prostě propojit linii kláštera Kiến Sơ počínající Cầm Thànhem s nějakým čínským mnichem.

Narozdíl od Vô Ngôn Thônga, Cầm Thành je bezesporu historickou postavou. Podle jiného životopisu Cầm Thành získal území od laického zbožného buddhisty, aby na něm postavil chrám. Cầm Thành (jehož původní jméno bylo Lap Duc, jméno Cầm Thành získal až od Vô Ngôn Thônga a znamená „dojímavá upřímnost“ 感誠) se původně zdráhal klášter vybudovat, ale byl k tomu přesvědčen ve snu. Chrám byl určen pro uctívání Phù Đổng Thiên Vương (扶董天王) = Xung Thiên Thần Vương 冲天神王 (zázračné dítě v době vlády 6. krále Hunga v letech 1718–1631 př. n. l., jež ochránilo zemi před nepřáteli).

O škole Thảo Đường nevíme téměř nic, kromě jmenného seznamu jejich představitelů v kronice *Thiền uyển tập anh* (Cuong Tu Nguyen 1997: 204–205).

Vietnamští zenoví představitelé se snažili odvodit původ linií svých učitelů z Číny podobně, jako se snažili čínští buddhisté v Číně odvodit původ svých mistrů z Indie. Zen se ve vietnamském buddhismu na samém sklonku prvního tisíciletí stal dominantním proudem, což na pozdější kronikáře zapůsobilo tak, že buddhismus považovali za téměř identický se zenem. Byli to ovšem spíše vzdělanci, často s konfuciánským pozadím, členové společenských elit. Ve skutečnosti běžné obyvatelstvo do zenu nikdy neproniklo a dokonce ani většina mnichů ne. Pro ty byla vždy bližší např. škola Čisté země (Jingtu / Tịnh độ 淨土) západního ráje (Tây Phương Cực Lạc) se svým devocionálním a rituálním přístupem, při němž hrály například významnou roli proroctví nebo recitační formule *dháraní* používané při léčbě nemocí, vyhánění zlých duchů, přivolávání deště.⁵ S rituály za přivolání deště souvisely již první chrámy založené ve Vietnamu v době vlády guvernéra Sĩ Nhiếp. Zvláště ke klášteru s pagodou Pháp Vân se obracela pozornost císařského dvora při každém větším suchu. Dokladem je i legenda o klášterní služce Man Nương 蠻娘 reprezentující ženskou sílu země a jejím spojení s mnichem Khâu Đà La 伽羅梨, jenž představuje sílu buddhistické nauky.⁶ Dalším oblíbeným božstvem byl Vajšravana (Kubera), původně védské hinduistické božstvo, jehož uctívání se do buddhismu dostalo jak severní cestou přes Chotan, tak i jižní cestou, do Vietnamu patrně

5 Doklady o přítomnosti školy Čisté země ve Vietnamu shromáždil Langlet 2012: 232–236.

6 Příběh Man Nương 蠻娘傳 se nachází v kronice LNKG 1991: 31–32.

prostřednictvím Čampy. Mnich Khuông Việt 匡越 údajně v roce 981 díky uctívání Vajšravany odrazil čínské vojsko.⁷

Zlatou dobou buddhismu byla dynastie Lý (1009–1225). Buddhistická obec opakovaně potvrzovala legitimitu panovníků, kteří naopak museli vystupovat jako její ochránci. Buddhistická obec tak nahrazovala „mandát nebes“ – tradiční legitimizační metodu čínských císařů. Nacházíme zde podobnosti se společenskou rolí buddhismu v dalších dobových státech jihovýchodní Asie (Kambodža – Angkor, částečně Čampa, později Laos).

Vedle buddhismu se po dobu tisícileté čínské nadvlády ve Vietnamu rozvíjel i náboženský taoismus. Již na konci dynastie Východní Han je taoismus v Jiaozhi doložen v díle mistra Mouzi 牟子.⁸ Taoistické chrámy byly na území Vietnamu nepochybně již v době dynastie Tang (Gao Pian nechal rekonstruovat chrámy včetně taoistických) a v době dynastie Lý zaznamenávají kroniky řadu zmínek také o budování taoistických chrámů a klášterů (*guan / quán* 觀), které se těšily podobné přízni dvora jako buddhistické kláštery (Langlet 2012: 238–242).

7 Podle Thiên uyển tập anh, Cuuong Tu Nguyen 1997: 71–73, 111–112.

8 Mouzi li huò lun / Mâu Tử Lý Hoạc Luận 牟子理惑論. Viz zmínka výše.

10 PRVNÍ OBDOBÍ VLÁDY DYNASTIE LÝ

10.1 Lý Công Uẩn a mnich Vạn Hạnh

Lý Công Uẩn (973–1028) se narodil na vesnici v provincii Bắc Ninh (TT 3 2012: 304). Líčení jeho života až do nástupu na trůn je z větší části složeno z příběhů legendárního charakteru. Ty nasvědčují tomu, že jeho cesta k moci byla již v době vlády dynastie Lý námětem vyprávění lidové tradice, stejně jako dvorských vzdělavců, kteří se snažili zpětně legitimizovat jeho politický vzestup, který byl vlastně uzurpací moci dynastie Lê. Lý Công Uẩnova matka údajně otěhotněla po setkání s nějakou božskou bytostí (*shenren* 神人) nedaleko pagody Tiêu Sơn 焦山. Ve třech letech jej adoptoval mnich Lý Khánh Văn 李慶文 a vychovával jej jako vlastního syna. Později jej poslal studovat k slavnému mnichovi Vạn Hạnhovi 萬行, u nějž prokázal nadání jak pro studium buddhismu, tak i pro vojenské záležitosti.¹ Podle některých teorií byl sám Vạn Hạnh Lý Công Uẩnovým otcem. Přestože byl jeho původ nejasný, sám Vạn Hạnh se u královského dvora zmínil, že rod Lý patří k nejrozsáhlejším v zemi.² Zdá se však vysoce pravděpodobné, že představitelé buddhistické obce si Lý Công Uंना zvolili kromě jeho nadání především vzhledem k tomu, že nebyl vázán na žádný rod lokálních vládců.

Lý Công Uẩn na doporučení mnicha Vạn Hạnhe dostal místo v královském paláci a sloužil v družině prince a budoucího nástupce Lê Hoànova Lê Việta. Princové Lê Đĩnh, Lê Việť a Lê Tich si všichni vydobyli pozice rovnocenné korunnímu princovi ještě za vlády svého otce Lê Hoàn. K těmto ambicím je opravňovaly jednak jejich schopnosti oproti ostatním mladším bratřím, ale

1 TT II 1a-1b, TT 3 2012: 115–116.

2 TT I 32a, TT 3 2012: 110.

10 První období vlády dynastie Lý

také strategická poloha jejich panství, z nichž panství Lê Đĩnhovo bylo nejbliž hlavnímu městu Hoa Lu (Taylor 2013: 57). Po smrti otce soupeřili o trůn čtyři bratři Lê Đĩnh, Lê Việt, Lê Tich a Lê Kinh. Lê Việt, který byl údajně humánní a ctnostný, byl zavražděn 3 dny po korunovaci.³ Lê Đĩnh postupně ostatní bratry sprovodil ze světa a vládl 4 roky do své smrti.

Lý Công Uẩn nakonec dosáhl postavení velitele palácové stráže. Díky podpoře mnichů, kteří byli nezbytnou oporou vlády dynastie Lê, ačkoli Lê Long Đĩnh se snažil jejich vliv omezit, si Lý Công Uẩn zachovával na dvoře stabilní postavení. Při vraždě Lê Viëta údajně jako jediný zůstal na místě činu a nechal jej umřít ve svém náručí, zatímco všichni ostatní otřesení krutostí vraždy uprchli. Tento akt neohrožené loajality údajně ohromil i samotného Lê Long Đìnhe.⁴

Mnich Vạn Hạnh se společně s ministrem Đào Cam Mộcem (陶甘沐; ?–1015)⁵ rozhodl, že na trůn dosadí svého chráněnce Lý Công Uẩna. V roce 1009 stávající král Lê Long Đĩnh zemřel, o nástupnictví začalo soupeřit několik sourozenců, protože stanovený nástupník měl jen 10 let, a Vạn Hạnh společně s věrnými strážemi spěšně dosadili Lý Công Uẩna. Výběr Lý Công Uẩna odpovídal tomu, že neměl za sebou výrazné rodové mocenské pozadí a musel tak vděčit za svůj růst výhradně mnišské komunitě.

Po nastolení nového vládce dokázal Vạn Hạnh situaci uřídit tak, že nedošlo k žádnému odporu. Získal pak zato titul státní učitel *guoshi* 國師. Hlavním programovým krokem nového panovníka krátce po jeho nástupu na trůn byl odvážný, avšak promyšlený přenos hlavního města do pevnosti Đại La na území dnešní Hanoje. Nové město pojmenoval Thăng Long 昇龍 „Vzlétající drak“. Král tím chtěl ukázat, že jeho vláda nebude založena na vojenských základech, nýbrž na ekonomické prosperitě – zemědělském využívání úrodné delty Rudé řeky, již je Hanoj centrem. K přednímu zájmu vlády patřila organizace budování zavlažovacích kanálů.

Císař údajně na místě hlavního města uviděl vzlétnout zlatého draka, což bylo považováno za blahověstné znamení. Podobných prorockých předpovědí slibujících příchod nové stabilní dynastie, která zajistí mír a prosperitu, zaznamenávají kroniky celou řadu. Předpokládá se, že autory proctví byla skupina buddhistických mnichů, mezi nimiž se nacházel i Vạn Hạnh. Pomocí těchto prorocství, případně pomocí účelových interpretací náhodných zvláštních úkazů připravovali představitelé buddhistické obce veřejné mínění pro

3 TT I 25b-26b, TT 3 2012: 102–103. Avšak historik Ngô Sĩ Liên obviňuje právě Lê Viëta, že včas nezakročil proti svému mladšímu bratrovi a přivodil tak brzký konec dynastie.

4 TT I 26a, TT 3 2012: 102–103.

5 Đào Cam Mộc byl později pro své zásluhy o rod Lý uctíván v chrámu předků 8 císařů dyn. Lý: Chrám Lý Bát Đế (Đền Lý Bát Đế, 李八帝廟), jenž byl založen v roce 1028 po smrti císaře Lý Thái Tổ.

pozitivní přijetí nového vládce. Nejpodrobněji popsáním prorockým zjevením bylo, když do bavlíkového stromu ve vesnici v Lý Công Uẩnově rodné oblasti uhodil blesk a vypálil v něm prorockou báseň:

*Kořeny stromu hluboko přehluboko,
koruna stromu se bujně zelená,
srp na obilí a strom uvadl
a osmnáct plodů uzrálo.
Východní pahorek se propadne do země,
strom zázračným způsobem opět ožije.⁶
V paláci hromu se ukázalo / ukáže slunce,
v paláci Duie pohasly / pohasnou hvězdy.
Za šest či sedm let,
v Podnebesí zavládne veliký pokoj.*

Mnich Vạn Hạnh to sám od sebe vyložil následovně: „Ve verši: Kořeny stromu hluboko přehluboko, kořeny znamenají základ a základem je vládce. Čtení znaků 沓 yěu (hluboký, skrytý) a 天 yéu (umřít mladý) bylo dříve shodné. Je tedy tomu třeba rozumět, že [panovník] zemře mladý. Ve verši: Koruna stromu se bujně zelená znamená koruna vrcholek a vrcholkem je poddaný. Znaky „zelený“ thanh 青 a kvetoucí thinh 菁 se vyslovují podobně.⁷ Slovo „zelený“ je tudíž potřeba chápat jako „vzkvétající“, „poddaný dosáhne rozkvětu“. [Tři znaky] „srp na obilí a dřevo“ dohromady tvoří znak Lê 黎. Znaky „osmnáct plodů“ dohromady tvoří znak Lý 李. Znaky „východní pahorek“ představují znak Trần 陳. Znaky „vstoupí do země“ 入地 dohromady znamená, že lidé ze severu přijdou loupit. „Strom zázračným způsobem ožije“, to znamená, že dynastie Lê se znovu zrodí. „V paláci hromu se ukázalo slunce“: „hrom“ znamená východ, „slunce“ znamená Syn Nebes. „V paláci Duie pohasly hvězdy“: „Dui“ označuje západ, „pohasnout“ znamená „zahynout“, „hvězdy“ označují „mnoho lidí“. Tím se říká, že císař zemře mladý a poddaný bude povýšen. Dynastie Lê padne, kdežto dynastie Lý se ujme vlády. Syn Nebes se ukáže na východě a na západě zahyne mnoho lidí. Za šest až sedm let v Podnebesí zavládne všeobecný pokoj.

Podle kronik následovala další prorocká znamení. V jistém klášteře se objevil bílý pes, který měl na zádech černé chlupy ve tvaru zvláštních příznivých znamení (se znaky Syn nebes Tianzi 天子); v kůře starého

6 Toto dvojverší, které se podle následujícího výkladu vztahuje až na dynastie Trần a Lê není obsaženo ve starší kronice VSL a bylo evidentně do básně přidáno až při redakci kroniky za dynastie Lê ve druhé polovině 15. století.

7 Čín. *qing* a *jing*. V dobové vietnamské výslovnosti čínštiny byla patrně výslovnost těchto dvou znaků ještě bližší.

10 První období vlády dynastie Lý

banjánu v klášteře Sông Lam hmyz vyhlodal znak *guo* 國 „stát“ apod.⁸ Prorockou propagandou připravovali dvorští mniši cestu Lý Công Uânovi na trůn ještě za života nemocného krále Lê Đĩnh, který si přes veškerou svou krutost již nedovolil proti nim zasáhnout. Lý Công Uân se možných negativních vlivů prorocství bál natolik, že dokonce Vạn Hãnhe na čas uklidil na venkov.

Ideologické pozadí a příčiny přenosu hlavního města císař údajně vysvětlil v ediktu, který se zachoval v kronice *Đại Việt sử ký toàn thư*:

„Ve starých dobách, dynastie Shang až do vlády Pan Genga (Pán Gēng 盤庚; 1290–1263 př. n. l.) změnila hlavní město pětkrát a dynastie Zhou do vlády Cheng wanga změnila hlavní město třikrát. Cožpak je možné, aby králové těchto tří dynastií přesunovali hlavní města jen na základě egoistického prospěchu? Ne, to vše dělali, aby naplnili velké plány. Uprostřed prováděli plány pro desetitisíce budoucích generací, nahoře pozorně dbali na vůli nebes a dole přihlíželi k přáním lidu. Pouze tehdy, pokud k tomu nutila nezbytná potřeba, přistupovali ke změnám. Z tohoto důvodu se císařský trůn upevňoval na dlouhou dobu, zvyky a mravy [byly prosté], lidé bohatli a prosperovali.

Avšak dvě dynastie Đĩnh a Lê sledovaly jen své vlastní výhody a nedbaly na vůli nebes, nenásledovaly příkladů zanechaných dynastiemi Shang a Zhou a zůstávaly tvrdohlavě na tomto místě. Proto jejich dynastie trvaly krátce, jejich poddaných ubývalo a všechno ztrácelo přirozený pořádek. Velice se nad tím trápím a nemohu jinak, než hlavní město přemístit. Co se týče města Đại La, někdejšího hlavního města Gaowanga (tj. generála Gao Piána), je umístěno v centru území oddělujícího nebe a zemi. Je zde možné obdržet sílu stočeného draka a tygra chystajícího se ke skoku. Přesně zde se setkávají jih a sever, východ a západ. Řeky a hory jsou zde rozloženy tak, jak je třeba. Je to místo prostorné a rovné, země je vysoko položená a dostatečně suchá. Lidé těchto míst nejsou vyčerpáváni bojem s chudobou, vše živé se zde v hojnosti množí a roste. Prozkoumal jsem všechny kraje země Vietů a [zjistil jsem], že toto místo je nejlepší a uskutku je zde shromážděno vše nejdůležitější. Bude to ideální sídlo, které se stane hlavním městem pro deseti tisíce generací. To je důvod, proč jsem se rozhodl vybrat toto překrásné místo a založit zde naše sídlo. ...⁹

8 Zmínky v životopise mnicha Vạn Hãnhe (Cuong Tu Nguyen 1997: 175–176). Blahověstná znamení se měla objevovat i v průběhu Lý Công Uânovy vlády. Například v chrámu Kiến Sơ (čtvrť Gia Lâm v Hanoji), kde dříve údajně pobýval Vô Ngôn Thông, spatřil Lý Công Uân knihu na velkém stromě před svatyní, v níž byly napsány oslavné verše na nového vládce přinášejícího harmonii do celého podnebesí. *Essays into Vietnamese pasts* 1995: 24.

9 TT II 2a-2b, TT 3 2012: 116–117. Jiný překlad viz *Sources of Vietnamese Tradition* 2012: 32.

Po nástupu na trůn nechal císař zničit všechny mučící nástroje a vyhlásil všeobecnou amnestii. Podporoval buddhistické kláštery a nechal z Číny dovézt buddhistická písma.¹⁰ Omezoval náklady na provoz dvora. Pozdější konfucianští historikové jej kritizují za příliš nákladnou podporu buddhismu, vychvalují však jeho humánní povahu. V roce 1021 zavedl Lý Công Uẩn veřejné oslavy císařských narozenin. K oslavám narozenin nechal císař vybudovat za branami hlavního města umělý pahorek, na němž měly být umístěny výjevy rozmanitých fantastických zvířat a ptáků. Když však následujícího roku 1022 císař seznal, že budování umělé hory je nákladné a „vysiluje lid“, nechal stavbu zastavit a zorganizoval pouze slavnostní oslavu. Buddhismus pronikal veškerý společenskopolitický život. Byly vyhlášovány vegetariánské posty při nejrůznějších příležitostech (při velkých náboženských oslavách či veřejných kázáních, v souvislosti s modlitbami za zemřelé). Již za Tangů byl buddhismus ve Vietnamu dobře provázán s místními kulty a zásadně formoval lidové náboženství (Cuong Tu Nguyen 1997: 67–69).

Lý Công Uẩn neustále cestoval po celé zemi, aby se seznamoval se situací lidu. V jeho humánních reformách vedených buddhistickým důrazem na soucit pokračovali také jeho nástupci Lý Thái Tông a Lý Thánh Tông. Například Lý Thánh Tông v roce 1055 nechal vězňům rozdat oděvy a rohože a dvakrát denně poskytovat jídlo. Lý Thánh Tông změnil název státu z Đại Cồ Việt na Đại Việt a udělil posmrtná a chrámová jména svému otci a dědovi.¹¹

Císaři se také podařilo dosáhnout uznání svého státu ze strany dynastie Song a to v roce 1010. Songský císař přitom opět neposlechl některé rádce, kteří hlasovali pro vojenskou intervenci, ale stát potřeboval soustředit armády na severu a na jihu se pokud možno ozbrojeným střetnutím vyhnout. Pověstinou vítězně si Lý Công Uẩn vedl také v bojích s Čampou.¹² Jeho vládu můžeme rozdělit na tři období, v prvním období do roku 1016 se snažil upevnit své postavení především v pohraničních oblastech a budovat hlavní město. Nechal vyřešit problémy s uprchlíky, kterým pomáhal k návratu do jejich domovů.¹³ Od roku 1016 se věnoval náboženskému podmanění země, budování duchovní autority, kdy nechával provádět rituály přivádějící místní božstva a duchy

10 Tripitaku žádali společně s vlastnoručním exemplářem ponaučení songského císaře Tainzonga, aby manifestovali svou oddanost vládoucí čínské dynastii. TT 3 2012: 307 podle informace v *Song shi*.

11 Podle TT II 39b, TT 3 2012: 163 v roce 1054. Podle kroniky *Song shi* však došlo k plnému zavedení těchto rituálních náležitostí až na konci vlády tohoto panovníka, tj. po roce 1068. TT 3 2012: 332.

12 Např. v roce 1020, kdy se vojska dynastie Lý dostala do dnešní provincie Quảng Bình.

13 K repatriaci uprchlíků bylo nepochybně přistupováno pomocí represivních sil. TT II 4a, TT 3 2012: 119 zaznamenává příkaz: „Lovit uprchlíky a navracet je do jejich rodných míst.“

10 První období vlády dynastie Lý

k poslušnosti dvoru – vesničané opravovali božišťe a kapličky.¹⁴ V posledních letech pak připravoval předání vlády svému nástupci (Taylor 2013: 61).

V roce 1020 Čamové zaútočili na Đai Cồ Việt, ale vietnamské armády je přinutily se stáhnout. V roce 1026 své tažení Vietnamci proti Čampě opakovali a Čampa byla nucena obrátit se o pomoc k Číně. Protože Čína Čampě hmotně nepomohla, obrátili se na angkorského Súrjavarmana I., ale také neúspěšně (Maspero 1928: 133–134). Znovu vietnský panovník proti Čampě zaútočil v roce 1044, dobyl město Vidžajapura a v boji zabil čamského krále Džaja Sinhavarmana II. (1042–1044),¹⁵ a opět v roce 1069, kdy jako rukojmí padl do vietnamského zajetí i král Rudravarman III. Výměnou za zajatce Vietnamci trvale obsadili severní část Čampy, která již od té doby jen ustupovala.

10.2 Hospodářská situace a rozvoj

Veškerá půda v zemi byla teoreticky majetkem vládce. Stát však přímo užíval jen malou část půdy a zbytek rozdělával členům císařské rodiny a vysoce postaveným hodnostářům jako léna a panství. Někteří z těchto lenních pánů měli k dispozici jak půdu, tak i její obyvatele, kteří jim sloužili jako otroci a nebyli nuceni odvádět daně a pracovní povinnosti státu. Rolníci na velkých panstvích naopak odváděli daně jako svému pánovi, tak i státu a byli přímými poddanými dvora. Často existovaly tyto dvě skupiny obyvatelstva vedle sebe, například národní hrdina a generál Lý Thường Kiệt měl na svém panství 4000 domácností v přímém poddanství a 10 tisíc domácností, které byly podřízené císaři. Po smrti hodnostářů musel panovník přechod majetku do rukou potomků schválit. Vlastní panství s poddanými získávaly také buddhistické kláštery (Nguyễn Khắc Việt 2013: 44–45).

Mezi otroky se obvykle dostávali zločinci, dlužníci neschopní splácet a váleční zajatci. V dobách hladomorů se objevovaly i případy prodávání dětí

14 Příkazy opravovat zchátralé buddhistické a taoistické sakrální stavby v celé zemi a zprávy o intenzivním vstupování prostých lidí do klášterů se objevují v TT hned k roku 1010.

15 V kronice TT je čamský panovník jmenován Zhadou 乍鬥, v kronice VSL Rendou 仁斗 (v případě prvního znaku došlo v jedné z kronik k opisovačské chybě). V zimě roku 1043 došlo k nadpřirozenému úkazu, kdy se v královském paláci sám od sebe pohnul královský štít, což bylo vyloženo jako znamení k zahájení tažení proti Čampě. Tažení bylo podle kroniky TT doprovázeno i dalšími pozitivními znameními. Např. když císař dorazil k hoře Ma Cồ 麻姑, olemoval slunce purpurový oblak. Když královské loďstvo pokračovalo k zátocce Hà Nãi, mrak zakryl loď, v níž se nacházel císař, a pohyboval se společně s lodí. TT II 34a, TT 3 2012: 157. Vietové zajali manželku čamského vládce. Když ji na zpáteční cestě poručili dostavit se na královskou loď, vrhla se sama do moře a zahynula. V roce 1046 zřídili v královském paláci oddělení pro ženy pocházející z Čampy. TT II 36b, TT 3 2012: 159.

do otroctví, ale obchodování s otroky se stát za dynastie Lý snažil zamezit. Postupně si hodnostáři a nobilita začali tvořit také vlastní ozbrojené armády.

Většinu půdy ovšem představovaly vesnice náležející přímo pod císařskou regionální správu. Tyto vesnice platily daně prostřednictvím císařské administrativy a byly povinny účastnit se nucených prací na cestách, hrázích a kanálech. Vláda se budování irigačních staveb, kanálů a hrází věnovala velice intenzivně a místní hodnostáři měli trvalou odpovědnost za kontrolu stavu kanálů a hrází. Vesničané byli také vystaveni vojenským odvodům. Zemědělská půda byla pravidelně mezi rolníky přerozdělována. V průběhu dynastie Lý však rolníci začali k půdě získávat vlastnický vztah a půda se začala prodávat. Nánosy v ústích velkých řek u mořského pobřeží byly stabilizovány pomoci hrází a zúrodňovány.

Historické kroniky vyzdvihují příklady, kdy se v době povodní císař osobně vypravil dohlížet na stavbu či opravu hrází či nechal provádět císařské rituály k odvrácení sucha. Mnozí císařové při přírodních katastrofách nebo hladomorech snižovali daně a prováděli další lidumilné kroky ke zmírnění chudoby (Langlet 2012: 292).

Na druhé straně se nezastavovali před krutostí ve vztahu k okolním etnikům. Například při tažení proti horským kmenům v roce 1014 nechal Lý Công Uẩn pobít přes deset tisíc nepřátel, v průběhu tažení do Čampy zahynulo na 30 tisíc obyvatel Čampy, při tažení v roce 1069 bylo zajato na 50 tisíc Čamů (Langlet 2012: 291).

Hospodářství za dynastie Lý zaznamenalo rozvoj hedvábnictví, zpracování bavlny, vyšívání brokátu. Vietnamské výrobky docházely uznání až na čínském císařském dvoře. Mezinárodního významu dosahovala těžba stříbra, zlata, cínu a železných rud. S obchodem souvisel rostoucí loďařský průmysl; námořnímu obchodu sloužily přístavy na pobřeží, kam přijížděli obchodníci z Thajska a z Jávy. Obchod některými artikly (hedvábí) byl státními nařízeními limitován a kontrolován (Nguyễn Khắc Việt 2013: 47). Prosperoval také obchod mezi nížinou (zemědělské produkty, železné zbraně a nástroje) a horskými oblastmi (lesní produkty z hor). I přes rostoucí význam obchodu byli obchodníci s rostoucím vlivem konfuciánského myšlení společensky přezíráni.

V dílčích aspektech se vládcové dynastie Lý snažili imitovat čínský císařský dvůr – to se dotýkalo struktury paláce i institucí a zvyků v něm zaváděných (např. zvon k vyjádření stížností poddaných). Velmi populární byly oslavy určené pro veřejnost za účasti císaře: např. při velkém vodním festivalu o svátku středu podzimu nebo při oslavě císařových narozenin. Jednalo se i o metodu, jíž si dynastie Lý zajišťovala autoritu a legitimitu v očích svých poddaných.

10 První období vlády dynastie Lý

Budování státních úřadů bylo ovšem jen postupné, rozhodně si nelze představovat, že by vietský císařský dvůr fungoval v první polovině 11. století obdobně jako songský dvůr v Číně. Historikové zde hovoří o postupné „imperializaci“ země. V těchto souvislostech zvláště poukazují na neexistenci chrámu císařských předků v první části vlády dynastie. Zatímco podle běžných čínských zvyklostí povýšil vládce nové dynastie své předky v pěti generacích na císaře a císařovny, Lý Công Uẩn jim udělil pouze královské tituly *wang*. Konfuciánský chrám předků (*taimiao* 太廟) byl zřízen až v roce 1070 (TT 3 2012: 22). Nepravdivost oproti čínským dynastickým zvyklostem lze pozorovat také v udělování posmrtných a chrámových jmen zesnulým prvním vládcům dynastie.¹⁶ Chrámová jména Lý Thái Tổ a Lý Thái Tông udělil svému dědovi a otci až třetí císař Lý Nhật Tôn (Lý Thánh Tông) ke konci své vlády.

10.3 Systém státní správy

V prvním století vlády dynastie Lý měl systém státní správy víceméně rodinný charakter (členové císařské rodiny vládli na svých lénech). Hodnostáři (často z císařského rodu nebo spřízněných rodů nobility) nedostávali plat, ale rentu od svých poddaných. Jen velmi pozvolna se tvořil státní aparát čínského typu. Dvorský systém zahrnoval paralelní civilní a vojenské funkce jako tomu bylo v císařské Číně. Armáda byla proslulá dobrým tréninkem, díky němuž odolávala nejen v bojích s Čamami, ale za následující dynastie odolala i mongolským nájezdům. Velkou část dvorských úředníků tvořili buddhističtí mniši.

V roce 1042 vydal císař Lý Thái Tông upravený zákoník vycházející z tangského právního kódu, který byl údajně lidem velice uvítán.¹⁷ Zvýšil možnosti amnestií, stanovil podmínky vykupování se z trestů, omezil těžké tresty pouze na deset největších provinění, zaměřených především proti vzbouřencům. Obecně se soudí, že zákoník byl ovlivněn buddhismem, což se projevuje například na ochraně tažných zvířat.

10.4 Vztahy s okolními etniky

S nejmocnějším jižním sousedem, Čamami, byli sice Vietové povětšinou v nepřátelských politických vztazích, které však nebránily vzájemné kulturní výměně.

16 Jako první kritizoval tento „nedostatek“ historik Lê Văn Hưu v poznámce k záznamu o smrti krále Lê Hoàna, s tím že jméno Đai Hành, které mu bylo uděleno po jeho smrti, se správně užívá pro jakéhokoli zesnulého panovníka či panovnici jen pro mezidobí od úmrtí do vlastního pohřbu, kdy se má stanovit individuální posmrtné jméno. TT I 25a, TT 3 2012: 101.

17 TT II 30b-31a, TT 3 2012: 153. Tento zákoník se v původním znění nedochoval a považoval se za ztracený již v 19. století.

Vyspělá čamská kultura byla na dvoře dynastie Lý velice populární. Císař miloval čamskou hudbu a nechával si překládat čamské písně. Jsou doloženy čamské vlivy na rozvoj vietnamského buddhismu. Dokonce historický Vinítaruči byl pravděpodobně původem čamský mnich a také údajný zakladatel školy Tháo Đường následoval svého učitele do Čampy, kde po jistou dobu žil (Cuong Tu Nguyen 1997: 41, 51, 347). Když v roce 1044 císař Lý Thái Tông dobyl dvůr čamského krále Džaja Sinhavarmana II., zajal také dvorní dámy znalé zpěvu indických písní a indických tanců.¹⁸ Zajímavý je také záznam z konce dynastie Lý obsahující ranou konfuciánskou kritiku kosmopolitního kulturního prostředí dvora dynastie Lý.

V roce 1202 císař Lý Cao Tông přikázal hudebníkům složit hudební skladbu a nazval ji „Čamská melodie“. Její zvuk by natolik truchlivý a melancholický, že to přivádělo posluchače k pláči. Mnich a úředník jménem Nguyen Thuong pravil: Slyšel jsem, že Velká předmluva ke Knize písní praví, že hlasy země nesoucí se k zániku jsou žalostné a rozhněvané.¹⁹ V současné době jsou lidé ve zmatku a země čelí obtížím. Vaše veličenstvo si libuje v přepychu, záležitosti dvora jsou ve zmatku a mysl lidí je v úzkostech. Je to předzvěst zániku.²⁰

Hranice země směrem na západ a na sever do horských oblastí nebyly přesně stanoveny. Mezi Viety v nížině a dalšími etnickými skupinami v horských oblastech probíhal čilý obchodní styk, ale docházelo i k projevům odporu proti snaze dynastie Lý o ovládnutí horských oblastí. Vietští panovníci střídali a někdy i kombinovali politiku sňatkových aliancí a dobovačných tažení proti obyvatelům horských oblastí. Aliance s horskými kmeny sloužily Vietům k vytvoření bezpečné zóny mezi vlastním územím a Čínou. V delší perspektivě měly aliance se severními kmeny sloužit k možnému rozšíření vietského vlivu v jižní Číně. Jak přesně vypadaly kontakty mezi Viety a obyvateli horských oblastí za dynastie Lý v době míru nevíme, protože pozdější kronikáři je prezentují schematicky jako vztahy mezi civilizovanými obyvateli nížin a „barbary“ podobně, jako na sousední etnika pohlíželi Číňané.

V případě severních „horalů“ se jednalo především o předky dnešních skupin Tày a Nùng, mezi nimiž měl nejvýraznější politické ambice klan Nùng (Nông 農). V roce 1038 se Nùng Tồn Phúc (Nong Quanfu 農全福) prohlásil panovníkem státu jménem *Chang qi guo* 長其國. Císař Lý Thái Tông v roce 1039 zajal Nùng

18 宮女之善歌舞西天曲調者. TT II 35a, TT 3 2012: 158. Další zmínka o rozšíření čamských melodií a hudebních nástrojů na královský dvůr je z roku 1060. TT III 2b. TT 3 2012: 166.

19 K Velké předmluvě ke Knize písní *Shi da xu* 詩大序 viz její český překlad a komentář Slupski – Lomová 2009: 159–161.

20 *Source of Vietnamese Tradition* 2012: 82–83.

Tồn Phúca a jeho rodinu nechal popravit.²¹ Unikl však jeho čtrnáctiletý syn Nùng Trí Cao (Nong Zhigao 農智高), který později několikrát vedl povstání v letech 1041,²² 1048,²³ 1052. Po porážce jeho prvního povstání mu vietský císař odpustil a učinil jej lokálním panovníkem pod vlastní svrchovaností v naději, že jeho prostřednictvím se mu podaří obsadit území v jižní Číně. Nùng Trí Cao ale usoudil, že získá více, pokud přesune svůj zájem do jižní Číny, kde požádal songský dvůr o přijetí do poddanství. Avšak songský císař odmítl návrhy některých hodnostářů, aby pomoci Nùng Trí Caoa bojoval s Viety s tím, že Nùng Trí Cao patří do vietské sféry vlivu. Nùng Trí Cao proto v roce 1045 napadl songské pohraničí (horské oblasti v prefektuře Ande) a pokusil se zde vytvořit nezávislý stát (Nantian 南天). Císař dynastie Lý mu odmítl poskytnout pomoc, aby se nedostal do konfliktu se Songy. Když v roce 1049 Nùng Trí Cao napadl songské Yongzhou 邕州, Songové proti němu poslali trestnou výpravu pod vedením generála Qi Yuna. Qi Yun však upadl do zajetí. Podle čínských pramenů Qi Yun přemluvil Nùng Trí Cao, aby přešel na stranu dynastie Song a stal se oficiálně jejím vazalem. Tato nabídka byla pro Nùng Trí Caoa, který již dříve o spolupráci s Čínou usiloval, velice lákavá, protože by jej z hlediska songského dvora postavila na roveň vietskému dvoru Lý. Vietové to však nemohli připustit, protože by ztratili naděje na získání vlivu v jižní Číně a přišli by o území Cao Bàngu, které svěřili pod kontrolu Nùng Trí Caoa. V roce 1050 proto Vietové proti Nùng Trí Caovi vyslali vojsko pod vedením generála Quách Thỉnh Dật 郭盛溢. V roce 1052 kronika TT zaznamenává, že Songové proti Nùng Trí Caovi, který plenil songské pohraničí, poslali vojsko pod vedením hodnostáře jménem Di Qing 狄青, které v roce 1053 Nùng Trí Caoa dopadlo. Nùng Trí Cao utekl do království Dali 大理, jehož král jej však zajal, popravil a jeho hlavu poslal v krabici Songům.²⁴ Nùng Trí Caovi poddaní pak utíkali do severního Vietnamu do dnešních provincií Cao Bàng and Lạng Sơn, kde splynuli s místními Tày.

I přes neúčast Vietů na boji nungského vládce proti Songům, Nùng Trí Caoův boj vyvolal pohraniční napětí mezi Đai Việtem a Songy. Vietové mohli být se svou výchozí pozicí spokojeni, protože boje Nùng Trí Caoa jihočínské pohraničí citelně poničily, oslabily a ukázaly, že za určitých podmínek by byl i Đai Việť schopen úspěšně obhajovat své zájmy v této oblasti. Songský dvůr zprvu na nevyjasněnou situaci ohledně čínsko-vietnamské hranice nereagoval, protože byl zaměstnán severní hranicí, ale jinak reagovali místní hodnostáři. Zvláště aktivní úředník jménem Xiao Zhu usilovně agitoval za vojenskou akci, cvičil soukromou armádu a zapojoval do ní zběhy z vietnamské strany. Provokace

21 TT II 26a-26b, TT 3 2012: 147.

22 TT II 30a, TT 3 2012: 151.

23 TT II 36b-37a, TT 3 2012: 160.

24 TT II 37b-38b, TT 3 2012: 161–162, 330–331.

jihočínských úředníků donutila vietnamského císaře Lý Nhật Tôna zaútočit, ale diplomatickým vyjednáváním se mu zároveň podařilo dosáhnout toho, že čínský dvůr odvolal odbojné úředníky. Songský dvůr zastával po celých osmdesát let od roku 981 postoj, že ve vztazích s Vietnamem je úspěšnější vyjednávat než pouštět se do otevřených vojenských akcí, protože je to oblast odlehlá, s klimatem pro Čínany nezdravým, oblast, kterou by Songové ani v případě vojenského úspěchu nedokázali udržet (tuto myšlenku formuloval dvorský úředník Han Qi). Jihočínská úředníci byli přesto názorově nejednotní, na hranicích docházelo k průběžným malým konfliktům, někteří se tajně domlouvali dokonce i s Čamy (Taylor 2013: 76). Ani Vietové se nedrželi pozadu a prováděli drobné útoky na pohraničí,²⁵ byť na oficiální diplomatické úrovni stále vyměňovali poselstva. Konečně kolem roku 1072 začal songský dvůr plánovat ozbrojený útok. Císař Lý Nhật Tôn se však nedočkal výsledku své reformní politiky, protože roku 1072 zemřel.

Lý Nhật Tôn (Lý Thánh Tông) budil negativní pozornost songského dvora spíše než vojenskými přípravami svými ambicemi manifestovat svou svrchovanou moc přejímáním různých císařských atributů, ačkoli formálně vůči songskému dvoru stále zachovával vazalské postavení. V roce 1054 změnil název státu z Đại Cồ Việt na Đại Việt,²⁶ ačkoli současní historikové o tak raném užívání obou termínů pochybují (TT 3 2012: 28). Původní název byl zaveden jako bilingvní v době 10. století, kdy se Vietnam teprve začínal vymaňovat z přímé čínské nadvlády. V 11. století již byla představa vietnamské samostatnosti plně zakořeněna a nebylo potřeba ji verbálně zdůrazňovat bilingvní názvem. Mimo jiné z pozice „císaře“ Lý Nhật Tôn zakázal používání nestandardních znaků, jako byl znak pro slovo Cồ v dosavadním názvu země, což zvláště vyvolávalo nevoli songského dvora, protože takový úkon byl pouze v pravomoci císaře.

Dalším krokem na cestě k „imperializaci“ postavení vietnského vládce bylo zavedení songských dvorských oděvů, které mělo manifestovat rovnoprávnost čínského a vietnského panovníka. Na čelech vojáků nechal Lý Nhật Tôn vytetovat nápis: „voják syna nebes“.²⁷ Kromě imitace songských dvorských zvyklostí však rozvíjel i domácí panovnické tradice. Osobně vedl vojska proti povstalcům, účastnil se tradičních slavností, pořádal veřejné oslavy svých narozenin nebo svolával mnišská shromáždění (Taylor 2013: 73).

Ke konci své vlády čelil Lý Nhật Tôn kromě svého podlomeného zdraví, rostoucího napětí se Songy a neúrody kvůli suchu problému, jak vyřešit nástupnictví svého nedospělého syna. Právě proto snad v roce 1070 založil

25 TT 3 2012: 29. Útok na oblast Qingzhou v roce 1059 byl evidentní zkouškou vojenské připravenosti Vietů.

26 TT II 39b, TT 3 2012: 163.

27 Podle TT III 2a, TT 3 2012: 166 se tak stalo v roce 1059.

10 První období vlády dynastie Lý

svatyni věnovanou Vévodovi z Zhou, Konfuciovi a jeho žákům, která později proslula jako Chrám literatury Wenmiao 文廟.²⁸ Císař ustanovil sezónní oběti duchům těchto dávných světců jako ochráncům dynastie. Ve čtyřech letech zde začal korunní princ studovat a taktéž ostatní státní hodnostáři se zde měli vzdělávat především v loajálních postojích ke korunnímu princovi.²⁹ Mimochodem první Konfuciov chrám v Číně vznikl až v roce 1410. Všichni nejvyšší dvorští hodnostáři byli dobře obeznámeni s klasickými texty a uznávali jejich názory, protože vedly k loajalitě vůči panovníkovi.

Na rozdíl od svých dvou předchůdců se Lý Nhật Tồn snažil omezit bezmezný vliv buddhistických institucí na chod dvora a politické rozhodování vládců. Většinový buddhismus v 11. století vykazoval bohaté tantrické rysy, což přinášelo velký společenský ohlas různým magickým praktikám, které pozdější konfuciánští historikové odsuzují jako kouzelnictví.³⁰ Lý Nhật Tồn ovšem nebyl zaměřen proti buddhismu jako učení či náboženství, nýbrž proti příliš autonomnímu jednání buddhistických škol, které chtěl podřídit státní moci. K tomu využil mnicha Thảo Đườnga, jehož do svých služeb získal při tažení do Čampy v roce 1069 a jenž v severním Vietnamu neměl žádné mocenské zázemí. V očích starších v intelektuálních kruzích oblíbených chanových škol Vinítaručiho a Wuyantonga jej legitimizoval umělým napojením na linii předávání učení školy Yunmen 雲門, skrze níž byl vztažen k chanovému patriarchovi Huinengovi. V osobním i společenském životě byl ovšem císař stejně jako všechny ostatní vrstvy společnosti zbožným buddhistou.³¹ Pozdější konfuciánští historikové panovníky dynastie Lý kritizovali jak pro přehnanou podporu buddhismu a inspiraci buddhistickou naukou (např. časté amnestie), tak i pro nadměrný zájem o různá blahověstná znamení.³²

10.5 Válka se Songy

Spor začal o oblast Quảng Nguyên (dnešní provincie Lạng Sơn a Cao Bằng), která byla sporným územím mezi Čínou a Đại Việt, ale vietští panovníci jej skrze aliance s místním obyvatelstvem přičlenili k Đại Việt. Jednalo se o ob-

28 V roce 1069 je v souvislosti s přivedením čamských zajatců do hlavního města poprvé zmíněn také chrám královských předků Taimiao 太廟. TT III 5a, TT 3 2012: 169.

29 TT III 5a, TT 3 2012: 169.

30 Například mnich Nguyễn Bông údajně ovládal umění „převtělování se“ a byl obviněn ze snah převtělit se do nenarozeného dítěte krále a paní Ý Lan a stát se tak následníkem trůnu. TT III 3a, TT 3 2012: 167.

31 O neustávající podpoře buddhismu svědčí například intenzivní stavitelská činnost podporovaná dvorem, zmíněná např. k roku 1105 v TT III 15a, TT 3 2012: 182.

32 Zvláště v případě císaře Lý Thần Tônga (1127–1138). TT III 28a, 33b, 38b, TT 3 2012: 199, 205, 211.

last bohatou na nerostné suroviny. Songský císař Shenzong (1067–1085) v roce 1069 svěřil svou plnou důvěru reformátorovi Wang Anshiovi 王安石,³³ který se snažil zavést řadu velmi praktických reforem. Reformy se však potkaly s odporem a naprostou nedůvěrou ostatních dvorských rádců a nepochopením úřednického systému, který je zneužil ve svůj prospěch. Aby přes zvýšenou ekonomickou a sociální krizi udržel prestiž dynastie, pokusil se Wang Anshi zachránit situaci velkým tažením proti dynastii Lý. Počítal přitom s tím, že Vietové jsou výrazně oslabeni nedávnými boji s Čampou, avšak netušil, že ve skutečnosti úspěšné boje právě naopak Viety posílily.³⁴ Kromě praktického očekávání materiálního prospěchu z expedice považoval Wang Anshi jako zásadový čínský politik dosavadní usmiřovací politiku vůči Vietnamu za značně nezásadovou a opětovně podpořil původně proti-vietsky zaměřeného hodnostáře Xiao Zhua. Ten však mezitím od své agresivní rétoriky upustil a naopak se snažil konfliktu zabránit a odstrašit dvůr poukazem na sílu vietnské armády. V roce 1073 jej proto Wang Anshi nechal nahradit entuziastickým úředníkem jménem Shen Qi. Ten naopak bral připravovaný útok příliš na lehkou váhu a vietnamské hlavní město Thăng Long označoval za „malé a ošklivé“, které „zamáčkne jako veš“. I on byl proto nahrazen, tentokrát realistickým a zodpovědným Liu Yim (Taylor 2013: 78). V roce 1074 jihočínské provincie začaly zbrojit, verbovat do armády a zastavily obchod s Đai Việtem.³⁵ Cílem obchodního embarga bylo zamezení přístupu případných vietnských vyzvědačů. Zastavení obchodu bylo zároveň důsledkem praxe vlády Đai Việť skupovat od obchodníků neprodané zboží pro potřeby armády, které ovšem značně poškozovalo čínské obchodníky. Mimo obchodní styk s dynastií Song se Songové pokusili prostřednictvím spojenectví s pohraničními nevietskými vládci zastavit také obchodní styk mezi státem Nanzhao/Dali a Đai Việtem.

Po smrti Lý Thánh Tônga v roce 1072 nastoupil na trůn neplnoletý Lý Nhân Tông (1172–1127). Začátek jeho dlouhé a poměrně stabilní vlády byl kromě boje s dynastií Song poznamenán také excesem jeho matky císařovny Ý Lan. Ačkoli byla rodnou matkou následníka, nemohla být pro svůj prostý původ povýšena na úroveň císařovny.³⁶ Císařovnou matkou byla i nadále hlavní manželka Lý

33 Jakkoli král Lý Nhân Tông zahájil svou vládu vítězstvím nad Čínou spravovanou neúspěšným reformátorem Wang Anshi, sám prováděl reformy podobné, ale úspěšné. Například zavedl systém půjček pro rolníky na sadbu, které měli vracet v době sklizně.

34 TT III 8a, TT 3 2012: 173. O úspěšném tažení v roce 1069, při němž král osobně porazil a zajal čamského krále Rudravarmana III. (1061–1069?), viz TT III 4b-5a, TT 3 2012: 169. Rudravarman se poté vykoupil odstoupením tří provincií Đia Lý 地哩, Ma Linh 麻令 a Bó Chính 布政 (na území dnešní Quảng Bình a Quảng Trị).

35 TT III 8a, TT 3 2012: 173, 343.

36 Králi Lý Thánh Tôngovi se dlouho nedařilo zrodit následníka trůnu. Podle legendy zaznamenané v kronice TT III 3a, TT 3 2012: 167 často navštěvoval buddhistické pagody a taoistické chrámy. Kdekoli projížděl, lidé pouštěli od práce a zastavovali se v uctivé vzdálenosti. Jednou

Thánh Tônga známá jako císařovna Dương (Thượng Dương hoàng hậu), která po smrti císaře sloužila i jako regentka za nezletilého vládce. Ý Lan však byla organizačně schopná a tak se snažila zatajit chystaný palácový převrat, který měl pojistit nástupnictví jejího syna i její vlastní postavení. Na podzim toho roku stále nechtěly ustát monzunové deště. Císař se tudíž v chrámu modlil za zastavení dešťů. Buddha Oblaků dharmy (Fayunfo 法雲佛)³⁷ byl přenesen ve slavnostním procesí z chrámu v rodné vesnici Ý Lan do hlavního města. Přesně když byl buddha vnášen do chrámu, kde se mladý císař modlil, dešť ustal, což bylo považováno za zázračné znamení a Ý Lan to dodalo na všeobecné vážnosti.³⁸ Paní Ý Lan poté provedla palácový převrat, v němž nechala hlavní císařovnu vdovu (Thượng Dương hoàng hậu 上陽皇后) a 72 jejích společník pohřbít společně se zesnulým císařem.³⁹ Tradičně se uvažuje, že převrat Ý Lan uskutečnila společně s generálem Lý Thường Kiệtem.

Moc na dvoře v té době pevně držel generál Lý Thường Kiệt (李常傑; 1019–1105, původní jméno Ngô Tuấn). Lý Thường Kiệt pocházel z rodiny nižšího generála z klanu Ngô v tradičním centru říše Thăng Long. Již za druhého císaře dynastie Lý byl dvorským eunuchem a dostal se do velení armády. Proslavil se v tažení proti Čampě v r. 1069. Zatímco jeho moc rostla, dosavadní kancléř Lý Đạo Thành (李道成; ?–1081) byl poslán do vyhnanství. Tam intenzivně uctíval bódhisattvu Kṣitigarbhu (Địa Tạng Vương 地藏王), který byl považován za bódhisattvu pomáhajícího lidem žijícím v temné době zmatku před příchodem buddhy Majtréji, společně se zesnulým císařem Lý Thánh Tôngem.⁴⁰ V roce 1074 však Lý Thường Kiệt, příliš zaujatý vojenskými záležitostmi, musel povolat Lý Đạo Thành, který dobře zvládal situaci na dvoře, ale vojenskému nebezpečí se příliš nevěnoval, zpět na dvůr, protože ve vyhrocené době potřebovali pomoc jeden druhého. Lý Đạo Thành krátce po svém návratu na císařský dvůr zavedl zcela první verzi systému státních zkoušek (Taylor 2013: 80).

Lý Thường Kiệt v roce 1075 osobně velel armádě proti Songům – společně s generálem Nùng Tôn Đảnem, potomkem povstaleckého nungského vládce Nùng Trí Caoa. Boje probíhaly v blízkosti dnešního Nanningu a byly pro

si král povšiml dívky, která navzdory královskému průvodu nadále sbírala morušové listí. Král poručil vzít dívku, kterou nazvali Ý Lan (Yilan 倚蘭), do paláce, kde králi pravděpodobně v roce 1066 porodila syna, jenž byl prohlášen následníkem trůnu. Na základě toho byl Ý Lan udělen titul královské manželky *chenfei* 宸妃. TT III 3a-3b, TT 166–167.

37 Pagoda Oblaku dharmy Pháp Vân 法雲, v současnosti zvaná také Chùu Dâu se nachází v obci (xã) Thanh Khương, okresu Thuận Thành, provincii Bắc Ninh, a je jedním z nejstarších buddhistických chrámů ve Vietnamu. Místo bylo navíc rodištěm paní Ý Lan.

38 TT III 6b, TT 3 2012: 171 (rok 1073)

39 尊太妃為太后。靈仁太后姓嫉，始以嫡母而不得預政、因為王曰：老母劬勞、以有今日、及富貴而他人是居、將真老母以何地乎。王雖冲幼頗知葬上陽太后子、乃幽上陽水(=太)后及其侍女七十二於上陽宮、逼令殉聖宗葬。TT III 6b-7a, TT 3 2012: 172.

40 TT III 7b, TT 3 2012: 172.

Vietnamce vítězné. Lý Thường Kiệt využil nespokojenosti čínského obyvatelstva s Wang Anshihovo reformami. Lidé vietnského generála přijímali jako svého osvoboditele. Lý Thường Kiệt propagoval, že jeho jediným záměrem bylo zajišťovat blahobyt lidu, ve skutečnosti Vietové chtěli v průběhu tažení vzbudit mezi etnicky příbuzným jihočínským obyvatelstvem sympatie a rozšířit své území o severní oblasti starověkého Nanyue (TT 3 2012: 30). Při dobytí nového území Lý Thường Kiệt vztyčoval nápisy, na nichž prohlašoval, že je spojencem Wang Anshiových politických odpůrců. Hospodářský rozvrat a stotisícové ztráty na životech místního obyvatelstva Vietům náklonnost místního obyvatelstva nepřinesly, zabránily však původnímu songskému plánu verbovat do armády především jihočínské obyvatelstvo. Na jih tak musely být poslány části jednotek vycvičených pro boj s tangutským státem Xixia ve stepních oblastech, jímž vlhké tropické klima činilo značné komplikace. Wang Anshiovi odpůrci začali proti invazi do Vietnamu vystupovat i na císařském dvoře. Songové se snažili posílit své pozice spojením s Čampou a Khmerskou říší (Angkorem). Čampa doufala, že získá příležitost se songskou pomocí znovuobnovit ztracená území, ale Lý Thường Kiệt si dal záležet, aby novou vietnamsko-čamskou hranici pojistil mimo jiné osídlováním vojenskými kolonisty.

V roce 1075 Lý Thường Kiệt citelně poničil songské námořní základny v Hepu a Qinzhou, díky čemuž byla vietnamská námořní síla, která osvědčila své schopnosti již při bojích s Čampou v letech 1044 a 1069, lepší než songské loďstvo. Při tomto druhém tažení se songské loďstvo dostalo k řece Như Nguyệt, kde Lý Thường Kiệt opět využil lest s bodci skrytými pod hladinou. Při této bitvě údajně složil následující báseň, kterou v noci recitoval svým vojákům jako slova boha řeky, podle jiného podání byla báseň recitována vojákům v chrámech. Každopádně pravidelnou báseň v tangském stylu jistě nedokázal složit sám Lý Thường Kiệt a už vůbec ji nemohli vojáci rozumět přímo při pouhé recitaci.

南國山河南帝居
截然定分在天書
如何逆虜來侵犯
汝等行看取敗虛

*Mezi horami a řekami jižní země sídlí Vládce jihu,
tak bylo nepohnutelně vymezeno v nebeských knihách.
Jak se mohou tito barbari opovážit [sem] utrhnout?
Uvidíte, že budete naprosto rozprášeni.⁴¹*

Poté vojsko porazilo songskou armádu, která již byla citelně oslabena epidemií, a Lý Thường Kiệt uzavřel mír za podstoupení pohraničních území. Císař Lý Càn Đức potvrdil, že již songské území nenapadne a že zůstane poslušným vazalem. Skutečně již Vietové do konce dynastie Lý songské

41 TT III 9b, TT 3 2012: 175. *Vietnamské čtení básně*: Nam quốc sơn hà nam đế cư / Tiệt nhiên định phận tại thiên thư / Như hà nghịch lỗ lai xâm phạm / Nhữ đẳng hành khan thủ bại hư.

10 První období vlády dynastie Lý

pohraničí nenapadali. Pohraniční území však díky vyjednáváním získal do roku 1084 nazpět výměnou jen za 221 Číňanů, které Vietové zajali v roce 1076 (TT 3 2012: 33). Výsledkem vietsko-songských bojů bylo přesné stanovení vzájemné hranice a de facto uznání samostatného mandátu vietnamských vládců – tato politická identita pomohla Vietnamcům později obstát v bojích s Mongoly.

Ačkoli Đại Việt vyšel z bojů úspěšně, představovala válka zásadní ohrožení a vypětí všech sil. Proto se kancléř Lý Đạo Thành hned po roce 1077 pustil do práce ve snaze vybudovat stabilní systém vlády, který by nebyl jako doposud závislý na silném dospělém vládcovi, ale dokázal by fungovat i bez něj. Lý Thường Kiệt, který se lépe vyznal v boji než ve dvorské administrativě, později ještě dvakrát úspěšně napadl Čampu.

Boje měly svůj odraz i v náboženské sféře. Mniši se po dobu bojů shromažďovali a četli příslušné texty, které měly podpořit vietské vítězství. Také songští vojáci věřili, že Vietové vyhrávají díky ochraně Buddhy Oblaků dharmy, a proto tuto sochu ukradli. Socha byla později nalezena ztracená v lese, jež zasáhl požár, při němž zůstala nedotčena jen skupinka stromů, mezi nimiž se Buddhova socha nacházela (Taylor 2013: 86).

11 VRCHOLNÉ OBDOBÍ A DRUHÁ POLOVINA VLÁDY DYNASTIE LÝ

Vláda císaře Lý Càn Đứca pokračovala v intencích jeho otce budováním císařských institucí běžných na čínském dvoře a rostoucí centralizace státní moci. Vztahy s Čínou probíhaly nadále jen na diplomatické úrovni, kdy Vietové souhlasili plnit veškeré rituální náležitosti tributárního vazala s tím, že songský dvůr si příliš nevšímal faktické samostatnosti vietského panovníka a ten manifestoval atributy své moci především v rámci své země a neprovokoval jimi čínský dvůr. Songové otevřeli nové pohraniční trhy a vzájemný obchod do konce dynastie Lý vzkvétal. Zbytek vlády dynastie Lý byl provázen naprosto klidnými vztahy s Čínou, které nemohly narušit ani občasné pohraniční incidenty, k nimž docházelo mezi horskými kmeny na obou stranách hranice. V roce 1174 dokonce Songové sami od sebe povýšili formální status Vietnamu na samostatný vazalský stát (pod jménem *Annan guo* 安南國) a jeho vládce z původní knížecího titulu *junwang* 郡王 na *guowang* 國王.¹

Zajímavý je záznam k roku 1168, kdy měl na dvůr dynastie Lý s početnými dary přijet paralelně vedle songského posla také posel Tatarů (*Dada* 韃靼, v komentáři posel Yuanů). Vzhledem k tomu, že v této době ještě Mongolové nevytvořili centralizovaný stát a jméno Yuan přijali až v roce 1271, rozumí se pod názvem *Dada* pravděpodobně džurčenská dynastie Jin vládnoucí tehdy v severní části Číny. Oba poslové byli přijati odděleně, aby se o sobě navzájem nedozvěděli.²

1 Do té doby Songové nazývali Vietnam Jiaozhi nebo Jiaozhou. TT 3 2012: 37 podle *Song shi*. Zmínka v TT je chybně datována do roku 1165 (TT IV 14a, TT 3 2012: 234), zmínka ve VSL uvádí téměř správné datum 1175 a přesnější formulaci nové titulatury (VSL 1980: 192).

2 Ve VSL však tato zmínka chybí. TT IV 14b, TT 3 2012: 234.

První úřednické zkoušky za dynastie Lý byly vyhlášeny roku 1075. O něco později byla založena akademie *Guozijian* (viet. Quốc Tử Giám 國子監). V roce 1086 byl ustanoven první učenec za člena akademie Hanlin *Hanlin xueshi* 翰林學士.³ Akademie Hanlin byla starou čínskou institucí, jejíž členové byli pověřováni významnými státními úkoly, které vyžadovaly skvělé literární schopnosti. V roce 1087 byl založen Tajný sekretariát *Mishu ge*. Stát se snažil zvyšovat dohled nad kláštery. Všechny tyto inovace státního aparátu byly dílem kancléře Lê Văn Thịnh, jenž byl odchován předchozím kancléřem Lý Đạo Thànhem a zároveň byl prvním úspěšným absolventem státních zkoušek. Byl také vychovatelem mladého císaře a do nejvyšší funkce přišel přesně v roce (1085), kdy císař Lý Càn Đúc dosáhl plnoletosti a začal samostatně vládnout. Avšak Lý Càn Đúc nebyl ve věcech vlády příliš průbojný a samostatný. Jeho matka Ý Lan přestala být regentkou a celý zbytek života věnovala náboženským poutím po kláštorech, zakládání svatyní a stala se zbožnou patronkou buddhistických mnichů.⁴ Hlavní slovo u dvora měl tudíž Lê Văn Thịnh.

Konec kariéry Lê Văn Thịnh přišel náhle v roce 1096. Císař si jednou vyjel na jezero pozorovat rybáře. Znenadání padla hustá mlha, když tu se ke císařově lodi najednou začala blížít další neznámá loď. Mlha přitom poněkud prořídla a rybář lovící nedaleko císařovy lodi uviděl na císařově lodi tygra. Hodil na tygra rybářskou síť, čímž jej znehybnil. Nakonec se z tygří kůže vyklubal kancléř Lê Văn Thịnh, který se evidentně snažil císaře zavraždit. Podle záznamů naučil kancléře převlekům za tygra nějaký otrok z Yunnanu, který uměl „podivuhodné kousky“ (Taylor 2013: 87–88). Kancléř byl poté samozřejmě odsouzen k smrti, ale vzhledem k jeho zásluhám mu císař trest zmírnil na vyhnanství, kde o něm již není nic známo.⁵ Krátce před událostí se na císařském dvoře konalo shromáždění císařových příbuzných a pravděpodobně i oni měli zájem odstranit silného jedince z čela státu, aby neohrozil dynastii v situaci, kdy císař navíc neměl potomka.

Ve stejné době císařovna Ý Lan na shromáždění mnichů vedla známý rozhovor se státním učitelem *quốc sư*⁶ o tom, odkud přišel buddhismus do Vietnamu, přičemž mnich zdůraznil předávání Nauky skrze linii patriar-

3 Byl jím Mạc Hiến Tích 莫顯績. TT III 11b, TT 3 2012: 177–178.

4 Zmínka o tom, jak císařovna vdova navštěvovala „hory a řeky“ a zakládala pagody a stúpy v TT III 11b, TT 3 2012: 177. Další zmínka k roku 1097 v TT III 13b, TT 3 2012: 180. Podle její poslední vůle bylo tělo Ý Lan po smrti v roce 1117 spáleno kremací. Společně s ní podstoupily smrt také tři její dvorní dámy. TT III 18a, TT 3 2012: 186. TT se k tomuto kroku staví kriticky, ale případné politické pozadí tohoto činu nepředpokládá.

5 TT III 12b-13a, TT 3 2012: 179–180.

6 Do této funkce byl v roce 1088 jmenován mnich jménem Khô Đầu 枯頭. TT III 11b-12a, TT 3 2012: 178.

chů (Nguyễn Tự Cường 1995). Předpokládá se, že zájem císařovny Ý Lan na autoritativní linii předávání buddhistické nauky odrážel i širší zájem císařského rodu o společenské potvrzení svého vlastního právoplatného pokračování (Taylor 2013: 88). Lý Thường Kiệt se také vytráčí z vrcholné politiky a zdá se, že se angažoval na jihu, kde budoval buddhistické chrámy a osidloval získané čamské území. Na sklonku svého života v letech 1103–1104 vedl ještě jedno úspěšné tažení proti Čamům, kteří napadli vietské území za pomoci zběhlého vietského mnicha a mistra magie Lý Giáca 李覺, o němž se říkalo, že dokáže měnit stromy ve vojáky.⁷

Víra v magické schopnosti mnichů se významně projevovала i na politické scéně – zvláště ve vztahu ke složitým problémům s následnictvím. Mnich jménem Tù Đạo Hạnh (徐道行, 1072–1116) měl zavraždit jiného mnicha – znalce magických dovedností – jménem Đại Diên 大顛, jenž dříve zabil na objednávku Tù Đạo Hạnhova otce, jenž se vzepřel proti špatnému jednání markýze Diên Thành. Tù Đạo Hạnh poté putoval od kláštera ke klášteru, po neúspěšném pokusu dostat se do Indie se usadil v pagodě a 108 000 krát recitoval „Dhárání velkého soucitu“ *Mahākaruṇā Dhāraṇī* (Da bei xin tuoluoni / Đại Bi Tâm Đà La Ni 大悲心陀羅尼), až dosáhl osvícení, při němž se mu zjevilo božstvo – jeden ze Čtyř nebeských králů *Si zhen tian wang* 四鎮天王. Posléze se Tù Đạo Hạnh dostal na devět let do Indie, kde získal schopnosti krotit hady, léčit nemoci a přivolávat déšť. V roce 1112 se najednou na pobřeží objevil tříletý chlapec, který hovořil jako dospělý a nazýval se Giac Hoàng 覺皇 „císař prozření“, což bylo označení Buddha. Byl přivezen na císařský dvůr a ubytován v chrámu. Dítě znalo všechny podrobnosti o císaři Lý Càn Đúcovi. Císař jej chtěl ihned adoptovat a prohlásit za korunního prince, ale dvůr mu oponoval s tím, že tak moudré dítě by se mělo umět převtělit do císařské rodiny přímo. Lý Càn Đúc tedy uspořádal obřad, při němž se dítě mělo reinkarnovat do císařské rodiny. Když se Tù Đạo Hạnh dozvěděl o zázračném dítěti, poznal, že je to převtělený mnich Đại Diên, a proto svými schopnostmi dvorský reinkarnační obřad překazil. Lý Càn Đúc jeho vinu zjistil a nechal jej zajmout. Tù Đạo Hạnh však ve vězení přemluvil císařova bratra, že mu pomůže stát se otcem následníka (bratr byl taktéž bezdětný). Bratr přesvědčil císaře, že Tù Đạo Hạnhovy schopnosti jsou větší než Giac Hoàngovy a že spolehlivě zajistí dědice. Tù Đạo Hạnh zemřel v okamžiku, kdy se dozvěděl, že manželka císařova bratra brzy porodí dítě – věřilo se tedy, že se Tù Đạo Hạnh převtělil do právě narozeného prince.⁸ Bezdětný Lý Càn Đúc nakonec

7 TT III 14a-14b, TT 3 2012: 181. Vládce Čampy (v TT nazýván Ché Ma Na 制麻那) byl tehdy Džaja Indravarman II. (1080–1113).

8 Verze v TT nezmiňuje historii s Đại Diênem ani objev zázračného dítěte Giac Hoàng (TT III 16b-17a). Ještě stručnější je VSL, které lakonicky konstatuje, že se Tù Đạo Hạnh převtělil do korunního prince. Viz také Langlet 2012: 191.

musel bratrova syna ustanovit korunním princem.⁹ Zdá se, že zatímco císařovna matka Ý Lan stranila osobám mimo rod Lý jako byl Giang Hoàng, jiní představitelé rodu Lý chtěli udržet moc dynastie. K ustanovení Lý Dương Hoána došlo krátce po její smrti.¹⁰ Právě snahy mnichů ovlivňovat dění na císařském dvoře jako v případě Tù Đạo Hạnghe a Đai Điêna vedly císaře ke snaze podrobit život buddhistické obce státní kontrole.

Krátce po smrti Ý Lan a po vyřešení nástupnické otázky vyjel v roce 1119 císař Lý Càn Đúc jedinkrát ve svém životě do vojenského tažení. Jednalo se o trestnou výpravu proti horským kmenům v horách kolem řeky Đà v dnešní provincii Hòa Bình, která byla velice úspěšná.¹¹ Při výpravě se proslavil Lê Bá Ngọc, který od té doby postupoval v nejvyšších vojenských funkcích a adoptoval Đổ Anh Vũ 杜英武 (1113–1158), snad bratra či bratrance císařovny matky korunního prince Lý Dương Hoána. Hned po Lý Càn Đucově smrti bylo upáleno několik dvorských dam.¹² Pravděpodobně se dvůr vypořádával s dědicstvím Ý Lan, která upřednostňovala adeptky nepocházející z aristokratických kruhů. Lý Dương Hoán nechal vybrat své konkubíny výhradně z řad nobility a aristokratických rodů. Vláda císaře Lý Dương Hoána se považuje za přelom v dějinách dynastie Lý, protože počínaje jeho vládou začala císařská moc výrazně upadat a na trůn často dosedali nezletilí vládcové.

Za krátké Lý Dương Hoánovy vlády se zásadně změnila mezinárodní politická situace. Džurčenové podmanili severní Čínu a dynastie Song uprchla na jih. Přestože bylo hlavní město v Hangzhou Thăng Longu blíž než v Kaifengu, byla dynastie Jižní Song slabá a Vietnam neohrožovala. Několik let trvalo, než se dvůr dynastie Lý ujistil o tom, kdo vlastně po pádu severosongského dvora v jižní Číně vládne. Když v roce 1127 císař Lý Càn Đúc zemřel, nepodařilo se poselstvu do Číny proniknout a teprve dvě opakovaná poselstva v letech 1130 a 1132 ujistila dvůr o tom, že právoplatným pokračovatelem dynastie Song je dvůr v Hangzhou. Jihosongský dvůr se obával, že by mohli Vietové využít jeho oslabení a opět je napadnout, a proto bez překážek uznali veškeré tituly udělené předchozímu vládcovi i pro Lý Dương Hoána. Následkem uvolněných diplomatických vztahů bylo ochabnutí obrany severních hranic a všeobecná lehkovážnost v rozhodování lýského dvora.

O to více se museli Vietnamci soustředit na obranu své jižní hranice. Po celou první polovinu 12. století vládl v Angkoru Súrjavarman II., který v letech

9 Úplnou legendární verzi tohoto příběhu zaznamenává kronika *Linh Nam chích quái* 嶺南摭怪卷之二 徐道行、阮明空傳.

10 Taylor 2013: 89–90. TT III 18b, TT 3 2012: 187.

11 TT III 20a–20b, TT 3 2012: 188–189.

12 TT III 27a, TT 3 2012: 198. ... 觀宮女上火壇殉大行皇帝。„[Císař] pozoroval, jak dvorní dámy vstupují do ohně, aby se obětovaly pro právě zesnulého císaře.“ Hodnotící komentář k této události v TT schází.

1128, 1133, 1135 a 1137 několikrát napadl Vietnam.¹³ Ačkoli se armády Đại Việtu vždy dokázaly ubránit, musely na hranicích čelit trvale nestabilní situaci, kdy čamští obchodníci s otroky kradli místní lidi z pohraničních provincií a prodávali je do Chenly (Angkoru)¹⁴ a přes hranice prchali čamští princové utíkající před angkorskou okupací.¹⁵

Císař Lý Dương Hoán zemřel v mládí v roce 1137. Zanechal po sobě tři syny od 1 do 6 let. Nejstaršího syna vyšachovaly dvorní dámy kvůli neurozenému původu jeho matky a prosadily druhého, dvouletého syna Lý Thien To. Regentem se stal dříve zmíněný Đố Anh Vũ,¹⁶ který se proslavil v bojích proti Khmérům v roce 1135. V roce 1139 se v severních horách najednou objevil věštec jménem Thân Lợi, který tvrdil, že je odvrženým synem zemřelého císaře Lý Càn Đũa. Svými pozoruhodnými dovednostmi si kolem sebe shromáždil velké množství obdivovatelů, z nichž vytvořil armádu, s níž se vydal zaútočit na Thăng Long. Kdekoli procházel, šířil strach mezi obyvatelstvem.¹⁷ První vojsko poslané proti Thân Lợiovi neuspělo a Thân Lợi se tak v létě 1140 dostal k hlavnímu městu. Teprve Đố Anh Vũ dokázal Thân Lợiovu armádu porazit a zatlačit zpět do hor. Thân Lợi se snažil utéci do Číny a skryl se po cestě v Lạng Châu 諒州. Požádal songského císaře o podporu, ale ten se nechtěl do konfliktu zaplést. Thân Lợi byl dopaden Tô Hiến Thànhem a spolu s několika vůdci popraven, zatímco běžní účastníci byli povětšinou omilostněni.¹⁸

Při tažení proti Thân Lợiovi se dostal do popředí Đố Anh Vũův chráněnc Tô Hiến Thành (蘇憲誠, 1102–1179), který hrál významnou roli na dvoře až do roku 1179. Oba hodnostáři se na svých panstvích ležících dolů po toku Rudé řeky pustili do zúrodnování pobřeží (Taylor 2013: 95). Đố Anh Vũ si na dvoře získával stále více odpůrců, kteří začali tlačit na dospívajícího císaře. Đố Anh Vũ bývá líčen jako krutý a sebevědomý člověk, který se choval jako vládce a navíc se dopouštěl soulože s císařovnou matkou Lê Cầm Thành. V roce 1149 proti Đố Anh Vũovi vypukla na dvoře konspirace a Đố Anh Vũ byl zajat a poslán na rolnické práce. Z vězení se však záhy dostal, především vlivem císařovny matky Lê Cầm Thành, která schválně opakovaně vyhledávala amnestie a mezi osvobozené se dostal i Đố Anh Vũ. Đố Anh Vũ si znovu získal císařovu důvěru, když během jeho nemoci prováděl obřady, které měly císařovu nemoc přenést na něj samého (podobně jako Vévoda z Zhou). Po svém návratu do

13 Taylor 2013: 93. TT III 40b, TT 3 2012: 213.

14 Záznam o zajetí tří čamských obchodníků s otroky z roku 1132. TT III 37b, TT 3 2012: 210.

15 Rok 1130: Přišli obyvatelé země Čampa Ung Câu 雍勾 a Ung Ma 雍麻 a podřídili se. TT III 35b, TT 3 2012: 207.

16 TT IV 1ab, TT 3 2012: 217-218.

17 TT IV 2b-2a, TT 3 2012: 218.

18 TT IV 2b-3a, TT 3 2012: 219-220.

vysoké politiky se Đō Anh Vū systematicky mstil svým kritikům, především hlavnímu iniciátorovi spiknutí Vū Đàiovi 武袋.

V roce 1150 přišel na vietnamský dvůr obyvatel Čampy čamským jménem Vangšarajja, jenž byl švagrem tehdy vládnoucího krále Džaja Harivarmana I., a žádal císaře, aby mu pomohl usednout na čamský trůn. Vietové vyslali do Čampy s Vangšarajjou vojsko, které však bylo poraženo.¹⁹

V roce 1150 se stala Lý Thien Tovou císařovnou příbuzná Đō Anh Vūa, kterou předtím prosadil mezi císařovy konkubíny. V roce 1159 se vrátil ze songského dvora vyslanec, který referoval o tom, že na dvoře songského císaře je umístěna krabice, kam každý smí vhodit dopis určený císaři. Následně byla podobná krabice instalována i v Thăng Longu a když po měsíci krabici vybírali, našla se tam obvinění na Đō Anh Vūa, že chce získat trůn pro sebe. Đō Anh Vū přesvědčil císaře, že za obviněním stojí ten, kdo celou věc s krabicí na stížnosti prosadil. Ten byl poslán do vyhnanství a tam otráven. Krátce na to však Đō Anh Vū zemřel.²⁰

Police Đō Anh Vūa okamžitě převzal jeho chránělec Tô Hiên Thành, který je kronikáři chválen za úspěšné boje s Čampou, potlačení pohraničních vzpour. Prosazoval také systematické využívání státních zkoušek vojenských i civilních a zakázal přijímání nových eunuchů. Jeho významným diplomatickým úspěchem bylo, že songský dvůr začal vietnamské císaře označovat nikoli jako Král prefektury Jiaozhi (titul poprvé udělen Đinh Bô Línhoi), ale jako Král království Annam.

Další významnou zásluhou, kterou u Tô Hiên Thành konfucianští historikové obdivují, bylo to, že dokázal prosadit svou vůli naproti plánům císařovny matky. Císař Lý Thiên Tô zemřel v roce 1175. Před tím již jeho korunní princ Lý Long Xưởng 李龍昶 podporovaný císařovnou matkou (jeho babičkou) překročil věk dvaceti let (*1151). Císařovi se však znelíbil, protože se údajně pouštěl do milostných afér téměř se všemi jeho ženami. Když císařovna matka napomohla korunnímu princovi, aby se zamiloval do císařovny zvláště oblíbené ženy zvané Paní Tữ 徐, císař se to od Paní Tữ dozvěděl a vzplanul proti korunnímu princovi hněvem a nahradil jej dvouletým Lý Long Trátem. O rok později, 1175, když císař zemřel, císařovna matka se pokusila různými pomluvami a pořádáním banketů získat mínění dvora na svou stranu a Lý Long Xưởnga opět učinit následníkem.²¹ Ale Tô Hiên Thành zůstal proti všem jejím snahám chladným a s ním i ostatní dvorští hodnostáři. Císařovna matka nadále neúspěšně intrigovala až do roku 1182, kdy se zavržený korunní princ stal vůdcem banditů.²² Nová císařovna mat-

19 TT IV 10b, TT 3 2012: 229.

20 TT IV 12b-13a, TT 3 2012: 232.

21 VSL 1980: 192. Stručnější verze v TT IV 15b-16a, TT 3 2012: 236.

22 TT IV 19b, TT 3 2012: 241.

ka byla navíc příbuznou Đỗ Anh Vũa a Tô Hiên Thành se snažil udržet si dobré vztahy se spojenci svého předchůdce. Jeho následník ve vedoucí pozici na dvoře, Đỗ Anh Di 杜安頤, strýc císaře, postrádal morální integritu svých předchůdců, získával si autoritu zastrahováním.²³ Lidé ztratili důvěru ve dvorské úřady. Navíc hladomor v roce 1181 údajně vyhubil na polovinu obyvatelstva.²⁴

Paralelně se ztrátou přirozené autority vedoucích osobností dvora, začaly dvorské kruhy mnohem více zdůrazňovat vzdělání. Malý císař měl velice intenzivní školy. Státní zkoušky se rozšířily i na nejnižší úroveň, kde se vyhledávali slibní adepti pro další vzdělávání a budoucí uplatnění ve státní správě.²⁵ Vzdělávání pro lid se zaměřovalo především na vštěpování konfuciánských ctností jako synovská oddanost a loajalita vůči nadřízeným. I přes veškeré snažení se Lý Long Trát v kronikách považuje za rozmarilého vládce, který přivedl vládu dynastie Lý k úpadku.

Po smrti Đỗ Anh Diho v roce 1188 se jako výraznější postava v čele dvora uvádí od roku 1190 Đam Dĩ Mông (譚以蒙). I on však bývá popisován jako nevzdělaný, bezzásadový a nerozhodný.²⁶ Snažil se získat takový vliv, aby se některá z jeho příbuzných stala císařovnou matkou a on pak mohl vládnout za nedospělého císaře. To se mu taky podařilo, když jedna z jeho příbuzných v roce 1194 porodila posledního císaře dynastie, Lý Sába.

Závěr dynastie doprovázely opakované katastrofy, povstání, hladomory, chudoba. Historikové nezapomenou císaři Lý Long Trátovi, že ve svých třiceti letech nechal vybudovat honosný palácový komplex s více než deseti paláci a věžemi obklopený zahradami, kde trávil čas v zahálce a radovánkách, zatímco výstavba tvrdě dolehla na lid.²⁷

23 Tô Hiên Thành zemřel v roce 1179. VSL 1980: 194. Bývá líčen jako vzor konfuciánského hodnostáře příkladně oddaného svému vládcovi. TT IV 19a, TT 3 2012: 240. Císařovna vdova údajně neposlechla Tô Hiên Thànhova posledního přání dosadit na jeho místo zodpovědného a moudrého hodnostáře jménem Trần Tung Tá 陳忠佐, a dosadila na jeho místo Đỗ Anh Diho. TT IV 18b-19a, TT 3 2012: 240.

24 TT IV 19b, TT 3 2012: 241.

25 TT IV 18b, TT 3 2012: 239 (rok 1179).

26 Např. TT IV 14a, 26b.

27 TT IV 23ab, TT 3 2012: 245. [Rok 1203.] ... Léto, čtvrtý měsíc. Když se stavba paláce Kinh Tiên 敬天 blížila ke konci, na její střeše nalezli hnízdo straky s právě vylíhnutými ptáčaty. Všichni kolem z toho začali vyvozovat: „Když Mínde z Wei stavěl paláce Lingxiao, našly v nich hnízdo straky. Gao Tanlong pravil: „Slyšel jsem, jak pravili: *Straka si pro sebe spletlá hnízdo, ale usadí se v něm holubice*. Nyní si straka spletlá hnízdo v zakázaném městě. Já, nemoudrý, předpokládám, že až budou paláce postaveny, bude v nich trvale žít jiný rod“. Chtěli bychom, abyste vzal v úvahu slova Gao Tanlonga, nejprve zdokonalil své mravní kvality a teprve poté budoval. Není-liž tomu tak?“ Avšak císař popřál sluchu eunuochovi Phạm Binh Dimu a přikázal stavět ještě rychleji. Lid z toho velice strádal. 敬天開將成、有鵲巢其上生雛。群臣諫曰：昔魏明帝構凌霄閣、有鵲巢焉。高堂龍諫曰：臣聞維鵲有巢、雖鳩居之、今鵲巢宮闕、臣愚以為閣雖成、必有異性居之。愿陛下審高堂龍之言、先務修德、然後興工可也。帝聽宦官范秉彝之言、督作愈急、百姓苦之。 Podrobnější verzi události i s výčtem a popisem postavených palácových budov podává kronika VSL 1980: 202-203.

Nedařily se již ani boje s Čamy. V roce 1203 přišla na dvůr zpráva o čamském vládci Bó Trì 布池 (Vidjanandana Súrjavarmadéva, vládl 1192–1203), jenž byl údajně vyhnán mladším bratrem svého otce Bó Diènem 布田 (Juvarádža Ong Dhanapatigrama)²⁸ a očekával pomoc Vietů v ústí Cò La 機羅 v dnešní provincii Hà Tĩnh. Hodnostář Đõ An 杜安 varoval před lstivými úmysly uprchlého čamského vládce,²⁹ avšak vojenští představitelé pohraniční provincie Nghê An, Đõ Thanh 杜青 a Phạm Diên 范延, kteří zprávu o čamském vládci na císařský dvůr přinesli a chtěli si vojenským angažováním v Čampě před císařským dvorem (a zvláště Đàm Dì Môngem) získat zásluhy, neposlechli a pokusili se na vlastní zodpovědnost Bó Triho svrhnout. Byli však poraženi a celá provincie Nghê An byla popleněna.³⁰ Také v Hoa Lư (Dai Hoang Giang 大黃江) vypuklo povstání, které se nedařilo císařským armádám uklidnit. V roce 1207 vypukla další povstání a hladomor.³¹ Nakonec císař musel vydat omluvný edikt, v němž slíbil, že navrátí lidem všechnu konfiskovanou půdu (Taylor 2013: 102-103).

Úplatnost dvora a císaře ukázalo soupeření o přístup ke dvoru v letech 1208 a 1209. Proti povstání provinčního velitele Đòan Thuợng 段尚 vyšly armády Đàm Dì Mônga a eunucha Phạm Bình Diho 范秉彝. Đòan Thuợng však požádal, aby jej nechali poddat se místnímu vládci jménem Phạm Du 范猷, který byl v roce 1208 jmenován vojenským velitelem provincie Nghê An. Phạm Du zprostředkoval Đòan Thuợngovi velký úplatek pro císaře, který poručil svým velitelům, aby se stáhli. Phạm Du a Phạm Bình Di soupeřili, kdo získá lepší přístup ke císaři. Phạm Bình Di jej získal pomocí kastrace, kterou zvolil v době, kdy již měl děti, zatímco Phạm Du rozhazovačného císaře financoval. Soupeření mezi oběma muži bylo další z okolností, za nichž se dynastie blížila svému konci.

Pod záminkou boje s povstalci získal Phạm Du od císaře povolení svobodně rekrutovat vojáky. Tvořil si však vlastní armádu, s níž především loupil a spojoval se k tomu i s velitelem Đòan Thuợngem, již zmíněným velitelem banditů. V roce 1208 Phạm Bình Di dostal císařův příkaz, aby proti Phạm Duovi bojoval. Když se mu po obtížných bojích, navíc v době trvajících povodní a hladomoru, podařilo Phạm Bình Diho porazit a začít konfiskovat jeho majetek, byl na dvoře zajat, protože Phạm Du císaře přemluvil, aby se přiklonil na jeho stranu. Phạm Du Phạm Bình Diho v paláci zabil. Palác však opanoval Phạm Bình Diho spolubojovník Quách Bốc 郭卜, který vzal do rukojemství korunního prince Lý Sảma, jeho bratry a matku.³²

28 Juvarádža Ong Dhanapatigrama byl ve skutečnosti mladším bratrem otce kambodžského vládce Džajavarmana VII. TT 3 2012: 382.

29 Již v roce 1198/1199 vietský dvůr souhlasil s investiturou jeho soupeře (Juvarádža Ong Dhanapatigrama). TT IV 22b, TT 3 2012: 244, 382.

30 TT IV 23b-24a, TT 3 2012: 246.

31 TT IV 24a-25a, TT 3 2012: 246-248.

32 TT IV 25ab, TT 3 2012: 248, 385.

Nejvlivnějším spojencem Phạm Bình Diho byl ovšem Trần Lý. Jeho děd kdysi přišel z provincie Fujian. Živil se původně jako rybář, ale časem velice zbohatl a díky mnoha možnostem, které nabízel rozvíjející se obchod mezi Čínou a JV Asíí, získal rozsáhlé pozemkové majetky na pobřeží. Stal se předkem dynastie Trần. Právě v této době začaly významné rody z pobřežní oblasti konkurovat tradičním rodům z oblasti kolem hlavního města a horní části povodí Rudé řeky. Tyto rody pomohly Vietnam ekonomicky propojit s jihosongskou říší.

Trần Lý si pomocí sňatků s rodem To získal přístup na císařský dvůr. Když Quách Bốc přišel s korunním princem na východ od hlavního města, Trần Lymu se podařilo vdát za korunního prince svou dceru, načež byl Lý Sám prohlášen za císaře.³³ Mezitím Lý Long Trát znovu opanoval hlavní město a vyslal Phạm Dua, aby společně s Đòan Thượngem napadli Trần Lyho. Phạm Du však padl do léčky, do zajetí k Trần Lyovi, který jej posléze zabil. Jeden z Trần Lyho synů se pokusil dobýt hlavní město, ale neuspěl, Lý Sám se vrátil do hlavního města jen jako korunní princ a svou ženu dočasně opustil a dokonce Trần Lý byl zabit bandity.

Krátce nato však zemřel i císař Lý Long Trát³⁴ a když dvořané nechtěli dosadit korunního prince Lý Sába, napadl hlavní město Trần Lyův švagr Tô Trung Từ 蘇忠詞, nového císaře dosadil a sám byl jmenován do vysoké funkce. Vysoké postavení získal zpět i Đàm Dĩ Mông,³⁵ který byl příbuzný císařovny matky. Ačkoli císařova manželka z rodu Trần byla v roce 1211 poslána do hlavního města,³⁶ císařovna matka nechtěla připustit, aby se následník narodil z rodu Trần. Císařovna matka se proto spojila s dosud neporaženým nepřítelem, Đòan Thượngem, který se pustil do boje s bratrem mladé císařovny Trần Tụ Khánhem. Na stranu Đòan Thượnga a císařovny matky se samozřejmě postavil také Đàm Dĩ Mông. Císař Lý Sám se raději uchýlil do buddhistického kláštera. Císařovna matka však Lý Sába vzala a společně utekli na sever do hor.³⁷ Když Trần Tụ Khánh vyhrával, pozval císaře zpět do hlavního města, ale císařovna matka jej nepustila, ačkoli je opustili již téměř všichni přívrženci. Trần Tụ Khánh chtěl proto vybrat jiného císaře z rodu Lý, ale proti tomu se postavili jeho nepřátelé (Nguyễn Nộn) (Taylor 2013: 104–105). Hlavní město se stalo bojištěm, Trần Tụ Khánh bořil a pálil paláce. Císař s matkou žil v letech 1215 a 1216 v doškovém paláci postaveném narychlo mimo město. Zatímco císařovna matka stranila Nguyễn Nõnovi, císař pod vlivem své ženy Trần Tụ Khánhovi. Císařovna matka se pokoušela všelijak zavraždit nebo otrávit těhotnou císařovnu, ale císař nad

33 TT IV 26a, TT 3 2012: 249.

34 TT IV 26b, TT 3 2012: 250.

35 TT IV 28a, TT 3 2012: 251.

36 Tamtéž. Doprovodem královny byli pověřeni Tô Trung Từ a Phạm Bốc 范布.

37 TT IV 29a, TT 3 2012: 252.

ní držel ochranou ruku a dělil se s ní o vlastní jídlo. Nakonec císař s císařovnou ze dvora utekli k Trần Tự Khánhovi a teprve poté byla první manželka císaře (z rodu Trần) prohlášena oficiální císařovnou.³⁸ Tím Lý Sám porušil dávná pravidla dynastie Lý, že císař musí poslouchat císařovnu matku. Avšak protože Lý Sám nebyl vůdčí typ, stal se jen loutkou v rukách svého švagra Trần Tự Khánh. Od roku 1216 jej navíc postihla duševní porucha. Považoval se za generála seslaného z nebes, do vlasů si vetknul praporek a celý den si hrál se štítem na generála. Jindy se opíjel do úpadu a v roce 1221 se zcela uzavřel v paláci a přestal komunikovat s okolím.³⁹

V té době se Thuận Trinh (Trần Thị Dung), která byla povýšena na císařovnu, narodila princezna Thuận Thiên. Všichni členové rodu Trần dostali vysoké funkce. Trần Tự Khánh obnovil útoky na poslední centra odporu kolem svých úhlavních nepřátel Nguyễn Nộn⁴⁰ a Đoàn Thượnga. Úplně se je nepodařilo zničit, ale již nebyli natolik silní, aby mohli pozice rodu Trần, v jehož rukách bylo i hlavní město, ohrozit. V roce 1223 zemřel Trần Tự Khánh a jeho místo převzal stejně schopný bratr Trần Thủ Độ (VSL 1980: 230).

V roce 1224 se Trần Thủ Độ rozhodl, že učiní konec císaři Lý Sámovi a na jeho místo dosadí nějakého nedospělého člena vlastního rodu. V roce 1225 uvedl do paláce svého synovce, syna svého nejstaršího bratra Trần Thừa (Trần Thừa) a oženil jej s Lý Sámovou druhou dcerou Chiêu Thánh (Lý Chiêu Hoàng 李昭皇, formálně vládla 1224–1225). Císaře Lý Sába a jeho matku poslal do kláštera v hlavním městě. Po roce v obavách, že by se mohla část nobility zastat sesazeného císaře, donutil Lý Sába psychologickým nátlakem k sebevraždě. Císařovna matka, která patrně ke konci života již žádnou politickou aktivitu nevykazovala, zemřela v roce 1230. Trần Thủ Độ si také vzal za manželku vdovu po Lý Sámovi.

Nguyễn Nộn mezitím dobyl území svého spojence Đoàn Thượnga, čímž posílil a začal dynastii ohrožovat. Trần Thủ Độ sice Nguyễn Nónovi udělil vysokou hodnost a manželku z rodu Trần, aby jej hlídala, ale Nguyễn Nộn ji separoval. Na panství Nguyễn Nộn bylo patrně velké množství Čamů, potomků čamských zajatců s válek v letech 1044 a 1069, kteří byli usazeni v Bắc Ninh, a hlavní služebník Nguyễn Nộn byl čamský Phan Ma Lôi (*Essays into Vietnamese Pasts* 1995: 26).

38 TT IV 29ab, TT 3 2012: 253.

39 TT IV 30a, TT 3 2012: 253-254.

40 Nguyễn Nộn byl v roce 1213 císařovnou matkou poslán, aby svrhl Trần Tự Khánh, což se mu nepodařilo a byl uvězněn. Sám Trần Tự Khánh jej však z obdivu k jeho schopnostem omilostnil a učinil generálem svého vlastního vojska. V roce 1214 však přešel zpět na císařskou stranu a nadále vystupoval jako protivník rodu Trần a ochránce císařovny. V roce 1219 zemřel neporažen na těžkou nemoc a teprve tehdy jeho následníci vydali císařovnu matku rodu Trần. TT 3 2012: 391.

12 POČÁTEK VLÁDY DYNASTIE TRẦN A OBDOBÍ MONGOLSKÝCH INVAZÍ

12.1 První císařové dynastie Trần

Tranové se snažili poučit z chyb předchozí dynastie, které ji oslabovaly a vedly k jejímu pádu. Trần Thủ Độ především zajistil, aby matky císařských následníků pocházely výhradně z rodu Trần. S potomky dynastie Lý a jejími přívrženci se taktéž vypořádal drastickým způsobem. V roce 1232 nechal shromáždit přívržence dynastie Lý do síně k rituálu uctívání předků, při němž se hodovalo a pilo. V místnosti byla překrytá hluboká díra. Když se přítomní opili, nechal Trần Thủ Độ podlahu strhnout a všichni byli pohřbeni za živa. Posléze část rodu Lý uprchla do Koreje, kde její potomci dlouho udržovali vzpomínky na svou minulost.

V roce 1237 poručil Trần Thủ Độ, aby si císař Trần Cảnh vzal namísto své původní bezdětné ženy její starší těhotnou sestru, manželku jeho bratra Trần Liễu. Zároveň nechal snížit Trần Liễuovu hodnost, protože Trần Liễu měl vztah s konkubínou ze dvora Lý. Císař Trần Cảnh však takové nelidské zacházení nemohl vydržet a utekl do kláštera 120 km východně od Thăng Longu, kde žádal, aby mohl abdikovat a stát se mnichem. Představenému kláštera se císaře nepodařilo přesvědčit k návratu a Trần Thủ Độ začal kolem kláštera budovat nové hlavní město s tím, že kde je císař, tam je i hlavní město. To se však mnichům kláštera velmi protivilo, a proto císaře nakonec donutili k návratu.

Od chvíle, kdy mi můj otec král předal vládu, nikdy jsem se nepřestal strachovat. Říkal jsem si: Mí rodiče již zde nejsou, aby mi dávali rady. Bude to pro mě těžké získat si důvěru lidí. Co bych měl dělat? Po dlouhých úvahách jsem přišel k závěru uchýlit se do hor do ústraní, hledat Buddhovo učení, abych poznal příčinu života a smrti

a vzdal nejlepší způsobem čest svým rodičům. Rozhodl jsem se tedy opustit domov. Třetího dne čtvrtého měsíce pátého roku éry Thiên ũng (1236) jsem si oblékl prostý oděv a opustil jsem palác. Strážcům jsem řekl, že chci na čas splynout s lidem, abych se dozvěděl o jejich těžkostech a poznal jejich smýšlení. Následovalo mě sedm nebo osm mužů. ... Když jsem překročil řeku, řekl jsem strážcům pravdu a oni propukli v pláč. ... Následujícího dne jsme se vydali rovnou vzhůru na vrchol hory, kde sídlil velký mistr Trúc Lâm. Velký mistr se zaradoval a pozdravil mě s těmito slovy:

„Já starý mnich, který se uchýlil do lesů, jehož tělo je samá kost a kůže, který se živí divokými bylinami a lesními plody, pije z potoků a chodí mezi stromy má mysl jasnou jako oblaka a lehkou jako vítr. Vaše veličenstvo opustilo svůj přepychový palác a přišlo sem na toto vzdálené místo. Mohu se zeptat, co Vás dohnalo k této dlouhé cestě?“ Se slzami v očích jsem odpověděl:

„Jsem velice mladý, mí rodiče již nejsou na světě a jsem tu sám, vládna lidu bez jakékoli pomoci. Myslím, že královská moc byla vždy velmi křehká, a proto přicházím do těchto hor s jediným přáním stát se buddhou.“

Velký mistr odpověděl: „Nikoli, buddhu nenalezneš v těchto horách, nachází se v naší mysli. Když je mysl průzračná a pokojná, je v ní buddha. Má-li Vaše veličenstvo osvícenou mysl, neprodleně se stane buddhou; proč bys jej měl hledat jinde?“

Velký mistr mě vzal za ruku a pravil: „Protože ty jsi král, vůle království musí být také tvou vůlí. Srdce království musí být také tvým srdcem. Celé království tě nyní volá k návratu. Jak bys mohl odmítnout? Avšak je jedna důležitá věc, na níž nesmíš zapomenout, až budeš zpět ve svém paláci: studovat svaté texty.“

Vrátil jsem se tedy do paláce a zůstal jsem proti své vůli na trůně po několik desetiletí. Ve svém volném čase shromažďoval jsem kolem sebe moudré starce, abychom spolu studovali chan, a nevynechali jsme ani jeden posvátný text. Když jsme probírali Diamantovou sútru, často jsem se zastavil u věty: Nikdy nenech své srdce, aby ulpělo na jakékoli pevné věci. V takové chvíli jsem zavřel knihu a prodléval dlouhou dobu v meditaci. Přišlo ke mně osvícení a já jsem složil naučení k uvedení do chanu. (Nguyễn Khắc Việt 2013: 59–60)

Císař se po několika týdnech vrátil do paláce a Trần Liễu, jemuž se povstání nepovedlo, žádal shovívavého bratra o odpuštění, Trần Thủ Độ jej však chtěl zabít. Císař jej osobně uchránil, ale Trần Thủ Độ pobil všechny Trần Liễuovy přívržence. Trần Liễu pak dožil v ústraní na svém panství. Po jeho smrti (1251) se však jeden z jeho synů pokusil neúspěšně utéct do Číny a druhý – Trần Quốc Tuấn – se proslavil v době mongolské invaze, ale sám byl vždy v napjatých vztazích s králem. S rebelantstvím začal již ve svých 19 letech, kdy unesl jednu z císařských princezen – ovšem svou nevlastní sestru.

V roce 1240 se císaři narodil syn, korunní princ Trần Hoàng. Jako jeho budoucí manželka byla určena princezna Thiên Cầm, dcera stejné matky (Thuận

Thiên), ovšem dcera Trần Liễua. Později se tomuto páru narodil princ Trần Khâm, jeho manželkou se opět stala jeho sestřenice, dcera Trần Liễuova syna Trần Quốc Tuána. Také jejich syn Trần Thuyên si vzal za manželku vnučku Trần Quốc Tuána. Ta však zůstala bezdětná a transká sňatková politika, která na rozdíl od dynastie Lý zdůrazňovala původ manželek zevnitř císařského rodu, ztroskotala.

Tranové se snažili centralizovat státní správu. Zemi rozdělili na centrální, nejlidnatější oblast Kinh a pohraničí Trai, především jižní oblasti. Obyvatelstvo Trai se stalo předky dnešních Muongů, zatímco Kinh se vžilo jako název etnických Vietnamců.

Oproti předchozí dynastii Tranové namísto zemědělského vnitrozemí zdůrazňovali pobřeží s přístupem k mezinárodnímu námořnímu obchodu, intenzivně po dopravní stránce využívali i Rudé řeky, jako spojnice mezi Thăng Longem, druhým císařským sídlem, jejich původním domovem Nam Định a prosperujícím přístavem Van Don.

Přes svou relativní slabost byl dlouho vládnoucí panovník Trần Cảnh velice vzdělaný, podobně jako většina jeho následovníků. O jeho zanícení pro buddhismus hovoří již jeho útěk ze dvora. Později napsal i několik buddhistických komentářů, v nichž dokázal držet kontinuitu se soudobým songským chanem. Ve svých textech překonával tradiční čínský rozpor mezi buddhistickými školami zastávajícími „postupné učení“ a „náhlé prozření“. Naopak zastával učení *bu er* 不二 (skr. *advaita*), které se do evropských jazyků obvykle překládá jako „ne-dualita“. Tato teorie počítá s tím, že všechny cítící bytosti jsou součástí buddhovy mysli, z níž září nejvyšší moudrost do všech směrů. Tato představa proniká básně mnicha Tuệ Trung Thượng Sĩ (慧中上士) (1230–1291), žáka Trần Cảnhova vnuka Trần Khâma, jenž se stal zakladatelem školy Trúç Lâm, která si našla zastávce především v prostředí císařského dvora (Taylor 2013: 117).

Toto učení se odráželo i v politickém myšlení císařů dynastie Trần. Trần Cảnh bránil svého bratra Trần Liễua před útoky Trần Thủ Đóa, protože se obával, že vyvolávání nepřátelství mezi bratry by vedlo k rozdělení, odcizení. Císařové Trần se o moc nechtěli s nikým dělit, báli se jakéhokoli náznaku rozdělení říše (proto zákazy výběru císařských manželek mimo rod Trần), a proto raději volili ústupky vůči provinilým příbuzným a solidaritu mezi sebou navzájem. Císař Trần Hoàng v roce 1268 definoval zásadu solidarity mezi bratry a příbuznými rodu Trần s tím, že ačkoli císař je jediná osoba, která přijímá úctu lidu, dědictví společných předků mají sdílet všichni bratři a společně sdílet veškeré starosti a radosti. V praktické úrovni se to projevovalo pořádáním společných hostin, po nichž všichni příbuzní spali společně. Přesto všechny tyto usmírovací techniky nemohly zcela překrýt tendence k soupeření především

mezi starší linií Trần Liêua a mladší, ale vládnoucí linií Trần Cánh. Přesto silné vědomí soudržnosti pomohlo Trần Cánhovým nástupcům Trần Hoàngovi a Trần Khâmovi přežít těžké období mongolské invaze.

Jediným členem císařského rodu, který se v průběhu 13. století vzepřel vzájemné solidaritě byl Trần Ích Tắc (陳益稷, 1254–1329), syn císaře Trần Cánh. Od dětství byl velice soutěživý, vynikal v šachových hrách a po nástupu Mongolů jim údajně poslal po kupcích žádost, aby přišli a učinili jej císařem. Když Mongolové skutečně napadli Vietnam, dobrovolně se přidal na jejich stranu a i se svými poddanými se jim poddal a odešel s mongolskými vojsky na sever do Číny, kde žil s prázdným titulem Král Annamu. Pozdější kronikáři vysvětlují jeho vlastizrádné chování tak, že se po svém narození zjevil císaři ve snu a pravil, že je převtělením severního prince, jehož jeho vládce potrestal povinnosti zrodit se ve Vietnamu jako Trần Cánhův syn a poté se navrátit na sever.

Císař se pomocí ideálu solidarity snažil zmírňovat i rozepře a pnutí mezi různými skupinami na dvoře, zvláště mezi početnou skupinou eunuchů a vzdělanců-literátů neokonfuciánského ražení. Eunuchové měli stále významné postavení, ačkoli již na konci dynastie Lý byly vydávány zákazy kastrace. Například sám císař Trần Cánh v roce 1254 natrefil při cestě městem na mladíka, který přesně odpovídal člověku, který se mu zjevil ve snu. Protože pozice, na niž jej chtěl dosadit, byla tradičně vyhrazena pro eunuchy, vyplatil jej velkými částkami, aby se sám nechal vykastrovat a tento člověk poté vykonal skvělou dvorskou kariéru.¹ I navzdory císařské podpoře eunuchů neokonfuciánští učenci nabývali na síle. Ani eunuši, ani učenci však neměli mimo císařský dvůr a tedy mimo hlavní město žádnou oporu a na císaři byli závislí.

V roce 1288 došlo ke sporu mezi učencem a eunuchem, který měl na starosti vyhlásování vládních prohlášení, která ovšem sepisovali vzdělanci v literární čínštině. Protože tento eunuch podobně jako ostatní literárním jazykem příliš nevládl, musel se vždy textům učit dlouho dopředu. Jednou jeden učenec s dohotovením ediktu dlouho otálel a předal jej eunuchovi těsně před oficiálním zveřejněním. Eunuch, který neměl čtení ediktu nacvičené, si utrl veřejnou ostudu. Císař si poté eunucha vzal stranou a řekl mu: „Tento člověk je učenec. Ty jsi eunuch. Oba dva jste pro mě důležití, protože dohlížíte na dění v hlavním městě. Pošli mu darem pár pomerančů, vyměníte si dary a bude to v pořádku.“ (Taylor 2013: 122)

Významnou složkou dvorského prostředí byli také dědiční otroci, kteří vykonávali různé povinnosti, ale neměli se až tak zle. Během válek s Mongoly z nich dvůr vytvořil celé samostatné vojenské jednotky. Jejich postavení se však výrazně zhoršilo ve 14. století v důsledku úpadku císařské moci.

1 TT 1984-1986 V: 337/ rok 1254/3.

12.2 Útok na Čampu

V první polovině 13. století byla čamská knížectví povětšinou pod vlivem silných angkorských králů, především Džajavarmana VII. (Maspero 1928: kapitola VII.) Po nástupu dynastie Trần však angkorská nadvláda pomalu slábla a Čamové opět začali odvádět tribut do Thăng Longu. Obě strany si dělaly nárok na území současné provincie Quảng Bình, kde však ani jedna ze stran neměla faktický vliv. Transké císaře navíc rozčilovaly loupežné útoky čamských lodí, o nichž si transký císař možná mylně myslel, že patří čamskému vládci ve Vidžaji. V roce 1252 proto Trần Cảnh na Vidžaju osobně zaútočil a odvezl si bohatou kořist (Maspero 1928: 172).

12.3 Kultura dynastie Trần

Za dynastie Trần se ve vietnamském dvorském prostředí rozšířila dobová čínská vzdělanost neokonfuciánského typu a vzrostla všeobecná gramotnost mezi hodnostáři. Zatímco za dynastie Lý bylo například skládání básní v tangském stylu omezeno spíše na buddhistické mnichy, za Tranů bylo běžnou součástí dvorského života a věnovali se mu i samotní císařové. Dvorské prostředí bylo za Tranů stále ve velké míře bilingvní – vietnamsko-čínsko-jazyčně. Zvláště členové rodu Trần ovládali vedle sinovietnamsky vyslovované klasické literární čínštiny také čínštinu na hovorové úrovni a například dokázali konverzovat s čínskými nebo yuanskými vyslanci (Trần Quốc Tuấn v roce 1282). Důvodem bylo jistě i to, že rod Trần pocházel původně z Číny, ačkoli nevíme, zda udržoval nějaké styky se svými příbuznými v provincii Fujian. Čínština zněla také v pobřežním pásmu a obchodních přístavech, zvláště Van Don. Z pramenů také víme, že za dynastie Trần začala vznikat nejstarší poezie v nomu, tedy v domácím jazyce zapisovaném foneticky čínskými znaky. Prvním dvorským básníkem píšícím písmem nom byl v 80. letech 13. století Nguyễn Thuyên / Hàn Thuyên. Žádné texty v nomu se však z dynastie Trần nedochovaly, protože byly zničeny při státním tažení proti literatuře v domácím jazyce na počátku 15. století.

Za dynastie Trần žil první z velkých historiků Lê Văn Hưu 黎文休 (1230–1322), který vytvořil kroniku od nejstarších dob až po pád dynastie Lý. Jeho originální dílo se nedochovalo, ale bylo použito v 15. století k nové redakci. Dalším významným učencem byl Lê Trác, který uprchl do Číny, kde sepsal kroniku Annamu (*Annan zhi lüe* 安南志略), která se zachovala dodnes.

12.4 Systém správy

Vzhledem ke svému důrazu na angažování jediného vládnoucího rodu ve správě celé říše museli Tranové využívat služeb vzdělaných lidí obyčejného původu. (Na rozdíl od předchozí dynastie, která byla založena na systému místních panství aristokratických rodů.) Za dynastie Lý se rozsáhlejší vzdělání omezovalo na buddhistické mnichy. Jinak bylo jen několik vzdělanějších jedinců jako dvorských vychovatelů a poslů do songské Číny. Občasné vypisované zkoušky (podle potřeby) se omezovaly na znalost písma. Tranové ovšem přijali nové komplexní náplně státních zkoušek od Jižních Songů. Od poloviny 13. století opakovaně slyšíme o učencích vykládajících Pět klasických a Čtyři kanonické knihy. Ve státních zkouškách drtivě převažovali lidé z centra kolem delty Rudé řeky (Kinhové) nad lidmi z jižních oblastí (Trai). Ačkoli se nejednalo o lidi pocházející z aristokratických rodů jako za dynastie Lý, pocházeli z rodin, které si nákladné vzdělání bez ohledu na neexistující školský systém mohly dovolit. Často se jednalo o rodiny původem z Číny, které si i ve Vietnamu udržovaly literátskou tradici. Státní zkoušky byly zcela přerušeny po dobu mongolských vpádů v letech 1275–1304. Tranové v roce 1253 obnovili státní svatyni věnovanou Vévodovi z Zhou, Konfuciovi a pod neokonfuciánským vlivem také Menciovi.² Je pravděpodobné, že původní „chrám literatury“ z roku 1070 v té době nestál a byl zničen na konci vlády dynastie Lý.

Narůstající úřednický aparát napomohl stabilizovat vládu dynastie v době největšího ohrožení Mongoly. Ačkoli bylo po zkušenostech předchozí dynastie cílem vytvořit fungující systém vlády, který by podržel zemi v jednotě i ve chvíli, kdy by se na trůnu ocitl nedospělý vládce, Tranové dokázali vytvořit i systém paralelní vlády starších a mladších císařů a snažili se kontrolovat situaci v rodině, aby byl dospělý následník vždy k dispozici. Když v roce 1277 zemřel císař Trần Cảnh, vládnoucí tehdy již jako starší císař současně s Trần Hoàngem (od r. 1258), ustoupil Trần Hoàng na pozici staršího císaře a mladším císařem (tedy oficiálním hlavním císařem) se stal dvacetiletý korunní princ Trần Khâm. Do 80. let 13. století, kdy Vietnam čelil hlavnímu náporu mongolské invaze, začal dospívat také Trần Khâmův syn Trần Thuyên. Oba císařové i korunní princ pak dokázali vládnout v naprosté harmonii a soudržnosti.

2 TT 1984-1986 V: 336/ rok 1253/2.

12.5 Mongolské výboje do jihovýchodní Asie

Dynastie Jižní Song byla z důvodu neustálého ohrožení Mongoly slabá. To vedlo k rozkvětu banditismu na hranicích mezi Jižními Songy a Đại Việtem. To vedlo i k tomu, že Tranové po určitou dobu přestali Songům odvádět tribut. Po roce 1240 Trần Cảnh vyslal vojáky do oblastí Qinzhou a Hepu na jihu Číny, aby zde obnovil bezpečnost. Bezpečná komunikace mezi Songy a Đại Việt byla obnovena r. 1242 (TT 1984-1986 V: 330).

Poprvé se mongolská vojska dostala do Vietnamu kvůli snaze ovládnout čínskou dynastii Jižní Song. Po podřízení Sichuanu (Chengdu) a Yunnanu (Nanzhao) se Mongolové spojili s tamními jednotkami a útok na dynastii Song plánovali oklikou z jihu přes severní Vietnam. Vojska měl vést Uriangchadaj, syn slavného generála Sübedeje. V létě a na podzim 1257 se vydal generál Uriangchadaj na pochod proti Thăng Longu. Z plánu však sešlo, protože vietský císař vstup vojsk nedovolil a roku 1257 uvěznil i mongolské vyslance.

Mongolové reagovali roku 1258 útokem, před kterým Vietové raději ustoupili za Rudou řeku, kam stáhli i císařský dvůr a evakuovali obyvatele hlavního města Thăng Long. Po vniknutí do severního Vietnamu se proto mongolské armády neměly jak obohatit, a vojáci si prakticky ani neměli od koho opatřit větší množství potravin. Odhodlání Mongolů k bojům rychle kleslo, protože stepní vojáci nebyli zvyklí na členitý horský terén, tropické lesy s početným hmyzem a horkým vlhkým vzduchem. Vietové také na Mongoly podnikali účinné partyzánské útoky ze zálohy. Po prvních úspěších se vietským vojevůdčům rychle vracelo sebevědomí a v protiútoků zahnali mongolská vojska zpět na sever. Chubilaj dobývání Vietnamu dočasně odložil, ale dál vyzýval Viety k uznání mongolské svrchovanosti a k platbám tributu. Přímému podřízení se Vietové vyhýbali a důsledně se chystali na válku.

Císař ponechal vedení bojů generálu Lê Phụ Trầnovi 黎輔陳 a sám odjel po řece, celé hlavní město se vyprázdnilo. Později se mu pod vedením Lê Phu Trana a na povzbuzení starého Trần Thủ Độ podařilo znovu svolat všechny síly, ačkoli císařův bratr Trần Nhật Hiệu (陳日皎, 1225–1269) zamýšlel utéci k Songům. Mongoly pak snadno, během 12 dní, vytlačili z hlavního města zpět na sever podél toku Rudé řeky.

V roce 1258 Trần Cảnh učinil korunního prince Trần Hoంగా císařem a sám vládl jako starší císař (TT 1984-1986 V: 340/4). Paralelní vláda dvou císařů (staršího a mladšího) byla i nadále dlouhodobou stabilizační metodou. V roce 1259 zemřela císařovna matka Thuận Trinh. Byla manželkou posledního císaře předchozí dynastie – Lý Sảma, poté se stala manželkou Trần Thủ Độa, byla matkou manželky císaře Trần Cánhhe. Kancléř Trần Thủ Độ zemřel nedlouho poté v roce 1264, ale byl aktivní do poslední chvíle.

Trần Thủ Độ byl sice v některých případech velmi krutý, ale zároveň dokázal uznat svou chybu a ocenit loajální poddané a hodnostáře. Jednou jakýsi nižší úředník vystoupil před císařem a stěžoval si, že Trần Thủ Độ jedná jako císař. Když to císař Trần Thủ Độvi, s nímž se radil o všech důležitých záležitostech, referoval, Trần Thủ Độ nejenže se na úředníka nerozhněval, ale pochválil jej, odměnil a uznal svá pochybení.

Ve 30. a 40. letech 13. století došlo k provedení registrace populace a půdy za účelem zintenzivnění výběru daní. Tímto krokem vzniklo velké množství potulných bezzemků a bezdomovců. Důvody byly různé. Někteří byli při registraci předběhnuti svými sousedy, kteří si zaregistrovali cizí pozemky na své jméno. Jiní se obávali důsledků ze svých někdejších vazeb na strukturu dynastie Lý, které by mohly vyjít najevo při registraci. Opět další se vyhýbali registraci, protože neměli čistou minulost – dopustili se podvodů, zločinů nebo účasti na banditismu. Ve snaze vyřešit problém bezzemků a stabilizovat společnost povolil dvůr v roce 1254 těmto lidem kupovat půdu, zvláště pak privatizovat půdu dosud v držení státu. Paradoxně tento krok znamenal ztrátu půdy pro ty, kteří dosud hospodařili na státní půdě a nemohli si ji koupit. Od roku 1266 byli tito bezzemci rekrutováni státem jako otroci.³ Ti byli využíváni k zúrodnování nového území. Praxe státního využívání bezzemků sice několik desetiletí napomáhala stabilizaci státu, ale ve 14. století vyvolali právě tito bezzemci sérii otrockých povstání.

Stabilizaci dvora přispěl v roce 1267 císařský výnos, jímž se omezoval počet lidí majících nárok na císařské výhody. Ty byly omezeny na osoby vzdálené nanejvýš pět generací od osoby císaře. To znamená, že se vztahovaly nanejvýš na prapravnuky některého z císařů dynastie Trần. Ke císařskému dvoru však měli volný přístup jen synové a vnukové vládnoucího císaře.⁴

Trần Khánh Dư byl adoptován císařem Trần Hoàngem jako syn díky svým úspěchům v boji s Mongoly v roce 1257. Poté však chtěl získat princeznu, která byla ženou Trần Quốc Tuána, za což byl zbit, vykázán z paláce a zbaven veškerého majetku. Stal se obchodníkem s uhlím. Až v roce 1282 císař náhodou potkal Trần Khánh Dư na lodi, jak rozvází uhlí. Protože se v té době země připravovala na další boje s Mongoly, povolal jej císař zpět do státních služeb, obnovil jeho postavení a svěřil mu vojenské velení. Trần Khánh Dư poté v roce 1287 zvítězil v námořní bitvě s Mongoly. Ačkoli se i nadále choval značně arogantně, císař si již nedovolil proti němu podniknout další kroky. (Taylor 2013: 127-128)

Ačkoli Mongolové ustoupili, transký dvůr si byl nadále vědom toho, že se mongolského ohrožení nezbavil. Mezi Chubilajovým dvorem a Thăng Longem

3 TT 1984-1986 V: 345/ rok 1266/5.

4 TT 1984-1986 V: 345/ rok 1267/2.

probíhaly časté diplomatické mise a transký dvůr souhlasil s tím, že uzná suzerenitu Mongolů, později yuanského dvora stejně, jako dříve uznával dynastii (Severní) Song. Avšak Mongolové, kteří měli s ovládním vzdálených území zkušenosti, se s formálním podřízením nespokojili a vyžadovali sice částečné, ale reálné podřízení. V roce 1261 Chubilaj přistoupil na zavedení tributárních vztahů, ale zároveň vyslal do Thăng Longu vojenského guvernéra *darugači* (*darugači*). První darugači (1262–1268) se údajně v Thăng Longu příliš nezdržoval a byl tranským dvorem podplácen. Nový, přísnější darugači byl poslán v roce 1268. V roce 1267 Chubilaj vyslal do Đại Việt svého vlastního syna jménem Kōkeči/Chōgeči/Chöchči (Хөхэчи) jako vládce Yunnanu, kde Mongolové po roce 1251 dobyli dosud samostatný stát Dali, ustanovili posledního krále Dali (Duan Xingzhi 段興智) za dědičného vrchního velitele (世襲總管) a v roce 1257 zde ustanovili provinční sekretariát (雲南等處行中書省). Spolu s ním poslal do Vietnamu další požadavky:

- 1.) aby král osobně přišel na chánův dvůr k audienci,
- 2.) aby transký dvůr vyslal na mongolský dvůr trvalého rukojmího z císařských synů,
- 3.) aby transký dvůr odváděl mongolskému dvoru daně,
- 4.) aby transký dvůr posílal mongolskému dvoru soupisy obyvatelstva kvůli daňové kontrole.

Když v roce 1271 prohlásil Chubilaj vládu dynastie Yuan v Dadu (dnešním Peking), opět povolal vietnamského císaře, aby se osobně dostavil na mongolský dvůr.

Právě v této době odevzdal historik Le Văn Hưu své rozsáhlé historické dílo transkému císaři. Na ideologické úrovni toto dílo obhajovalo dávnou vietnamskou tradici samostatné vlády nezávislé na Číně, která počíná od Zhao Tuoa, krále Jižních Vietů (Nanyue) ve 2. století př. n. l. Le Văn Hưu prosazoval názor, že na dědictví Zhao Tuoa navázal v 10. století Đinh Bộ Lĩnh a po něm postupně dynastie Lê, Lý a Trần. V Le Văn Húově spise byla nepochybně přítomna i báseň *Nam quốc sơn hà* 南國山河 připisovaná generálu Lý Thường Kiệtovi a která velmi zřetelně hovoří o dvou rovnocenných mandátech nebes a staví tak na roveň čínského a vietnamského panovníka.

Nároky Mongolů v 70. letech zůstávaly ještě spíše teoretické, vycházely z tradičního čínského modelu vlády. Mongolové ani nevěděli, kam ve skutečnosti sahají hranice státu Đại Việt, a proto v roce 1272 chtěli nechat stanovit jižní hranici podle dávného Ma Yuanova sloupu, o němž se dočetli v čínských kronikách. Ma Yuanův sloup samozřejmě nalezen nebyl.

Dynastie Jižní Song byla již na pokraji zhroucení a ještě před pádem jihosongského císařského dvora začal hromadný útěk z Jižní Číny do bezpečnějšího

Vietnamu. V roce 1274 přijelo 30 lodí naložených songskými uprchlíky a jejich rodinami. Jednalo se převážně o obchodníky, kteří měli na vietnamském pobřeží dobré vazby. Dvůr jim dovolil usadit se v Thăng Longu, kde vytvořili celou čínskou čtvrť.

Po dobu vrcholících bojů Mongolů s Jižními Songy zvyšovali Mongolové intenzitu svých požadavků na transký dvůr. Nejenže obnovili své požadavky z roku 1267, ale žádali také, aby transký dvůr vyslal vojska na pomoc v boji proti Jižním Songům, což Tranové odmítli. Transký dvůr nejenže se mongolskému nátlaku nepodvolil, naopak snažil se Mongolům bránit například vyvědačskými postupy, když posílal na songské území zvědy, aby byl dvůr před blížícími se mongolskými armádami včas informován.

V roce 1278 yuanský dvůr vyslal do Vietnamu zástupce jménem Chai Zhuang 柴莊 (Chai Chun 柴椿), aby transkému císaři Chubilajovému jménem vyčetl jeho neposlušnost. Chai Zhuang přišel neobvyklou, přímou cestou přes Guangxi, zatímco dosud byli Vietnamci zvyklí na to, že mongolští poslové přicházeli přes Yunnan. Chai Zhuang však žádné změny v postoji dvora nedosáhl a vrátil se (TT 1984-1986 V: 352). Následujícího roku 1279, kdy Mongolové porazili zbytky dynastie Jižní Song,⁵ přišel Chai Zhuang znovu, ale opět neúspěšně. V roce 1281 přivedl s sebou početný ozbrojený doprovod a také králova strýce, kterého jako vyslance na mongolském dvoře umluvili, že bude jmenován králem Annamu, pokud ve Vietnamu za mongolské vojenské pomoci svrhne tranského krále. Chai Zhuang byl do země vpuštěn, ale pohraniční vojáci zajali nepravého krále. Chai Zhuang v Thăng Longu demonstrativně vjel na koni branou císařského paláce, uvelebil se v přijímacím oddělení pro zahraniční posly a na rozdíl od svých předchozích návštěv odmítl přijmout jen formálně uctivé přivítání. Chytrý Trần Quốc Tuấn se oděl jako čínský mnich, předstoupil před překvapeného Chai Zhuanga, který se s ním dal do přátelského hovoru, který Trần Quốc Tuấn evidentně vedl ve věrohodně znějící čínštině. Ačkoli během rozhovoru yuanský vyslanec Trần Quốc Tuánovu identitu rozeznal a jeho doprovod se na něj obořil, opět se mu nepodařilo na pevně semknutém tranském dvoře ničeho dosáhnout a musel Vietnam opustit s nepořízenou (TT 1984-1986 V: 354). Císařův strýc, jenž se na mongolském dvoře nechal prohlásit annamským králem, byl degradován.

Za těchto okolností se transký dvůr začal intenzivně chystat na boj. Zbrojilo se a na podzim 1282 svolal dvůr mimo hlavní město, kde byli přítomní mongolští vyvědači, vojenskou poradu, která předem promyslela strategii boje. Na této konferenci byl rehabilitován Trần Khánh Du, kterému mu bylo přiděleno velení

⁵ Na sklonku dynastie Jižní Song uvažovali hodnostáři o dočasném asyly pro songského panovníka v Čampě, což se však nepodařilo. Do Čampy přesto putovalo velké množství songských uprchlíků podobně jako do Dai Việt. Rossabi 1988: 94.

v nejvýznamnějším přístavu Van Don. Tam podnikavý Trần Khánh Dư proslul tím, že nechal našít obrovské množství stejných klobouků a přikázal svým poddaným, aby je nosili kvůli odlišení od cizinců. Po konferenci se transká nobilita vrátila na svá panství a začala rekrutovat a cvičit své poddané ve zbrani. Využiti byli také početní songští uprchlíci, které organizoval bratr staršího krále Trần Nhật Duật 陳日燾 (1255–1330). V boji proti Mongolům se projevil výsledek tisíciletého sdílení společné civilizace a kultury s Čínou (přičemž je třeba říci, že to nebylo jednostranné přijímání). I v očích Vietnamců byli Mongolové necivilizovanými barbary v čínském pojetí. Songští vojáci směli nadále nosit songské oděvy. Vojáci měli vytetované nápisy „smrt Mongolům“. Zbytek obyvatelstva, které nebylo schopno boje, bylo důrazně poučeno, aby se v žádném případě nepoddávalo. Mezi transkými císařskými příbuznými se ovšem objevili i zrádci. Například Trần Kiên 陳鍵, synovec Trần Quốc Tuána, se v boji okamžitě poddal, přešel na mongolskou stranu a posloužil Mongolům jako průvodce.

V mezičase se Mongolové roku 1283 vypravili po moři do jižního Vietnamu, kde chtěli nejprve napadnout slabší, ale bohatá čampská knížectví, přes která se Mongolové chtěli snáze dostat dále do jihovýchodní Asie a do Indie. Čampský vládce Indravarman V. odmítl s Mongoly spolupracovat a snažil se zadržet i mongolské vyslance směřující do Siamu a do Indie. Čampu se Mongolům nepodařilo ovládnout. Obsadili sice pod vedením generála Sögetua hlavní město Vidžaju, aniž by dopadli krále Indravarmana, ale při dobývání dalších území se objevily dřívější nesnáze s obtížným terénem, tropickým podnebím a houževnatostí čampských vojsk. Čamové Mongoly brzy vytlačili, ale raději jim začali navíc platit i tribut, aby se vyhnuli dalším bojům. Čampu tedy Mongolové kromě vybírání tributu politicky nekontrolovali a s vojsky obsadili území dnešních provincií Thừa Thiên, Quảng Trị a Quảng Bình (Rossabi 1988: 216–217).

Když na podzim roku 1284 tranští vyzvědači přinesli zprávy, že se Mongolové chystají napadnout hranice, generál Trần Quốc Tuấn se se svými vojsky vypravil obsadit průsmyky směrem k provincii Guangxi a generál Trần Nhật Duật se se svými songsko-vietskými vojsky rozmístil na hranici s Yunnanem. Aby nebylo při přípravách nic zanedbáno, svolal císař Trần Hoàng do hlavního města všechny místní předáky a vybudil jejich odvahu k boji.

Mongolské armády nasadily tak razantní postup, že Vietové i přes pečlivou přípravu a nastražené pasti málem kapitulovali. Ze severu vedl mongolské armády Chubilajův syn Togan. Togan překročil hranice v dnešní provincii Lạng Sơn a probojoval se do dnešního Pha Lai, což bylo strategické místo, kde se stékají před opětovným rozdělením čtyři velké řeky. Zde se měl Togan setkat s generálem Omarem, který měl dorazit od moře po řece s vojenskou flotilou. Trần Quốc Tuấn se snažil tomuto setkání zabránit, ale nedokázal to a Togan

vstoupil do Thăng Longu. K těmto dvěma armádám se záhy připojila ještě armáda generála Nasíruddína (Násr al-Dín) postupující z Yunnanu. Zatímco mongolské armády postupovaly po toku Rudé řeky, aby napadly další tradiční baštu dynastie při dnešním Nam Định, vtrhl do Vietnamu z jihu navíc generál Sögetü, a všichni hlavní vietnamští generálové se obrátili směrem na jih, aby zabránili spojení Sögetüa s Toganem.

Vietové se snažili vyhýbat volným plochám, na kterých měli Mongolové perfektně zvládnutou strategii boje. Vietští vojáci se skrývali v horách a v lesích, kam se výhodně rozmístili ještě před příchodem útočníků. Vietům se nedařilo znovudobýt klíčový soutok řek u Phả Lại, a proto alespoň neustále přepadali mongolské zásobovací spojnice. Vynikající znalost terénu a jeho možností Vietům umožnila přežít, ale likvidaci vietského státu by se tím zřejmě nezabránilo. V evakuovaném hlavním městě zůstal malý počet obyvatel, které Mongolové přinutili vyzradit směr odchodu uprchlíků, a zahájili pronásledování.

Přes veškeré snažení se stejně generálové Sögetü a Togan spojili. Vietové chtěli, aby mongolské armády upjaly opět pozornost na sever. Po moři dopluli k ústí řeky Ba Che v dnešní provincii Quảng Ninh, lodě nechali na pobřeží a sami přes hory přešli k řece Bach Dang, po níž se splavili opět k moři, kde se zase nepozorovaně přeplavili až na jih do Thanh Hóa, odkud přepadávali zezadu mongolské armády.

Zatímco císařské jednotky zmizely na moři cestou na sever, Mongolům se poddala řada členů císařské rodiny, jako byl Trần Ích Tắc a Trần Kiện. Mongolské armády upjaly pozornost na sever a Togan vstoupil zpět do hlavního města, avšak tu se objevili vietští generálové na jihu v Thanh Hóa. Zatímco Vietové Mongoly průběžně přepadávali skrytě ze zálohy, samotný vietský císař se vrátil oklikou z jihu zpět na sever. Vietové dál kličkovali před mongolskými pronásledovateli tak, aby se vyhnuli přímému útoku, a aby se Mongolové neustálými přesuny v horku unavili. Navíc začalo období dešťů.

Zatímco se Mongolové chystali k přesunu na jih, objevili se Vietové v ústí Rudé řeky a rychle postupovali proti proudu. Po několika bitvách se Tranům podařilo proniknout do hlavního města a Togan se stáhl na sever od Rudé řeky (Gia Lâm). Mezitím Sögetü a Omar hledal marně Viety na jihu v Thanh Hóa. Vietové pokračovali pomocí nečekaných výpadů. Na mongolské vojáky Vietové z lesních úkrytů stříleli otrávené šípy. Vietští velitelé se brzy rozhodli k ofenzívě, při které obsadili Rudou řeku i s pobřežní oblastí a přístavem Hà Nội. Mongolové tehdy prohráli několik bitev a zahájili ústup. Togan postupně ustupoval přes Phả Lại a horské průsmyky na sever do Lạng Sơnu. Podobně ustoupil Nasíruddín, stejnou cestou přes Yunnan, odkud přišel. Ze severního Vietnamu sice Mongolové unikli, jednotky dislokované ve středním Vietnamu cestou na Thanh Hóa však ztratily komunikační spojení. Generálové Sögetü

a Omar vedli tyto vojáky zpět na sever v domnění, že se spojí kolem Thăng Longu s Toganem, ale místo spojenců je čekali jen vítězní Vietové, zajetí a poprava. Uprchl jen Omar po Rudé řece a po moři.

Rozčilený Chubilaj chtěl Vietům porážku oplatit a dokonce kvůli tomu zrušil plánovanou třetí invazi do Japonska. Roku 1287 nechal vypravit vojska po souši vedená opět generálem Toganem, která se přes Lạng Sơn dostala známou cestou až do Thăng Longu, který obsadila, zatímco po moři současně vyplula flotila pěti set lodí pod vedením Omara. Ta úspěšně doplula až do Rudé řeky, kde ji však generál Trần Khánh Dư zcela zničil (Omar uprchl na Hainan). Na pevnině Mongolové postupovali opět rychle, jenže Vietové se stejně jako dřív vyhýbali otevřenému boji, vyklidili hlavní město a ukryli se. Přes nechráněné otevřené plochy v nížinném pásu při pobřeží a podél řek se Mongolové přesouvali snadno, ale v evakuovaných sídlech si neměli koho podrobit a nezískali ani válečnou kořist. Situace se tedy vyvíjela stejně špatně jako při předchozích taženích, navíc ztratili lodě vezoucí zásoby. Po měsíci nečinnosti v Thăng Longu se Togan rozhodl k ústupu do Vạn Kiếp (Phả Lại), kde se jej snažil dostihnout Omar, který jel proti proudu řeky Bạch Đằng. Protože se přes trvající výpady vietských vojsk Mongolové nemohli dostat k žádným zásobám, museli ustoupit každý po své vlastní ose. Omar jel po řece Bạch Đằng, u jejíhož ústí na něj zaútočil Trần Quốc Tuấn. Došlo k největší bitvě v celém vietnamsko-mongolském soupeření. Mongolové ztratili údajně až 400 lodí a 60 000 vojáků. Mongolové se už později do Vietnamu nevrátili, ale hrozba z Mongoly ovládané Číny ve Vietnamu trvala dál a vyžadovala si nákladnou vojenskou pohotovost.

Chubilaj sice plánoval až do své smrti v roce 1294 další výpravu, ale protože se Mongolové soustředili na akce v Barmě a na tažení na Jávu (neúspěšně v roce 1292, Groeneveldt 1876), k invazi do Vietnamu již nedošlo. Vietové v roce 1289 propustili zajaté vysoce postavené mongolské velitele, ale generál Omar byl po cestě údajně na příkaz vietského císaře utopen.⁶ Propuštěna byla i část obyčejných zajatců a Đại Việt začal Mongolům platit tribut.

Generálové a účastníci bojů byli odměněni, ale často ne k jejich spokojenosti; ti, kdo se poddali Mongolům při dřívějším tažení byli samozřejmě degrado-

6 Průvodcem generála Omara byl podle tradičního legendárního podání člověk jménem Fan Yen (Phạm Nhan 范顔). Fan Yen měl matku Vietnamku a otce čínského obchodníka z Kantonu. V mládí se přiučil umění magie, otec jej však poslal do Číny na literární studia. Díky svým magickým schopnostem se mu podařilo vyléčit nemocného čínského císaře, později však byl kvůli nedovolenému styku s císařskou konkubínou odsouzen k smrti. Od trestu však vyvázl díky mongolské invazi do Vietnamu, kdy byl jako rodilý Vietnamec povolán jako doprovod generála Omara, s nímž se po jeho prohrě utopil. Podle legendárního podání byli před svým utopením generál Omar a Phạm Nhan popraveni. Jejich utopené hlavy pak náhodně vylovili dva rybáři v řece Thanh Lương 清涼 a požádali je, aby jim zajistily bohatý úlovek. Od té doby se rybářům začalo jako zázrakem dařit a po svém zbohatnutí vystavěli nalezeným hlavám chrám. Dumoutier 1907: 75–76.

váni, pokud s Mongoly neodešli na sever. Císař totiž očekával, že Mongolové budou chtít Vietnam napadnout znovu, a proto chtěl své poddané nadále motivovat budoucími, ještě většími materiálními odměnami. Odměnění byli hrdinní generálové i po své smrti: řada z nich se stala oficiálně uznanými duchy – božstvy, jimž byly postaveny kláštery a prováděny pravidelné oběti. Zvláštní postavení si v lidovém kultu získal generál Trần Hưng Đạo (Trần Quốc Tuấn) jako ochránce před veškerými špatnými duchy a vlivy⁷ a je také s oblibou zobrazován v lidovém malířství (Durand 1960: 196, 198).

V zimě 1289/1290 se císař Trần Khâm vydal na vojenské tažení do dnešního Laosu proti horským kmenům. Již podruhé si za to vysloužil kritiku konfuciánských vzdělavců, že by neměl podnikat vojenská tažení, dokud se země nezotaví z důsledků válek. Poprvé jej kritizovali po skončení druhého mongolského vpádu, když císař prosadil provedení sčítání lidu, aby zjistil, v jakém stavu je země. Pravděpodobně se generálové potřebovali po velkém válečném vypětí odreagovat při svém vlastním tažení jako agresori, získat kořist a ukázat císaři, který je podle jejich mínění odměnil málo, své hrdinství.

Kosmopolitní vláda dynastie Yuan v Číně měla vliv i na společenský a kulturní vývoj Vietnamu. Do Vietnamu přicházelo velké množství Číňanů, mezi nimi taoistických mnichů, a znalců různých praktik, věštectví, lékařství, exorcismu; herců a artistů.

7 Podrobněji k jeho kultu viz Dumoutier 1907: 75–83.

13 DRUHÁ POLOVINA VLÁDY DYNASTIE TRẦN A JEJÍ PÁD, KRÁTKÁ VLÁDA HỒ QUÝ LÝHO A MINGSKÁ OKUPACE

13.1 Personální situace tranského dvora po skončení mongolských invazí - legitimita hrdinných členů rodu Trần

V roce 1292 se Trần Khâm stal starším císařem a jeho syn Trần Thuyên dosedl na místo mladšího císaře. Mezi otcem a synem zpočátku došlo k mnoha nedorozuměním. Trần Thuyên byl v mládí náchylný k pití alkoholu a se svými kumpány tajně chodil v noci do města a do rána se s nimi bavil. Trần Khâm neměl syna přímo na očích, protože sám žil v rodovém sídle mimo hlavní město. Když se o situaci dozvěděl, chtěl syna sesadit, ale ten se polepšil a již nikdy v životě alkohol nepil. Trần Thuyên však i nadále prosazoval svou vlastní vůli, například v roce 1299 se odmítl nechat tetovat, což dosud patřilo ke cti vietských císařů zakládajících si na svých vojenských schopnostech. Odklon od vojenských ideálů ve správě země, prohloubených zvláště v době bojů s Mongoly, věstila také postupná přirozená výměna vrcholových politiků tranského dvora.

Ke konci 13. století začaly pomalu vymírat největší osobnosti císařského rodu, které si v bojích s Mongoly získaly doživotní zásluhy a autoritu, nehledě na své více či méně spolehlivé chování v dobách míru. Výjimkou bylo několik osobností:

Trần Nhật Duật 陳日燾 (1255–1330), jehož panství ležela na jihu v Thanh Hóa a také všechny jeho ženy byly jižanky. Proslul svou znalostí jazyků – čamštiny, hovorové čínštiny i jazyků horských kmenů. Po roce 1300 se Trần Nhật Duật stal velmi zodpovědným vychovatelem korunního prince, Trần Thuyênova syna Trần Mạnhe, který na trůn nastoupil v roce 1320.

Téměř sta let se dožil vzpurný Trần Khánh Dư 陳慶餘, který přes své nezapomenutelné zásluhy v bojích s Mongoly neustále rozhněvával císaře svou touhou po majetku, která se projevovala útlakem jeho poddaných a nadměrným drancováním při útoku na Čampu v roce 1312.

Podobně dosáhl úspěchu díky své výmluvnosti, vtípnosti a obratnosti spíše než moudrosti a loajalitě Trần Khấc Chung (陳克終, ?–1330). Pocházel původně z rodu Đố, teprve za své zásluhy v bojích s Mongoly byl odměněn úředními funkcemi a právem nosit příjmení Trần. V roce 1298 se stal správcem hlavního města, v roce 1303 získal přímý přístup k císaři. Když v roce 1306 zemřel čamský král, jemuž byla krátce předtím v roce 1305, mimo jiné na přimluvu Trần Khấc Chunga, dána za manželku vietská princezna z rodu Trần, byl Trần Khấc Chung vyslán do Čampy, aby ji zachránil před kremací společně se zemřelým králem. To se mu skutečně povedlo, ale na zpáteční plavbě se s ní kvůli nepříznivým větrům (Maspero 1928: 191) zdržel déle, než byl vietský dvůr schopen čekat a obvinil jej, že se na lodi dopustil nedovoleného styku s královnou a byl degradován (Taylor 2013: 141). Přesto se dokázal po čase vrátit do vysokých funkcí, zvláště si získal oblibu císaře Trần Mạnhe. Po smrti staršího císaře Trần Thuyêna Trần Khấc Chung dokázal zcela porušit dosud platnou praxi, že matka následníka musí pocházet z rodu Trần. Již dříve totiž mezi císařovy konkubíny protlačil dívku ze své rodné vesnice a ta v roce 1319 porodila mladému císaři první dítě (Trần Vượng). Trần Khấc Chung se ujal výchovy prince a doufal, že se mu podaří prosadit jej za korunního prince. Naopak velmi zasloužilý, vlivný a konzervativní generál Trần Quốc Chắn dal svou nedospělou dceru Trần Mạnhovi za hlavní císařovnu. Trần Khấc Chung se svými straníky Trần Quốc Chắna na základě falešného obvinění uvěznil a umučil hladem. Trần Khấc Chung sice brzy poté zemřel a taktéž korunní princ Trần Vượng brzy po dosažení dospělosti a jmenování císařem zemřel (zemř. 1341), takže za nového korunního prince musel být jmenován pětiletý syn hlavní císařovny (dcery Trần Quốc Chắna), ale Trần Quốc Chắnova smrt pro jednu vážně otřásla vzájemnou důvěrou v císařském rodě, kterou se již nepodařilo obnovit (Taylor 2013: 142).

13.2 Vztahy s Čampou po mongolské invazi

Období mongolské invaze bylo jedním z mála úseků v dějinách vietnamsko-čamských vztahů, kdy došlo k vzájemnému spojení a spolupráci. Harmonické vztahy přetrvaly ještě i krátce po smrti Chubilaj chána. V roce 1301 čamského krále osobně navštívil král Trần Khắm a přislíbil mu manželský svazek, který se uskutečnil v roce 1305 (Maspero 1928: 189). Výměnou za něj Čamové

slíbili nadále neusilovat o znovuzískání území dnešních provincií Quảng Trị a Thừa Thiên. Po smrti čamského krále a návratu vietké královny na sever se však čamští představitelé necítili zavázáni slib dodržovat a nárok na území obnovili. Císař Trần Thuyê̄n proto v letech 1311–1312 na Čampu zaútočil, sesadil krále a na jeho místo dosadil jeho bratra, jenž byl povolný vietským požadavkům. V roce 1313 dokonce Vietové vážili cestu až do Sukhotaie, aby bojovali se siamskou armádou, která se snažila dobýt Čampu. Přesto Čamové zanedlouho proti Vietům opět povstali a Vietové museli do Čampy vysílat stále nové expedice, až je ve 30. a 40. letech zaměstnaly spíše problémy s Laosany. V 60. letech se v Čampě objevil schopný vládce vietnamským jménem Ché Bông Nga 制蓬峩 (v kronice *Mingshi* psán jako *Ada Azhe* 阿達阿者, v čamském folkloru označovaný jako Po Binasuor (Po Binœthuor)).¹

13.3 Růst vlivu neokonfucianismu a rozpad soudržnosti rodu Trần

Státní zkoušky byly po delší přestávce v období kolem mongolských invazí obnoveny pravděpodobně v roce 1304, ale i nadále se konaly podle dochovaných zpráv jen s většími rozestupy, ačkoli jejich náplň byla strukturovanější a požadavky byly poměrně vysoké. Měly se skládat z diktátu, psaní esejů na témata z konfuciánských klasiků, poezie v tangském stylu, vzorových císařských ediktů a podání trůnu. I přesto, že ve srovnání se sousední Čínou (kde se ovšem za dynastie Yuan systém státních zkoušek na nejvyšší úrovni na delší dobu pozastavil) se zkoušky pořádaly méně často, stávali se vzdělanci pro svou erudici nejnvlivnějšími poradci na císařském dvoře, zvláště počínaje vládou císaře Trần Mạnh 陳昺 po roce 1320 (Ke státním zkouškám za dynastie Trần podrobněji Hlavatá 2002: 94–95). Stále však nenalzáme mnoho vzdělců mimo hlavní město. V roce 1342 byly podniknuty kroky, aby byli ze dvora propuštěni všichni, kteří ve skutečnosti neměli žádnou náplň práce.

Zatímco vzájemná důvěra členů rodu Trần skončila v důsledku arogantního chování řady z jeho členů, vzdělanci, kteří našli uplatnění na císařském dvoře obvykle nebyli o nic ctnostnější. Nguyễ̄n Trung Ngạn 阮忠彦 (1289–1370) se rád pyšnil svým neobyčejným intelektem, který se projevoval již od útlého dětství. V roce 1304 se účastnil státních zkoušek a dosáhl titulu Hoàng giáp 黃甲 (vietnamská obdoba *tiên sĩ* 進士). V roce 1314 byl společně s dalšími hodnostáři, mezi nimi učencem jménem Phạm Mai 范邁, poslán jako vyslanec na yuanský dvůr. Kromě krátkého období, kdy byl přeložen z hlavního města do

1 Maspero 1928: 203, Aymonier 1890: 164–167, který datuje jeho vládu podle čamské populární kroniky do let 1328–1373.

Thanh Hóa, neustále stoupal ve funkcích až na předsedu sekretariátu 御史臺 a velitele vojenských stráží v hlavním městě.

Trương Hán Siêu (張漢超, ?–1354) si získal důvěru císařů svou erudicí, ale nebál se paktovat s eunuchy a navazovat styky pomocí vlivných sňatků svých dcer s bohatými osobami. Jeho čestnost byla nejvíce poškozena, když se odhalilo, že křivě nařkl dva úředníky – vzdělance. Pozdější konfucianští historikové jej chválí jako kritika buddhismu, ve skutečnosti jej sice kritizoval jako šířitele pověr a korupce, ale zároveň byl zbožným buddhistou, který složil přinejmenším dva nápisy při příležitosti obnovy buddhistických chrámů (Taylor 2013: 145–146).

Skupinu charakterově přímějších vzdělavců zastupuje učenec Chu Văn An 朱文安 (1292–1370), po otci Čínan a znalec neokonfuciánských textů. I přes úspěch ve státních zkouškách neusiloval o úřední funkci. Stal se však vychovatelem princů Trần Hạoa a Trần Vượnga a členem císařské akademie 國子監. Když císař nevyslyšel jeho kritiku sedmi hodnostářů, odešel do ústraní na venkov. Mezi jeho žáky vynikli Phạm Sư Mạnh 范師孟 a Lê Quát 黎括. Lê Quát později v roce 1370 navrhl tvrdá opatření proti buddhismu (K jejich literární tvorbě viz *Slovník vietnamské literatury* 2011: 128, 223).

Oba učenci doporučovali císaři Trần Mạnhovi provést reformy podle konfuciánského modelu správy státu, ale císař je odmítl s tím, že není třeba se ve všem připodobňovat Číně. V duchu dosavadního politického myšlení ne-duality Trần Mạnh odporoval konfuciánským učencům především v tom, že se obával, že budují hierarchii a tvoří rozdíly mezi skupinami na císařském dvoře. Smysl císaře Trần Mạnhe pro solidaritu a ústupčivost pro dobro dynastie se projevila, když hlavní manželka jeho otce, císařovna Bao Tu porodila syna. Ačkoli byl Trần Mạnh již dospělý a začal vládnout, nabídl se, že bude vládnout jen do doby, než syn císařovny Bao Tu dospěje, což se však nakonec nestalo, protože princ zemřel mladý. Podobně odmítal trestat potulné bezdomovce, ke svým poddaným se choval mírně.

Klidná doba vlády císaře Trần Mạnhe umožnila vznik mnoha literárních děl jako *Thiền uyển tập anh* (禪苑集英) od Lý Tế Xuyêna (李濟川). Taktéž *Việt điện u linh tập*, knihu pojednávající o ochranných božstvech dynastie Trần, jimž byly připisovány úspěchy Vietů v bojích s Mongoly a s Čampou v roce 1312, sepsal Lý Tế Xuyên (*Slovník vietnamské literatury* 2011: 153; Lê Thành Khôi 2008: 232–234).

Situace běžného obyvatelstva se od konce mongolských vpádů neustále zhoršovala. Přirozená chudoba vyvolaná válkou vedla v letech 1290–1292 k hladomoru, v jehož důsledku stále více rolníků prodávalo svou půdu velkostatkářům, u nichž se pak stávali otroky. Do roku 1299 se mohli otroci vykupovat, ale jednou prodanou půdu již nemohli nabýt zpět a ta se seskupovala v majetku

především rodu Trần. Po roce 1299 bylo i vykupování otroků zastaveno. Situaci zhoršovala opakovaná sucha (1315, 1317, 1326) a silné bouře následované povodněmi (1333), které vedly k nárůstu banditismu. Důvody, proč přírodní katastrofy působily náhle takové vážné následky, mohou spočívat v zanedbání zavlažovacích a odvodňovacích kanálů a hrází (Taylor 2013: 137, 151).

V roce 1288 vyhlásil dvůr daňové úlevy. Přesto nastal hladomor, který se dvoru nepodařilo zmírnit ani rozdáváním potravin ze státních zásob. Císařský dvůr a velkostatkáři sice vedeni buddhistickým soucitěm čas od času poskytovali humanitární pomoc jako rozdávání peněz chudým v roce 1303 nebo alespoň náboženskou pomoc jako rozdávání lidových výtisků Diamantové sútry, případně i dalekosáhlejší kroky jako zakládání veřejných sýpek (1337), snižování daní při dlouhotrvajícím hladomoru (1343), situace se však nadále zhoršovala. Nárůst soukromých velkostatků nobility a ztráta vlastní půdy znamenala snížení schopnosti reagovat na přírodní katastrofy a obnovovat hospodářské škody (Taylor 2013: 151).

Několikaletý hladomor na začátku 40. let 14. století vyvolal povstání vedené člověkem jménem Ngô Be 吳陞, které se sice v roce 1345 podařilo porazit, ale Ngô Be unikl a nadále kolem sebe shromažďoval nespokojence.² Jeho odpor v některých regionech trval až do roku 1351 a živily jej opakující se sucha a povodně. Opětovný hladomor v roce 1354 (hmyz spásal úrodu) vyvolal novou vlnu banditismu, kterému nezabránilo ani poloviční snížení daní. Vedoucím povstalců byl údajně potomek Trần Quốc Tuána. Celkovou nestabilitu ovlivňovala i chaotická situace v Číně, kde řada povstání postupně vedla k pádu dynastie Yuan (1368). Objevily se například zprávy, že Trần Ích Tắc (陳益稷, 1254–1329), který přeběhl na mongolskou stranu, se chystá napadnout Vietnam.

V roce 1356 navíc zemřel starší císař Trần Mạnh (na bodnutí včelou) a u vlády zůstal pouze mladý, nezkušený a nepřiliš angažovaný císař Trần Hạo (21 let).³ Trần Hạo se vášnivě pouštěl do hazardních her a v krajních případech se nezastavil před nečestnými způsoby získávání peněz jako byly konfiskace majetku. Do paláce pouštěl bohaté lidi, od nichž očekával zdroj peněz. Na dvůr nechal povolát všechny operní soubory ze dvorů členů císařské rodiny a celé dny trávil jako divák jejich her ve stylu yuanské opery. Na dvoře nacházeli uplatnění různí dobrodruzi nevalné pověsti a minulosti. Trần Mạnh před svou smrtí dobře odhadl synův postoj k vládě a výjimečně nechal císařovnu matku Hiền Từ, aby se po jeho smrti nadále aktivně věnovala dvorským záležitostem a neodešla do kláštera, jako bylo u dynastie Trần běžné. Zemřel nakonec v roce 1369 ve 33 letech, bezdětný.

2 TT VII (ed. 吳士連等 1984–1986): 422/rok 1345/5.

3 TT VII (ed. 吳士連等 1984–1986): 428/3.

V důsledku sucha a rozmnožení hmyzu v roce 1358 opět povstal Ngô Be, který ovládal severovýchodní část země.⁴ I přes to, že byl Ngô Be v roce 1360 chycen, opakující se sucha, povodně splavující celé vesnice a pole přiváděly mezi povstalce další a další lidi. Ačkoli císař opakovaně vyzýval bohaté velkostatkáře k rozdáváním jídla a majetku a sám jim v tom šel příkladem, v roce 1360 vydal dvůr nařízení tetovat všechny otroky příslušející rozvětvené císařské rodině, aby v případě útěku byli jasněji rozlišitelní a neunikli trestu.⁵

13.4 Poslední boje s Čampou

Ke konci 50. let 14. století se opět ozvali Čamové a začali na Vietech požadovat navrácení sporného území, které Vietům věnovali při nešťastném císařském sňatku v roce 1305 (oficiální poselstvo posláno v roce 1368). Čamové napadli oblast dnešního Quảng Bình a Hué (1361).⁶ Vietskou armádu odrazili v provincii Quảng Nam.

Císařský dvůr si musel všimnout také změn v Číně, kde se postupně chápala moci nová dynastie Ming. Vietové sice odmítli pomoci povstalcům v boji proti dynastii Yuan, ale hned po vyhnání Mongolů poslali oficiální poselstvo, aby ustanovilo s novou dynastií tradiční vztahy.⁷

Po smrti Trần Hạo v roce 1369 se císařovna matka Hiền Từ, která jako uvědomělá členka rodu ze všeho nejvíc stála o vzájemnou shodu a solidaritu, ujala vyřešení problému následnictví a zvolila neprozřetelně Nhật Lễho 日禮, adoptovaného syna manželky Hiền Từina nejstaršího syna Trần Duca, který nebyl učiněn nástupcem. Nhật Lễ byl ovšem ve skutečnosti synem operního herce Dương Khương 楊姜. Ostatní synové císaře Trần Mạnhe byli z následnictví vyloučeni, protože byli syny matek nepocházejících na rozdíl od Hiền Từ z císařského rodu. Nhật Lễ se však ukázal jako ještě horší zhyrálec a opilec, libující si jen v operních představeních. Zabil dokonce svou nevlastní babičku císařovnu matku Hiền Từ, když chtěla své rozhodnutí učinit jej císařem dodatečně opravit. Když navíc začal Nhật Lễ hovořit o tom, že by jméno dynastie změnil na své původní rodové jméno Dương, postavili se vlivní členové klanu Trần na otevřený odpor a neúspěšně se pokusili Nhật Lễho svrhnout. Trần Mạnhovi synové Trần Phủ a Trần Kính utekli na panství rodiny svých matek v Thanh Hóa, kde byl tehdy hlavou rodu Lê Quý Ly. Nhật Lễ proti nim poslal řadu vojáků, kteří se však připojili na stranu uprchlých členů rodu Trần. Když

4 TT VII (ed. 吳士連等 1984–1986): 430/6.

5 TT VII (ed. 吳士連等 1984–1986): 432/9.

6 TT VII (ed. 吳士連等 1984–1986): 432/3.

7 TT VII (ed. 吳士連等 1984–1986): 436/5.

se vzbouřenci dostali nedaleko tranského druhého sídla v Nam Định, Trần Phủ byl prohlášen císařem a Nhật Lễ oficiálně sesazen.⁸

Trần Phủ při svém zvolení císařem zkritizoval učence, kteří údajně stáli za prosazením severských čínských pořádků na císařském dvoře v posledních desetiletích, včetně severské kultury a hudby. Trần Phủ odmítal čínský vliv a vliv čínsky vzdělaných učenců na politické dění, protože byl přesvědčen o svébytnosti „jižní země“ a právo na její správu přiznával výhradně rodu Trần. Chtěl se proto vrátit v politickém uspořádání před rok 1328, kdy byl umučen Trần Quốc Chẩn⁹ a kdy se matkou korunního prince stala poprvé žena mimo rod Trần. To byl sice i případ matky Trần Phũa, ale jiný následník kromě evidentně zrádného Nhật Lễa nebyl k dispozici. Přesto po vstupu Trần Phũa do hlavního města a snadného sesazení Nhật Lễa přišli Trần Phũa přivítat největší učenci své doby: Chu Văn An a Lê Quát. Lê Quát v této době napsal slavnou kritiku buddhismu, v níž si mimo jiné stěžuje, že dosud v zemi není jediná škola nebo svatyně věnovaná klasickému učení a žádné místo, kde by se lidé řídili pravidly klasických knih (Taylor 2013: 156). Je vidět, že konfuciónské učení bylo v této době ještě stále omezeno na úzkou skupinu intelektuálů a bylo vzdáleno běžnému myšlení a náboženské praxi. I přes Trần Phũovu nechuť k učencům získávali na císařském dvoře konfuciónské vzdělanci vzhledem ke zhoršující se společenské situaci stále větší slovo.

Matka Nhật Lễho, někdejší herečka Vương Mầu, uprchla na čamský dvůr a přesvědčila čamského vládce známého pod vietnamským jménem Ché Bông Nga, že je vhodná příležitost na Viety zaútočit. Na jaře 1371 skutečně Ché Bông Nga přitáhl, vyloupil hlavní město a poté jej zapálil, aniž by Tranové dokázali podniknout jakékoli kroky k obraně.¹⁰ Paláce byly opraveny císařskými otroky jen provizorně – nahrazeny stavbami jednoduchých venkovských konstrukcí, protože zbytek obyvatelstva měl být rekrutován do boje. V důsledku této katastrofy ustoupil Trần Phủ na pozici staršího císaře a hlavním císařem jmenoval svého mladšího bratra Trần Kínhe.

Schopný a cílevědomý Trần Kính si k vládě přibral svého ještě schopnějšího bratrance Lê Quý Lyho. Lê Quý Lyho oženil s pozůstalou vdovou po Nhật Lễm (z rodu Trần) a sám si naopak vzal manželku z rodu Lê, odkud pocházela jeho matka. Pro boje s Čamy byl Lê Quý Ly vhodná volba i proto, že byl doma na jihu v provincii Thanh Hóa.

Vedením bojů byl pověřen úředník jménem Đỗ Tử Bình, který byl poslán na jih (prov. Thừa Thiên). Ché Bông Nga poslal velké množství zlata s návrhem vyřešit konflikt mírově, ale Đỗ Tử Bình si zlato nechal pro sebe a císaře nadále

8 Taylor 2013: 153-154. TT VII (ed. 吳士連等 1984–1986): 436-437.

9 TT VI (ed. 吳士連等 1984–1986): 406-407/1.

10 TT VII (ed. 吳士連等 1984–1986): 442/5.

povzbuzoval v bojové náladě. Đỗ Tử Bình brzy dosáhl Vidžajapury, ale byl poražen a stěží utekl zpět na sever (1376).

V roce 1377 navíc zemřel Trần Kính a Lê Quý Ly doporučil za následníka svého šestnáctiletého synovce Trần Hiệna (syn Trần Kínhe). Záměrně tak přehlédli dva starší možné kandidáty, Trần Phủovy syny Trần Ngạc a Trần Húc. Zvláště Trần Húc byl schopným kandidátem, který zrovna vedl vojska do boje proti Čamům, ale i Trần Ngạc byl schopný vojevůdce, který v tom času řešil problémy s povstalci v regionech. Trần Hiệna kronikáři považují za pomateného člověka, který měl být loutkou v rukách Lê Quý Lyho. Trần Phủ za něj alespoň v souladu se svým přesvědčením stačil provdat svou vlastní dceru (Thục Mỹ). Boje proti Čamům skončily neúspěchem a v roce 1377 se Ché Bồng Nga podruhé dostal do Thăng Longu a vydrancoval jej. Zanedlouho poté se z jihu navrátil neuznaný Trần Phủův syn generál Trần Húc, který se s Ché Bồng Ngou spojil a dostal i čamskou princeznu (Maspero 1928: 211). Trần Húc se chtěl prohlásit císařem, ale neuspěl ani tehdy, když za ním již potřetí přišel sám Ché Bồng Nga se svými vojsky. Čamové však jen potřetí vyloupili hlavní město a odtáhli.

Vietský dvůr se snažil co nejrychleji přistoupit ke zbrojení a potřeboval k tomu zintenzívnit výběr daní. Tradiční systém výběru daní z obdělávané půdy kolaboval, protože většina půdy přešla ze soukromého vlastnictví rolníků do rukou nobility – velkostatkářů. Lê Quý Ly proto prosadil reformu, podle níž se daně začaly vybírat „z hlavy“. Již roku 1380 byl díky daňové reformě přes veškeré doprovodné útrapy vybrán dostatek financí na zbrojení a vedení boje. Čamové nečekali, napadli Nghê Anh a Thanh Hóa, ale byli po krutém boji odrazeni.

Situace byla tak vážná, že museli být rekrutováni i mniši a po celé zemi se konaly preventivní přípravy na další čamský vpád. K tomu došlo v roce 1383, kdy Ché Bồng Nga napadl rovinu Rudé řeky přechodem přes hory provincie Thanh Hóa. Obrana hlavního města byla tentokrát úspěšná, ale starší císař Trần Phủ utekl z hlavního města do ústraní a reálnou moc nadále držel jen Lê Quý Ly a jeho přívrženci (Maspero 1928: 214). Příslušníci rodu Trần si to uvědomovali, ale nebyli schopni podniknout nic a raději s Lê Quý Lym vycházeli po dobrém. Zoufalá předzvěst pádu dynastie se začíná v této době objevovat v básních psaných členy císařského rodu.

Po čtyřech letech v roce 1387 se Trần Phủ opět vrátil do hlavního města. Pravděpodobně bez jeho přičinění se císař Trần Hiệna pokusil o vzpouru proti Lê Quý Lymu. Lê Quý Ly však dosáhl jeho sesazení a nakonec jej popravil i s jeho přívrženci. Poté nechal Lê Quý Ly dosadit desetiletého Trần Nguyena a oženil jej se svou vlastní dcerou, do nejvyšších funkcí navíc dosadil své straníky, aby mohl vládnout sám. Situace Lê Quý Lyho se však zhoršila, když v roce 1389 neuspěl

v novém tažení proti Čamům a z boje utekl. V hlavním městě se stal terčem dvorské i veřejné kritiky a do vedoucí vojenské funkce byl na místo něj dosazen Trần Khát Chân 陳渴真, kterému se podařilo zaútočit na Ché Bông Ngovu loď a Ché Bông Ngu zabít.¹¹ Čamové po dvaceti letech bojů ovládli dnešní provincie Quảng Bình, Quảng Trị, Thừa Thiên a částečně Nghệ An a Hà Tĩnh, které museli nyní Vietové pod vedením Lê Quý Lyho získat zpět.

13.5 Růst moci Lê Quý Lyho

Lê Quý Ly sice čelil veřejné kritice, měl však svou hustou síť donašečů a veškerý odpor se mu dařilo tvrdě potírat. Lê Quý Ly se chtěl opřít o konfuciánskou politickou teorii, kterou si však značně přizpůsoboval svému pojetí. Za největší osobnost minulosti považoval Vévodu z Zhou, kterému se chtěl připodobnit, ačkoli mu v tom prozatím překážel starší císař Trần Phủ. Za nejvyššího učence považoval předchůdce neokonfuciánského myšlení Han Yuho 韓愈 (768–824). Naopak si dovilil částečně kritizovat Konfucia a ještě kritičtěji se stavěl k neokonfuciánským učencům dynastie Song, kteří mu připadali příliš omezení a zahledění do literární a exegetické práce. Ke své vládě sice učence potřeboval, ale zároveň je přísně kontroloval.

V roce 1394 mu Trần Phủ věnoval obraz tzv. čtyř pomocníků: Zhou gong/Chu Công 周公, Huo Guang/Hoác Quang (zemř. 68 př. n. l.),¹² Zhuge Liang/Gia Cát Lượng 諸葛亮 a Tô Hiến Thành 蘇憲城 (zemř. 1179). Jednalo se o historické osobnosti vysoce hodnocené tradiční historiografií za jejich lojalitu dynastii, za jejíhož nedospělého vládce fakticky vládli.¹³ Krátce před svou smrtí Trần Phủ doporučil při oficiální příležitosti Lê Quý Lyimu, aby v případě, že bude císař z rodu Trần slabý a neschopný vlády, jej raději na trůně osobně nahradil.

Lê Quý Ly pocházel z rodu Hồ, kdysi přisedšího z Číny, který zůstal významným lokálním rodem, až byl sloučen s místním aristokratickým rodem Lê. Jeho předci se pravděpodobně vyznamenali v bojích s Mongoly a Lê Quý Lyovy tety se již staly konkubínami císaře Trần Mạnh. Lê Quý Ly byl vzdělaný a velmi praktický člověk. Vyznal se ve vojenských záležitostech. Dobře hodnotil psaní v hovorovém jazyce. Systematicky sice usiloval o dynastickou změnu, ale měl také racionální představu o fungování společnosti. Protože Vietnam ohrožovaly mocenské ambice Mingů, snažil se jednat rychle.

11 Maspero 1928: 216–217, Whitmore 2011: 195–196.

12 Po smrti císaře Wudiho dynastie Han byl Huo Guang ustanoven regentem nedospělého císaře Zhao, později proslul svou odvahou sesadit nemorálního císaře Prince z Changyi a dosadit na jeho místo císaře Xuana.

13 TT VIII (ed. 吳士連等 1984–1986): 469/2.

13.6 Lê Quý Lyho převrat a založení dynastie Hồ

Po smrti Trần Phủa v roce 1394 Lê Quý Ly snadno izoloval teprve dospívajícího císaře, který navíc nevykazoval naděje na samostatnou vládu. Lê Quý Ly zavedl přísná nařízení, která měla zabránit jakémukoli odporu proti jeho osobě. V roce 1396 nechal laicizovat mnichy mladší 50 let a zavedl přísné náboženské zkoušky, které měly omezit počet mnichů a zpřísnit klášterní režim. Zakázal také držení mincí a zavedl lépe kontrolovatelné papírové peníze. Tyto změny byly zaměřeny na obchodníky, aby se nemohli vyhýbat císařské inspekci. Pro učence Lê Quý Ly zavedl nový obsah státních zkoušek, v nichž měly být základem klasické texty psané v hovorovém jazyce a ve znacích Chũ Nôm, k nimž údajně napsal i vlastní předmluvy. Aby zaměstnal generály a vojáky, připravoval nové tažení do Čampy. Při nich se mu podařilo získat dva čamské generály, kteří posléze věrně sloužili Lê Quý Lymu při ochraně jižních hranic. Aby se odpoutal od prostředí tranského hlavního města, přenesl hlavní město do svého rodného Thanh Hója, kde založil na řece Mã nové hlavní město Tây Đô (Thăng Long se posléze přejmenoval na Dong Kinh). V roce 1398 byl císař přesvědčen k abdikaci ve prospěch Lê Quý Lyho dvouletého vnuka a posléze zabit v taoistickém klášteře. Zvedla se vlna odporu, ale Lê Quý Ly na ni odpověděl řadou poprav, vražd, všeobecným terorem a přísnými kontrolami včetně zákazu volného pohybu. Potlačil také povstání. Malého císaře sesadil a postupně všechny členy a přívržence rodu Trần vybil. Omezil také pozemkové majetky velkostatkářů, kteří museli povinně vykazovat svůj majetek. Zavedl novou administrativní správu, která měla mj. sloužit přípravě kandidátů státních zkoušek.

Načasování Lê Quý Lyho převratu úzce souviselo se situací v Číně. Do roku 1398 vládl zakladatel dynastie Ming, Zhu Yuanzhang, který prokazoval zjevnou náklonnost k dynastii Trần, a v případě převratu by bezpochyby vojensky zasáhl a zajistil její restauraci. Po Zhu Yuanzhangově smrti však vzplál boj o následnictví a mingský dvůr odvrátil pozornost od dění ve Vietnamu.

V roce 1400 Lê Quý Ly přijal zpět příjmení Hồ, stát přejmenoval na Đại Ngu (Da Yu podle jména bájněho císaře Yu Shuna 虞舜, od něhož měl pocházet i rod vládců dynastie Zhou). Odvolání na čínský starověk mělo jednak ukazovat, že jižní stát – Vietnam – je stejně tak dědicem ideální doby čínského starověku, jako severní čínské dynastie, a za druhé, že Hồ Quý Lý se stal vládcem díky svým zásluhám a schopnostem, nikoli na základě rodinných svazků – tak jako tři bájní císařové. Pouze učinil mladším císařem svého mladšího syna Hồ Hán Thưonga, protože jeho matka byla transkou princeznou, ale i jeho starší syn Hồ Nguyễn Trùng zůstával aktivním spolupracovníkem svého otce. Hồ Quý Lý¹⁴ tak napodobil precedent z přelomu dynastií Lý a Trần, kdy noví vládcové

14 V té době tato kombinace nového příjmení a vlastního jména nebyla vůbec používána.

rovněž uměle dosáhli přerušení mužské linie předchozí dynastie a přenesli moc na zetě posledního císaře po ženské linii.

Hồ Quý Lý vytvořil systém věrných úředníků, které pověřoval donášením na ostatní. Obvinění byli podle svých postojů buď povyšováni nebo degradováni. V roce 1401 provedl Hồ Quý Lý detailní sčítání lidu, které souviselo i se zmíněnými reformami držení půdy a omezením vlastnictví otroků. Otroky nad povolený limit převedl do státních služeb a z jejich řad rekrutoval vojáky. Nespokojenost vyvolalo zvýšení daní, které Hồ Quý Lý nařídil platit v papírových penězích, jež sám nechal tisknout.

Mnohé z reforem se však Hồ Quý Lymu nedařilo realizovat (například klíčová reforma státních zkoušek). Důvodem byla jak nespokojenost obyvatelstva, tak především přípravy na válku s mingskou Čínou. Hồ Quý Lý jako svérázný konfuciánský filozof se také snažil změnit čtyřsetleté tradice sloužící k legitimizaci císařské moci. Zrušil každoroční oslavy císařových narozenin vycházející z domácích vietnamských tradic a místo toho zavedl oslavy svých sedmdesátých narozenin, při nichž rozdával dary stejně starým lidem, což byla běžná praxe čínských císařů. Obecně řečeno, Hồ Quý Lý nahradil dosavadní náboženskou loajalitu poddaných, která byla za dynastií Lý a Trần budována skrze každoroční státní oběti duchům a božstvům, loajalitou vynucovanou despotickým přístupem, loajalitou policejního státu. Oblíben byl Hồ Quý Lý překvapivě na jihu země, kde se za jeho vlády mnoho někdejších Čamů přidalo výslovně na vietnamskou stranu, přijalo vietnácká jména a dobrovolně se vydalo na cestu kulturní asimilace (Taylor 2013: 171).

14 VIETNAM V 15. STOLETÍ

14.1 Mingský vpád do Vietnamu a počátek mingské nadvlády

K úpadku dynastie Trần došlo ve stejné době, kdy Čínu, po několik staletí po pádu dynastie Tang částečně a od vítězství Mongolů nad Jižními Songy úplně ovládanou nehanskými dynastiemi, sjednotila nová čínská dynastie Ming. Došlo k tomu po několika desetiletích lokálních povstání, která se postupně měnila v nadregionální povstalecké režimy, z nichž po roce 1360 získal největší vliv Zhu Yuanzhang. Ten v roce 1367 ovládal strategická území kolem Dlouhé řeky a následujícího roku již jako císař dynastie Ming vytáhl na sever. V roce 1368 donutil mongolského chána dynastie Yuan uprchnout do stepi a vyhlásil dynastii Ming, která se po několika staletích vlády nečínských dynastií nad severní Čínou systematicky snažila o budování vlády na základě neokonfuciánských představ.

Na počátku 15. století již byla vláda dynastie Ming nad čínskými oblastmi zcela stabilizována a tak se Mingové snažili využít Hồ Quý Lyho nejistého postavení a Vietnam co nejdříve napadnout. Odpor proti Hồ Quý Ly, který rostl v mnoha částech společnosti, Mingové úmyslně podněcovali, když prohlašovali Hồ Quý Lyho za uzurpátora a kritizovali vietnamské vojenské akce proti Čampě. V roce 1407 Mingové napadli severní Vietnam, čehož využil jeden z potomků rodu Trần jménem Trần Ngỗi 陳頤, jenž se nechal prohlásit císařem pod jménem Giản Định Đế 簡定帝.¹ Historikové jej kritizují jako netalentovaného panovníka, který nebyl schopen udržet vládu ve složité době války a jenž si sám sobě přivodil pád.²

1 Byl synem císaře Trần Nghệ Tônga (vládl 1370–1372).

2 TT IX: 1a, TT 5 2014: 54.

Zásadní průlom do vietké obrany znamenalo mingské vítězství nad pevností Do-bang. Po proniknutí do pevnosti mingská vojska zastrašila střelnými zbraněmi vietké slony, kteří dosud představovali v bojích s Čínou významnou výhodu (Sun Laichen 2006: 79). K dalšímu rozhodujícímu setkání mingských vojsk a vojsk dynastie Hồ došlo 29. března 1407, kdy starší syn Hồ Quý Lyho jménem Hồ Nguyên Trừng 胡元澄 (1374–1446) vedl vojsko po Rudé řece v oblasti Thăng Longu, kde jej z obou břehů napadli Mingové a způsobili mu velké ztráty. To vyvolalo zmatek v hlavním městě, kde se mnozí začali přidávat na stranu útočníků. Mezi prvními, kteří přešli na mingskou stranu byli i někteří členové rodu Trần. Boje doprovázely deště, které přinesly epidemie. K další velké porážce došlo 7. května 1407 v místě Hãm Tử (dnešní město Khoái Châu v provincii Hưng Yên). Krátce poté začali Mingové zakládat v severním Vietnamu vlastní administrativu, která se formálně odvolávala na dávné vzory z doby dynastií Han a Tang. Při dalším postupu mingské armády se již jednotky dynastie Hồ vzdávaly bez boje.³ 16. června 1407 byl zajat sám Hồ Quý Ly s následníkem trůnu spolu se svými čtyřmi syny, třemi vnuky, jedním pravnukem, mladším bratrem a dalšími příbuznými, jakožto i mnoha dalšími předními muži dynastie. Byli přepraveni do zajetí v Číně, kde Hồ Quý Ly snad ještě téhož roku zemřel. Jeho syn Hồ Nguyên Trừng byl ponechán na živu a přežíval v Číně v různých úředních hodnostech. V roce 1438 sepsal sborník krátkých nostalgických vyprávění zvaný „Zápisky snů Starce z Jihu“ (*Nam Ông mộng lục* 南翁夢錄), který obsahuje převážně vzpomínky na významné postavy dynastie Trần.⁴ Ačkoli Vietové byli poraženi kvůli převaze mingské zbrojní techniky, především množství ve Vietnamu dosud neznámých střelných zbraní, Hồ Nguyên Trừng se v Číně dostal do služeb Ministerstva staveb (nebo Ministerstva nucených prací) a zodpovídal za výrobu střelných zbraní a střelného prachu, až se nakonec stal ministrem tohoto ministerstva. V čínském zajetí dále žilo a působilo mnoho vietnských vojáků, z nichž někteří naopak do Číny přinesli řadu vietnamských zbrojních vynálezů.⁵ První oběti vpádu dynastie Ming nebyly pozdější vietnamskou historiografií příliš chváleny, protože se většinou jednalo o významné postavy spjaté s rodem Hồ, které se podílely na rozbití dynastie Trần.

Trần Ngỗi se ihned po pádu dynastie Hồ dobrovolně přihlásil k Mingům s nadějí, že bude jako potomek dynastie Trần učiněn panovníkem. Ačkoli 8. května 1407 Yongle přikázal vyhledat potomky dynastie Trần, dvorští rádcové

3 30. května 1407 na řece Mã mezi dnešními okresy Cẩm Thủy a Vĩnh Lộc v provincii Thanh Hóa a 5. června 1407 v ústí řeky mezi dnešními okresy Quảng Xương a Tĩnh Gia téže provincie. TT IX 3a, TT 5 2014: 56.

4 Ruský překlad Кнорозова 2009. Edice sinovietnamského textu v edici *Yuenan hanwen xiao-shuo congkan* 越南漢文小說叢刊 1987–1992: *di yi ji, di liu ce* 第一輯, 第六冊.

5 Sun Laichen 2006: 91–92. Swope 2015.

jej přesvědčili, že rod Trần byl zcela vyvražděn. Mingové tudíž upustili od myšlenky formální obnovy dynastie Trần a rozhodli se pro zavedení přímé správy podle čínského vzoru.⁶ Mingská nadvláda přinesla z hlediska administrativy náhlý návrat do doby před 10. století – vyhlášení oblasti Jiaozhi s čínským guvernérem. Přesto nakonec Mingové udělili vládu nad částmi dnešní provincie Nghệ Anu dvěma nositelům příjmení Trần, Trần Thúc Dao 陳叔瑤 a Trần Nhật Chiêu 陳日昭. Brzy však byli poraženi Trần Ngõiem a za svůj příklon k Mingům popraveni.

Mezitím totiž Trần Ngõi zjistil, že Mingové bývalé hodnostáře dynastie Trần posílají do Nankingu „na převýchovu“ a že spolupráce s Mingy nebude možná. Skryl se proto doprovázen jen nejbližšími přívrženci v horách. 1. listopadu 1407 se nechal vyhlásit císařem v dnešním okrese Tam Điệp v provincii Ninh Bình, avšak po odhalení mingskými vojsky se musel přesunout do Nghệ Anu.⁷ V té době se k němu připojil s vlastní armádou Đặng Tắt 鄧悉 (1357–1409), potomek místního vzdělaného rodu odvozujícího svůj původ od prvních absolventů státních zkoušek za dynastie Lý sídlícího v provincii Nghệ An (dnes připadá k okresu Can Lộc provincie Hà Tĩnh). Đặng Tắt získal odměnou titul „státního vévody“ *cuốc công* 國公. V druhé polovině roku 1408 dosáhla vojska Đặng Tắtova značných úspěchů, avšak kvůli nerozhodnému vedení se nepodařilo dobýt Východní hlavní město. Na jaře roku 1409 císař zabil Đặng Tátova a dalšího zkušeného стратега Nguyễn Cảnh Chân 阮景真 (1355–1409) na základě pomluvy, že chtějí uzurpovat vládu pro sebe.⁸ Synové zabitých generálů, Nguyễn Cảnh Di 阮景異 (?–1414) a Đặng Dung 鄧容, odešli do Thanh Hóa, kde vyhledali Trần Quý Khoácha 陳季擴, vnuka někdejšího císaře Trần Nghệ Tônga (1370–1372), a ustanovili jej císařem (znám pod jménem Trùng Quang Đế 重光帝, vládl do roku 1414). 4. května 1409 se oba panovníci tajně setkali a dohodli se na společném postupu proti Mingům s tím, že Giản Định Đế⁹ byl vybrán za hlavního císaře.

Vietnamští historikové mingskou nadvládu nad Vietnamem přísně kritizují kvůli kulturnímu útlaku i hospodářskému vykořisťování. Skutečnou zátěží bylo vyvážení nerostných surovin na sever a zvýšené požadavky na regionální produkty, které byly odváženy do Číny.¹⁰ Mingové přesunuli množství vietnamských řemeslníků, zvláště znalců loďařských technologií, které využili při přípravě expedic na východoafrické pobřeží vedených mořeplavcem Zheng Heem 鄭和. K pracím pro vojenské účely dynastie Ming byli pověřováni i řemeslníci

6 TT IX 2b, TT 5 2014: 56.

7 TT IX 8a, TT 5 2014: 61.

8 TT IX 12b, TT 5 2014: 66.

9 V té době znám jako panovník éry *Hung Khánh* 兴庆 (1407–1409).

10 Např. TT X 10b, TT 5 2014: 96; TT X 4a-4b, TT 5 2014: 89.

ponechaní ve Vietnamu. V některých oblastech bylo s tímto cílem omezováno či dokonce zakazováno zemědělství.¹¹ Již v průběhu bojů 17. března 1407 vydal mingský císař Yongle nařízení, že všichni nadaní mužové včetně schopných řemeslníků z oblasti Annamu mají být po jeho dobytí přivedeni do hlavního města. Cílem bylo zbavit Viety sociálně nejschopnějších jedinců, kteří by představovali potenciální hrozbu pro okupační moc.¹² Mezi přesídlenci byl také Nguyễn An 阮安 (1381–1453), známý jako architekt Zakázaného města v Pekingu. Na druhé straně to byla pro Viety příležitost uplatnit své schopnosti při zcela nových příležitostech. Také se ukázalo, že Vietnam byl součástí čínského civilizačního okruhu a byli schopni se uplatnit i v Číně. Někteří z takto uznaných vzdělanců a hodnostářů se mohli vrátit do Vietnamu a zastávat zde funkce v místní administrativě.

Mingové hledali lidi, kteří odešli do ústraní a skryli se v lesích a horách, kteří vynikali nadáním a vysokými mravními kvalitami, talentované a přímé, aby odložili strach a ukázali se. Vyhledali všechny, kteří znali kanonické texty a byli literárně schopní, erudované a talentované, zběhlé v úředních záležitostech, znalé písma a schopné provádět výpočty, vynikající řečnickým nadáním, horlivé v službě a polních pracích, s krásným vzhledem a chrabré, ty, kteří měli zkušenosti s mořeplavbou, mistry cihláře a specialisty na [výrobu] kadidel a jednoho za druhým osobně posílali do Jinlingu [金陵, Nanking, hlavní město dyn. Ming do roku 1421], kde dostávali úřední funkce a byli posíláni nazpět a pověřováni funkcemi v oblastech fu, prefekturách zhou a okresech xian. Postupně všichni významní lidé přijali tuto výzvu. Pouze Bui Ứng Đấu 悲應斗 odmítl s výmluvou na nemoc očí a úředník třetího stupně Lý Tử Cáo 李子溝 a několik dalších se nadále ukrývalo. V té době bylo rozšířeno rčení: „Pokud chceš zůstat naživu, ukrývej se v lesích a horách; pokud chceš zemřít, pracuj jako úředník pro dynastii Wu [=Ming].“ Když vládce naší dynastie nejvyšší císař Lê Thái Tổ (1428–1433) vymítal nepřátelské hodnostáře, zničil všechny, kteří byli známí svou tvrdostí. Stalo se přesně to, co v tomto rčení.¹³

Příkladem ochotné spolupráce části Vietů s Mingy vedené myšlenkou obnovy vlády rodu Trần pod mingskou patronací byl generál Bui Bá Kỳ 裴伯耆. V roce 1399 uprchl do Číny před Hồ Quý Lyho vražděním členů rodu Trần a přišel do Pekingu, kde se představil jako věrný zastávce dynastie Trần a požadoval, aby Mingové proti Hồ Quý Lyemu vyslali vojsko. V roce 1404 na mingský dvůr přišel také jistý Trần Thiêm Bình 陳添平 (psáno také 陳天平), který se vydával za syna císaře Trần Nghệ Tônga, ačkoli ve skutečnosti vůbec nebyl členem rodu Trần.

11 TT IX 19b, TT 5 2014: 74.

12 Edikt podle *Ming shilu* zmiňuje komentář k TT 5 2014: 288.

13 TT IX 6a, TT 5 2014: 59.

Trần Thiêm Bình rovněž požádal mingského císaře o vyslání vojsk proti Hồ Quý Lymu s tím, že mu postačí tisíc mužů. Bùì Bá Kỳ odporoval, že s tak malou armádou nemůže uspět, avšak mingský císař se na něj rozhněval a poslal jej za trest do Gansu. Když byl Trần Thiêm Bình poražen a zabit, mingský císař Bùì Bá Kỳho povolal zpět a přislíbil mu, že cílem nového tažení bude obnovit vládu dynastie Trần. Bùì Bá Kỳ proto vstoupil do mingské armády. Po vítězství Mingů a založení mingského protektorátu upadl do podezření, že udržuje styky s povstalci a byl internován v Nankingu. Ještě předtím se však stal terčem kritiky protranských loajalistů, zvláště vzdělaného Lê Cảnh Tuâna 黎景詢 (?–1416), jenž poslal Bùì Bá Kỳmu memorandum o deseti tisíci znacích, v němž představil tři varianty: jako nejlepší variantu navrhoval, aby Bùì Bá Kỳ na dynastii Ming požadoval obnovení vlády rodu Trần a v takovém případě byl ochoten setrvat ve svém úřadě; jako střední variantu v případě, že se k tomuto kroku neodhodlá, navrhoval, aby byl ustanoven úředníkem v chrámu předků rodu Trần; v případě nejhorší varianty, kdy by Bùì Bá Kỳ setrval ve své výnosné funkci založené na spolupráci s Mingy, se chtěl Lê Cảnh Tuân vzdát všech funkcí a odejít do ústraní. Po zajetí Bùì Bá Kỳho Mingy přišlo memorandum do rukou čínských úřadů a Lê Cảnh Tuân byl po čase dopaden a odvečen do Číny.¹⁴

Nezávisle na dvoře Pozdních Trần docházelo v regionech k řadě lokálních protimingských povstání, z nichž většinu Mingové brzy potlačovali. Na jaře 1412 povstal Nguyễn Nhuế 阮芮 v horách Tam Đảo v dnešní provincii Vĩnh Phúc, ale byl záhy poražen mingským generálem Zhang Fuem 張輔.¹⁵ Také Nguyễn Liễu 阮了 několik let napadal orgány mingské správy, avšak jeho tlupy se postupně rozpadly.¹⁶

Jako hrdiny, jimž však „nebyla nakloněna vůle Nebes“, líčí kronika *Đại Việt Sử Ký Toàn Thư* vojenské představitele na straně dynastie pozdní Trần, zvláště zmíněného Đặng Dunga. Po usilovném odporu byli v roce 1413 mingskou armádou pod vedení generála Zhang Fua přívrženci Trầnů poraženi ve své poslední základně v Thuận Hóa 順化 a panovník uprchl do Laosu.¹⁷ V roce 1414 však byl císař Trần Quý Khoáng (Trùng Quang) zajat a po cestě spáchal sebevraždu skokem do vody. Jeden z hlavních generálů zesnulého císaře, Nguyễn Súy 阮帥, následoval císaře skokem do vody poté, co se lstí zbavil mingského velitele stráží, s nímž začal pravidelně hrávat šachy, až jej šachovnicí srazil do vody a utopil.¹⁸ Tou dobou již byly také nově dobyté oblasti Tân Bình a Thuận Hóa podřízeny mingské administrativě. Ani mingský generál Zhang Fu se

14 TT IX 18b-19a, TT 5 2014: 72–73.

15 TT IX 19b, TT 5 2014: 73.

16 TT IX 20b, TT 5 2014: 76–77.

17 TT IX 23b, TT 5 2014: 78.

18 TT IX 25a, TT 5 2014: 80.

však ve správě dobytého území dlouho neudržel. U dvora byl pomluven, že shromažďuje a ozbrojuje silné muže a připravuje protivládní spiknutí, načež byl z Vietnamu odvolán.¹⁹

Podobně jako tomu bylo v průběhu nadvlády dynastie Han nad Vietnamem, Mingové nutili Viety přijímat čínské kulturní zvyklosti, oblečení, ženám bylo zakazováno stříhat si vlasy a podobně.²⁰ Dále na místní obyvatelstvo doléhaly povinnosti nucených prací, vojenské služby a zvýšených daňových povinností. Mingové omezili obchod se solí, přísně kontrolovali solné a stříbrné doly i zdroje dalších vzácných surovin. Téměř všechny důležitější administrativní funkce byly obsazeny čínskými úředníky a představitelé mingské vlády projevovali vůči místnímu obyvatelstvu značnou aroganci a nadřazenost. Řada úředníků přišla do Vietnamu bezpochyby s vidinou osobního obohacení, protože služba v pohraničních oblastech byla v tradiční Číně za normálních okolností považována za osobní neúspěch.

Na druhé straně se Mingové snažili na nově dobytém území prosadit instituce vzdělanosti, kultury a kultu po vzoru mingského centralizujícího vzoru, kdy instituce při administrativních orgánech v regionech kopírovaly ve zmenšeném měřítku dvorské vzory. Mingové zakládali chrámy literatury, ale budovali také chrámy místním božstvům a duchům (božstva země, hor, vod apod.) a organizovali u nich pravidelné obřady. Mingská správa zakládala školy, které vyučovaly podle norem mingského neokonfucianismu. Pozadí prevence protimingských nálad měla nařízení o povinné registraci a certifikaci konfuciánských učenců, lékařů, věstců, buddhistických mnichů a taoistů, kteří se měli osobně, avšak na náklady úřadů dostavit pro povolení do Pekingu (Yanjing 燕京), ačkoli je samozřejmé, že podobné nařízení se mohlo v praxi týkat jen zlomku představitelů jmenovaných skupin.²¹

Z kulturního hlediska mělo katastrofální důsledky systematické ničení knih v domácím jazyce – psaných v písmu chữ nôm (Lê Thành Khôi 2008: 184). Z doby před 15. stoletím se nedochovala téměř žádná literatura psaná ve vietnamštině, ačkoli z kronik víme o její existenci.²² Naopak přínosem bylo, že se do Vietnamu dostaly nejnovější texty čínské neokonfucianismu v Zhu Xiho pojetí.²³ Neokonfucianismus od počátku 15. století zaujal hlavní místo ve vietnamské vzdělanosti a nahradil dosud převládající buddhismus.

19 V roce 1417. TT IX 28a, TT 5 2014: 83.

20 TT IX 25b, TT 5 2014: 80.

21 TT IX 26b, TT 5 2014: 81.

22 Zmínka o rekvizici starých textů a historických zápisků k roku 1418 v TT X 3ab, TT 5 2014: 88.

23 Zmínka o distribuci knih v oblastních a okresních konfuciánských školách v TT X 3b, TT 5 2014: 88. Jednalo se o „Patero kanonických knih“ *Wujing*, „Čtyři klasické knihy“ *Sishu*, „Skryté přípravy ke konání dobra“ *Wei shan yinzhì* 為善陰騭, „Skutečné příklady synovské oddanosti“ *Xiaoshun shishi* 孝順事實. TT X 3a, TT 5 2014: 88.

14.2 Odpor proti mingské nadvládě po pádu dynastie Pozdní Trần a vzestup Lê Lợi

Odpor proti Mingům nebyl ve své době zcela jednoznačný, ačkoli vietnamské kroniky i současná historiografie jej pochopitelně zdůrazňují. Lidé z nížin (Kinh) pevně organizovanou čínskou administrativu po všeobecném úpadku a nestabilitě posledních desetiletí dynastie Trần a překotných reformách Hồ Quý Lyho poměrně vítali. Ostatně v oblasti někdejšího hlavního města a na pobřeží žilo i mnoho Číňanů. Počet Číňanů v severním Vietnamu se v době mingské okupace výrazně zvýšil. Čínština se v severním Vietnamu stala nejen úředním, ale i běžně používaným jazykem a právě v této době byla vietnamština obohacena o velké množství čínských slov. Je zajímavé, že některá slova pronikla z čínštiny do vietnamštiny dvakrát – za Tangů a za Mingů – a vietnamština je konzervovala v různých stádiích proměny čínské výslovnosti.

Centrum odporu se po celou dobu mingské nadvlády soustředilo v horských oblastech (Trai). První povstání vedl potomek dynastie Trần, který se prohlásil císařem a vytvořil si základnu v provincii Nghê An. Zprvu se povstání dařilo, avšak císař byl zabit mocichtivými generály, kteří dali přednost jinému princovi z rodu Trần. V roce 1410 dokonce povstalcí obsadili hlavní město v Thanh Hóa, ale nakonec v roce 1413 podlehli mingskému útoku. Následovala řada dalších povstání a po celou dobu mingské nadvlády zůstávala místa, která se vymykala čínské vojenské kontrole.

Nejnámější z povstání bylo povstání Lê Ngã 黎餓, někdejšího otroka velmi charismatické povahy, který proslul provoláním: „Kdo touží po bohatství a slávě, nechť mě následuje.“ Lê Ngã se prohlašoval za potomka dynastie Trần a v Lạng Sơnu se prohlásil císařem. Za měsíc kolem sebe shromáždil na deset tisíc následovníků. Dokonce vyhlásil vlastní panovnickou éru, jmenoval hodnostáře a nechal razit vlastní mince. Původně byl domácím otrokem člena rodu Trần jménem Trần Thiên Tế 陳天賚. Jeho původní pán jej jednou uviděl v novém postavení a veřejně o něm promluvil jako o svém zběhlém služebníkovi a nechal proti němu poslat vojska. Lê Ngã jej však neúspěšně pronásledoval. Potlačit jeho povstání se podařilo až vojenskému guvernérovi Li Binovi.²⁴ Ani ten však nedokázal Lê Ngã zajmout, protože Lê Ngã utekl neznámo kam. Li Bin proto poslal mingskému císaři, který naléhal na rychlé potlačení povstání, hlavu nevinného člověka, což Viety nesmírně pobouřilo (Taylor 2013: 182). Povstání trvalo patrně od roku 1419 do roku 1421.

V roce 1418 začíná povstání Lê Lợi – budoucího prvního císaře dynastie Lê. Ten byl původně nepříteli významným místním statkářem, který kolem sebe

24 TT X 5b-6b, TT 5 2014: 91.

shromáždil asi tisíc následovníků. Počátkem roku 1418 se prohlásil císařem a pustil se do ozbrojeného odboje proti Mingům, který kronika *Đại Việt sử ký toàn thư* líčí pod dojmem jeho pozdějšího vítězství jako velkolepé tažení. Přesvědčení o předurčení Lê Lợi k císařské hodnosti dokládá i řadou nadpřirozených úkazů.²⁵ Lê Lợi se společně se svými příbuznými opakovaně pokusil o útok na mingské posádky, ale byl poražen částečně kvůli zradě.²⁶ Již v roce 1420 a 1421 opět velmi úspěšně bojoval s mingskými jednotkami.²⁷ Největší porážka jej však potkala v roce 1422, kdy doufal, že jej v boji podpoří laoské armády, avšak jiný vietnský rebel Laosany přesvědčil, aby naopak na Lê Lợi zaútočili.²⁸ Po zradě Laosanů se Lê Lợi se svými spolubojovníky dostal do obklíčení mingskými vojsky a jen s velkým vypětím sil se mu podařilo vyvážnout. Lê Lợi se s nejbližšími se uchýlil na horu Chí Linh 至靈, kde strádali hladem, takže Lê Lợi „zařízl čtyři slony a své osobní koně, aby nakrmil své vojáky“. Když se i přes veškerou snahu objevovali dezertéři, rozhodl se Lê Lợi každého chyceného zběha přímo popravovat.²⁹ V letech 1423–1424 pobýval Lê Lợi kolem hory Lam Sơn 藍山, poté, co byl svými poddanými, vysílenými neustálými boji, v roce 1422 donucen uzavřít formálně příměří a vyhlásit loajalitu Mingům. Mingští představitelé posílali Lê Lợiovi dobytek, koně a další potraviny, aby jej získali na svou stranu. Také Lê Lợi poslal mingským představitelům skrze svého příbuzného a spolubojovníka Lê Trãna 黎臻 zlato a stříbro, aby je ujistil o své loajalitě, ale ve skutečnosti se chystal na další boj. Když však mingští představitelé prohlédli Lê Lợiovy pravé úmysly, zadrželi Lê Trãna. To přimělo Lê Lợi přerušit příměří a obnovit otevřený boj.³⁰ Pravděpodobně v této době jej vyhledal učenec jménem Nguyễn Trãi 阮薦, který byl od té doby Lê Lợiovým věrným rádcem.

25 Na podzim roku 1419 mingský dvorní eunuch Shan Shou chytil bílého slona s ornamentální skvrnou na hřbetě. Mingové jej považovali za dobré znamení a odvezli jej do Pekingu, avšak vietnamští kronikáři jej považovali spíše za znamení nástupu Lê Lợi. TT X 3b, TT 5 2014: 88. Předek Lê Lợi ve třetí generaci uviděl u hory Lam Sơn 藍山 létat hejno ptáků, usoudil, že je to dobré znamení, a usadil se tam, načež brzy velice zbohatl. TT X 1a, TT 5 2014: 85. V létě 1426 získala jistá nemocná žena od neznámého starce zázračný kámen velikosti slepičích vejce, s jehož pomocí se uzdravila. Pověst o zázračném kameni k ženě přivedla zástupy lidu, kvůli nimž mingské úřady ženu zajaly. Když přišla Lê Loiova armáda, ženu osvobodila. Lidé to považovali za předzvěst Lê Loiova vítězství. TT X 19ab, TT 5 2014: 105–106.

26 Zrady a útoku proti Lê Lợiovi se měl dopustit jistý velmož jménem Ái 愛 (neznámého příjmení). TT X 3a, TT 5 2014: 87.

27 TT X 6b-9a, TT 5 2014: 91–94.

28 *Dříve císař (Lê Lợi) a Ailao měli dobré vztahy a obvykle mezi nimi nebylo sporů. Když císař v obci Lư Sơn 蘆山 bojoval s lidmi Mingů, Ailao neustále posílalo vojáky na pomoc. V této době hodnostář Lô Văn Luật 路文律 ve snaze zachránit se před nepřitelem utekl do Ailao. Protože se bál autority a moci císaře, vyvolal [mezi císařem a Ailao] nesoulad.* TT X 9a, TT 5 2014: 94. Ailao je souhrnný název pro různé státní útvary na území Laosu.

29 TT X 9b-10a, TT 5 2014: 94–95.

30 TT X 10a, TT 5 2014: 95.

Nguyễn Trãi řídil organizaci civilní administrativy na územích dobytých Lê Lợiem. Psal také oficiální výzvy pro úředníky a lidi doposud sloužící Mingům. Nguyễn Trãi pocházel z významného učeneckého rodu, který byl spřízněn s rodem Trần. Jeho otec sloužil jako konfuciánský učenec za Hồ Quý Lyho a po nástupu Mingů byl odveden do Číny. Nguyễn Trãi získal výborné klasické vzdělání a po dobu mingské nadvlády se držel v ústraní. Lê Lợi Nguyễn Trãie potřeboval především jako představitele vzdělaneckého přístupu k vládě, jako protiváhu ke svým krvežíznivým vojenským spojencům, kteří se po Lê Lợiově konečném vítězství jen těžko přizpůsobovali době míru.

Z Nguyễn Trãiova díla se kromě dopisů obhajujících Lê Lợiův postup dochovalo svolání vítězství nad Mingy³¹ a především velké množství poezie psané jak v čínštině, tak i ve vietnamštině. Jeho postavení v dějinách vietnamské literatury je o to větší, že ze starší doby se kvůli mingskému ničení knih nezachovalo téměř nic. Nguyễn Trãi pocházel z tradičních oblastí Kinh, zatímco Lê Lợi zastupoval jižní obyvatelstvo Trai. Vzhledem k tomu bylo spojenectví Lê Lợi a Nguyễn Trãie symbolem jednoty země. Zvláště aktuální byl odkaz na toto spojenectví po sto letech, kdy se země rozdělila na dalších dvě stě padesát let na soupeřící sever a jih. Nguyễn Trãi byl teoretikem nové dynastie, ale zajisté také dobrým taktikem, který dobře znal mingskou administrativu a také si velmi dobře uvědomoval, jakou příležitost dala Vietům smrt císaře Yongle a změna politického kurzu.

V dalším postupu Lê Lợiovi pomohlo, že v roce 1424 zemřel císař Zhu Di (Yongle) a jeho syn a nástupce Zhu Gaochi 朱高熾 (císař Hongxi 洪熙, 1424–1425) upustil od programu systematické přeměny severního Vietnamu na součást Číny. Ihned po svém nástupu na trůn zrušil výběr hmotných dávek z Jiaozhi, ukončil Zheng Heho námořní expedice a zastavil dobývání zlata a stříbra v Jiaozhi.³² Na mingském dvoře převládl názor, že ovládnutí Jiaozhi je nákladné a že náklady převažují nad ziskem. Navíc Mingové potřebovali více vojenských sil na severu, aby čelili útokům Mongolů. Také jeho následník a syn Zhu Zhanji 朱瞻基 (císař Xuande 宣德, 1425–1435) pokračoval v politickém trendu svého otce a v roce 1425 navrhl, aby byla obnovena dynastie Trần. Následně nechal vyhlásit amnestii, odvolal daňové povinnosti, kromě těch, které byly nezbytné na udržení mingských posádek. 23. září 1424 byl do hlavního města odvolán dosavadní hlavní mingský představitel ve Vietnamu, Huang Fu.³³ V roce 1426 vydali Mingové prohlášení o všeobecné amnestii pro Jiaozhi, kde mimo jiné vyzývali Lê Loie k beztrestnému podřízení se.³⁴ Zároveň mingští císaři nechtěli

31 Obsaženo v TT X 47b-52a, TT 5 2014: 136–142.

32 TT X 11b, TT 5 2014: 97.

33 TT X 12ab, TT 5 2014: 98.

34 TT X 18b-19a, TT 5 2014: 104-105, *Ming shilu* 明實錄, *juan* 17, 448–450, 1. rok éry Xuande, 3. den 5. měsíce (8. 6 1426), ruský překlad v TT 5 2014: 776–777.

a nemohli ukončit čínské angažování v Jiaozhi ihned a to poskytlo prostor Lê Lợiovi k novému postupu.

V roce 1425 prohlásil Lê Lợi císařem údajného potomka rodu Trần jménem Trần Cảo 陳昺 (v čínských pramenech Chen Hao 陳皓),³⁵ aby si získal důvěru obyvatelstva, sám byl ovšem titulován „provádějící obnovu po vůli Nebes“ (čín. *dai tian xing hua* 代天行化).³⁶ Kronika *Đại Việt sử ký toàn thư* (TT) uvádí, že v roce 1425 obyvatelstvo Lê Lợiie a jeho vojáky intenzivně podporovalo.³⁷ Již v roce 1427 sám Lê Lợi začal vystupovat jako císař.

V roce 1427 Lê Lợi pokračoval v rekrutování vojáků zvláště z jižních oblastí a zavedl velmi přísné vojenské řády. Neuposlechnutí vojenských rozkazů se trestalo popravami, stejně jako nedodržování hlídek, kruté chování a krádeže. Mezitím Lê Lợi dbal, aby se život na dobytých územích, zvláště na jihu země pomalu vracel do normálních kolejí. Nechal vytvořit soupisy obyvatelstva a reorganizovat územněsprávní členění a jmenoval nové úředníky. Uprchlíci byli posíláni do svých domovů, aby se věnovali zemědělství a obchodu. Obyvatelstvo ovládnutých území se dobrovolně dávalo do služeb Lê Loie, protože věřilo, že si tím získá zásluhy po jeho vítězství, v nějž věřilo.³⁸ V témže roce Lê Lợi vyhlásil první úřednické zkoušky. Přijímal úředníky, kteří se přiklonili na jeho stranu a podřídil je přísným instrukcím. Lê Lợi se snažil chovat blahosklonně k těm, kteří se mu poddali dobrovolně. Naopak vůči těm z horských kmenů, které se odmítaly podřídít, vyhlášoval obchodní embargo. Když na Lê Lợiův dvůr přišli vyslanci z Laosu a z Čampy, bylo jasné, že Lê Loiovo postavení získalo nadregionální uznání.³⁹

V roce 1427 obléhal Lê Lợi pět největších pevností, které byly základnami mingské vojenské síly v Jiaozhi. Aby ještě zvýšil disciplinovanost svého vojska, definoval Lê Loi deset pravidel pro vojenské velitele i řadové vojáky. Obsahovaly přísné tresty za vydávání lživých signálů a povelů, nenastoupení do boje na povel vydávaný zvukem bubnů a vztyčením vlajek či neustoupení z boje na povel k ústupu. Stráže byly přísně trestány za nepozorné provádění hlídek. Vojákům byl zakázán styk se ženami. Podobně byly trestány úplatky, které vedly k podvodnému propouštění z vojenských služeb a vypouštění jmen z vojenských konskripcí. Lê Lợi rovněž dbal, aby se jeho vojáci zdrželi rabování a dalších krutostí vůči civilnímu obyvatelstvu. Kroniky dokládají také popravu za nadměrné vynášení vlastních zásluh.⁴⁰

35 Kronika TT uvádí dosazení Trần Cáo na trůn až v zimě 1426, avšak na základě ostatních pramenů ruští komentátoři TT (TT 5 2014: 368) usuzují, že se tak stalo již v roce 1425.

36 TT X 18b, TT 5 2014: 104.

37 TT X 16a, TT 5 2014: 102.

38 TT X 23b-24a, TT 5 2014: 110.

39 TT X 28b, TT 5 2014: 115.

40 TT X 33b-34a, TT 5 2014: 120–121.

Po pečlivých přípravách Lê Lợi zaútočil na mingskou strategickou posádku v Xuong Giangu. Xuong Giang padl deset dní před příchodem hlavních mingských vojenských posil.⁴¹ Mingská armáda byla poté po cestě chycena do pasti a zničena. Vojenská posádka v Đông Kinh (za Mingů zvaný Đông Quan / Dongguan 東關) pod vedením hlavního vojenského velitele Wang Tonga 王通 se posléze sama od sebe vzdala.⁴² I přes nesouhlas Lê Lợiových generálů Nguyễn Trãi prosadil, aby byl zbylým mingským vojákům umožněn bezpečný návrat do Číny.⁴³ Lê Lợi se i nadále snažil mírnit vítězný entuziasmus a pomstychtivost svých armád.⁴⁴ Na podzim 1427 vypravil Lê Loi do Číny poselstvo s nabídkou míru výměnou za uznání Trần Cáo za dědice dynastie Trần.⁴⁵ Mingský dvůr záhy uznal Trần Cáo za císaře a oficiálně zrušil Giao Chi. Trần Cáo byl ovšem krátce na to mrtev – pravděpodobně otráven, avšak veřejnost byla přesvědčena, že odstoupil.⁴⁶

14.3 Vláda Lê Lợije na počátku dynastie Lê

V roce 1428 Lê Lợi vstoupil do města Đông Kinh a převzal trůn již jako zkušený panovník. Podnikl symbolické kroky, aby vytvořil zdání, že navazuje na tradici dynastie Trần – obnovil transké hrobky, prováděl oběti a uděloval tituly tranským císařům. Obnovil také rituály zaměřené na legitimizaci moci, které zrušil Hồ Quý Ly. 4. května 1428 prohlásil jména hlavních členů své rodiny za zakázané (tabuizované) znaky, což byl zjevný projev přijetí císařského postavení.⁴⁷ Velmi pečlivě se věnoval odměňování spolubojovníků a veš-

41 TT X 38b, TT 5 2014: 126.

42 TT X 42b-43a, TT 5 2014: 130–131.

43 TT X 44b, TT 5 2014: 132–133.

44 TT X 46b-47a, TT 5 2014: 135.

45 Celý text Lê Loiova dopisu, jehož autorem byl Nguyễn Trãi, uvádí *Ming shilu, juan 32*, 832–834, ruský překlad v TT 5 2014: 801–803.

46 TT X 55a, TT 5 2014: 145. [26. ledna 1428] Trần Cáo vypil jed a zemřel. V té době všichni kolem císaře dávali návrhy: „Trần Cáo nemá vůči lidu žádné zásluhy, proč je vyvýšen nade všechny? Měl by být co nejdříve odstraněn.“ Císař sám byl téhož názoru, ale nemohl přemoci lítost [nad ním] a choval se k němu ještě s větší úctou. Trần Cáo věděl, že lidé v zemi jsou nespokojeni, usedl proto na mořskou loď a utekl do Ngọc Ma 玉麻. Když se dostal do Ma Cângu 麻港 (v provincii Nghệ An), císařská vojska jej dohnala, zajala a vrátila do pevnosti Đông Quan. Vypil jed a zemřel. V poznámkách k textu TT je obsažena řada dalších verzí o smrti Trần Cáo, které měly později za úkol dokázat, že i dynastie Lê přišla k moci uzurpací trůnu.

47 Jednalo se o znaky z vlastních jmen Lê Loiových předků, císařovny a bratra: *ting / đinh* 汀, *kuo / quách* 廓, *kuang / khoáng* 曠, *cang / thương* 蒼, *li / lợi* 利, *chen / trản* 陳, *xue / học* 學. TT X 58b, TT 5 2014: 149–150. Zároveň byl odvolán zákaz znaku *ruan / nguyễn* 阮, který zavedla dynastie Trần jako povinnou náhradu za dynastické jméno Lý 李. TT X 61b, TT 5 2014: 153.

kerých podporovatelů,⁴⁸ kdežto odpůrce trestal a popravoval. Mezi trestané byli zařazeni i podporovatelé Hồ Quý Lyho režimu, který byl za dynastie Lê považován za uzurpaci trůnu.

Při budování nové státní správy bylo potřeba velké množství civilních úředníků jako protiváha k zájmům vojensky laděných Lê Lợiových spolubojovníků. Státní zkoušky byly proto organizovány téměř každé dva roky na několika úrovních – od roku 1434 se měly konat v tříletých intervalech.⁴⁹ Lê Lợi ve spolupráci s Nguyễn Trãiem dbali na kontrolu úředníků před korupcí. Přesto byly v prvních desetiletích časté stížnosti, že vojenští pánové upřednostňují své známé před vzdělanými úředníky.

S dynastiemi Hồ a Ming sdílela dynastie Lê postoj k rozdělování půdy. Lê Lợi znovu nezavedl velká pozemková vlastnictví velkostatkářů, ale podporoval rozdělení půdy malým držitelům, kteří se sami dobře užívali a byli schopní platit daně. Nadále dynastie Lê omezovala také buddhistické kláštery, které byly jednak zbaveny pozemkového majetku a jednak byly počty mnichů omezovány a mniši podrobováni zkouškám.⁵⁰ Postoj k sociálním otázkám určovaly konfuciánské hodnoty – Lê Lợi vydával edikty proti zahálce, pití alkoholu, hraní hazardních her.

Vztahy s dynastií Ming se normalizovaly v roce 1431, kdy na mingský dvůr dorazilo poselstvo s dary. Tributární poselstva docházela do Číny již pravidelně.⁵¹ Dynastie Lê také toužila po pomstě proti Laosu a Čampě, která po příchodu Mingů obsadila území původně zabraná Hồ Quý Lyem, dnešní provincie Quảng Nam a Quảng Ngãi. Lê Lợi měl sice hlavní město v Đông Kinhu, ale udržoval i významnou pozici v Tây Đô v Thanh Hoá. Založil však i nové Západní hlavní město ve svém rodišti v Lam Sơnu.⁵²

Lê Lợi velmi dobře vyřešil otázky sociální a během několika málo let se mu podařilo vyřešit i tíživou finanční situaci zapříčiněnou ještě Hồ Quý Lyem, který odstranil z oběhu veškeré kovové mince, které Lê Lợi znovu zavedl. Od počátku však dynastii Lê doprovázely hospodářské a společenské rozdíly mezi nížinou Rudé řeky a provinciemi Thanh Hoá a Nghệ An.

48 TT X 56b, TT 5 2014: 147. TT X 67a, TT 5 2014: 159.

49 Zmínka o státních zkouškách v letech 1429 (TT X 63a, TT 5 2014: 155), příkaz, aby se všichni literárně vzdělaní lidé hlásili k lokálním provinčním zkouškám (TT X 68a, TT 5 2014: 160). Zákon o konání státních zkoušek z roku 1434, který stanovil konání provinčních zkoušek na rok 1438 a metropolitních zkoušek na rok 1439. Poté se měly zkoušky opakovat v tříletých cyklech (TT X 14a, TT 5 2014: 185). První část zkoušky sestávala z eseje na téma ze Čtyř klasických knih (*Si-shu*), druhá část zkoušky z praktického sestavení příkladného ediktu, memoranda a prohlášení, třetí část byla zaměřena na psaní básní ve stylu *shi* a *fu*. Nejrozsáhlejší čtvrtá část zkoušky vyžadovala vypracování eseje na zadané téma v délce tisíc a více znaků.

50 Zmínka v TT X 72b, TT 5 2014: 164 (rok 1429).

51 TT X 73b, TT 5 2014: 166.

52 Naposledy jej Lê Lợi navštívil v roce 1430. TT X 71b-72a, TT 5 2014: 164.

Dalším problémem byly otázky následnictví. Krátce před svou smrtí v roce 1433 Lê Lợi degradoval svého nejstaršího syna jménem Lê Tu Tê 黎思齐 ve prospěch nedospělého Lê Nguyễn Longa 黎元龍, který usedl na trůn v 10 letech.⁵³ Od svého dětství však projevoval neobyčejnou aktivitu a ihned po nástupu na trůn vládl osobně bez regenta. Na dvoře měl tehdy největší moc někdejší Lê Lợiův generál Lê Sát 黎察 (?–1437), který řídil každodenní běh dvora. Dětský císař měl však vlastní hlavu a s Lê Sáttem nechtěl příliš spolupracovat. Lê Sát měl ještě vojenskou výchovu, velmi dbal na přesné dodržování příkazů a sebemenší konflikty mezi dvorskými úředníky trestal smrtí.⁵⁴ Mladý císař se zase někdy v dětinské rozpustilosti odmítal věnovat studiu nebo vládním záležitostem, až nakonec obvinil Lê Sátu, který se stavěl proti povýšení svého nepřítele Lê Kha do vedení palácové stráže. Lê Sát byl zabit. V několika následujících letech se však opakovala sucha a konfuciánsky laděné dvorské mínění přikládalo vinu císaři, který nebyl schopen dosadit do funkcí vhodné úředníky (Taylor 2013: 193–195).

Výstřední chování císaře doprovázely také pokračující spory mezi vojenskými představiteli zakladatelů dynastie a konfuciánskými vzdělanci v čele s Nguyễn Trãiem. Nguyễn Trãi sice osobně v různých sporech dokázal udržet klid, avšak ostatní vzdělanci svými výstupy vrhali na Nguyễn Trãie špatnou pověst (Taylor 2013: 196).

Jakmile se císařovi v roce 1439 narodil první syn (Lê Nghi Dân 黎宜民, 1439–1460, pozdější vládce éry Thiên Hưng 天興), jehož císař záhy prohlásil svým následníkem, došlo k hádkám mezi palácovými ženami ohledně následnictví. Každá z žen měla za sebou politicky vlivné rodiny.⁵⁵ Soupeření se nezaostavilo ani před magickými praktikami, které měly za cíl uškodit potenciálním matkám princů následníků nebo přímo mladým princům. Vztahy mezi palácovými ženami navíc ovlivňovala manželka Nguyễn Trãie jménem Nguyễn Thị Lộ 阮氏路. Historikové Nguyễn Thị Lộ činí odpovědnou za degradaci a věznění vzdorovitých palácových žen a dosazování nových podle svého vlastní výběru.⁵⁶ Ve skutečnosti se Nguyễn Trãi s manželkou snažili chránit jednu z císařových

53 Záznam k úmrtí i změně následnictví v TT X 74ab, TT 5 2014: 167.

54 Například v roce 1434 nechal Lê Sát popraviti dělníka na stavbě buddhistického chrámu, který si unaven těžkou prací v duchu všeobecně známých konfuciánských představ posteskl, že dlouhotrvající sucho je způsobeno nedostatečnou ctností panovníka. V den popravy po dlouhé době trochu zapršelo a to Lê Sátu utvrdilo v přesvědčení, že musí v popravách domnělých odpůrců dynastie pokračovat. TT XI 10b, TT 5 2014: 181.

55 Matkou prvního císařova syna byla manželka jménem Dương Thị Bí 楊氏賁. Podle kroniky TT se jako matka následníka stala příliš domýšlivou a císař ji proto degradoval na nižší typ konkubíny *zhaoyi / chiêu nghi* 昭儀. Avšak Dương Thị Bí se chovala velmi nepokorně, jako by se nic nestalo. Císař proto ještě dále snížil její postavení a dal na vědomí, že následník prozatím nebude ustanoven. TT XI 53b–54a, TT 5 2014: 231.

56 TT XI 54a, TT 5 2014: 231.

žen, která byla obviněna z magických praktik vůči jednomu císařovu synovi (Lê Bang Cơ). Tou dobou si císař velice oblíbil Nguyễn Trãiůvu manželku paní Nguyễn Thị Lộ a nechával ji stále poblíž sebe jako hodnostářku zodpovědnou za obřady a etiketu. V roce 1442 byl císař na návštěvě v Nguyễn Trãiově venkovském sídle a na zpáteční cestě byl nalezen mrtev i s paní Nguyễn Thị Lộ. Rozšířila se domněnka, že Nguyễn Thị Lộ císaře zabila. Krátce na to byl vyvražděn celý Nguyễn Trãiův rod i jeho zastánci.⁵⁷ Rehabilitován byl až po 22 letech, kdy se zjistilo, že jedna z jeho vedlejších manželek uprchla s nenarozeným synem, který byl později na základě otcových zásluh povýšen. Skutečný průběh událostí není znám, každopádně Nguyễn Trãi měl vzhledem k aktivnímu zasahování do vztahů na dvoře mnoho nepřátel. Zároveň byl osamocený jako člověk pocházející z nížiny Rudé řeky a nikoli jako vojenští představitel obklopení svými početnými rodinami z Thanh Hoá. Všechny vietnamské prameny obhajují Nguyễn Trãiůvu nevinu a smrt císaře přisuzují náhlé nemoci. V důsledku císařovy smrti byl evidentně uchráněn smrti jeho nejmladší, právě narozený princ Lê Tư Thành 黎思誠 (nar. 1442), syn obviněné císařovy ženy (Ngô Thị Ngọc Dao 吳氏玉瑤),⁵⁸ jíž se Nguyễn Trãi zastával. Princ Lê Tư Thành se později stal vůbec nejvýznamnějším panovníkem dynastie (Lê Thánh Tông 黎聖宗, vládl 1460–1497).

Ještě za císařova života byl následníkem ustanoven Lê Bang Cơ 黎邦基 (kteřý byl cílem magického útoku) a jeho matka Nguyễn Thị Anh 阮氏英 byla ustanovena regentkou a vládla společně s Lê Kha a Lê Thu. Za nástupem Lê Bang Cơa v roce 1442 stálo celkem pět významných generálů, kterým bylo za Lê Lợie za zásluhy uděleno příjmení Lê. Od nich se i nadále odvíjela dvorská politika, někteří posléze upadali v nemilosti, zase byli rehabilitováni. Dvorská politika se po celou druhou čtvrtinu 15. století utápěla ve vzájemných intrikách mezi jednotlivými spolubojovníky Lê Lợie, aniž by dokázali získat významnější vliv. Ke sjednocení zájmů došlo snad jen po dobu tažení proti Čampě v letech 1444–1446, kdy Vietové dobyli Vidžaju, dosadili tam svého vlastního královského kandidáta a obklopili jej provietskými Čamy.⁵⁹ V roce 1449 byl však tento král zabit a vztahy se opět zhoršily.⁶⁰

57 TT XI 55b-56a, TT 5 2014: 233.

58 Paní Ngô byla jmenována konkubínou *jietyu / tiệp du* 婕妤 v roce 1441.

59 Tažení do Čampy, které vedl generál Lê Kha, bylo vyvoláno dvěma čamskými loupežnými vpády na vietské pohraničí v letech 1444 a 1445. Nejprve na vietské pohraničí zaútočil čamský vládce Maha Vidžaja, švagr v roce 1441 zemřelého Vira Bhadravarmana Indravarmana, který vládl jako regent za jeho syna Mahakuilaa. Byl zajat a zůstal ve vietském zajetí až do roku 1446. Mahakuilai se nakonec Vietům vzdal a požádal o jmenování vládcem Čampy. TT XI 60a-62a, TT 5 2014: 238–240.

60 Mahakuilai byl zajat a uvězněn svým mladším bratrem Mahakuizo (貴由 Quý Do). TT XI 77ab, TT 4 2015: 257–258.

Vojenští spolubojovníci Lê Ljoié však pomalu stárli a na dvoře stále významnější postavení získávali konfucianští učenci rekrutovaní státními zkouškami, které se konaly v letech 1442, 1448, 1453, 1458. Čistě na vzdělanosti a literárním přístupu však vláda založena nebyla – u zkoušek se pohříchu často přihlíželo na osobní konexe, zkoušky byly doprovázeny různými skandály. Vůdčí osobnosti dvora jako byl Lê Kha nadále prosazovaly své představy vojenské poslušnosti, při níž neváhali zabíjet i za drobnější projevy protestu nebo neposlušnosti.⁶¹

Moc velkých vojenských pánů nakonec zcela ukončila série přírodních katastrof – sucha, povodně, kobyly – koncem 40. let – což bylo považováno za důsledek nesprávné vlády. Sám císař prostřednictvím svých hodnostářů opakovaně vydával sebekritická prohlášení, v nichž se cítil zodpovědným za situaci v zemi.⁶² Císaři bylo 10 let a tak obecná nespokojenost stála život ministra Lê Kha a postavení dalších dvorských veličin jako Lê Thu a královna matka.⁶³ Ale o moc se nadále ucházeli jejich synové, z nichž již žádný podobně významný politik nevyšel. V roce 1459 císaře nečekaně zavraždil jeho nejstarší bratr Lê Nghi Dân, když se se skupinou banditů po žebřících v noci dostali do paláce.⁶⁴ Lê Nghi Dân byl krátce po svém narození zbaven titulu korunního prince kvůli přílišným ambicím své matky, ale jako nejstarší syn císaře neustále hledal možnosti, jak se dostat k moci. Po provedené bratrovraždě se prohlásil císařem a snažil se velmi promyšlenými kroky legitimizovat svou moc, avšak kruté zacházení bylo hlavní metodou jeho vlády a byl proto záhy zavražděn.⁶⁵ Hlubším důvodem jeho neúspěchu bylo, že své politické ambice opíral o severský rod své matky paní Dương. Hlavní slovo na císařském dvoře však dosud měly silné vojenské klany z jižní části země a ty v žádném případě nechtěly o svou pozici přijít (TT 5 2014: 50).

14.4 Vrchol vlády dynastie Lê za císaře Lê Thánh Tônga

Na trůn se dostal osmnáctiletý Lê Tư Thành (znám spíše pod svým posmrtným jménem Lê Thánh Tông), který konečně otevřel nové období politiky dynastie Lê. V porovnání s dynastiemi Lý a Trần byl počátek dynastie Lê značně neslavný. Vojenští představitelé vybíjeli své politické ambice ve vzájemných

61 Podrobné záznamy o odstraňování hodnostářů jsou obsaženy v kronice TT pro rok 1448.

62 Např. prohlášení z roku 1451 v TT XI 87b-89a, TT 5 2014: 269–271.

63 V roce 1452 ubit Lê Kha a jeho syn Lê Quát 黎括 TT XI 88a, TT 5 2014: 270; do roku 1456 vězněn Lê Thụ 黎受 TT XI 94b, TT 5 2014: 277.

64 TT XI 95b-96a, TT 5 2014: 278–279.

65 Při nástupu na trůn vyhlásil všeobecnou amnestii a povýšil veškeré dvorní hodnostáře, aby si získal podporu. V prohlášení se snažil vysvětlit svůj nástup popřením legitimacy předchozího císaře, jehož dosazení na trůn bylo taktikou jeho matky, císařovny Nguyễn Thị Anh. Dalším prozíravým krokem bylo okamžité vyslání poselstva na mingský dvůr. TT XI 98ab, TT 5 2014: 281.

intrikách. Teprve vláda Lê Tu Thànhe situaci na císařském dvoře uklidnila a přinesla všeobecný rozkvět a prosperitu.

Lê Tu Thành měl k vládě nejlepší předpoklady. Byl známý svým dobrým vychováním, laskavou povahou a především usilovným studiem, které z něj učinilo snad nejvzdělanějšího člověka na dvoře. Lê Tu Thành po celou dobu své vlády velmi dbal na konfuciánské ctnosti. Státní zkoušky byly organizovány častěji než kdy jindy a produkovaly velké množství vzdělaných úředníků. V roce 1484 nechal císař vyřýt jména úspěšných absolventů pravidelných zkoušek od roku 1442 do kamenných stél a v této tradici se pokračovalo až do 18. století, stély jsou dnes k vidění v Chrámu literatury v Hanoji (komplex Văn Miếu – Quốc Tử Giám 文廟國子監).⁶⁶ Mimo 502 úspěšných absolventů palácových zkoušek se každé tři roky účastnilo přes čtyři tisíce kandidátů zkoušek v hlavním městě, nemluvě o nižších úrovních zkoušek v regionech (snad až 40 tisíc v daném zkouškovém roce). Neúspěšní kandidáti poté šířili vzdělanost dále mezi lidem jako soukromí a vesničtí učitelé. Náplň státních zkoušek a pochopitelně i výuky stavěla na raně-mingském modelu – obsahem byly Čtyři klasické knihy a Pět kanonických knih. Lê Tu Thành dbal i na organizaci výuky, především v oficiální státní akademii, kde například učitelům zakázal odnášet na noc knihy domů, aby k nim měli žáci neustálý přístup. Učitelé měli jednotlivým žákům zadávat ke studiu vždy odlišné úkoly, aby se navzájem nezdržovali kvůli nedostatečnému počtu exemplářů knih. V roce 1467 ustanovil šest úředníků, kteří se směli jako jedinou náplň své činnosti věnovat studiu v císařské knihovně. Císařští princové byli od útlého věku obklopeni knihami a učiteli. Přitom bylo pamatováno i na venkovské školy, takže bylo možné, aby se i zcela obyčejní lidé skrze vzdělání dostali do úředních funkcí.⁶⁷

Za vlády Lê Tu Thànhe vznikla nová redakce oficiální dvorské kroniky *Đại Việt sử ký toàn thư* pod vedením Ngô Sĩ Liêna 吳士連 (1471) (Taylor 2013: 206–208). Funkce dvorského archiváře či historika nepatřila nikdy k příliš prestižním úředním pozicím a také Ngô Sĩ Liên se stal historikem, respektive dvorským archivářem proto, že se císaři znelíbil, neboť se angažoval v krátké vládě předchozího císaře – bratrovraha. Své schopnosti se Ngô Sĩ Liên rozhodl úspěšně prokázat v nové redakci velkého historiografického díla. Také sám císař byl významným literátem a psal poezii.

Císař upravil systém dvorských orgánů, jeho reformy se promítly do administrativních pravidel publikovaných v roce 1471. Základem bylo již dříve existujících Šest ministerstev (*Lục bộ* 六部) podle čínského vzoru:

66 Digitalizované frotáže a přepisy stél jsou zveřejněny na stránkách Ústavu pro výzkum starého vietnamského písemnictví Viện Nghiên cứu Hán Nôm <http://www.hannom.org.vn/default.asp?CatID=564> (11. 7. 2016). - K systému státních zkoušek podle pozdějšího stavu v 17. a 18. století viz Đặng Phương-Nghi 1969: 53-62.

67 Taylor 2013: 206–208.

1. Ministerstvo státní správy *Bộ Lại* 吏部,
2. Ministerstvo obřadů *Bộ Lễ* 禮部,
3. Ministerstvo daní *Bộ Hộ* 戶部,
4. Ministerstvo vojenství *Bộ Binh* 兵部,
5. Ministerstvo trestů *Bộ Hình* 刑部,
6. Ministerstvo staveb *Bộ Công* 工部.

Ke každému ministerstvu bylo nově zřízeno specializované kontrolní oddělení, která doplňovala již dříve existující cenzorátní úřad. Nejlepší vzdělanci byli přidělováni do akademie Hanlin (Hàn Lâm Viện 翰林院) a sekretariátu (Đông các điện Đại học sĩ), jejichž členové měli možnost se přímo obracet na císaře. Členům akademie Hanlin byly přidělovány tak závažné úkoly jako stylizace ediktů a korespondence s dynastií Ming.⁶⁸

V provinciální správě fungovaly paralelně orgány civilní správy, vojenského velení, soudní orgány a kontrolní instituce. V roce 1471 existovalo 12 provincií a 54 prefektur, které se dále dělily na nížinné a horské okresy. Hodnotáři z horských oblastí byli za odměnu přemísťováni do nížin, zároveň bylo výměnou úředníků zabraňováno tomu, aby se příliš szili s místním obyvatelstvem. V době vlády Lê Tư Thành vzniklo několik map, které jsou prvními vietnamskými kartografickými památkami vůbec, jako např. Mapa éry Hồng Đức Hồng Đức bản đồ 洪德版圖.⁶⁹

Za vlády Lê Tư Thành došlo také k vydání slavného Zákoníku éry Hồng Đức (*Luật Hồng Đức* 律洪德, původní název „Trestní zákoník vládnoucí dynastie“ *Quốc triều hình luật* 國朝刑律, v angličtině obvykle *Lê Code*), který byl ve výsledné verzi publikován v roce 1483 (jednotlivé části však vznikaly již od počátku dynastie). Tradičně se soudilo, že zákoník zahrnuje řadu autochtonních vietnamských právních tradic a společenských norem jako například mnohem větší práva žen ve srovnání s tradičním právem čínským. Nejnovější studie však větší práva žen (konkrétně dědické právo) v tomto zákoníku zpochybňují.⁷⁰

Lê Tư Thành projevoval osobní zájem o úředníky, osobně je chválil, napomínal, obdarovával, ale také individuálně trestal za zvláštní morální přestupky. Velmi pečlivě dbal na úředníky, kteří byli doporučováni do vyšších funkcí

68 Podrobně k systému ministerstev (s důrazem na pozdější dobu vlády rodu Trịnh) viz Đặng Phương-Nghi 1969: 66-69; také Taylor 2013: 212–213.

69 Dalšími kartografickými památkami jsou *An Nam địa chí* 安南地輿志, *Thiên hạ bản đồ* 天下本圖, *Toàn tập Thiên Nam lộ đồ thu* 纂集天南路圖書 a *An Nam quốc Trung đô tịnh tam thập thừa tuyên hình thế đồ thu* 安南國中都並三十承宣形勢圖書.

70 Nhung Tuyen Tran 2006, 2008. Existují překlady francouzský (Déloustal 1902–1922) a anglický (Ngọc Huy Nguyễn, Văn Tài Tạ, Văn Liêm Trần 1987). Četné ukázky in *Sources of the Vietnamese tradition* 2012.

a osobně je prověřoval. Zvláště vysoké požadavky byly kladeny na zkouškové examinátoři. Neustále vydával edikty namířené proti korupci, porušování disciplíny, proti líným úředníkům či pomluvám. Trestal nedodržování konfuciánských zásad, například smutku za zemřelé rodiče. Vydával podrobná nařízení pro úředníky, jak zacházet s písemnostmi, jak se oblékat a jak se chovat u dvora. Hlavním smyslem a cílem jeho politiky bylo, aby státní administrativa jednala morálně a účinně, dokázala zajistit prosperitu a dostatek pro lid. Přes veškerou přísnost byl také schopný promíjet provinění a znovu povyšovat ty, kteří se polepšili. K drobnějším přestupkům přistupoval s humorným nadhledem, což dříve za vlády vojensky striktních spolubojovníků zakladatele dynastie nebylo běžné. Zvláště pak dbal na to, aby úředníci v regionech operativně jednali v době přírodních katastrof. Samozřejmostí byla státní pomoc v době kalamit. V takových případech dvůr nařídil snížit daně, zastavit veřejné práce, podle potřeby rozdávat rýži a podobně (Taylor 2013: 214–215).

Snahou císaře bylo také prosadit konfuciánské hodnoty a konfuciánskou morálku mezi obyčejným venkovským lidem. Kromě podpory venkovských škol a školení o zákonech prováděných místními hodnostáři byly zakázány potraty. Lidé proslulí svou synovskou oddaností nebo dalšími konfuciány zvláště ceněnými projevy etického chování (např. ctnostné vdovy) byli odměňováni. Zpěváci a herci nesměli zesměšňovat úředníky a staré lidi. Veřejně byla pranýřována lenost a lidé byli vybízeni k co největší zemědělské produkci. Místní úředníci museli dohlížet na stav zavlažovacích systémů a zajišťovat jejich opravy, registrovat půdu – a kontrolovat, zda je veškerá půda obdělána. Lokální administrativa měla kontrolovat, aby nedocházelo ke zcelování velkých půdních držebností a vzniku bezzemků. Jen v Thanh Hoá panovala poněkud horší situace, protože si zde již od doby Lê Lợi udržovaly velký vliv rody jeho někdejších spolubojovníků a ty ohrožovaly soukromé držení půdy.⁷¹ Na počátku vlády Lê Tu Thànhe byla údajně téměř veškerá půda v Thanh Hoá v majetku rodů. Lê Tu Thànheovi se přesto podařilo, že skutečným centrem státu se stala opět nížina Rudé řeky – po jeho smrti však kontrast mezi sever a jihem opět vzrostl.

Obvykle se císař Thanh Hoá spojuje s potlačováním buddhismu v duchu konfuciánských odsudků. Přesto podporoval všemožné obřady a oběti k uctění nadpřirozených sil, místních duchů a božstev zvláště pro zajištění příznivého počasí a za odvrácení přírodních kalamit. Na venkově se rozvinul zvyk zakládat místní komunitní chrámy *dinh* určené především k uctívání lokálních ochranných božstev obce či města *chenghuang / thành hoàng* 城隍, jejichž kult se do Vietnamu dostal patrně v době mingské nadvlády. Kulty těchto ochranných božstev měli na starosti lokální úředníci. Naopak

71 Ve skutečnosti se nejednalo o půdu v soukromém držení v pravém slova smyslu, ale císařskou půdu propůjčovanou rolníkům. Taylor 2013: 218–219.

hlavní roli v buddhistických kláštorech začaly hrát ženy. Na buddhistické a taoistické chrámy byla uvalována různá omezení. Zvláště nesměly být bez povolení přestavovány a nesměly být zakládány nové kláštery. Na druhé straně v době přírodních kalamit byli do služeb povoláváni i buddhističtí a taoističtí mniši, aby svými schopnostmi pomohli skrze modlitby a rituály naklonit božstva (Taylor 2013: 217–218).

Vojenské akce za Lê Tư Thànhe směřovaly jednak do horských oblastí, kde se snažil zajišťovat autoritu své vlády, jednak to byla vítězná expanze na jih. Vztahy s Čínou byly již od doby Lê Lợi poměrně stabilní a klidné, pravidelně do Číny odcházela tributární poselstva. Bylo velmi pečlivě dbáno na ochranu hranic a výjimečné nevyhnutelné spory na čínsko-vietských hranicích se starostlivě řešily diplomatickou cestou (Taylor 2013: 219–220).

Na začátku Lê Tư Thànhovy vlády ležela vietsko-čamská hranice mezi dnešními městy Huế a Đà Nẵng. Lê Tư Thành patrně útok na Čampu dlouho zamýšlel, vyčkal však, až Čamové podniknou nějaký pravidelný loupežný útok na pohraničí. K tomu došlo v roce 1469 poté, co Lê Tư Thành od čamského posla vyžadoval zvýšené množství tributárních odvodů, aby upevnil svou pozici a přiblížil se na roveň čínskému císaři. Lê Tư Thành zaútočil po velmi pečlivých, ale rychlých přípravách až poté, co zaslal do Číny diplomatické vysvětlení (TT XII 55a). V průběhu tažení dbal na přísnou disciplínu a výcvik. Napsal dokonce knihu vojenských instrukcí a osobně hlídal dodávky potravin. Čamského krále (ve vietnamských kronikách uveden jako Bàn Làn Trà Toàn 槃羅茶全, 1460–1471) dostihl v dnešní provincii Bình Định. Čamský král se vzdal a ve vietském zajetí záhy zemřel. Jeden z čamských generálů jménem Bò Trì Trì 逋持持) však unikl a ustanovil novou dynastii v dnešním Phan Rangu 潘郎 (TT XII 63b). Sun Laichen (2006: 99-105) poukázal na rozhodující úlohu střelných zbraní v tomto definitivním vítězství Vietů nad Čampou. Výsledkem tažení bylo dobytí území dnešních provincií Quảng Nam, Quảng Ngãi a Bình Định (tehdy ovšem bylo toto území sjednoceno jako provincie Quảng Nam).⁷²

Novou oblast dynastie Lê osídlila různými skupinami, které na severu Vietnamu neměly dobrou pověst: potomky pro-mingských skupin, které se za Lê Lợi odmítaly podřídit, podmaněnými Laosany, Číňany a vietsko-čínskými míšenci, zloději, vzpurnými horskými kmeny nebo Čamy usídlenými na severu. Úředníci byli do služby v Quảng Namu posíláni za trest. Čamové v Quảng Namu se začali postupně částečně dobrovolně a částečně z donucení povietnamšťovat. Zároveň však dvůr opakovaně napomínal lokální úředníky,

72 Maspero 1928: 235–239. V roce 1472 zde bylo založeno provinciální zastupitelství Quảng Nam thùa tuyên 廣南承宣, tři prefektury a celkem 9 okresů. V roce 1602 bylo provinční zastupitelství změněno na Quảng Nam Định 廣南營. Tao Weiyng (Đào Duy Anh) 1964/1973: 257.

aby místní původně čamské obyvatelstvo nezotročovali (Taylor 2013: 221). Významné, ale málo známé bylo také tažení do Laosu a snad až do Barmy (království Ava) v letech 1478/9–1480, jehož cílem bylo především posílit západní hranici. Knížectví Ailao 哀牢, které dosud přinášelo tribut Číně, pod dojmem vítězství Vietů nad Čampou přineslo v roce 1471 tribut do vietského hlavního města (TT XII, 63r). Protože angažování Vietů v oblasti Laosu (thajská knížectví Ailao, Muong Phuan a Lan Sang) budilo pozornost mingských pohraničních představitelů, nalezneme záznamy o těchto vietských taženích především v čínských pramenech (kroniky *Ming shi* 明史 a *Ming shilu* 明實錄).⁷³ Armády Lan Sangu byly v prvních bojích zcela poraženy a král Chakapat (1442–1480) donucen k útěku. Unavené Viety však záhy nato porazil králův mladší syn Thaen Kham, jenž se díky tomuto úspěchu dostal na trůn (Nožina 2010: 74). K úplnému stažení vietských vojáků z Lan Sangu a Lan Na došlo patrně až roku 1484.⁷⁴ Po zbytek své vlády již Lê Tu Thành významnější vojenské akce nepodnikal.

73 Přehledný popis těchto tažení Sun Laichen 2006: 102-103.

74 Záznam v *Ming shilu*. Geoff Wade, translator, *Southeast Asia in the Ming Shi-lu: an open access resource*, Singapore: Asia Research Institute and the Singapore E-Press, National University of Singapore, <http://epress.nus.edu.sg/msl/entry/2859>, accessed August 30, 2016.

15 ZÁVĚR

Za vlády císaře Lê Tu Thànhe došlo k výrazné expanzi území podléhajícího administrativě vietské dynastie Lê do oblastí tradičně osídlených austronéskými Čamy a dalšími příbuznými skupinami společně tvořících civilizační okruh známý pod jménem Čampa. Proces vietnamského „postupu na jih“ *nam tiến* sice pokračoval i v následujících staletích do 18., respektive 19. století, ale porážka Čamů v roce 1471 je obvykle považována za ukončení faktické nezávislosti Čamů na Vietech. V dalších staletích byli čamští vládcové podřízeni vietské administrativě. Novější historii Čamů považovali francouzští historikové koloniálního období za natolik nevýznamnou, že ji ani nezahrnuli do výkladu dějin Čampy (Maspero 1928). Nově nalezené kroniky sice ukazují, že vlády se na regionální úrovni ujaly nové čamské dynastie, ale také z pohledu samotných Čamů představovaly porážky v letech 1389 a 1471 katastrofu, která zásadně otřásla jejich dosavadní vírou v indická božstva. Čamové zachovali své staré chrámy, rituály, písmo i texty, ale svou víru upřeli ke zbožštěným a mytizovaným postavám své národní historie – králům starší i zcela nedávné doby. Zároveň díky praktickým zvláště obchodním stykům s malajským světem a povědomí o jazykové blízkosti s ním vzrostl vliv islámu. Vedle ortodoxního islámu se mezi Východními Čamy vyvinula i zvláštní domácí podoba islámu schopná pozoruhodné symbiózy s lokální modifikací hinduistického kultu. Čamská civilizace, v první polovině prvního tisíciletí n. l. díky své účasti na námořním obchodu v jihovýchodní Asii otevřená okolnímu světu, od něhož přijala indickou kulturu a náboženství, se od 15. století uzavírá do sebe (až na styky s muslimským malajským poloostrovem) a stává se čistě regionální kulturou s bohatými, avšak matnými reminiscencemi na slavnou minulost. Územní ztráty vůči Vietům nebyly v čamské historické paměti významné, pro-

tože Čamové patrně nikdy nepředstavovali jednotný politický celek. Na lokální úrovni, především v oblasti Pradary (Pandurangy) si uchovávali autonomní vládu až do 30. let 19. století. V 19. století Čamové přežili intenzivní asimilační tlak dynastie Nguyễn. Jejich postavení se zlepšilo až s příchodem Francouzů, kteří rovněž nevěřili, že by Čamové mohli přežít delší dobu. Čamové se svým počtem blíží dalším větším etnickým menšinám ve Vietnamu, ale narozdíl od ostatních menšin žijí v nížině již několik staletí obklopeni vietským obyvatelstvem. Tím pozoruhodnější je jejich schopnost uchovat vlastní náboženství, jazyk i společenskou organizaci založenou na matrilinearitě.

BIBLIOGRAFIE

Klasické vietnamské kroniky

ТТ: *Полное собрание исторических записок Дайвьета (Дайвьет шы ки тоан тхы)*: в 8 т. Серия Памятники письменности Востока. Москва: Восточная литература, 2002–2014. Dosud vyšlo 5 svazků. Jediný existující překlad (mimo vietnamštinu) kroniky *Đại Việt sử ký toàn thư*. Předmluva s podrobnými údaji o vzniku a jednotlivých redakcích textu (dostupná na stránkách http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Suedostasien/XVII/1680-1700/Poln_sob_ist_zap_Dajvjet/Tom_I/pred.phtml?id=9379)

ТТ 1 2002: *Полное собрание исторических записок Дайвьета (Дайвьет шы ки тоан тхы)*: в 8 т. Т. 1. Перевод с ханвьета К. Ю. Леонова и А. В. Никитина; Комментарий, вступительная статья и приложения К. Ю. Леонова и А. В. Никитина при участии В. И. Антоненко, М. Ю. Ульянова, А. Л. Федорина. Серия Памятники письменности Востока. Москва: Восточная литература.

ТТ 2 2010: *Полное собрание исторических записок Дайвьета (Дайвьет шы ки тоан тхы)*: в 8 т. Т. 2. Перевод с ханвьета К. Ю. Леонова и А. В. Никитина и А. Л. Федорина, вступительная статья А. Л. Федорина. Серия Памятники письменности Востока. Москва: Восточная литература.

ТТ 3 2012: *Полное собрание исторических записок Дайвьета (Дайвьет шы ки тоан тхы)*: в 8 т. Т. 1. Перевод с ханвьета К. Ю. Леонова и А. Л. Федорина при участии М. Ю. Ульянова, предисловие, вступительная статья и приложения А. Л. Федорина. Серия Памятники письменности Востока. Москва: Восточная литература.

Bibliografie

TT 5 2014: *Польное собрание исторических записок Дайвьета (Дайвьет шы ки тоан тхы): в 8 т.* Том 5. 2014. Перевод с ханьвета, комментарий, вступительная статья и приложения А. Л. Федорина. Серия Памятники письменности Востока, СXXX, 5. Москва: Восточная литература.

TT (bez data): *Đại Việt sử ký toàn thư / Da Yue shiji quanshu* 大越史記外紀全書.

Xylograf částečně digitalizovaný na:

<http://lib.nomfoundation.org/collection/1/subject/2>

<http://findit.library.yale.edu/catalog/digcoll:18292>

<http://findit.library.yale.edu/catalog/digcoll:37559>

<http://findit.library.yale.edu/catalog/digcoll:18367>

Porovnávám s edicí:

吳士連等. «大越史記全書». 陳荊和編校. 東京: 東京大學東洋文化研究所附屬東洋學文獻センター (昭和59–61年) (1984–1986).

Římská číslice za zkratkou TT označuje oddíl *juan / quyển*. TT NK označuje Vnější anály *Ngoại ký* 外紀, v ostatních případech (od roku 968) se jedná o Základní anály *Bản ký* 本紀.

Částečný francouzský překlad kroniky *Khâm định Việt sử thông giám cương mục*: Durand, Maurice. 1950. *Texte et commentaire du Miroir complet de l'histoire du Việt Khâm định Việt sử thông giám cương mục*. Traduction de Maurice Durand. Chapitre de tête, partie préliminaire: chapitre I. Hanoi: Imprimerie Minsang. 欽定越史通鑑綱目 卷首/卷一. 河內遠東博古學院出版.

VSL: *Краткая история Вьетна: (Вьет шы лыок)*. А. Б Поляков, Д. В Деопик. 1980. Памятники письменности Востока. Академия наук СССР. Отделение истории. Москва: Изд-во „Наука“, Главная редакция восточной литературы.

<https://sites.google.com/a/hawaii.edu/viet-texts/home>: *Translations of Vietnamese Historical Texts* – obsahuje sinovietnamský originál a anglické překlady pro nejstarší období:

– *Complete Book of the Historical Records of Đại Việt (Đại Việt sử ký toàn thư)*¹

– *Imperially Commissioned Itemized Summaries of the Comprehensive Mirror of Việt History (Khâm định Việt sử thông giám cương mục)*²

1 Ngô Sĩ Liên. *Đại Việt sử ký toàn thư* [Complete Book of the Historical Records of Đại Việt]. Translated by Liam C. Kelley. 1479, 1697 ed. Viet Texts. <https://sites.google.com/a/hawaii.edu/viet-texts/> [accessed September 15, 2015].

2 Phan Thanh Giản et al. *Khâm định Việt sử thông giám cương mục* [Imperially Commissioned Itemized Summaries of the Comprehensive Mirror of Việt History]. Translated by Liam C. Kelley. 1881. Viet Texts. <https://sites.google.com/a/hawaii.edu/viet-texts/> [accessed September 15, 2015].

– *The Arrayed Tales of Selected Oddities from South of the Passes (Linh Nam chích quái liệt truyện)*³

LNCQ 1492: Vũ Quỳnh, comp., *Linh Nam chích quái liệt truyện [Arrayed Tales of Selected Oddities from South of the Passes]*, trans. Liam C. Kelley et al., (1492), Viet Texts, <https://sites.google.com/a/hawaii.edu/viet-texts/> [accessed September 1, 2012].

LNZG 1991: *Lingnan zhiguao deng shiliao san zhong* 嶺南摭怪等史料三種. Dai Kelai 戴可來, Yang Baojun 楊保筠 jiaodian 校點. Zhengzhou: Zhengzhou guji chubanshe.

Další literatura

Adelaar, Alexander. 2008. On the Classifiability of Malayic. In: *Language and Text in the Austronesian World. Studies in Honour of Ülo Sirk*. Ed. Yury A. Lander & Alexander K. Ogloblin. Muenchen: LINCOM Europa. 11-22.

Aurousseau Léonard. 1923. La première conquête chinoise des pays annamites (IIIe siècle avant notre ère). In: *Bulletin de l'Ecole française d'Extrême-Orient*. Tome 23, 1923. 136–264.

Aymonier, Étienne – Cabaton, Antoine. 1906. Dictionnaire cam-français. Paris: Publications de l'École française d'Extrême-Orient.

Aymonier, Étienne. 1885. Notes sur l'Annam: I. Le Bình-thuận. In: *Excursions et Reconnaissances*, 10-24, juillet-août 1885, 199-340.

Aymonier, Étienne. 1886. Notes sur l'Annam: II. Le Khánh-hòa. In: *Excursions et Reconnaissances*, 11-26, mars-avril 1886, 179-208.

Aymonier, Étienne. 1886a. Notes sur l'Annam: II. Le Khánh-hòa. In: *Excursions et Reconnaissances*, 12-27, mai-juin 1886, 5-20.

Aymonier, Étienne. 1889. Légendes historiques des Chams. In: *Excursions et Reconnaissances*, 14-32, 1889, 145-206.

Aymonier, Étienne. 1891. Première étude sur les inscriptions tchames. In: *Journal Asiatique*, huitième série, 17, janvier-février 1891, 5-86 .

Bellwood, Pater & Dizon, Eusebio. 2008. Austronesian cultural origins: out of Taiwan, via the Batanes Islands, and onwards to Western Polynesia. In: Sanchez-Mazas, A. & Blench, R. & Ross, M. D. & Peiros, I. & Lin, M. (Eds.). 2008. *Past Human*

³ Vũ Quỳnh, comp. *Linh Nam chích quái liệt truyện [Arrayed Tales of Selected Oddities from South of the Passes]*. Translated by Liam C. Kelley et al. 1492. Viet Texts. <https://sites.google.com/a/hawaii.edu/viet-texts/> [accessed September 15, 2015].

Bibliografie

- Migrations in East Asia. Matching archaeology, linguistics and genetics.* London – New York: Routledge. 23-39.
- Bellwood, Peter. 2007. *Prehistory of the Indo-Malaysian Archipelago.* Revised Edition. Canberra: ANU E Press.
- Benedict, Paul K. 1972. *Sino-Tibetan: A conspectus.* Cambridge: Cambridge University Press.
- Benedict, Paul K. 1975. *Austro-Thai Language and Culture.* New Hawen: HRAF Press.
- Blust, Robert. 2009. *The Austronesian Languages.* Canberra: Pacific Linguistics – The Australian National University.
- Boisselier, Jean. 1963. *La statuaire du Champa. Recherches sur les cultes et l'iconographie.* Paris: Publications de l'École française d'Extrême-Orient.
- Bùi Khánh Thế. 2002. Ngôn ngữ dân tộc và chính sách ngôn ngữ ở Việt nam. In: Kol. autorũ: *Nghiên cứu ngôn ngữ các dân tộc thiểu số ở Việt nam. Từ những năm 90.* Hà nội: Thông tin khoa học xã hội – chuyên đề, 2002, 53-72.
- Bùi Quang Trung, Nguyễn Hương et Nguyễn Thế Anh. 1990. *Le Đại-Việt et ses voisins. D'après le Đại-Việt sử ký toàn thư (Mémoires historiques du Đại-Việt au complet).* Paris: L'Harmattan, Recherches Asiatiques.
- Bui-Quang Tung. 1963. I. Tables synoptiques de chronologie vietnamienne. In: *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient.* Tome 51 N°1, 1963. 1-78.
- Cabaton, Antoine. 1901. *Nouvelles recherches sur les Chams.* Paris: Publications de l'École française d'Extrême-Orient. (dostupné na <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k58371112.r=cabaton%20chams>)
- Cabaton, Antoine. 1908. Le Cambodge et le Campa au XVIème siècle d'après les documents espagnols. In: *Bulletin de Géographie Historique et Descriptive*, vol. 23, 1908, 404-409.
- Cadière, Léopold. 1955–1957. *Croyances et pratiques religieuses des Vietnamiens.* II.-III. Paris: École française d'Extrême-Orient.
- Cœdès, G. 1964. *Les états hindouisés d'Indochine et d'Indonésie.* Paris: E. de Boccard.
- Cœdès, G. 1969. *The Making of South East Asia.* Transl. H. M. Wright. Berkeley – Los Angeles: University of California Press.
- Cœdès, George – Parmentier, Henri. 1923. *Listes générales des inscriptions et des monuments du Champa et du Cambodge.* Hà Nội: Publications de l'École française d'Extrême-Orient, Hors série.
- Cœdès, George. 1912. Note sur deux inscriptions du Champa. II L'inscription de Phú-quí (province de Phanrang) In: *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*, 12, 1912, 16-17.

- Coedès, G. 1943. Quelques précisions sur la fin du Fou-nan. In: *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*. Tome 43, 1943, 1-8.
- Coedès, George. 1964. *Les États hindouisés d'Indochine et d'Indonésie*. Paris: De Boccard.
- Colani, Madeleine. 1927. *L'âge de la pierre dans la province de Hoa Binh*. Mémoires du Service Géologique de l'Indochine 13.
- Cuong Tu Nguyen. 1998. *Zen in Medieval Vietnam: A Study and Translation of Thien Uyen Tap Anh*. Honolulu: University of Hawai'i Press.
- Đặng Phương-Nghi. 1969. *Les institutions publiques du Viêt-Nam au XVIIIème siècle*. École Française d'Extrême-Orient EFEO. Paris: Maisonneuve.
- Đặng Thị Hoa (ed.). 2014. *Quản lý xã hội vùng dân tộc thiểu số ở Việt Nam trong phát triển bền vững*. Hà nội: Nhà xuất bản khoa học xã hội.
- De Féo, Agnès. 2004. *Les Chams, l'islam et la revendication identitaire. Des origines de l'islamisation au radicalisme actuel*. Mémoire de DEA sous la direction de Pierre-Yves Manguin. Paris: École Pratique des Hautes Études IVème section. http://archasie.free.fr/dossiers/Cambodge/Cambodge_004.pdf (24. 9. 2016).
- De Féo, Agnès. 2015. *Parlons Cham du Vietnam*. Paris: L'Harmattan.
- De Lacouperie, Terrien. 1883. Chinese and Siamese. *Academy*, August.
- de Rachewiltz, Igor; Chan, Hok-Lam; Hsiao, Ch'i-Ch'ing; Geier, Peter W; Wang, May. 1993. *In the Service of the Khan. Eminent Personalities of the Early Mongol-Yüan Period (1200–1300)*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Déloustal, Raymond. 1902–1922. *La justice dans l'ancien Annam (suite), traduction et commentaire du Code des Lê*. Překlady jednotlivých kapitol vycházely na pokračování v časopise *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*.
- Devéria, G. 1880. *Histoire des Relations de la Chine avec l'Annam-Viêtnam du XVIe au XIXe siècle d'après des documents chinois*. Paris: Ernest Lerous.
- Diem, Allison I. 2011. The Significance of Ceramic Evidence for Assessing Contacts between Vijaya and Other Southeast Asian Polities in the Fourteenth and Fifteenth Centuries CE. In: Trần Kỳ Phương – Lockhart, Bruce. 2011. *The Cham of Vietnam: History, Society and Art*. UPCC book collections on Project MUSE. NUS Press, 204-237.
- Diffloth, Gérard. 2011. The Westward Expansion of Chamic Influence in Indochina: A View from Historical Linguistics. In: Trần Kỳ Phương – Lockhart, Bruce. 2011. *The Cham of Vietnam: History, Society and Art*. UPCC book collections on Project MUSE. NUS Press, 348-362.
- Dror, Olga. 2007. *Cult, culture, and authority: Princess Lieu Hanh in Vietnamese history*. Honolulu, Hawaii: University of Hawai'i Press. ISBN 978-0-8248-2972-8.
- Dumoutier, Gustave. 1907. *Les cultes annamites*. Hanoi: F.-H. Schneider.

Bibliografie

- Durand E.-M. 1906. Notes sur les Chams. In: *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*. Tome 6, 1906. 279-289.
- Durand E.-M. 1907. Notes sur les Chams . In: *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*. Tome 7, 1907. 313-355.
- Durand, Eugène-Marie. 1903. Les Chams bani. In: *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*, 3, 1903, 54-62.
- Durand, Eugène-Marie. 1903a. Notes sur une crémation chez les Chams. In: *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*, 3, 1903, 447-459.
- Durand, Eugène-Marie. 1903b. Le temple de Po Romé à Phanrang. In: *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*, 3, 1903, 597-603.
- Durand, Eugène-Marie. 1905. Notes sur les Chams. I Parik-Pinan et le clan de l'Aréquier. In: *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*, 5, 1905, 368-373.
- Durand, Eugène-Marie. 1905a. Notes sur les Chams. II Légende historique de Po Ça Ino. In: *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*, 5, 1905, 373-377.
- Durand, Eugène-Marie. 1905b. Notes sur les Chams. III La chronique royale. In: *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*, 5, 1905, 377-382.
- Durand, Eugène-Marie. 1905c. Notes sur les Chams. IV Bal Canar. In: *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*, 5, 1905, 382-386.
- Durand, Eugène-Marie. 1906. Notes sur les Chams. V La déesse des étudiants. In: *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*, 6, 1906, 279-289.
- Durand, Eugène-Marie. 1907. Notes sur les Chams. VIII La chronique de Po Nagar. In: *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*, 7, 1907, 339-345.
- Durand, Eugène-Marie. 1907a. Notes sur les Chams. IX L'abişeka cham. In: *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*, 7, 1907, 345-351.
- Durand, Eugène-Marie. 1907b. Notes sur les Chams. XI Les archives des derniers rois chams. In: *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*, 7, 1907, 353-355.
- Durand, Maurice. 1960. *Imagerie populaire vietnamienne*. Paris: École Française d'Extrême-Orient.
- Épigraphie en chinois du Viêt Nam. Vol. 1: De l'occupation chinoise à la dynastie des Lý*. 1998. Ed. Claudine Salmon, Phan Van Cac. Paris; Hanoi: EFEO / Viện Nghiên cứu Hán Nôm.
- Essays Into Vietnamese Pasts*. 1995. Edited by Keith Weller Taylor & John K. Whitmore. Studies on Southeast Asia 19. SEAP Publications. Ithaca: Cornell University Press.
- Études épigraphiques sur les pays Cham*. 1995. Réunis par Claude Jacques. Paris: EFEO. (Sebrané reprinty o čamské epigrafice z časopisu BEFEO.)

- Filliozat, Jean. 1969. L'inscription dite Vô-canh. In: *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*, 55, 1969, 107-116.
- Finot, L. 1902. Notes d'épigraphie. In: *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*. Tome 2, 1902. 185–191.
- Finot, Louis. 1901. La religion des Chams d'après les monuments. In: *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*, 1, 1901, 12-26.
- Finot, Louis. 1901b. Inventaire sommaire des monuments chams de l'Annam. In: *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*, 1, 1901, 27-33.
- Finot, Louis. 1902. Notes d'épigraphie. I Deux nouvelles inscriptions de Bhadravarman Ier, roi de Champa. In: *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*, 2, 1902, 185-191.
- Finot, Louis. 1903. Notes d'épigraphie. V Panduranga. In: *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*, 3, 1903, 630-648.
- Finot, Louis. 1903a. Panduranga. In: *Mélanges Kern*. Leiden, Brill, 381-389.
- Finot, Louis. 1904. Notes d'épigraphie. XI Les inscriptions de Mi-sôn. In: *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*, 4, 1904, 897-977.
- Finot, Louis. 1909. Notes d'épigraphie. XII Nouvelles inscriptions de Po Klaun Garai. In: *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*, 9, 1909, 205-209.
- Finot, Louis. 1915. Notes d'épigraphie. XIV Les inscriptions du Musée de Hanoi. In: *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*, 15, 1915, 1-19.
- Finot, Louis. 1915a. Notes d'épigraphie. XV Les inscriptions de Jaya Parameçvaravarman I roi du Champa. In: *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*, 15, 1915, 39-52.
- Finot, Louis. 1915b. Notes d'épigraphie. XIX Une nouvelle inscription de Prakaçadharma. In: *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*, 15, 1915, 112.
- Franke, Herbert & Twitchett, Denis. 1994. *The Cambridge History of China*. Volume 6. Alien regimes and border states, 907–1368. New York: Cambridge University Press.
- Fuller, Dorian Q. [et al. ...]. 2009. The Domestication Process and Domestication Rate In: Rice: Spikelet Bases from the Lower Yangtze. In: *Science*, 2009, Vol. 323, Issue 5921, 1607-1610.
- Garnier, Francis. 1885. *Voyage d'exploration en Indo-Chine effectué par une commission française présidée par le capitaine de frégate Doudart de Lagrée ...*. Revue et annotée par Léon Garnier,.... Paris: Librairie Hachette.
- Giáp Tràn-van. 1932. Le bouddhisme en Annam, des origines au XIIIe siècle. In: *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*. Tome 32, 1932. 191–268.

Bibliografie

- Glover, Ian & Nguyễn Kim Dung. 2011. Excavations at Gò Cấm, Quảng Nam, 2000-3: Linyi and the Emergence of the Cham Kingdoms. In: Trần Kỳ Phương – Lockhart, Bruce. 2011. *The Cham of Vietnam: History, Society and Art*. UPCC book collections on Project MUSE. NUS Press, 54–80.
- Golzio, Karl-Heinz. 2004. *Inscriptions of Campa based on the editions and translations of Abel Bergaigne, Etienne Aymonier, Louis Finot, Edouard Huber and other French scholars and of the work of R. C. Majumdar; newly presented, with minor corrections of texts and translations, together with calculations of given date*. Aix-la-Chapelle: Karl-Heinz Golzio eds. Shaker.
- Graff, Harold E. & Hammond, Edward. 1968. *Southeast Asia History, Culture, People*. Cambridge: Cambridge Book.
- Groeneveldt, W. P. 1876. „The expedition of the Mongols against Java in 1293 A. D.“ In: *China Review*, 4 (January – February 1876), 246–254.
- Grousset, René. 1965. *L'empire des steppes. Attila, Gengis-khan, Tamerlan*. Paris: Éditions Payot, 1965. (První vydání 1938, existuje i anglický překlad.)
- Hà Văn Thu – Trần Hồng Đứ. 2014. *A brief chronology of Vietnamese history*. (5th edition). Hanoi: Thế Giới.
- Hackin, J. (et col.). 1996. *Asiatic Mythology*. London: George G. Harrap.
- Hall, Kenneth R. 2011. *A History of Early Southeast Asia. Maritime Trade and Societal Development, 100-1500*. Lanham – Boulder – New York – Toronto – Plymouth: Rowman & Littlefield Publishers.
- Haudricourt, André-Georges. 1953. La place du vietnamien dans les langues austroasiatiques. *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris* 49(1), 122-128.
- Heger, Franz. 1902. *Alte Metalltrommeln aus Südostasien*. Textband, Tafelband. Leipzig: Kommissions-Verlag von Karl. W. Hiersemann.
- Hertler, Christine & Bruch, Angela & Märker, Michael. 2013. The earliest stages of hominin dispersal in Africa and Eurasia. In: Immanuel Ness & Peter Bellwood (eds.). *The Encyclopedia of Global Human Migration. Vol. I. Prehistory*. Malden – Oxford – Chichester: Wiley-Blackwell. 9-17.
- Higham, Charles. 2014. *Early Mainland Southeast Asia. From First Humans to Angkor*. Bangkok: River Books.
- Hill, RD. 2010. The cultivation of perennial rice, an early phase in Southeast Asian agriculture? In: *Journal of Historical Geography* 36(2), 215-223. DOI: 10.1016/j.jhg.2009.09.001
- Hirth, Friedrich. 1885. *China and the Roman Orient: Researches Into Their Ancient and Mediæval Relations as Represented In Old Chinese Records*. Leipsic – Munich: G. Hirth – Shanghai – Hongkong: Kelly – Walsh.

- Hlavatá, Lucie – Ičo, Ján – Karlová, Petra – Strašáková, Mária. 2008. *Dějiny Vietnamu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Hlavatá, Lucie. 2002. Úřednické zkoušky ve Vietnamu. In: *Zkouškový systém na Dálném východě*. Praha: Česká orientalistická společnost, s. 88–103.
- Hlavatá, Lucie. 2007. *Čamové: jazyk a kulturní implikace*. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav etnologie. <https://is.cuni.cz/webapps/zpp/download/140017050/?lang=cs>.
- Huard, Pierre – Durand, Maurice. 1954. *Connaissance du Viêt-Nam*. Paris: Imprimerie Nationale – Hanoi: École française d'Extrême-Orient.
- Huber, Édouard. 1905. Études indo-chinoises. III Le clan de l'Aréquier. In: *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*, 5, 1905, 170-175.
- Huber, Édouard. 1911. Études indo-chinoises. VII Nouvelles découvertes archéologiques en Annam. In: *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*, 11, 1911, 5-22.
- Huber, Édouard. 1911b. Études indo-chinoises. XII L'épigraphie de la dynastie de Đòng-dương. In: *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*, 11, 1911, 268-311.
- Hubert, Jean-François, *The Art of Champa* (translated from the French by Anna Allonet). USA: Parkstone Press.
- Chavannes, Edouard. 1909. Seng-Houei 僧會 †280 p. C. In: *T'oung-pao*, Série II., Vol. X. Leiden: Brill, s. 199-212.
- Chen Qinghao 陳慶浩, Wang Sanqing zhubian 王三庆 主编. 1987–1992. *Yuenan hanwen xiaoshuo congkan* 越南漢文小說叢刊. Paris 巴黎: Yuandong xueyuan 遠東學院 – Taipei 台北: Taiwan xuesheng shuju 台灣學生書局.
- CHSEA: Tarling, Nicholas (ed.). 1992. *The Cambridge History of Southeast Asia*. Volume One. From Early Times to c. 1800. Cambridge – New York – Melbourne: Cambridge University Press.
- Itzstein-Davey, Freea [et al. ...]. 2007. Wild and domesticated forms of rice (*Oryza* sp.) in early agriculture at Qingpu, lower Yangtze, China: evidence from phytoliths. In: *Journal of Archaeological Science*, Volume 34, Issue 12, December 2007, p. 2101-2108. DOI: 10.1016/j.jas.2007.02.018
- Jacques, Claude (réunies par). 1997. *Études épigraphiques sur le pays cham*. De Louis Finot, Édouard Huber, George Cœdès et Paul Mus. Paris: Réimpression de l'École française d'Extrême-Orient.
- Jacques, Claude. 1969. Notes sur la stèle de Vò-Cạnh. In: *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*, 55, 1969, 117-124.
- Kapitola Annan v kronice *Mingshi*: 明史／列傳 凡二百二十卷／卷三百二十一 列傳第二百九／外國二／安南 [臺北市: 鼎文書局, 民69[1980], (清)張廷玉等撰; 楊家駱主編] Elektronická edice Academia Sinica: <http://hanchi.ihp.sinica.edu.tw>

Bibliografie

- Kolmaš, Josef (překl.). 1972. Fa-Sien: Zápisky o buddhistických zemích. Praha: Odeon.
- Lafont, Pierre-Bernard – Po Dharma – Nara Vija. 1977. *Catalogue des manuscrits cam des bibliothèques françaises*. Paris, Publications de l'École française d'Extrême-Orient, 114.
- Lafont, Pierre-Bernard. 1964. Contributions à l'étude des structures sociales des Cham du Viêt-Nam. In: *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*, 52, 1964, 157-171.
- Lam Thi My Dzong. 2011. Central Vietnam during the Period from 500 BCE to CE 500. In: Pierre-Yves Manghuin et al. (eds.). *Early Interactions between South and Southeast Asia. Reflections on Cross-Cultural Exchange*. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies – Manohar. 2-15.
- Langlet, Philippe. 1985. *L'ancienne historiographie d'état au Vietnam*. Tome II. 欽定越史通鑿綱目 *Khâm định Việt sử thông giám cương mục*. Texte et Commentaire du Miroir Complet de l'Histoire Viêt établi par ordre impérial (1856-1884) chapitres 36 et 37 (1722-1735), traduction et notes explicatives. Paris: École française d'Extrême-Orient.
- Langlet, Philippe. 1990. *L'ancienne historiographie d'état au Vietnam*. Tome I. Raisons d'être, conditions d'élaboration et caractères au siècle des Nguyễn. Paris: École française d'Extrême-Orient.
- Langlet, Philippe. 2012. *La sagesse bouddhiste aux débuts du Viêt nam*. Paris: Les Indes savantes.
- Lapicque P. A. 1911. Note sur le canal de Hing-ngan (Kouang-Si). In: *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*. Tome 11, 1911. 425–428.
- LaPolla, Randy. 1999. The Role of Migration and Language Contact in the Development of the Sino-Tibetan Language Family. In: *Areal Diffusion and Genetic Inheritance: Case Studies in Language Change*. Ed. R. M. W. Dixon & A. Y. Aikhenwald. Oxford: Oxford University Press. 1-26.
- LaPolla, Randy. 2013. Eastern Asia: Sino-Tibetan linguistic history. In: Immanuel Ness & Peter Bellwood (eds.). *The Encyclopedia of Global Human Migration. Vol. I. Prehistory*. Malden – Oxford – Chichester: Wiley-Blackwell. 204-208.
- Launay, Adr. l'abbé. 1884. *Histoire ancienne et moderne de l'Annam (Tong-King et Cochinchine)*. Paris: Challamel Ainé.
- Lê Thành Khôi. 2008. *Histoire et anthologie de la Littérature vietnamienne des origines à nos jours*. Paris: Les Indes Savantes.
- Li Fang-Kuei. 1976. Sino-Tai. *CAAAL* 3, 39-48.
- Li Tana. 1998. *Nguyễn Cochinchina. Southern Vietnam in the Seventeenth and Eighteenth Centuries*. Ithaca, New York: Cornell University.

- Li Ze 黎崱 (Lê Tác/Lê Trác). 2000. *Annan zhilüe*. Wu Shangqing dianxiao 武尚清點校. In: *Annan zhilüe – Haiwai jishi* 安南志略—海外記事. Zhongwai jiaotong shiji congkan 中外交通史籍叢刊; 10. Beijing: Zhonghuashuju 中華書局.
- Lockhart, Bruce M. 2011. Colonial and Post Colonial Constructions of „Champa“. In: Trần Kỳ Phương – Lockhart, Bruce. 2011. *The Cham of Vietnam: History, Society and Art*. UPCC book collections on Project MUSE. NUS Press, 1–53.
- Lü Shipeng 呂士朋. 1964. *Bei shu shiqi de Yuenan* 北屬時期的越南. Xianggang: Xianggang zhongwen daxue xin ya yanjiusuo 香港中文大學新亞研究所.
- Luo, Yongxian. 2008. Sino-Tai and Tai-Kadai: Another Look. In: *The Tai-Kadai Languages*. Eds. Anthony V. N. Diller & Jerold A. Edmondson & Yongxian Luo. London – New York: Routledge, 2008. 9-28.
- Mabbett, Ian – Chandler, David. 2000. *Khmerové*. Překlad Lucie Hlavatá, Lukáš Hlavatý. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Manguin, Pierre-Yves. 1981. Études cam. IV Une relation ibérique au Campa en 1595. In: *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*, 70, 1981, 253-269.
- Manguin, Pierre-Yves. 1979. Études cam. II L'introduction de l'islam au Campa. In: *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*, 66, 1979, 255-279.
- Maspero, George. 1928. *Le Royaume des Champa*. Paris: École Française d'Extrême-Orient.
- Maspero, H. 1910. Le Protectorat général d'Annam sous les T'ang: essai de géographie historique, I. In: *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*. Tome 10, 1910, 539-584.
- Maspero, H. 1910b. Le Protectorat général d'Annam sous les T'ang: essai de géographie historique, II. In: *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*. Tome 10, 1910, 665-682.
- Maspero, Henri. 1918. Etudes d'histoire d'Annam. In: *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*. Tome 18, 1918, 1-36.
- Matisoff, James. 2003. *Handbook of Proto-Tibeto-Burman*. Berkeley: University of California Press.
- Matsumura, Hirofumi & Oxenham, Marc. 2013. Eastern Asia and Japan: human biology. In: Immanuel Ness & Peter Bellwood (eds.). *The Encyclopedia of Global Human Migration. Vol. I. Prehistory*. Malden – Oxford – Chichester: Wiley-Blackwell. 217-223.
- Momoki Shiro. 2011. „Mandala Champa“ Seen from Chinese Sources. In: Trần Kỳ Phương – Lockhart, Bruce. 2011. *The Cham of Vietnam: History, Society and Art*. UPCC book collections on Project MUSE. NUS Press, 120-137.
- Moussay, Gérard – Duong Tan Thi. 2002. *Peribahasa Cam / Dictons – Proverbes Cam. Collection des manuscrits cam, 4*. Kuala Lumpur: Kementerian kebudayaan, Kesenian dan pelancongan Malaysia. École française d'Extrême-Orient.

Bibliografie

- Moussay, Gérard. 2006. *Grammaire de la langue Cam.* Paris: Les Indes Savantes, Missions Étrangères de Paris.
- Müllerová, Petra. 2004. *Vietnam. Stručná historie států.* Praha: Libri.
- Mus, Paul. 1931. Les religions de l'Indochine. In: *Indochine*, publié sous la direction de Sylva In: Lévi. Exposition coloniale internationale. Paris, 103-156.
- Mus, Paul. 1933. Cultes indiens et indigènes au Champa. Conférence faite au musée Louis Finot. In: *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*, 33, 1933, 367-410.
- Ngô Văn Doanh. 2006. *Champa Ancient Tower. Reality and Legend.* Hà Nội: Institute for Southeast Asian Studies, Thế Giới Publishers.
- Ngọc Huy Nguyễn, Văn Tài Tạ, Văn Liêm Trần (překlad). 1987. *The Lê Code: Law in Traditional Vietnam: a Comparative Sino-Vietnamese Legal Study with Historical-juridical Analysis and Annotations.* 3 svazky. Ohio University Press.
- Người Hmông ở Việt nam. The Hmong in Vietnam.* Kol. autorů. Hà Nội: Nhà xuất bản thông tấn/VNA Publishing House, 2005.
- Nguyễn Khắc Viện. 2013. *Việt Nam: A Long History.* (Ninth Edition). Hanoi: Thế Giới.
- Nguyễn Tấn Hưng. 2011. *Le Việt Nam du XVIIe siècle: Un tableau socioculturel.* Paris: Les Indes savantes.
- Nguyễn Tự Cường. 1995. Rethinking Vietnamese Buddhist History: Is the Thiên Uyển Tập Anh a „Transmission of the Lamp“ Text? In: Taylor, Keith Weller & Whitmore, John K. *Essays Into Vietnamese Pasts.* Studies on Southeast Asia 19. SEAP Publications, 1995.
- Nguyễn Văn Ký. 1995. *La société vietnamienne face à la modernité: Le Tonkin de la fin du XIXe siècle à la Seconde Guerre mondiale.* Paris: L'Harmattan.
- Nguyễn Văn Thái – Nguyễn Văn Mừng. 1958. *A Short History of Việt-nam.* Saigon: The Times Publishing Company. (Velmi stručný přehled historie založený na výčtu hlavních událostí a jmen (s diakritikou), tradičním výkladu dějin (včetně mytologie) a pojetí dějin ve Vietnamské republice.)
- Nguyễn-Tran-Huan (traduction). 1989. *Vaste recueil de légendes merveilleuses de Nguyễn Du.* Paris: Gallimard.
- Nhung Tuyet Tran – Reid, Anthony J. S. Reid. 2006. *Việt Nam: Borderless Histories.* Madison, Wisconsin: The University of Wisconsin Press.
- Nhung Tuyet Tran. 2006. Beyond the Myth of Equality: Daughters' Inheritance Rights in the Lê Code. In: *Việt Nam: Borderless Histories.* Ed. by Nhung Tuyet Tran and Anthony J. S. Reid. Madison – London: The University of Wisconsin Press.
- Nhung Tuyet Tran. 2008. Gender, Property, and the “Autonomy Thesis” in Southeast Asia: The Endowment of Local Succession in Early Modern Vietnam. In: *The Journal of Asian Studies*, Vol. 67, No. 1 (February) 2008: 43-72.

- Niu Junkai 牛军凯. 2012. *Wangshi houyi yu panluan zhe – Yuenan Mo shi jiazhu yu Zhongguo guanxi yanjiu* 王室后裔与叛乱者——越南莫氏家族与中国关系研究. Guangzhou: Shijie tushu chubans Guangdong youxian gongsi 世界图书出版社广东有限公司.
- Norman, Jerry – Mei Tsu-lin. 1976. The Austroasiatics in ancient South China: Some lexical evidence. In: *Monumenta Serica* 32, 274–301.
- Nožina, Miroslav. 2007. *Dějiny Kambodže*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Nožina, Miroslav. 2010. *Dějiny Laosu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- O'Connor, Richard A. 1995. Agricultural Change and Ethnic Succession in Southeast Asian States: A Case for Regional Anthropology. In: *The Journal of Asian Studies*, Vol. 54, No. 4 (Nov., 1995) 968-996. DOI: 10.2307/2059956
- Obuchová, Lubica. 1998. Jihočínské bronzové kotlové bubny a jejich symbolika. In: *Náboženské motivy v asijském umění*. Praha: Česká orientalistická společnost – Dar Ibn Rushd, 7–102.
- Ooi Keat Gin (ed.). 2004. *Southeast Asia: A Historical Encyclopedia, from Angkor Wat to East Timor*. Santa Barbara – Denver – Oxford: ABC-CLIO.
- Osborne, Milton. 2000. *The Mekong. Turbulent past, uncertain future*. New York: Atlantic Monthly Press.
- Parmentier, Henri et Durand, Eugène-Marie. 1905. Le trésor des rois chams. In: *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*, 5, 1905, 1-46.
- Parmentier, Henri. 1901. Caractères généraux de l'architecture chame. In: *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*, 1, 1901, 245-258.
- Parmentier, Henri. 1902. Le sanctuaire de Po-Nagar à Nhatrang. In: *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*, 2, 1902, 19-54.
- Parmentier, Henri. 1902b. Notes et mélanges. Nouvelles découvertes archéologiques en Annam. I Le trésor des rois chams. In: *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*, 2, 1902, 280-281.
- Parmentier, Henri. 1906. Nouvelles notes sur le sanctuaire de Pô-Nagar à Nhatrang. In: *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*, 6, 1906, 291-300.
- Parmentier, Henri. 1909. *Inventaire descriptif des monuments cams de l'Annam. Tome I : Description des monuments*. Paris: Publications de l'École française d'Extrême-Orient.
- Parmentier, Henri. 1918. *Inventaire descriptif des monuments cams de l'Annam. Tome II: Étude de l'art cam*. Paris: Publications de l'École française d'Extrême-Orient.
- Parmentier, Henri. 1923. Notes d'archéologie indochinoise. I Relevé des points cams découverts en Annam depuis la publication de l'inventaire. In: *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*, 23, 1923, 267-275.

Bibliografie

- Parmentier, Henri. 1924. Notes d'archéologie indochinoise: VII. Dépôts de jarres à Sa-huynh (Quáng-ngãi, Annam). In: *Bulletin de l'Ecole française d'Extrême-Orient*. Tome 24, 1924, 325-343.
- Pawley, Andrew. 2008. Where and When Was Proto Oceanic Spoken? Linguistic and Archaeological Evidence. In: *Language and Text in the Austronesian World. Studies in Honour of Ülo Sirk*. Ed. Yury A. Lander & Alexander K. Ogloblin. Muenchen: LINCOM Europa. 47-71.
- Peiros, Ilia. 2008. The Formosan language family. In: Sanchez-Mazas, A. & Blench, R. & Ross, M. D. & Peiros, I. & Lin, M. (Eds.). 2008. *Past Human Migrations in East Asia. Matching archaeology, linguistics and genetics*. London – New York: Routledge. 182-210.
- Pelliot, Paul. 1903. Le Fou-nan. In: *Bulletin de l'Ecole française d'Extrême-Orient*. Tome 3, 1903. 248–303.
- Pelliot, Paul. 1903a. La dernière ambassade du Fou-nan en Chine sous les Leang (539). In: *Bulletin de l'Ecole française d'Extrême-Orient*. Tome 3, 1903, 671-672.
- Pelliot, Paul. 1903b. Textes chinois sur Panduranga. In: *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*, 3, 1903, 649-654.
- Pelliot, Paul. 1920. Meou-tseu ou les Doutes levés. Traduit et annoté. In: *T'oung pao*, Volume XIX, 1920, 255-433.
- Pelliot, Paul. 1954. *Mémoires sur les coutumes du Cambodge de Tcheou Ta-kouan*. Paris: Adrien Maisonneuve.
- Pinnow, Heinz-Jürgen. 1963. The position of the Munda languages within the Austroasiatic language family. In: *Linguistic Comparison in Southeast Asia and the Pacific*. Ed. H. L. Shorto. London: SOAS.
- Po Dharma – Karim Abdul – Weber Nicolas – Junos Majid (ed.). 2003. *Reproduction des manuscrits, 1. Contes, Épopées, Textes versifiés*. Kuala Lumpur: Publié avec le concours de l'Ambassade de France en Malaisie, Department of Museums and Antiquities Malaysia, École Française d'Extrême-Orient.
- Po Dharma – Moussay, Gérard – Karim Abdul. 1997. *Akayet Inra Patra / Hikayat Inra Patra / Épopée Inra Patra. Collection des manuscrits cam, 1*. Kuala Lumpur: Perpustakaan Negara Malaysia, École française d'Extrême-Orient.
- Po Dharma – Moussay, Gérard – Karim Abdul. 1998. *Akayet Dowa Mano / Hikayat Dowa Mano / Épopée Dowa Mano. Collection des manuscrits cam, 2*. Kuala Lumpur: Perpustakaan Negara Malaysia, École française d'Extrême-Orient.
- Po Dharma – Moussay, Gérard – Karim Abdul. 2000. *Nai Mai Mang Makah / Tuan Puteri dari Kelantan / La princesse qui venait du Kelantan. Collection des manuscrits cam, 3*. Kuala Lumpur: Kementerian kebudayaan, Kesenian dan pelancongan Malaysia, École française d'Extrême-Orient.

- Po Dharma. 1981. *Complément au catalogue des manuscrits cam des bibliothèques françaises*. Paris: Publications de l'École française d'Extrême-Orient.
- Po Dharma. 1983. Études cam. V À propos de l'exil d'un roi cam au Cambodge. In: *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*, 72, 1983, 253-266.
- Po Dharma. 1987. *Le Panduranga (Campa) 1802-1835. Ses rapports avec le Vietnam. Tome I*. Paris: Publications de l'École française d'Extrême-Orient.
- Po Dharma. 1987a. *Le Panduranga (Campa) 1802-1835. Ses rapports avec le Vietnam. Tome II Annexes*. Paris: Publications de l'École française d'Extrême-Orient.
- Po Dharma. 2000. L'Insulinde malaise et le Campa. In: *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*, 87-1, 2000, 183-192.
- Pozner, Paul. 1980. Le problème des chroniques vietnamiennes, origine et influences étrangères. In: *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*. Tome 67, 1980, 275-302.
- Ratliff, Martha. 2010. *Hmong-mien language history*. Canberra: Pacific Linguistics.
- Reid, Anthony. 1999. *Charting the Shape of Early Modern Southeast Asia*. Chiang Mai: Silkworm books.
- Ren Minghua 任明華. 2010. *Yuenan hanwen xiaoshuo yanjiu 越南漢文小說研究*. Shanghai: Shanghai guji chubanshe 上海古籍出版社.
- Rossabi, Morris. 1988. *Khubilai Khan. His Life and Times*. Berkeley – Los Angeles – London: University of California Press.
- Sagart, Laurent. 1993. Chinese and Austronesian: evidence for a genetic relationship. *Oceanic Linguistics* 21/2, 1-62.
- Sagart, Laurent. 2005. Tai-Kadai as a subgroup of Austronesian. In: L. Sagart & R. Blench & A. Sanchez-Mazas (eds.). *The Peopling of East Asia*. London – New York: Routledge/Curzon. 177-181.
- Selvakumar, V. 2011. Contacts Between India and Southeast Asia in Ceramic and Boat Building Traditions. In: Pierre-Yves Manghuin et al. (eds.). *Early Interactions between South and Southeast Asia. Reflections on Cross-Cultural Exchange*. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies – Manohar. 197-220.
- Sémah, François & Sémah, Anne-Marie. 2013. Pleistocene migrations in the Southeast Asian archipelagos. In: Immanuel Ness & Peter Bellwood (eds.). *The Encyclopedia of Global Human Migration. Vol. I. Prehistory*. Malden – Oxford – Chichester: Wiley-Blackwell. 49-54.
- Schweyer Anne-Valérie. 1999. Chronologie des inscriptions publiées du Campa. In: *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*, 86, 1999, 321-344.
- Schweyer Anne-Valérie. 2004. Po Nagar de Nha Trang (1re partie). In: *Aséanie* 14, 2004, 109-140.

Bibliografie

- Schweyer Anne-Valérie. 2005. Po Nagar de Nha Trang (seconde partie). Le dossier épigraphique. In: *Aséanie* 15, 2005, 87-119.
- Schweyer, Anne-Valérie & Paisarn, Piemmettawat. 2011. *Ancient Vietnam. History, Art and Archeology*. Bangkok: River Books Co., Ltd.
- Sidwell, Paul. 2005. *The Katuic Languages. Classification, Reconstruction and Comparative Lexicon*. LINCOM Studies in Asian Linguistics 58. Muenchen: LINCOM.
- Sidwell, Paul. 2009. *Classifying the Austroasiatic languages: History and state of the art*. (LINCOM Studies in Asian Linguistics). Muenchen: LINCOM Europa.
- Sidwell, Paul. 2013. Southeast Asian mainland: linguistic history. In: Immanuel Ness & Peter Bellwood (eds.). *The Encyclopedia of Global Human Migration. Vol. I. Prehistory*. Malden – Oxford – Chichester: Wiley-Blackwell. 259-268.
- Sima Guang 司馬光. 1997. *Sushui ji wen* 澠水記聞. Beijing: Zhonghua shuju. (+čtené elektronické verze tohoto díla). Kapitola (*juan*) 13 je věnována bojům Songů s Dai Vietem.
- Slovník vietnamské literatury*. Lucie Hlavatá, Ján Ičo, Mária Strašáková. Praha: Libri.
- Sources of the Vietnamese tradition*. 2012. Edited by George E. Dutton, Jayne S. Werner and John K. Whitmore. New York: Columbia University Press.
- Southworth, William A. 2011. River Settlement and Coastal Trade: Towards a Specific Model of Early State Development in Champa. In: Trần Kỳ Phương – Lockhart, Bruce. 2011. *The Cham of Vietnam: History, Society and Art*. UPCC book collections on Project MUSE. NUS Press, 102-119.
- Starostin, Sergei & Peiros, Ilia. 1996. *A Comparative Vocabulary of Five Sino-Tibetan Languages*. Melbourne: Melbourne University Press.
- Sun Laichen. 2006. Chinese Gunpowder Technology and Đại Việt, ca. 1390–1497. In: *Việt Nam: Borderless Histories*. Edited by Nhung Tuyet Tran and Anthony J. S. Reid. Madison – London: The University of Wisconsin Press.
- Swope, Kenneth M. 2015. Gunsmoke: The Ming Invasion of Đại Việt and the Role of Firearms in Forging the Southern Frontier. In: *China's Encounters on the South and Southwest. Reforging the Fiery Frontier Over Two Millennia*. Edited by James A. Anderson, John K. Whitmore, s. 156-168.
- Tajná kronika Mongolů*. Přeložil Pavel Poucha. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011 (1. vydání 1955).
- Tao Weiyang (Đào Duy Anh) 陶維英. 1959. *Yuenan gudai shi* 越南古代史. Přeložili Liu Tongwen, Zi Yue 劉統文、子鉞 譯. Beijing: Kexue chubanshe.
- Tao Weiyang (Đào Duy Anh) 陶維英. 1964/1973. *Yuenan gudai jiangyu – Yuenan lishi dili yanjiu* 越南古代疆域——越南历史地理研究. Přeložil Zhong Minyan 钟民

- 岩, odborná revize Yue Sheng 岳胜. Beijing: Shangwu yinshuguan 商务印书馆.
(Původní vietnamské vydání Đào Duy Anh. 1964. *Đất nước Việt Nam qua các đời*.
Hà Nội: NXB Khoa học.)
- Taylor, K. W. 2013. *A History of the Vietnamese*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Taylor, Keith Weller. 1983. *The Birth of Vietnam*. Berkeley – Los Angeles – London:
University of California Press.
- Taylor, Philip. 2004. *Goddess on the rise: pilgrimage and popular religion in Vietnam*.
Honolulu: University of Hawai'i Press.
- Taylor, Philip. 2007. *Cham Muslims of the Mekong Delta: Place and Mobility in the
Cosmopolitan Periphery*. Singapore: National University of Singapore Press.
- The Cambridge History of China: The Ming dynasty, 1368-1644, Part 1*. 1978. Editoři
Denis C. Twitchett – Fairbank, John King. Cambridge: Cambridge University Press.
- The Cambridge History of China. The Ch'in and Han Empires, 221 BC-AD 220*
(edited by Twitchett and Michael Loewe). 1986. Cambridge: Cambridge University
Press.
- Thurgood, Graham. 1999. *From ancient Cham to modern dialects: two thousand years
of language contact and change: with an appendix of Chamic reconstructions and
loanwords*. University of Hawaii Press.
- Trần Kỳ Phương – Lockhart, Bruce. 2011. *The Cham of Vietnam: History, Society and
Art*. UPCC book collections on Project MUSE. NUS Press.
- Trần Kỳ Phương. 2004. *Vestiges of Champa Civilization*. Hà Nội: Thế Giới Publishers
- Trần Kỳ Phương. 2011. The Integral Relationship between Hindu Temple Sculpture
and Architecture: A New Approach to the Arts of Champa. In: Trần Kỳ Phương –
Lockhart, Bruce. 2011. *The Cham of Vietnam: History, Society and Art*. UPCC book
collections on Project MUSE. NUS Press, 277-299.
- Trần Kỳ Phương. 2012. *Vestiges of Champa Civilisation*. Hà Nội: Thế Giới Publishers.
- Trần Quốc Vương. 2011. Việt-Cham Cultural Contacts. In: Trần Kỳ Phương –
Lockhart, Bruce. 2011. *The Cham of Vietnam: History, Society and Art*. UPCC book
collections on Project MUSE. NUS Press, 263-276.
- Tucker, Spencer C. 1999. *Vietnam*. London: UCL Press-Taylor & Francis.
- van Driem, George. 1997. Sino-Bodic. *BSOAS* 60/3, 455-488.
- van Driem, George. 2001. *Languages of the Himalayas: An Ethnolinguistic Handbook
of the Greater Himalayan Region*. Leiden: Brill.
- Văn khắc Champa tại Bảo tàng Điều khắc Chăm – Đà Nẵng / The inscriptions
of Campā at the museum of Cham sculpture in Đà Nẵng*. 2012. Arlo Griffiths,
Amandine Lepoutre, William A. Southworth & Thành Phần. Nhà xuất bản Đại học
Quốc gia Tp. Hồ Chí Minh.

Bibliografie

- Vạn, Đặng Nghiêm et al. 2010. *Ethnic Minorities in Vietnam*. Hanoi: Thế Giới Publishers.
- Vasiljev, Ivo. 1999. *Za dědictvím starých Vietů*. Imigrace, adaptace, majorita. Praha: Etnologický ústav AV ČR.
- Vickery, Michael. 2003. Funan Reviewed: Deconstructing the Ancients. In: *Bulletin de l'Ecole française d'Extrême-Orient*. Tome 90–91, 2003. 101–143.
- Vickery, Michael. 2011. Champa Revised. In: Trần Kỳ Phương – Lockhart, Bruce. 2011. *The Cham of Vietnam: History, Society and Art*. UPCC book collections on Project MUSE. NUS Press, 363-420.
- Wade, Geoff (translator). *Southeast Asia in the Ming Shi-lu: an open access resource*. Singapore: Asia Research Institute and the Singapore E-Press, National University of Singapore, <http://epress.nus.edu.sg/msl>.
- Wade, Geoff. 2011. The „Account of Champa“ in the Song Huiyao Jigao. In: Trần Kỳ Phương – Lockhart, Bruce. 2011. *The Cham of Vietnam: History, Society and Art*. UPCC book collections on Project MUSE. NUS Press, 138-167.
- Wen Xin (Văn Tân) deng zhu 文新等著. 1976. Xiongwang shidai (lishi, jingji, zhengzhi, wenhua, shehui) 雄王时代 (历史、经济、政治、文化、社会) . Di er ban lue you xiugai bichong 第二版略有修改补充. Překlad Liang Hongfen 梁紅奮, odborná revize Liang Zhiming 梁志明. Původní vietnamské vydání: Hanoi/Hà Nội: Yuenan kexue chubanshe 越南科学出版社. Čínský překlad vydal Historický ústav provincie Yunnan 云南省历史研究所 podle předmluvy v roce 1980.
- Whitmore, John K. 2011. The Last Great King of Classical Southeast Asia: „Chế Bồng Nga“ and Fourteenth-Century Champa. In: Trần Kỳ Phương – Lockhart, Bruce. 2011. *The Cham of Vietnam: History, Society and Art*. UPCC book collections on Project MUSE. NUS Press, 168-203.
- Winzeler, Robert L. 2011. *The Peoples of Southeast Asia Today. Ethnography, Ethnology, and Change in a Complex Region*. Lanham – New York – Toronto – Plymouth: Rowman & Littlefield Publishers.
- Wong Tze Ken, Danny. 2011. Vietnam-Champa Relations during the Seventeenth and Eighteenth Centuries. In: Trần Kỳ Phương – Lockhart, Bruce. 2011. *The Cham of Vietnam: History, Society and Art*. UPCC book collections on Project MUSE. NUS Press, 238-262.
- Woodside, Alexander Barton. 1971. *Vietnam and the Chinese Model. A Comparative Study of Nguyễn and Ch'ing Civil Government in the first Half of the Nineteenth Century*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Wulff, Kurt. 1934. *Chinesisch und Tai: Sprachvergleichende Untersuchungen*. Copenhagen: Levin & Munksgaard.
- Xing Gongwan. 1999. *Han tai yu bijiao shouce*. Beijing: The Commercial Press.

- Yamagata Mariko. 2011. Trà Kiệu during the Second and Third Centuries CE: The Formation of Linyi from an Archeological Perspective. In: Trần Kỳ Phương – Lockhart, Bruce. 2011. *The Cham of Vietnam: History, Society and Art*. UPCC book collections on Project MUSE. NUS Press, 81-101.
- Zajdler, Ewa. 2000. *Niechińskie języki Tajwanu*. Warszawa: Dialog.
- Zhang Chi & Hsiao-chun Hung. 2010. The emergence of agriculture in southern China. *Antiquity* 84 (2010): 11–25. DOI: 10.1017/S0003598X00099737
- Zhao, Z. 1998. The middle Yangtze region In: China is one place where rice was domesticated: phytolith evidence from The Diaotonghuan Cave, northern Jiangxi. In: *Antiquity* 1998, 72, p. 885-897. DOI: 10.3406/clao.1991.1345
- Zhengzhang Shangfang. 1991. Decipherment of Yue-Ren-Ge (Song of the Yue boatman). In: *Cahiers de linguistique – Asie orientale*, vol. 20/2, 1991, 159–168.
- Zhou Qufei zhu 周去非 著. 1999. *Ling wai dai da jiao zhu* 嶺外代答校注. Komentář Yang Wuquan (jiaozhu) 楊武泉 (校注). Beijing: Zhonghua shuju 中華書局. Zhongwai jiaotong shiji congkan 中外交通史籍叢刊; 16.

Literatura v cyrilici

- Антология традиционной вьетнамской мысли. X – начало XIII вв.* 1996. Составители В. В. Зайцев, А. В. Никитин. Москва: ИФ РАН.
- Деопик, Д. В. 1994. *История Вьетнама. Часть 1*. Москва: Издательство Московского университета.
- Захаров, А. О. 2015. *Политическая история Центрального Вьетнама во II–VIII вв.: Линь и Чампа*. Москва: Институт востоковедения РАН, НОЧУ ВПО «Институт стран Востока».
- История Вьетнама. 1983. Překlad oficiální historie Vietnamu *Lịch sử Việt Nam* (Hanoi 1971) od nejstarších dob do poloviny 19. století. Москва: Наука.
- Кнорозова Е. Ю. 2009. *Странствия в бесконечном: Вьетнамская традиционная проза малых форм*. Рук. проекта Н.В. Колпакова; отв.ред. В.П. Леонов. Санкт-Петербург: БАН; Альфарет.
- Мифы и предания Вьетнама*. 2000. Предисловие, перевод с вьетнамского и ханваня, коммент. Е. Ю. Кнорозовой. Санкт Петербург: Петербургское востоковедение.
- Федорин, А. Л. 2008. *Новые данные о вьетнамском летописании*. Москва: Восточная литература.

Internetové zdroje

l'École française d'Extrême-Orient (EFEO):

<http://www.efeo.fr/>

Corpus of the Inscriptions of Campā

<http://isaw.nyu.edu/publications/inscriptions/campa/bibliography/>

Champapura.fr – obsahuje především podrobnou bibliografii, byť většinou s neplatnými odkazy¹

<http://www.champapura.fr/mediatheque/index.html>

EAP698: Digitisation of the endangered Cham manuscripts in Vietnam

http://eap.bl.uk/database/overview_project.a4d?projID=EAP698;r=41

EAP531: Preserving the endangered manuscripts of the Cham people in Vietnam

<http://eap.bl.uk/database/results.a4d?projID=EAP531;r=41>

Bibliografie některých současných čamologů

<http://www.chamstudies.com/members/members.html>

Tradičním periodikem čamských studií je *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient* dostupný na:

<http://www.persee.fr/collection/befeo>.

1 Články z časopisu *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient* možno získat na:
<http://www.persee.fr/collection/befeo>.

PŘÍLOHY

1 Vládcové dynastie Triệu/Zhao

Chrámové jméno*		Pravé jméno		doba vlády (př. n. l.)
<i>vietnamsky</i>	<i>čínsky</i>	<i>vietnamsky</i>	<i>čínsky</i>	
Triệu Vũ Vương	Wuwang 武王	Triệu Đà	Zhào Tuó 趙佗	203–137
Triệu Văn Vương	Wenwang 文王	Triệu Mất	Zhào Mò 赵昧	137–122
Triệu Minh Vương	Mingwang 明王	Triệu Anh Tề	Zhào Yīngqí 趙嬰齊	122–115
Triệu Ai Vương	Aiwang 哀王	Triệu Hưng	Zhào Xīng 趙興	115–112
Triệu Thuật Dương Vương	Zhao Shuyangwang 趙術陽王	Triệu Kiến Đức	Zhào Jiàndé 趙建德	112

Pozn.: * *Miếu hiệu* (čín. *miaohao* 廟號).

2 Panovníci dynastie Přední Lý / státu Vạn Xuân (Wanchun 萬春)

Jméno	<i>čínsky</i>	doba vlády
Lý Bí / Lý Nam Đế I	李南帝	542–548
Lý Thiên Bảo		548–555
Triệu Việt Vương (= generál Triệu Quang Phục)	趙越王 (趙光復)	548–571
Hậu Lý Nam Đế II (Lý Phật Tử)	後李南帝 (李佛子)	571–602

3 Proměny administrativních názvů severního Vietnamu pod čínskou nadvládou

602–679	Jiaozhou 交州 (viet. Giao Châu)
679–757	Annan duhufu 安南都護府 (viet. An Nam đô hộ phủ), zkráceně Annan 安南 (viet. An Nam)
757–766	Zhennan duhufu 鎮南都護府 (viet. Trấn Nam đô hộ phủ)
766–866	opět Annan duhufu 安南都護府
866–968	Jinghai jun 靜海軍 (viet. Tĩnh Hải quân)

4 Vládcové dynastie Lý

Chrámové jméno	Vlastní (tabuizované) jméno*	Životní data	Doba vlády
Thái Tổ 太祖	Lý Công Uẩn 李公蘊	974–1028	1009–1028
Thái Tông 太宗	Lý Phật Mã 李佛瑪	1000–1054	1028–1054
Thánh Tông 聖宗	Lý Nhật Tôn 李日尊	1023–1072	1054–1072
Nhân Tông 仁宗	Lý Càn Đức 李乾德	1066–1127	1072–1127
Thần Tông 神宗	Lý Dương Hoán 李陽煥	1116–1138	1127–1138
Anh Tông 英宗	Lý Thiên Tộ 李天祚	1136–1175	1138–1175
Cao Tông 高宗	Lý Long Cán 李龍翰	1173–1210	1175–1210
Huệ Tông 高宗	Lý Hạo Sâm 李日岳	1194–1226	1210–1224
	Lý Thiên Hình 李天馨	1218–1278	1224–1225

Pozn.: * *Húy kị* (čín. *huiji* 諱忌).

5 Vládcové dynastie Trần

Chrámové jméno	Vlastní (tabuizované) jméno*	Životní data	Doba vlády
Thái Tổ 太祖	Trần Thừa 陳承	1184–1234	1226–1234
Thái Tông 太宗	Trần Cảnh 陳暉	1218–1277	1226–1258
Thánh Tông 聖宗	Trần Hoảng 陳昞	1240–1290	1258–1278
Nhân Tông 仁宗	Trần Khâm 陳吟	1258–1308	1278–1293
Anh Tông 英宗	Trần Thuyên 陳烜	1276–1320	1293–1314
Minh Tông 明宗	Trần Mạnh 陳昞	1300–1357	1314–1329
Hiển Tông 憲宗	Trần Vương 陳旺	1319–1341	1329–1341

Chrámové jméno	Vlastní (tabuizované) jméno	Životní data	Doba vlády
Dụ Tông 裕宗	Trần Hạo 陳暉	1336–1369	1341–1369
	Dương Nhật Lễ 楊日禮	?–1370	1369–1370
Nghệ Tông 藝宗	Trần Phủ 陳暉	1321–1394	1370–1372
Duệ Tông 睿宗	Trần Kính 陳暉	1337–1377	1373–1377
	Trần Hiện 陳暉	1361–1388	1377–1388
Thuận Tông 順宗	Trần Ngung 陳顥	1378–1399	1388–1398
	Trần An 陳?	1396–?	1398–1400
	Trần Ngỗi 陳頤	?–1410	2/10/1407–1409
	Trần Quý Khoáng 陳季擴	?–1414	17/3/1409–1414
	Trần Cao 陳暘	?–1428	1426–1428

6 Vládcové dynastie Hồ

Chrámové jméno	Vlastní (tabuizované) jméno	Životní data	Doba vlády
	Hồ Quý Ly	1336–1407	1400–1401
	Hồ Hán Thương	?–1407	1401–1407

7 Vládcové dynastie Lê

Chrámové jméno	Vlastní (tabuizované) jméno	Doba vlády
Lê Thái Tổ 黎太祖	Lê Lợi 黎利	1428–1433
Lê Thái Tông 黎太宗	Lê Nguyên Long 黎元龍	1433–1442
Lê Nhân Tông 黎仁宗	Lê Bang Cơ 黎邦基	1442–1459
Lê Đức Hậu	Lê Nghi Dân 黎宜民	1459–1460
Lê Thánh Tông 黎聖宗	Lê Tư Thành (Lê Hạo) 黎思誠 (黎灝)	1460–1497
Lê Hiến Tông 黎憲宗	Lê Tranh 黎暉	1497–1504
Lê Túc Tông 黎肅宗	Lê Thuần 黎濬	6/1504–12/1504
Lê Uy Mục 黎威穆	Lê Tuấn 黎濬	1505–1509
Lê Tương Dực 黎襄翼	Lê Oanh 黎濬	1510–1516
Lê Chiêu Tông 黎昭宗	Lê Y 黎椅, 黎諱	1516–1522
Lê Cung Hoàng 黎恭皇	Lê Xuân 黎椿	1522–1527

8 Dělení čamských jazyků (podle Thurgood 1999: 36)

- Acehština (provincie Aceh, Sumatra)*
- pobřežní čamské jazyky
 - Haroi
 - čamština (Čamové: 161 729)
 - západní čamština (Kambodža, An Giang)
 - pandurangská čamština (Phan Rang)
- čamské jazyky Centrální vietnamské vrchoviny
 - Rade–Jarai
 - Rade (viet. Ê-đê, 331 194 osob)
 - Jarai (viet. Gia Rai, 411 275 osob)
 - jazyky Chru–severně čamské
 - Chru (viet. Chu Ru, 19 314 osob)
 - severně čamské jazyky
 - Roglai (viet.: Ra Glai, 122 245 osob)
 - Tsat (Hainan, asi 4000 v r. 2007)

Pozn.: * Indonésie 4 477 000, Malajsie 81 000. Acehové se považují za potomky uprchlíků z Čampy po jejím dobytí Vietnamci na konci 15. století.

SUMMARY

Ancient History of Vietnam and Champa

The book deals with history of the northern part of the contemporary Vietnam as a birthplace of the Vietnamese statehood from the very beginning of the written history till the end of the rule of Emperor Lê Thánh Tông (1460–1497), who created a unified realm ruled by an Orthodox Confucian government, which constituted a golden age of premodern Vietnam before the consequent disunion of the country in the 16th century. To a lesser extent, we tried to resume also the very long historical development of the Southern part of the present Vietnam, known under the name of Champa, as well as to include a concise introduction to pre-angkorian political agents who also shared a part of the current Vietnamese territory. As far as the end of 15th century brought an end to the political independence of Champa, we have also resumed the development of Chams in the following centuries till the complete suppression of their regional autonomy under Minh Mạng's rule.

The introduction presents some general reflections mainly concerned with the history of Vietnam in the first millennium, during the so called First, Second, and Third periods of Chinese domination. We tried to argue the traditional simplified regard, that this period meant just an oppression of the Vietnamese by the Chinese, and to indicate, that the later political thought leading to the creation of relatively stable local dynasties since the 11th century grew from a long-term experience with the Chinese administration. Understanding the multifaced nature of Chinese migration into the Vietnamese area during the first millennium is crucial to the evaluation of the Chinese influence on the political growth of Vietnam.

Although in the first millennium Vietnam was a peripheral region of the Chinese imperial world, it was as much an important and cosmopolitan intersection of international routes of trade and cultural exchange. The best evidence is found in the development of Buddhism in Vietnam. Even though our knowledge is founded only

Summary

on indirect Chinese testimonies and later Vietnamese hagiographical tradition, it is evident, that thanks to Vietnam's (or Jiaozhi's) situation on the pilgrimage routes from India, the Buddhism came to Vietnam even earlier than to some parts of China.

Four centuries of the rule of dynasties Lý and Trần are presented as a narrative based mainly on the annalistic records of the traditional Vietnamese chronicles, particularly the *Đại Việt sử ký toàn thư* (Complete Annals of Đại Việt). A lack of other written sources, as well as the absence of specialized studies to this period in the world Vietnam studies does not allow us to overpass the course of events around the imperial court. Despite of ephemeral struggles for power led by individuals or clans, more general political tendencies and social changes can be deduced. As for the central government, in the period of Lý dynasty we can observe a slow shift from an administration based upon a large Buddhist monkhood to a gradual formation of the layer of intellectuals obtaining official ranks through the civil service examination system. A further increasing preference for the Confucian education over the Buddhist piety can be observed by the Trần dynasty resulting in the definite and engaged embracement of the Confucian orthodoxy in the case of Hồ Quý Ly. As for the legitimation of power, importance of clans of the queen mothers during the Lý dynasty, and the struggle for power exclusiveness of the ruling clan and emphasise on the internal solidarity by the Trần were underlined. All of the critical contests with the Northern neighbours (Song dynasty in 1070s, Mongols in the second part of 13th century, and the defeat of Ming occupation in 1420s) led to the repeated increase of a military élite in the government. A poor experience with the élite veterans' rule resulted again in the general support of the civil service within the Confucian order.

Concerning the Champa, we were unable to provide a comprehensive information of this rich civilisation. By means of a concise historical narrative we tried to support the now predominant opinion, that Champa has never had a united and centralised authority, but represented a grouping of culturally interrelated but independent local polities.

VĚDECKÁ REDAKCE MASARYKOVY UNIVERZITY

prof. MUDr. Martin Bareš, Ph.D. (předseda) doc. RNDr. Lubomír Popelínský, Ph.D.
Ing. Radmila Droběnová, Ph.D. Mgr. David Povolný
Mgr. Michaela Hanousková Mgr. Kateřina Sedláčková, Ph.D.
doc. Mgr. Jana Horáková, Ph.D. prof. RNDr. David Trunec, CSc.
doc. PhDr. Mgr. Tomáš Janík, Ph.D. prof. MUDr. Anna Vašků, CSc.
doc. JUDr. Josef Kotásek, Ph.D. Mgr. Iva Zlatušková (místopředsedkyně)
Mgr. et Mgr. Oldřich Krpec, Ph.D. doc. Mgr. Martin Zvonař, Ph.D.
prof. PhDr. Petr Macek, CSc.
PhDr. Alena Mizerová (tajemnice)
doc. Ing. Petr Pirožek, Ph.D.

EDIČNÍ RADA FILOZOFICKÉ FAKULTY MASARYKOVY UNIVERZITY

prof. Mgr. Lukáš Fasora, Ph.D. prof. PhDr. Petr Kyloušek, CSc.
prof. PhDr. Jiří Hanuš, Ph.D. prof. Mgr. Jiří Macháček, Ph.D.
doc. Mgr. Jana Horáková, Ph.D. doc. Mgr. Katarina Petrovičová, Ph.D.
(předsedkyně) (tajemnice)
doc. PhDr. Jana Chamonikolasová, Ph.D. prof. PhDr. Ivo Pospíšil, DrSc.
prof. Mgr. Libor Jan, Ph.D. prof. PhDr. BcA. Jiří Raclavský, Ph.D.
prof. PhDr. Jiří Kroupa, CSc.

Starší dějiny Vietnamu a Čampy

Ondřej Srba • Michal Schwarz

Vydala MASARYKOVA UNIVERZITA roku 2016
v edici **Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity** / číslo 460

Odpovědná redaktorka / doc. Mgr. Jana Horáková, Ph.D.

Výkonná redaktorka / doc. Mgr. Katarina Petrovičová, Ph.D.

Grafická koncepce edice a návrh obálky / Pavel Křepela

Sazba / Pavel Křepela

Vydání první / 2016

Náklad / 250 výtisků

Tisk a knihařské zpracování / powerprint s.r.o., Brandejsovo nám. 1219/1,
165 00 Praha

ISBN 978-80-210-8491-9

ISSN 1211-3034

DOI: 10.5817/CZ.MUNI.M210-8491-2016

#460